

SZAKMAI DOKUMENTÁCIÓ

ÍROTTKŐ NATÚRPARK **„Határtalan természet - ezeréves kultúra”**

Írottkő Natúrparkért Egyesület

Kőszeg

2023.

készítette: Írottkő Natúrparkért Egyesület
Rieglerné Pimmer Izabella, Horváthné Korom Zita
Külsős szakértő (természetvédelem) Kutschi Péter

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

Tartalom

NATÚRPARKI KEZDEMÉNYEZÉS BEMUTATÁSA	7
1. Bevezetés és előzmények	7
2. Az Írott-kő Natúrpark területi lehatárolása	8
2.1. Természetföldrajzi jellemzés és lehatárolás	8
2.2. Közigazgatási lehatárolás, megközelítés	9
HELYZETFELTÁRÁS	11
3. Természeti, táji örökség az Írott-kő Natúrparkban	11
3.1. Természeti területek	14
3.1.1. Országos jelentőségű védett természeti területek	14
3.1.1.1. Kőszegi Tájvédelmi Körzet	14
3.1.1.2. Kőszegi Tőzegmohás Láp Természetvédelmi Terület	16
3.1.1.3. Cádi-patak menti rétek Természetvédelmi Terület (Cádi Alsó-rét)	16
3.1.1.4. Doroszlói-patak menti rétek Természetvédelmi Terület (Doroszlói Felső-rét)	16
3.1.1.5. Velemi-égerláp Természetvédelmi Terület	17
3.1.1.6. Bozsok Kovácsi-rét Természetvédelmi Terület	17
3.1.1.7. Tömördi-tó Természetvédelmi Terület	17
3.1.1.8. Ablánc-patak völgye Természetvédelmi Terület	18
3.1.2. Földvárak	18
3.1.3. Helyijelentőségű védett természeti területek	19
3.1.4. Natura 2000 területek	30
3.1.5. Kiemelt természetvédelmi oltalom alatt nem álló természeti területek	31
3.2. Természeti értékek	34
3.2.1. Földtani értékek	34
3.2.2. Vízparti értékek	37
3.2.3. Növényzeti értékek	39
3.2.4. Gombák	41
3.2.5. Állati értékek	42
3.3. Táji egység és tájképi értékek	43
4. Környezetvédelem, természetvédelem és szemléletformálás a natúrparkban	44
4.1. Környezettudatos életmód a natúrparkban	44
4.2. Szemléletformálási, környezeti nevelési programok a natúrparkban	45
4.3. Erdei iskola programok a natúrparkban	47

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

4.4.	Gyümölcsész program a natúrparkban	48
5.	Történelmi múlt, kulturális örökség	48
5.1.	Épített örökség	50
5.2.	Települési értékek	50
	Bozsok.....	50
	Cák.....	53
	Csepreg.....	55
	Gencsapáti	58
	Gyöngyösfalu	60
	Horvátzsidány	62
	Kiszsídány.....	63
	Kőszeg.....	65
	Kőszegdoroszló.....	67
	Kőszegpaty.....	68
	Kőszegszerdahely	70
	Lukácsháza	71
	Nemescsó.....	73
	Ólmod.....	75
	Peresznye.....	77
	Pusztacsó	78
	Tömörd	80
	Velem.....	82
5.3.	Kulturális szokások, hagyományok.....	84
5.4.	Kulturális rendezvények	86
5.5.	Irodalmi örökség	87
6.	Turizmus és rekreáció	89
6.1.	A térség turizmusa számokban	89
6.1.1.	A turisztikai kereslet.....	89
6.1.2.	A pandémia hatása a turizmusra:	93
6.1.3.	Turisztikai kínálat - Szálláshelyek	95
6.1.4.	Turisztikai kínálat - Vendéglátóhelyek	97
6.1.5.	Turisztikai kínálat – Aktív turizmus jellemzői	97
6.1.6.	Írott-kő Natúrpark a turisztikai térképen –pozíció	98
6.2.	Gyalogtúrák, természetjárás.....	101
	Legjelentősebb hosszútávú túramozgalmak, zárandokutak.....	101
	Helyi túramozgalom és helyi útvonalak.....	102

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

6.3.	Tanösvények – ismertető séták, vagy túrák	103
6.4.	Kerékpáros útvonalak	107
6.5.	Horgászvizek.....	109
6.6.	Természeti látogatópontok.....	112
7.	Helyi termék előállítás	114
7.1.	Kézművesek	114
7.2.	Helyi alapanyagokból előállított helyi élelmiszer termelők	115
7.3.	Helyben gyártott egyéb termékek	118
7.4.	Helyi termék piacok	118
7.5.	Feldolgozók.....	119
7.6.	Pálinkafőzők	119
7.7.	Borászatok	120
8.	A természetkímélő gazdálkodás lehetőségei	126
8.1.	Erdőgazdálkodás	126
8.2.	Vadgazdálkodás	128
8.3.	Halgazdálkodás	128
8.4.	Mezőgazdaság.....	130
8.5.	Szőlő- és gyümölcstermesztés	130
9.	Helyzetfeltárás összefoglalók és SWOT analízis pillérenként.....	133
9.1.	Táji léptékű együttműködés, mint alappillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel	133
9.1.1.	Az Írottktő Natúrpark együttműködéseinek fórumai	133
	Az Írottktő Natúrparkért Egyesület, mint natúrparki munkaszervezet, a saját szervezeti kereteiben az alábbi együttműködési fórumokat biztosítja:	134
	További együttműködések, kapcsolatok térségi szinten.....	135
9.1.2.	Az Írottktő Natúrparkért Egyesület munkaszervezete.....	136
	SWOT analízis az együttműködés pillér mentén	136
9.2.	Természeti, táji és kulturális örökség megőrzése pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel	137
	SWOT analízis a természeti, táji és kulturális örökség megőrzése pillér mentén.....	139
9.3.	Környezeti nevelés. szemléletformálás, tájidentitás erősítése pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel	140
	SWOT analízis a környezeti nevelés. szemléletformálás, tájidentitás erősítése pillér mentén.....	141
9.4.	Fenntartható térségfejlesztés pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel	141
	SWOT analízis a fenntartható térségfejlesztés mentén.....	144
9.5.	Fenntartható ökoturizmus, rekreáció pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel	145

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

SWOT analízis a fenntartható ökoturizmus, rekreáció pillér mentén.....	146
AZ ÍROTTKŐ NATÚRPARK FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA	148
10. CÉLRENDSZER a natúrparki pillérek mentén.....	148
11. FEJLESZTÉSI CÉLOK a natúrparki pillérek mentén.....	150
11.1. EGYÜTTMŰKÖDÉS - Natúrparki együttműködés fejlesztése a 0. pillér mentén	150
11.1.1. Natúrpark Tanács erősítése	150
11.1.2. Tematikus natúrparki fórumok működtetése	150
11.1.3. Települések közötti lakossági kapcsolatok erősítése.	151
11.1.4. Egyesület belső szervezeti megújítása	151
11.1.5. Kommunikáció erősítése	152
11.1.6. Külső együttműködések	152
11.1.7. Verseny helyett kooperáció.....	153
11.2. ÉRTÉKŐRZÉS - Természeti, táji és kulturális örökség megőrzése - 1.pillérhez kapcsolódó fejlesztési cél.....	154
11.2.1. Régi magyar fajták megőrzése.....	154
11.2.2. Élőhelyek megóvása	154
11.2.3. Települési természetvédelem.....	154
11.2.4. Hagyományok átörökítése.....	154
11.2.5. Tájéértékek megerősítése	155
11.2.6. Kulturális örökségek megismertetése	155
11.2.7. Élő és élettelen természeti értékek megismertetése	155
11.3. ÖSSZHANGBAN A TERMÉSZETTEL - Környezeti nevelés, szemléletformálás, tájidentitás megerősítése - 2.pillérhez kapcsolódó fejlesztési cél....	156
11.3.1. Tudatos élet, fogyasztáscsökkentés, Földbarát élet népszerűsítése	156
11.3.2. Zero waste natúrpark	156
11.3.3. Zöld kritikai gondolkodás segítése a tudomány alapjain	156
11.3.4. Környezeti nevelés bővítése - nyári natúrparki iskola.....	157
11.3.5. Egészségfejlesztés a természetben	157
11.3.6. Természettudományi ismeretterjesztés	157
11.4. VENDÉGVÁRÓ VIDÉK - Fenntartható ökoturizmus, rekreáció (3. pillérhez) kapcsolódó fejlesztési célok	158
11.4.1. Élményalapú szolgáltatások fejlesztése	158
11.4.2. Aktív turisztikai hálózatfejlesztés.....	158
11.4.3. Natúrparki szolgáltatásfejlesztés	160
11.4.4. Natúrparkbarát rendezvények szervezése	160
11.4.5. Közösségi akciók a vonzó településekért	160

Írottktő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

Natúrparki csomagajánlatok egész évben	161
11.4.6. Marketing	161
11.5. FENNTARTHATÓ VIDÉK - Fenntartható térségfejlesztés (4. pillérhez) kapcsolódó fejlesztési cél.....	162
11.5.1. Helyi termékek fejlesztése.....	162
11.5.2. Helyi termékek népszerűsítése.....	163
11.5.3. Rövid ellátási láncok segítése, szervezése.....	163
11.5.4. Zöld technológiák, takarékoság.....	163
11.5.5. Körkörös gazdaság kicsiben	164
MELLÉKLETEK	165
1. sz. melléklet – Védett növényfajok	165
2. sz. melléklet – védett gombafajok	167
3. sz. melléklet – védett állatfajok.....	168
4. sz. melléklet - műemlékek	174
5. sz. melléklet – régészeti lelőhelyek	177

NATÚRPARKI KEZDEMÉNYEZÉS BEMUTATÁSA

1. Bevezetés és előzmények

Az Írottkő Natúrpark megvalósításának gondolata már az 1980-as évek végén megfogalmazódott. A Fertő-Hanság Nemzeti Park létrehozására megalakult osztrák-magyar vegyesbizottság kezdte el az előkészítő munkálatokat. A natúrpark létrehozásának 1996-ban a Phare CBC program adott lendületet, melynek során a szomszédos ausztriai települések és civil szervezetek konkrét lépéseket tettek a saját területükön tervezett Naturpark Geschriebenstein létrehozására. Ennek 1996. május 16-i megnyitását követően Kőszeg város, Cák, Bozsok, Kőszegszerdahely, Kőszegdoroszló és Velem községek, továbbá a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság Vas Megyei Irodája a Szombathelyi Erdészeti RT-vel közösen megkezdte egy, a natúrpark működtetését célzó szervezet kialakítását. A natúrpark létrehozásának és működtetésének azóta is motorja az Írottkő Natúrparkért Egyesület, mely 1997. április 17-én jött létre.

Az osztrák Geschriebenstein (Írottkő) Natúrpark területe Rohonc (Rechnitz), Újhodász (Markt Neuhodis), Léka (Lockenhaus) és Alsó-Szénégető (Unterkohlstätten) települések határait foglalja magába.

Az Írottkő Natúrpark éppen 25 évvel ezelőtt, Magyarország első Natúrparkja és mindkét ország első határon átnyúló natúrparkja volt.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 2004. évi módosítása teremtette meg a natúrparkok államilag elismert módon történő létrejöttét. Ekkor került be a törvény szövegébe a natúrpark fogalma és a létesítésére vonatkozó szabályozás. Ennek alapján közel 10 évvel később, 2006-ban az Írottkő Natúrpark megkapta a hivatalos natúrparki címet.

A 2021. évben a 16 település közigazgatási területén működő Írottkő Natúrpark területe két újabb település – Gencsapáti és Tömörd – területével bővült. A két település önkormányzataival aláírt együttműködési megállapodást az 1. sz. melléklet tartalmazza.

2. Az Írottktő Natúrpark területi lehatárolása

2.1. Természetföldrajzi jellemzés és lehatárolás

Az Írottktő Natúrpark a Nyugat-dunántúli régióban, Vas megye északnyugati részén, helyezkedik el. Nevét a Dunántúl legmagasabb pontjáról, a magyar-osztrák határon található 884 méter magas Írottktő hegycsúcsról kapta. A natúrpark területe nagyobb részben az Alpokalja nagytájon található, melyen belül lefedi a Kőszegi-hegység magyar oldalának egészét és a Vasi-dombvidék kisebb részét. Kisebb részben érinti a Vas-Soproni Síkság nagytájunk Gyöngyös-, és Répce-sík területeit.

A terület nagyobb részben a Gyöngyös-patak, kisebb részben a Répce vízgyűjtője. Előbbi a Rábába, utóbbi a Kis-Rábával Rábcává egyesülve a Mosoni-Dunába torkollik. Jelentősebb patakjai a Hármaspatak, a Szerdahelyi-patak, az Arany-patak, a Perint, illetve a Boldogasszony- és Ablánc-patakok. Természetes állóvíz nincs a területen.

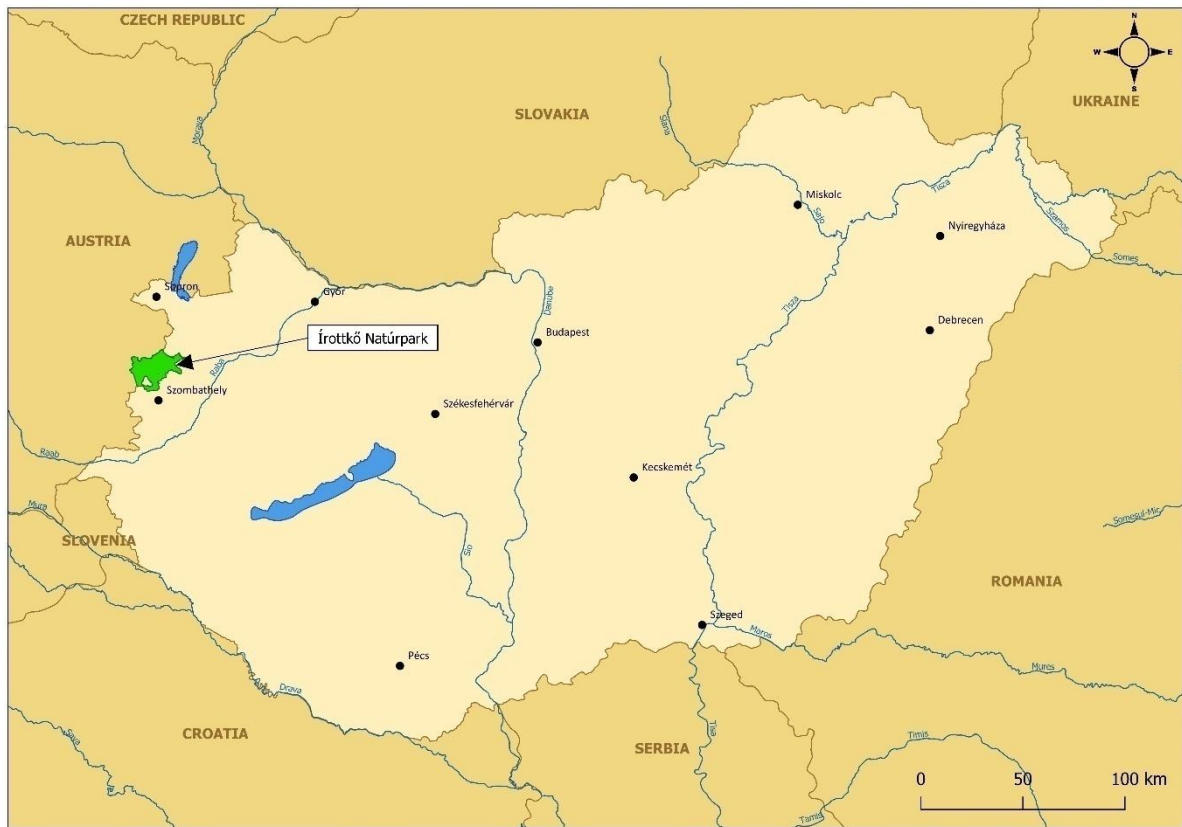
Felszínalaktanára a hegyvidéki és a dombvidéki formák túlsúlya jellemző: a Kőszegi-hegység 5-800 m közötti főgerincéről meredek falú völgyek futnak le a Gyöngyös és a Répce 220-260 m magasságú síkjára, melyet a hegység előterében 280-300 m magas dombok szegélyeznek.

A natúrpark területe az Alpokalja éghajlati körzetébe tartozik. A tél általában enyhe, a nyár azonban hűvös, ennek köszönhetően hazánk területén itt a legkisebb a hőmérséklet évi közepes ingása. A csapadék évi mennyisége 800 és 1200 mm körül alakul. A tél viszonylag havas, későn tavaszodik és a nyár is csapadékos. A jelentős magasságkülönbségeknek köszönhetően a natúrpark területének hegyvidéki része a csapadékosabb, míg a tőle keletre fekvő területek jobban kitettek a hőmérséklet szélsőségeinek.

Írottkő Natúrpark

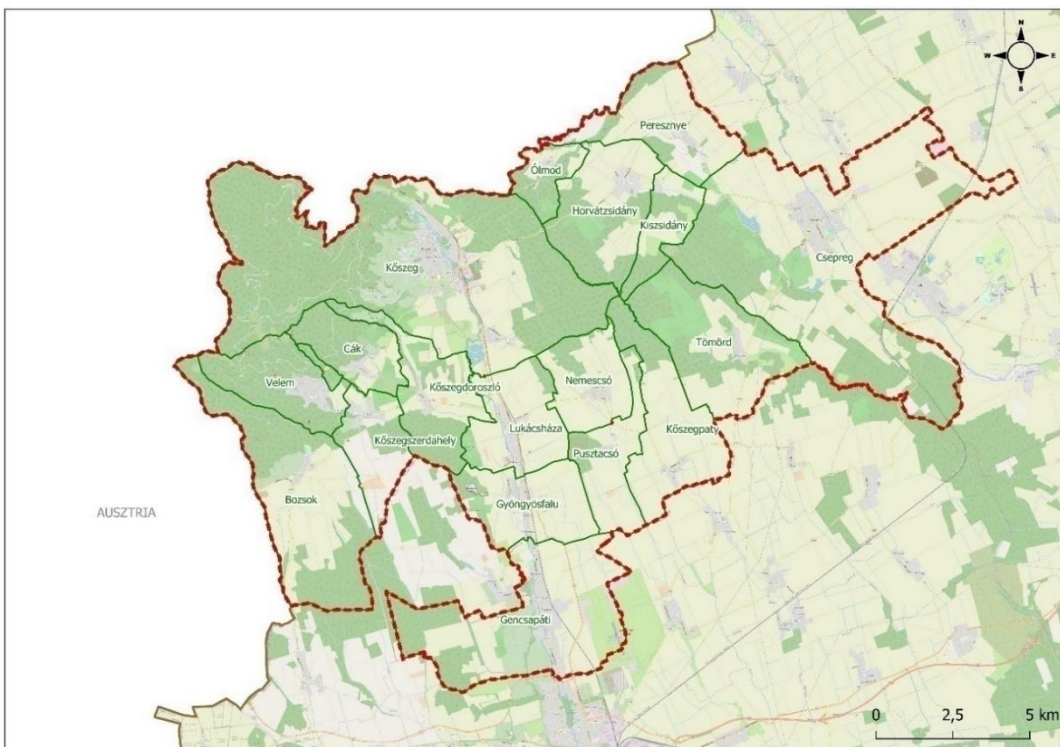
Határtalan természet - ezeréves kultúra

1. ábra Az Írottkő Natúrpark elhelyezkedése Magyarországon

2.2. Közigazgatási lehatárolás, megközelítés

A natúrpark jelentős természeti értékekkel, történelmi, kulturális örökséggel rendelkező tájegység, amely 18 település teljes közigazgatási határát foglalja magába. Területe 272 km², lakosainak száma 24.500 fő.

2. ábra Az Írottkő Natúrpark határa (pirossal) és a települések határai (zölddel)

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Az Írott-kő Natúrpark területét alkotó települések az alábbiak:

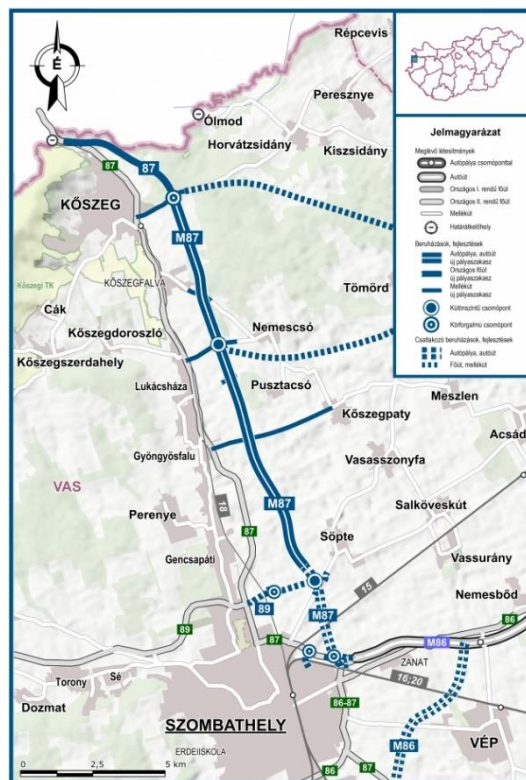
Település	Területe (ha)	Lakosainak száma ¹ (fő)
Kőszeg	5 466	11 911
Bozsok	2 090	374
Cák	648	295
Csepreg	4 952	3 313
Gencsapáti	2 238	2 724
Gyöngyösfalu	965	1 186
Horvátzsidány	1 216	815
Kiszsídány	492	81
Kőszegdoroszló	964	300
Kőszegpaty	1 224	178
Kőszegszerdahely	736	534
Lukácsháza	935	1 114
Nemescsó	738	288
Ólmod	366	122
Peresznye	1 073	509
Pusztacsó	725	151
Tömörd	1 535	272
Velem	860	372
Összesen:	27 223	24 539

Közúton való megközelítése során Északról Peresznyénél, Keletről Csepregnél, Délről Gencsapátinál, Nyugatról pedig Bozsoknál és Kőszegnél érhetjük el határát.

A natúrpark központja Kőszeg, mely a Gyöngyös-menti településeken át vasúton is megközelíthető, de közúton, illetve távolsági autóbusszokkal valamennyi natúrpark település elérhető.

4. ábra Vasútvonal az Írott-kő Natúrpark területén - Forrás: Magyarország vasúthálózati térképe

3. ábra M87 és 87 tervezett vonala - Forrás: nif.hu

Előkészítés alatt van a Kőszeg-Szombathely közötti M87-es és a Kőszeg és az országhatár közötti 87-es főút tervezési szakasza. Az útszakasz várhatóan tehermentesíteni fogja a Gyöngyös-menti településeket az erős forgalom alól.

¹ Állandó lakosság 2022.01.01-én, forrás: KSH

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A térségben két határátkelő működik: Kőszegen és Bozsokon. Ezen kívül – amennyiben pandémia és egyéb okból korlátozó intézkedések nem állnak fenn – a gyalogos- és turista útvonalakon tovább lehet túrázni szomszédos Naturpark Geschriebenstein területére útlevelemmel vagy személyi igazolvánnyal.

HELYZETFELTÁRÁS

3. Természeti, táji örökség az Írott-kő Natúrparkban

A natúrpark területének 38%-a természeti terület, melynek községhatáronként és védettségi kategóriánként való megoszlását az 1. táblázat mutatja.

A natúrpark területének 20 %-a Natura 2000 terület, amely azonban 72%-os területi átfedést mutat a fent részletezett védett természeti területekkel. Az átfedés miatt a Natura 2000 területek községhatáronkénti megoszlása külön, a 2. táblázatban kerül bemutatásra.

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

1. táblázat: Az Írottkő Natúrpark területének megoszlása védettségi kategóriák és községhatárok szerint (ha)

Községhatár	T e r m é s z e t i t e r ü l e t				Nem természeti terület	Összesen
	V é d e t t			Nem védett		
	O r s z á g o s j e l e n t ő s é g ű		Helyi jelentőségű			
	Tájvédelmi Körzet	Természetvédelmi Terület	Természetvédelmi Terület			
Bozsok	651	4	0	610	825	2090
Cák	381	11	0	63	193	648
Csepreg	0	0*	0	1034	3918	4952
Gencsapáti	0	0	0*	466	1772	2238
Gyöngyösfalu	0	0	0*	137	828	965
Horvátzsidány	0	0	0	528	688	1216
Kiszsidiány	0	0	0	238	254	492
Kőszeg	2397	4	38	1055	1972	5466
Kőszegdoroszló	82	19	2	385	476	964
Kőszegpaty	0	0	0	129	1095	1224
Kőszegszerdahely	106	0	0	149	481	736
Lukácsháza	37	0	0	71	827	935
Nemescsó	0	0	0	128	610	738
Ólmod	0	0	0	233	133	366
Peresznye	0	0	7	227	839	1073
Pusztacsó	0	0	0	138	587	725
Tömörd	0	23	0	341	1171	1535
Velem	696	6	0	20	138	860
Összesen	4350	67	47	5952	16807	27223

* a védett természeti értékek területe 1 hektárnál kevesebb

Írottktő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

2. táblázat: Az Írottktő Natúrpark területének megoszlása Natura 2000 területek és községhatárok szerint (ha)

Községhatár	N A T U R A 2 0 0 0 t e r ü l e t				Nem NATURA 2000 terület	Összesen
	Kiemelt Jelentőségű Természet-megőrzési Terület		Különleges Természet-megőrzési Terület			
	Kőszegi-hegység	Ablánc-patak völgye	Répcse-mente	Gyöngyös-patak és a kőszegi Alsó-rét		
Bozsok	650	0	0	0	1440	2090
Cák	392	0	0	0	256	648
Csepreg	0	399	21	0	4532	4952
Gencsapáti	0	0	0	0	2238	2238
Gyöngyösfalu	0	0	0	0	965	965
Horvátzsidány	0	0	0	0	1216	1216
Kiszsizány	0	0	0	0	492	492
Kőszeg	2134	222	0	263	2847	5466
Kőszegdoroszló	40	0	0	35	889	964
Kőszegpaty	0	154	0	0	1070	1224
Kőszegszerdahely	106	0	0	0	630	736
Lukásháza	0	0	0	31	904	935
Nemescsó	0	0	0	0	738	738
Ólmod	0	0	0	0	366	366
Peresznye	0	0	0	0	1073	1073
Pusztacsó	0	0	0	0	725	725
Tömörd	0	394	0	0	1141	1535
Velem	696	0	0	0	164	860
Összesen	4018	1169	21	329	21686	27223

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1. Természeti területek

3.1.1. Országos jelentőségű védett természeti területek

3.1.1.1. Kőszegi Tájvédelmi Körzet

Területe:	4 350 ha
Fokozottan védett területe:	550 ha
Törzskönyvi száma:	170/TK/80
Védetté nyilvánítási határozat száma:	2/80.OKTH, 26/1993.(XI.23.)KTM
Természetvédelmi kezelője:	Órségi Nemzeti Park Igazgatóság Óriszentpéter
Látogathatósága:	A fokozottan védett területek kivételével szabadon látogatható.

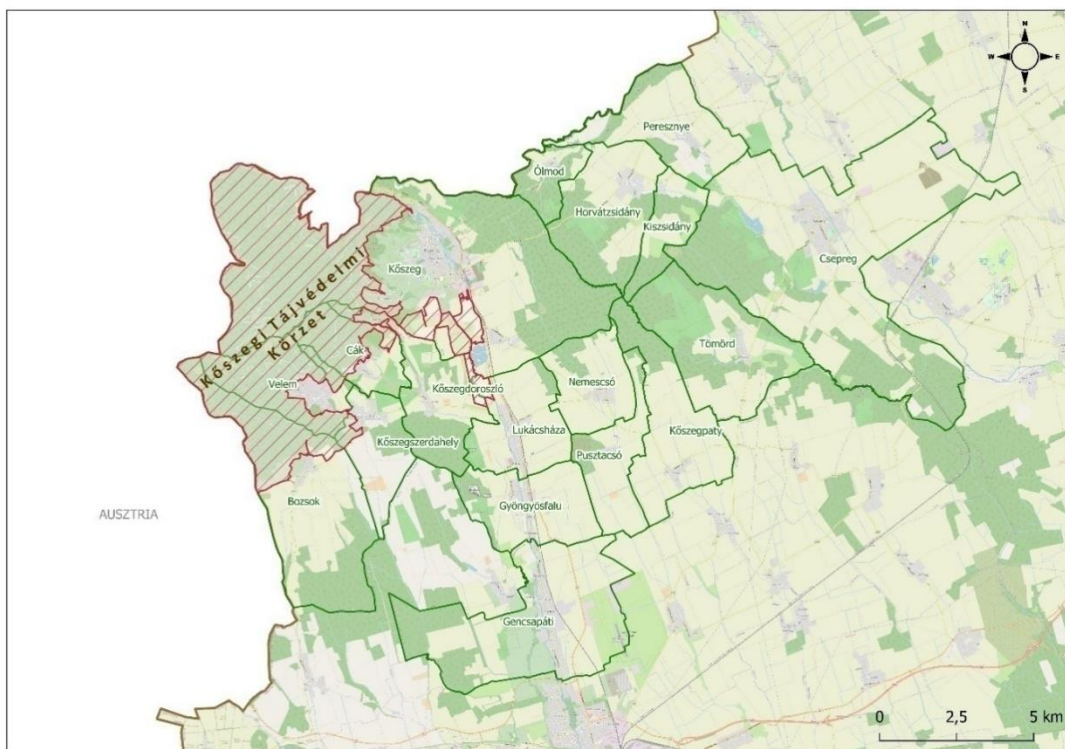
Területének megoszlása művelési áganként:

Szántó	150 ha
Legelő	81 ha
Rét	165 ha
Szőlő	16 ha
Gyümölcsös	93 ha
Erdő	3638 ha
Fásított terület	21 ha
Kert	11 ha
Kivett	175 ha
Összesen	4350 ha

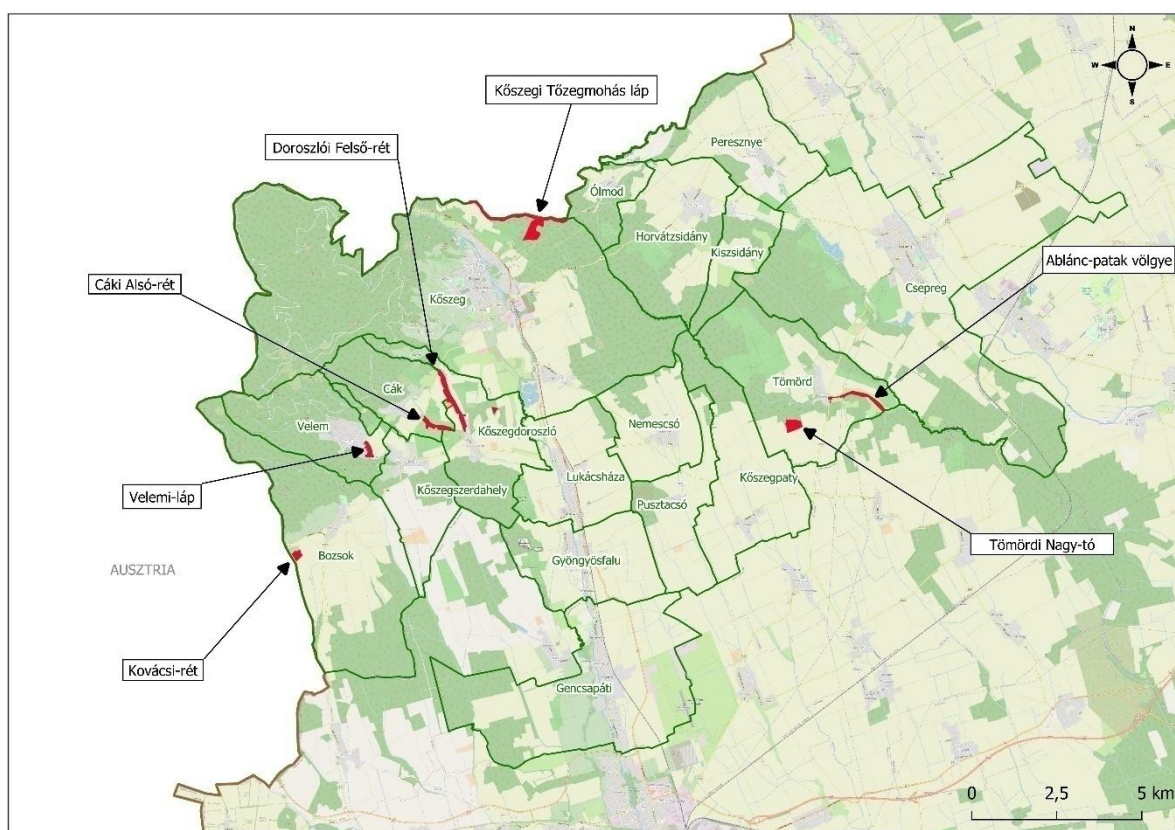
A dokumentáció jelen fejezete az ismétlések elkerülése végett nem foglalkozik külön a tájvédelmi körzet természeti értékeinek részletes leírásával, mivel ez a témakör a natúrpark egészére vonatkozóan a 3.2. fejezetben kifejtésre kerül.

Írottkő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

5. ábra Az Írottkő Natúrpark és a Kőszegi Tájvédelmi Körzet

6. ábra Ex lege lápok az Írottkő Natúrparkban

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1.1.2. Kőszegi Tőzegmohás Láp Természetvédelmi Terület

Területe:	3,8 ha
Fokozottan védett területe:	3,8 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	4/1993. KTM r.
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Őriszentpéter
Látogathatósága:	Csak előzetes engedéllyel és kísérvél látogatható.

Összefoglaló leírása

A kőszegi Alsó-erdőn található tőzegmohás láp hazánk tőzegmoha fajokban leggazdagabb területe. A '30-as években Zólyomi Bálint akadémikus és munkatársai készítettek részletes leírást róla. A II. világháborút követően eltűnt a kutatók szeme elől, hiszen a határ közelsége miatt nem volt látogatható és csak a rendszerváltást követően került elő újra. Természeti értékei közül a tőzegmoha fajokon kívül kiemelkedik a keskenylevelű gyapjúsás, a füles fűz és a molyhos nyír előfordulása.

3.1.1.3. Cák-patak menti rétek Természetvédelmi Terület (Cáki Alsó-rét)

Területe:	9 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Őriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

A Cák-Kőszeg közöttől nyugati irányba, a Ró-hegy és a Cseri-dűlő között futó Cák-patak mentén keskeny sávban láp- és mocsárrét maradványokat őrzött meg a természetkímélő rétgazdálkodás. Az erősen ingadozó vízjárású patak árterületén égerláp és puhafás ligeterdő fragmentumok mellett, szibériai nőszirmmal és kékperjével tarkított mocsárrétet találunk.

3.1.1.4. Doroszlói-patak menti rétek Természetvédelmi Terület (Doroszlói Felső-rét)

Területe:	21 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Őriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

A Cák-patak menti rétekhez hasonló láprétek helyezkednek el attól Északkeletre, a Doroszlói-patak völgyében is. A patak alsó, Kőszegdoroszló községhez közelebbi szakasza mentén jelentős állománya található a széleslevelű ujjaskosbornak.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1.1.5. Velemei-égerláp Természetvédelmi Terület

Területe:	6 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

A Szerdahelyi-patak mellékágát képező Kani-patak, a Velem-Kőszegszerdahely között északi oldalán hegyvidéki égerligetet alakított ki. Az állandó vízellátású terület legfőbb értéke a térség egyetlen ismert vidrafű állománya.

3.1.1.6. Bozsok Kovácsi-rét Természetvédelmi Terület

Területe:	4 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

A bozsoki közúti határátkelőtől Délre elterülő üde, ill. kisebb részben kiszáradó lápréten számos védett növényfaj előfordul. Kiemelkedő értéke a hegyi tárnicska előfordulása, amely növény a közeli Zsidóréten és a Hanság területén található Rábcakapi réteken kívül nem fordul elő hazánkban. Ritka sásfajokon kívül a védett növényfajok közül előfordul itt a lápi nyúl farkfű, a szibériai nőszirm, a fehér zászpa és a serevényfű is.

3.1.1.7. Tömördi-tó Természetvédelmi Terület

Területe:	11,8 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

A tömördi „Nagy-tó” és környéke a Chernel család birtokához tartozott. A XX. század elején Chernel István naplójában még közel 19 hektáros nyílt vízfelületet említ, amely a feltöltődés eredményeként mára 1 hektárra zsugorodott. Mélysége 60-150 cm, a mindenkori csapadékmennyiség függvényében jelentősen ingadozik. Tavasszal pettyes göté, vöröshasú unkák, barna varangyok és zöld levelibékák keresik fel a tavat peterakás céljából. A nyáron is megfelelő vízellátottságú részeken tavi kákás és rekettyefűzes foltok díszlenek. A közelben működik a Chernel István Természetvédelmi és Madártani Egyesület madárvártája, ahol július végétől november elejéig folyamatosan végzik a vonuló énekesmadarak tudományos célú befogását és gyűrűzését.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1.1.8. Ablánc-patak völgye Természetvédelmi Terület

Területe:	10,9 ha
Fokozottan védett területe:	0 ha
Védetté nyilvánítási határozat száma:	Ex lege védett lápterület
Természetvédelmi kezelője:	Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter
Látogathatósága:	Szabadon látogatható.

Összefoglaló leírása

Az égeres élőhelyfolt a védett rostostövű sás (*Carex appropinquata*) jelentős, mintegy 300 egyedet számláló élőhelye.

3.1.2. Földvárak

Megnevezés	Helyrajzi szám	Megjegyzés
Bozsok, Batthyány-kastély	Bozsok 270/	-
Bozsok, Földvár	Bozsok 51, 62/1, 76/	-
Bozsok, Puszta	Bozsok 62/1, 62/2, 63	-
Bozsok, Sibrik-kastély	Bozsok 4/	-
Csepreg, Grádics	Csepreg 0392/2	ex lege védett TT
Csepreg, Malomkert	Csepreg 559/, 623/2, 624/2, 624/3	-
Tömörd, Ilona-vár	Tömörd 03/	ex lege védett TT

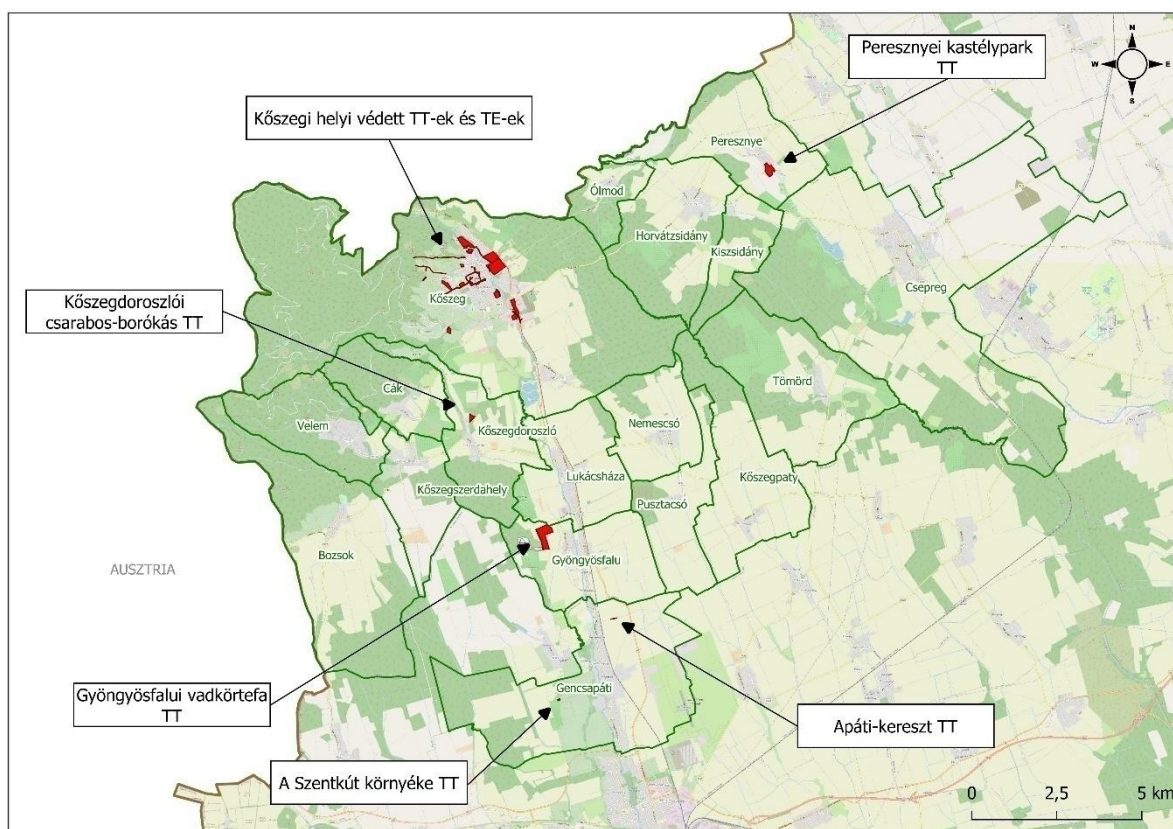

7. ábra Földvárak az Írottktő Natúrpark területén

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1.3. Helyijelentőségű védett természeti területek

8. ábra Helyi védelem alatt álló természetiértékek az Írottktő Natúrparkban

Kőszegdoroszlói csarabos

Helye:	Kőszegdoroszló külterület, a falutól ÉNY-ra
Területe:	1,7 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Magánszemély
Törzskönyvi száma:	17/38/TT/85
Védetté nyilvánítási határozat száma:	1/85.

Összefoglaló leírása

A község melletti dombon található sajátos növényegyüttes, mely egykor a község disznó legelője volt. Jellegzetessége a közönséges boróka és erdei fenyő állomány, valamint a csarab tömeges előfordulása. A nyíltabb foltokon megjelenik a szártalan bábakalács is. Jelenleg az erdei fenyő erőteljes térhódításának köszönhetően áthatolhatatlan sűrűség, ahol a boróka és csarab is visszaszorulóban van.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Peresznyei kastélypark

Helye:	Peresznye belterület
Területe:	6,7 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Önkormányzat Peresznye
Törzskönyvi száma:	17/41/TT/85
Védetté nyilvánítási határozat száma:	1/85

Összefoglaló leírása

Az 1900-as évek elején a Berchtold család kezdte a park kialakítását, bár néhány faegyed kora régebbi telepítésre utal. Értékes a kisebb csoportokban telepített hárs, juhar, kőris és különféle fenyők állománya, melyek egységes egészet alkotnak a tájképet meghatározó kertben.

Gyöngyösfalui vadkörtefa

Helye:	Gyöngyösfalu külterület, a falutól Ny-ra a Csömötei-hegy lábánál
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Önkormányzat Gyöngyösfalu

Összefoglaló leírása

A mintegy 15 m magas és 1 m átmérőjű idős vadkörtefa oltalmát rendkívüli méretei és megjelenése indokolja.

Kőszegi platánfa

Helye:	Kőszeg belváros
Területe:	0,4 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Városgazdálkodás Kőszeg
Törzskönyvi száma:	17/8/TT/60
Védetté nyilvánítási határozat száma:	596/60.

Összefoglaló leírása

A belváros egyik udvarában (a hajdani Unger-kertben, ma a Kőszegi Piac mellett található) található. Kerülete 7,2 m, 28 m magas. Faját tekintve juharlevelű platán, 150 éves.

Kőszegi Chernel-kert

Helye:	Kőszeg, Arborétum u. 2.
Területe:	2,6 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Vas Megyei Önkormányzat / Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság
Törzskönyvi száma:	17/12/TT/65
Védetté nyilvánítási határozat száma:	805/65.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Összefoglaló leírása:

A híres kőszegi születésű ornitológus, Chernel István hozta létre a kertet 1896-ban. Ismert személyiségek emlékére, jeles alkalmakkor ültetett emlékfákat, így pl. II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalakor.

A kertet elsődlegesen a madárvédelem népszerűsítésére, bemutatására szánta. Napjainkra Kőszeg egyetlen arborétuma. Különlegessége a kínai vörösfenyő, valamint az ország legnagyobb magyalja. Ma az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság kezelésében van, itt működik az igazgatóság Kőszegi irodája. Turisztikai és környezeti nevelési szerepe a 4. és 5. fejezetekben kerül részletezésre.

Kőszeg Város Önkormányzatának Képviselő Testülete a 27/2004.(XI.1.) sz. rendeletével további 26 objektumot nyilvánított helyi jelentőségű védett természeti területté. Mivel esetükben a védetté nyilvánítási határozat száma azonos, törzskönyvi számuk pedig nincs, az alábbiakban a rájuk vonatkozó információk között ezeket nem szerepeltetjük.

Kálvária út parkja

Helye:	Kőszeg 1400 hrsz
Területe:	0,2 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Városgazdálkodás Kőszeg

Összefoglaló leírása:

Kőszeg ÉNy-i részén, a Kálvária domb lábánál található az alig 0,2 ha-os kis park.

Értékes növénye egy jó törzsnövekedésű hárs változat, a nyírlevelű hárs (*Tilia cordata* var. *betulifolia*), amelynek törzskerülete 2,8 m. Emellett 5 db fehér eperfa, 6 db szivarfa, vadgesztenye, vörösfenyő, feketefenyő és cserjék találhatók itt.

Kálvária u. 14. alatti kert

Helye:	Kőszeg 1399 hrsz
Területe:	1,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Vas Megyei Önkormányzat

Összefoglaló leírása:

A Csónakázó-tótól alig száz méterre, a Malom patak partján található az egykori nevelőotthon 1,1 ha-os kertje. A Meskó utcára tekintő idős fák közt több nagylevelű hárs, juharlevelű platán található, de van kislevelű hárs, vadgesztenye, bükk, vérbükk, liliumfa, kocsányos tölgy, simafenyő is a park területén.

Meskó u. 13. alatti udvar facsoportja

Helye:	Kőszeg 1404 hrsz
Területe:	0,2 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

Mintegy a nevelőotthoni park folytatásaként ennek a társasháznak az udvarán áll néhány korosabb fa: kislevelű hárs, vadgesztenye, juharlevelű platán. Védettségüket nem

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

kimondottan természetvédelmi értékük, inkább az indokolja, hogy a fák egységes képet mutatnak a szomszédos parkkal.

Királyvölgyi u. 30. alatti kert

Helye:	Kőszeg 1568 hrsz
Területe:	0,6 ha
Tulajdonosa / kezelője:	magánszemély

Összefoglaló leírása:

Különleges dísnövényeinek, egzótáinak köszönheti védettségét ez a mindössze 0,56 ha-os kis kert. Fáit az 1930-as években a Kőszegen élő, jól ismert Küttel család tagja, Küttel Nándor telepítette. Érdekessége egy több tucat hajtásból álló, egy töből eredő hársfa-csoport. Ezen kívül főként tölveleűek, atlaszcédrus, hemlokfenyő, kaliforniai fenyők, tiszafák, selyemfenyő, törpefenyő látható a kertben.

Felső körúti facsoport

Helye:	Kőszeg 1160/9 hrsz
Területe:	0,4 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata és magánszemély

Összefoglaló leírása:

Kőszeg nem csupán a botanikailag jelentős vagy a nagy kiterjedésű zöldfelületeket igyekszik védelem alá helyezni, hanem a kisebb zöld „foltok” megőrzését is célul tűzte ki. Bár e területek természetvédelmi jelentősége kisebb, mégis támogatandó az elképzelés. Ilyen terület a felső körúti facsoport is, melyet magas körisek, kanadai vassfák és fekete dió alkotnak. Utóbbi érdekessége, hogy míg a fekete dió páratlanul szárnyalt levelű növény, az itt található egyed alsó levelei párosan szárnyaltak.

Hunyadi úti japánakác

Helye:	Kőszeg 3678 és 3556 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	magánszemély

Összefoglaló leírása:

A Várköről a Hunyadi utcára kanyarodva a sarokház kertjében látható különlegesség a csüngő ágú japánakác (*Sophora japonica* var. *pondula*). Levelei az akáchoz hasonlóak, páratlanul szárnyaltak, pillangós virágai sárgák. A Koreából, Kínából származó alapfajt, a közönséges japánakácot sokfelé ültetik, mivel városi környezetben is igen jól nő. Alacsony törzsű változatával azonban ritkán találkozhatunk. Ennek az egyednek méretei és alakja is imponáló. Törzskerülete kb. 1,6 m.

Borostyánok a várfalon

Helye:	Kőszeg 1826, 1831 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Magyar Állam és magánszemély

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Összefoglaló leírása:

A Jurisics vár falán több természeti érték is előfordul. Kőszegen és környékén egyedül itt él a védett magyar repcsény (*Erysimum odoratum*). Helyi jelentőségű értékei a várfalnak az öreg borostyánok (*Hedera helix*). A Diákközből található (1826 hrsz.) példány törzskerülete 90 cm, kora kb. 130 év.

„Lábonálló” borostyán

Helye:	Kőszeg 3667 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A borostyánok (*Hedera helix*) kúszó életmódhoz alkalmazkodott növények. Jellemzőik az ún. kapaszkodó gyökerek, amelyek a támasztékul szolgáló aljzathoz rögzítik a növényt. Egészen különleges, ha támaszkodás nélkül, „ön-álló” módon él egy-egy példány. Kőszegen a Jurisich Miklós Gimnázium kerítéséhez közel szépen látható egy ilyen példány. Törzskerülete 56 cm, kora 80-90 évre tehető.

Szova kertész fája

Helye:	Kőszeg 2545 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Lóránt Gyula Sporttelep mögött, a Petőfi tér 21. szám előtt látható Kőszeg legöregebb és legnagyobb törzskerületű hársfája. A természetes kislevelű hárs (*Tilia cordata*) törzskerülete 575 cm, korát 250-280 évre becsülik. Sajnos a közelmúltban több száraz ágát el kellett távolítani.

Felső körút közúti fasor

Helye:	Kőszeg 1166 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Felső-Gyöngyös hídtól (Szent János híd) a volt MÁV gyermekotthonig kislevelű hársfasor (*Tilia cordata*). A fák átlagos törzskerülete 350-380 centiméter. A legkisebb 170, a legnagyobb 462 centiméteres méretű. A lombkorona átmérője átlagosan 6-10 méter. A legnagyobb törzskerülete (462 cm) a Felső körút 8. számú ház előtt álló fának van, kora 150-180 év lehet. Sajnos a fasort az utóbbi időszakban bekövetkezett egészségügyi vágások és az útfelújítás hiányossá tették.

Írottkö Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Hunyadi úti fasor

Helye: Kőszeg 3556 hrsz
Területe: 0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője: Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

Az erősen megritkított fasort 33 hárs alkotja. Jelentőségüket és a helyi természetvédelmi értéként való nyilvántartásukra tett javaslatot attraktivitásuk és taxonómiai, tudománytörténeti értékük magyarázza.

Pauer Arnold (1932) munkájából ismerjük e fasor néhány különleges egyedét. „Igen nagy figyelmet érdemelnek Kőszeg hársfái, melyek között újabban Wagner János, - a tanítóképző intézetek királyi főigazgatója - e fák kiváló szakértője, több - nevezetességet is talált. A Szent Imre herceg-utca és Várkör sarkán, a főszolgabírói lak előtt áll a *Tilia cordata* f. *Borbásiana*-nak hihetőleg törzspéldánya (típusa). A Szent Imre herceg-utcában, a Halmay-villa előtt látható egy, vastagon gyapjas terméséről felismerhető, kislevelű hárs-változat (*Tilia cordata* f. *eriocarpa*) Végül a bencés gimnázium előtt az eddig csak innen ismert *Tilia mixta* Wagn.”

A Borbás-hárs (*Tilia cordata* f. *Borbásiana*) és a gyapjas termésű kislevelű hárs (*Tilia cordata* f. *eriocarpa*) valamint a *Tilia mixta* jelzése egyaránt kuriózumként értékelhető. Sajnos a fenti formák közül a sérülések, pusztulások miatt elvégzett egészségügyi vágások áldozatává lett több egyed. Mindössze a Halmay-villa (Hunyadi u. 8.) előtt sikerült azonosítani (Keszei 2004) egy gyapjas termésű kislevelű hárs (*Tilia cordata* f. *eriocarpa*) egyedet.

Árpád tér

Helye: Kőszeg 1604 hrsz
Területe: 0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője: Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

Az egykori fapiac helyét napjainkra 4 db törökmogyoróval, 2 páfrányfenyővel, korai juharral, hegyi juharral és zöld juharral ültették be. A tér a város zöldterületeinek sorát gazdagítja.

Hunyadi Mátyás park

Helye: Kőszeg 1764 hrsz
Területe: 0,3 ha
Tulajdonosa / kezelője: Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A 18. századtól 1930-ig működő Kelcz-Adelffy árvaház (ma használaton kívül helyezett épület) öleli körül a 0,26 ha-os, gondozott park. Többek között méretes szivarfákkal, valamint 2 db páfrányfenyővel (*Ginkgo biloba*) találkozhatunk. Utóbbiak közül az egyik majd 2 m-es törzskerületével a legnagyobb méretű a kőszegi páfrányfenyők között. Az élő kövületnek számító ginkó fák Kínából származnak és egyre többfelé ültetik őket egzotikus hatást keltő alakjuk, különleges villás erezetű, legyező alakú leveleik miatt. A park bővelkedik díszcserjékben. Előfordul magyal, babérmeggy, bangita, gyöngyvirágserje, stb.

A Főtérhez közeli oldalon láthatjuk a névadó Hunyadi Mátyás szobrát. A szép kivitelezésű szobor Székely Károly műve. A park területére a Kőszegi Bútorszövetgyár Nyugdíjas Klubja 2002-ben Kossuth Lajos születése 200. évfordulójának emlékére egy kislevelű hársfát ültetett.

Írottktő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

A Várárok mocsárciprusa

Helye:	Kőszeg 1760 és 1828 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A valamikori Festetich-kertben (a Chernel házhoz tartozó kertben), ma a várárokbán kialakított játszótéren áll, az az igazán impozáns virginiai mocsárciprus (*Taxodium distichum*), amelyet a hagyomány szerint Chernel Kálmán ültetett. Kora 120 év, törzskerülete 3,5 m. Városképi és tudománytörténeti jelentősége egyaránt figyelemre méltó.

Várköri hárs

Helye:	Kőszeg Várkör 90.
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Várkör 90. számú ház előtt áll egy 2,9 m törzskerületű, kb. 150 éves nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*).

A Szent Lénárd kápolna hársfái

Helye:	Kőszeg 2517 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Szent Lénárd kápolna a Lóránt Gyula Sporttelep területén található. A hagyomány szerint Ibrahim, Kőszeg 1532-ben ostromló török vezér sátrának a helyén épült 1723-ban. Valószínűleg már ekkor hársfákkal vették körül, ugyanis az 1746-ban készítettett ún. „Fogadalmi képen” jól felismerhető a kápolna a körülötte levő fákkal. 1882-ben került sor a kápolna felújítására és ez alkalommal „Fügh Károly polgármesterünk hársfákkal ültette körül” (JENKEI 1997). A kápolna előtt egy kereszt áll, körülötte pedig hét kislevelű hárs (*Tilia cordata*), amelyek valószínűleg nem egykorúak, 80-200 évesek. A fák törzskerülete 1,6-3,5 m-ig változó. A labdarúgó pályát idős fák, körisek, hegyi juhar, bálványfa veszik körül.

A vasútállomás császárfái

Helye:	Kőszeg 2897/2 és 2899/2 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Magyar Állam

Összefoglaló leírása:

A nagylevelű császárfát (*Paulownia tomentosa*) a magyarországi parkokban kedvelt díszfaként ültetik. A tátogatók (*Scrophulariaceae*) családjába tartozó egyetlen fás szárú nemzetség tagja. Kétajkú pártája öt lilás színű szíromlevélből forrt össze. Tok termése van. Három szép, 60 éves, átlagosan 3 m törzskerületű példány díszlik a vasútállomás épülete előtt.

Írott-kő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

Jellemző rájuk az odvasodás. A középső odvát sajnos felgyújtották, a szélsők odvait Hymenopterák (hártyásszárnyú rovarok) foglalták el.

Széchenyi park

Helye:	Kőszeg 1981 hrsz
Területe:	0,5 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Gyöngyös és a Malom-árok (Malom patak) között terül el. A patakokat kísérő zöld övezetnek, mint ökológiai folyosónak a része. A parkban álló obeliszket 1864-ben állíttatták Kőszeg város polgárai Széchenyi István a „legnagyobb magyar” tiszteletére. A területen található valamennyi fa biztosan fiatalabb a parklétesítésnél, vannak azonban igen tekintélyes példányok. Összességében 48 faegyed, főként kislevelű hárs, vadgesztenye, található a parkban.

Gyöngyös parti sétány és sziget

Helye:	Kőszeg 2124, 2903/4 hrsz
Területe:	1,2 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Gyöngyös-parti sétány hársfasora

A Felső krt. hársfasorának folytatása, a Széchenyi parktól a Kiss János utcáig terjedő terület. A sétányt főleg kislevelű hársak (*Tilia cordata*) és egy-egy példány magas kőris és fehér akác szegélyezi.

Gyöngyös-parti öreg hársak

Helye:	Kőszeg 2913, 2903/4 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Városgazdálkodás Kőszeg

Összefoglaló leírása:

Kislevelű hársak (*Tilia cordata*), amelyek a valaha Gyöngyöst szegélyező hársfasor maradványai. A Port Ingatlan raktárhelyiségeinek bejáratánál (2913 hrsz.) valamint egy autókereskedés mögött (2903/4 hrsz.) áll két egészséges példány. Koruk 150 évre tehető.

Csónakázó-tó

Helye:	Kőszeg 1112 hrsz
Területe:	7,4 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

Egy homok- ill. kavicsbánya helyén hozták létre jórészt társadalmi munkával. A város északi részén található tavat gondozott, szép környezet veszi körül, mögötte magasodik a Kálvária-hegy a Kálvária templommal. A közel 30. 000 m² területű tavat a Gyöngyös-patak táplálja

Írottktő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

vízzel. A part menti sétalóutat főként dísfák övezik. Leginkább szomorú füzeket, fenyőféléket (colorádó-, sima-, vörös-, fekete-, duglász-, luc-) ezen kívül juharféléket, vadgesztenyét, kocsányos tölgyet, nyírfákat láthatunk. A tavon lehetőség van csónakázásra és a kijelölt helyeken horgászásra.

A kőszegi volt MÁV gyermekotthon parkja

Helye:	Kőszeg 1165 hrsz
Területe:	7,8 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.

Összefoglaló leírása:

1913-ban hozták létre az intézményt és az azt körülvevő díszparkot. A kert ma is igényesen kialakított, gondozott, kellemes látványt nyújt. Fái különböző korúak, az újonnan telepítettől egészen 80-90 évesig. Simafenyő, ezüsfenyő, Colorado fenyő, luc, tulipánfa, díszcserjék találhatóak itt. Jelentősége inkább dekoratív voltában, semmint természetvédelmi értékében keresendő.

Evangélikus templomkert

Helye:	Kőszeg 1730, 1732 hrsz
Területe:	0,3 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Magyarországi Evangélikus Egyház

Összefoglaló leírása:

Az evangélikus templomkert az 1783-ban, torony nélkül épített evangélikus templomot öleli körül. A kert déli részében (a Kőszegi Evangélikus Gimnázium, Technikum, Szakképző iskola és Kollégium irányában) terül el a védelemre érdemes része. A szép park legöregebb fái az a hat nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*), amelyek a Központi Óvoda kerítése közelében sorakoznak. Törzskerületük 2,1 és 2,9 m, koruk 120-150 év. A kertben található törökmogyoró (*Corylus colurna*) is igen tekintélyes méretű, életkorát becsülve 80 év körüli egyed lehet. Törzskerülete: 187 cm Lombátmérő: 5 m.

Dr. Nagy László Gyógypedagógiai Intézmény parkja

Helye:	Kőszeg 1191 hrsz
Területe:	12,5 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Vas Megyei Önkormányzat

Összefoglaló leírása:

Az intézeti park története szorosan összefügg a volt katonai alreáliskola történetével, amit 1856-ban nyitottak meg. Az építésvezetőség azonnal beültette a főépülethez vezető út két oldalát vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) suhángokkal. Az intézet területét a város által adományozott bükkfa-csemetékkel (*Fagus sylvatica*) ültették körül, ezek közül ma már csak egy példányt lehet találni a nyugati kerítés mellett. A valódi parkosítás a krónikák szerint a hatvanas években indult meg „a laxenburgi császári kastély kertészeti igazgatójának tervei alapján. A kert végül hosszú ideig tartó munka eredményeként nyerte el századvégi arculatát. A munka dinamikus mozgatója Piers Vilmos őrnagy volt, akit a „park atyjának” tekintenek.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Piers válogatta ki az újdonságokat, megtervezte elhelyezésüket, megérdemli, hogy a parkban emlékmű hirdesse önzetlen munkájának elismerését. Emlékfát is ültettek tiszteletére, mely ma is áll (PINTÉR 1999). A legszebb fák közé tartoznak a nagy méretű platánok (*Platanus* sp.). A sportpályákat vérjuharok (*Acerpseudo-platanus*), nyírek (*Betula pendula*) szegélyezik. A játszótér környékén csak pár csemete árválkodik, ez a legsivárabb része a területnek. A 62 faj és majd 30 fajta, forma rendkívüli gazdaságot mutat.

Leggyakoribb fajok a következők: vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), magas kőris (*Fraxinus excelsior*), platán (*Platanus hybrida*), nyugati tuja (*Thuja occidentalis*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*) liliumfa (*Liliodendron tulipifera*). A park büszkesége, a hatalmas termetű fa, a kert óriása, a hegyi mamutfenyő (*Sequoiadendron giganteum*). Törzskerülete 620 cm, életkora 110 év. A bejárattól jobbra található egy enyhén torzult, fejlett páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*). Háttrébb a kettőstörzsű, foszló kérgű japán tuja (*Thuja standishii*). Tudománytörténeti érdekesség, hogy Kőszegről a hajdani alreáliskolai nevelőintézet parkjából írta le Borbás Vince XX. század eleji botanikus a *Tilia Hazslinszkyana* var. *suberiocarpa*-t, de ezt a példányt sajnos nem sikerült minden kétséget kizáróan azonosítani. A fák legnagyobb része 50 év feletti csoportba tartozik, sok még a Piers-féle telepítés. A növények egészségi állapotát több tényező befolyásolja. A szovjet katonai csapatok ittlétük alatt nagy kárt okoztak, ma is rengeteg fában lehet különböző lőszereket találni. Sok bajt okoznak a szándékos rongálások, az építkezések. Megfigyelhetők kisebb-nagyobb széltörések is.

Hidegvölgyi mélyút

Helye:	Kőszeg 3834, 7875, 7655 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

A Kőszegi-hegység palás kőzetekből áll. Jellemzőek a fillitek, mészs-, kvarcfillitek, metakonglomerátumok. A kőzetek korát sokáig vitatták. A mai felfogás szerint sokkal fiatalabbak, mint korábban gondolták. A földtörténeti középkor jura, kréta időszakában keletkeztek, így egyidősek a Dunántúli-középhegység egyes üledékes kőzeteivel, csak nagy nagyobb erőhatások érték őket, metamorfizálódtak palásodtak. A hegyen sok helyütt találkozhatunk e kőzetek erősen meggyűrődött darabjaival, leginkább az ún. Tervút mentén. A Kálvária-hegy alatt húzódó Hidegvölgyi mélyúton szintén megfigyelhetjük a természet alkotta képződményeket. Jól láthatók itt a hegység peremi részén oly jellemző vörös agyagos talajok. A Hidegvölgy földtani alapszelvény. A Hidegvölgyi mélyutat geológiai tanösvény kialakításának céljára nyilvánították helyi védetté, a tanösvény 2020-ban elkészült.

Királyvölgyi gesztenyefa torzója

Helye:	Kőszeg 7274 hrsz
Területe:	0,1 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Kőszeg Város Önkormányzata

Összefoglaló leírása:

1964-ben már nem hajtott ki és 1981-ben vágták ki ezt a sajátos módon elpusztult óriás gesztenyefát (*Castanea sativa*). E kőszegi famatuzsálem torzója ma is lenyűgöző látvány. THIRRING GUSZTÁV (1928) így ír róla: „Nemcsak Vas megyének, de az országnak is egyik leghatalmasabb fája az a gesztenye-óriás -Chernel gesztenyéje -, mely két másik, szintén tekintélyes nagyságú, 746 és 428 cm kerületű társa közelében a kőszegi

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Királyvölgyben áll. A mellmagasságban 925 cm kerületű, 294 cm átmérőjű fa alsó ágai majdnem a földig hajolnak s egész lugast alkotnak. Koronájának átmérője 24 m.”

A pompás természeti emléket, mely már a tatárjárás idején is vagy 100 éves lehetett, először Chernel Kálmán ismertette 1864-ben a Vasárnapi Újságban, ahol a képe is megjelent.

A múlt század végén elpusztult fát ki kellett vágni, azonban darabokra hasadt törzsének tövi részét abroncsba foglalva megmentették az utókornak.

A torzó mellett emléktábla található.

A Szentkút környéke

Helye:	Gencsapáti külterület, a településtől NY-ra
Területe:	0,26 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Szombathelyi Egyházmegye

Összefoglaló leírása

Török Mihály és László Katalin hálából kápolnát építettek a forrás fölé, annak emlékére, hogy világtalan gyermekük szemei a forrás vizétől megnyíltak. A kápolna mellé hamarosan három keresztfából álló Kálvária is létesült. 1906-ban a forrás, illetve a kápolna köré 14 kisebb stációs kápolna épült Jézus szenvedésének egyes jeleneteit ábrázoló szoborcsopottokkal. 1936-ban Hosszú István és neje váratlanul elhunyt kislányuk emlékére egy lourdes-i barlangot építtetett és ajándékozott a Szentkútnak.

Az Apáti-kereszt környéke

Helye:	Gencsapáti külterület, a településtől K-re
Területe:	0,01 ha
Tulajdonosa / kezelője:	Gencsapáti Község Önkormányzata

Összefoglaló leírása

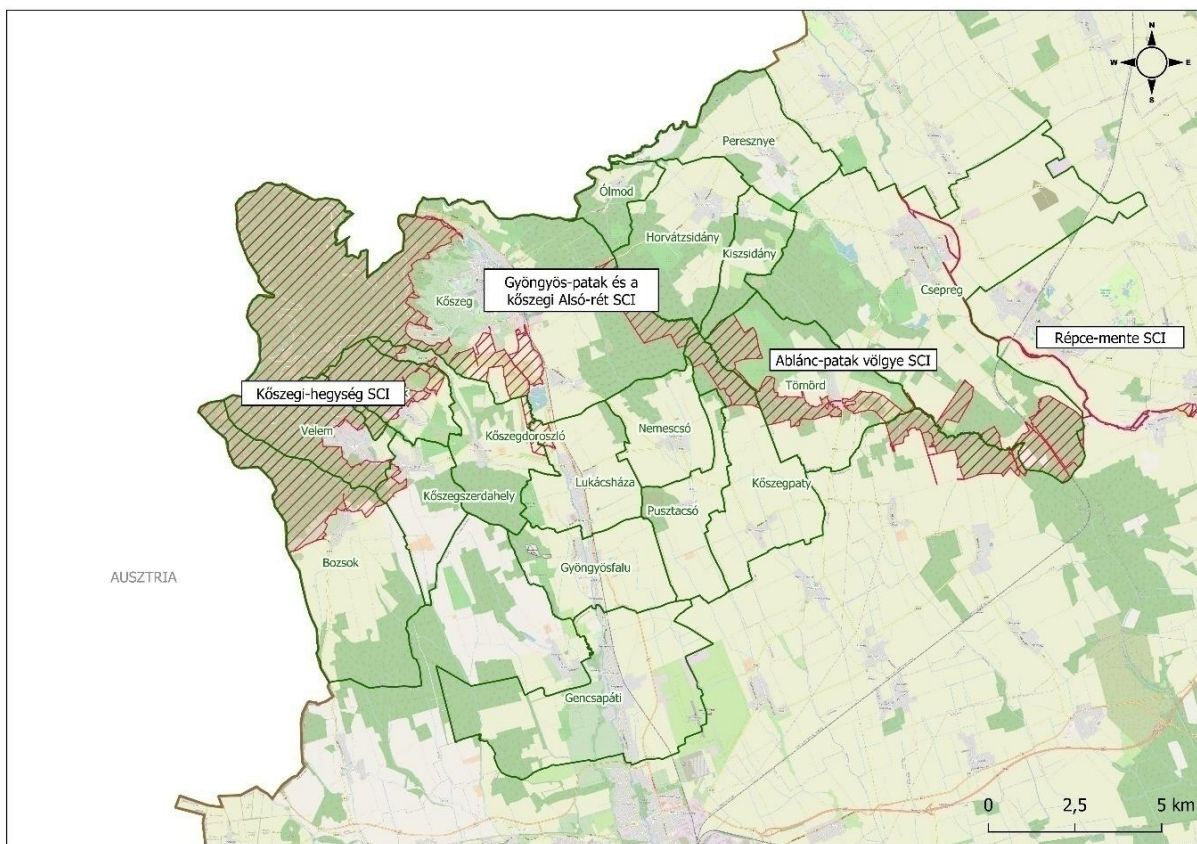
Pontos helye: EOV.: 464920; 220279

Az Apáti-kereszt környékén volt valaha a település (Gyöngyösapáti) központja, a kereszt közelében állt a település első temploma, mely 1815 után megsemmisült. Ennek helyén épült a kőkereszt 1840-ben. A kereszt a környék legmagasabb pontján áll, közelében geodéziai alappont is található. A kereszt mintegy 5 méter sugarú környezete gondozott, virágokkal beültetett.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.1.4. Natura 2000 területek

9. ábra Natura 2000 területek az Írott-kő Natúrparkban

Kőszegi-hegység

kiemelt jelentőségű különleges természet-megőrzési terület

Az erdőtársulások közül a bükkösök és a gyertyános-tölgyesek foglalják el a legnagyobb területet. A hegyvidéki patakokat fajgazdag égerligetek kísérik, kuriózumként megjelenik a hársas törmeléklejtőerdő, a hárs-kőris sziklaerdő és egy posztglaciális reliktumtársulás, a sziklai erdeifenyves. A déli oldalon értékes lejtősztyepp és sziklagyepfragmentumokat találunk. A hegyi réteken nagy számban található meg a leánykökörccsin és a fekete kökörccsin. A források és a kis patakok kiváló szaporodóhelyei a kételtűeknek, különösen a foltos szalamandrának. A hegység madárvilága is gazdag, kiemelendők a kis légykapó, örvös légykapó, szürke küllő és a fehérhátú fakopáncs állományai. Az utóbbi években fészkelőként megjelent az uhu is. Hazánkban csak itt él az alpesi cickány.

Ablánc-patak völgye

kiemelt jelentőségű különleges természet-megőrzési terület

Az Ablánc patak völgyében található gyertyános-tölgyesek és cseres-tölgyesek még manapság is nagy állományokat alkotnak. Főleg az idős erdőrészek madárvilága és xilofág rovarközössége jelentős. A patak menti mocsár-, és láprétek hidegkedvelő növényfajokat

Írott-kő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

őriznek, mint a rostostövű sás és a zergeboglár. A völgyoldalokban évszázadok során kialakított kiskertek száraz gyepei is értékes növényfajoknak adnak otthont pl. fekete kökörcsin, tarka nőszirm. A patak viszonylag hosszú szakaszon nem folyik át településen, vize tiszta, ezért vízirovar faunája is gazdag. Az erdőben található pocsolyák és felhagyott bányagödrök kiváló szaporodóhelyei a kételtűeknek.

Gyöngyös-patak és Kőszegi Alsórét különleges természet-megőrzési terület

A Gyöngyös-patak vizének gazdag oxigéntartalma és kis szennyezettsége miatt jelentős a vízben élő állatfajok száma. A terület gazdag tegzesfajokban, valamint nagy állománya található az erdei szitakötőnek is. Halak közül említésre méltó a sebes pisztráng és a dunai ingola előfordulása. Madarak közül kiemelendő érték a hazánkban rendkívül ritka vízirigó fészkelése. A Gyöngyösben képződött kavicszátonyokon iszapnövény társulások alakulnak ki a nyár végére, melyeknek ritka növénye a kasikakáka. A patakot végigkísérő égerligetek és magaskórósok növényzete is rendkívüli fajgazdaságról árulkodnak. A Kőszegi Alsórét legnagyobb része ártéri kaszálórét, de kisebb-nagyobb fragmentumokban lág-, ill. mocsárrétek is előfordulnak. A vérfűves rétek Natura 2000-es faja a nagy tűzlepke és a vérfű boglárka. Néha szem elé kerül a patak rejtett életmódú emlőse a vidra.

Répcemente különleges természet-megőrzési terület

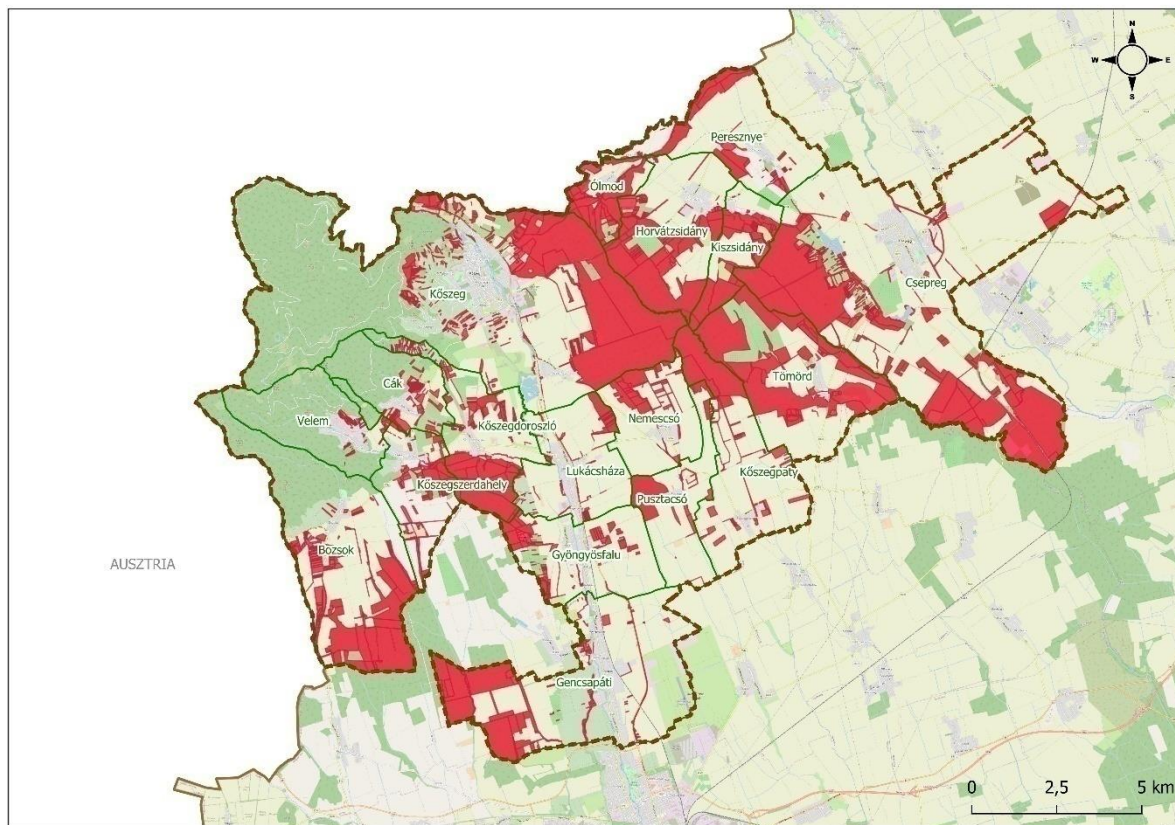
Vas-megyei területe azországhatártól Dénesfáig tartó folyószakaszt foglalja magába, melynek részei a Répce menti gyepmaradványok és a keményfás ligeterdők is. A folyónak elsősorban a gerinctelen-faunája értékes (négyfűpú karmosbogár – *Macronychus quadrituberculatus*, erdei szitakötő – *Ophiogomphus cecilia*), de a gerincesek között is találunk jelölő fajokat (vidra – *Lutra lutra*).

3.1.5. Kiemelt természetvédelmi oltalom alatt nem álló természeti területek

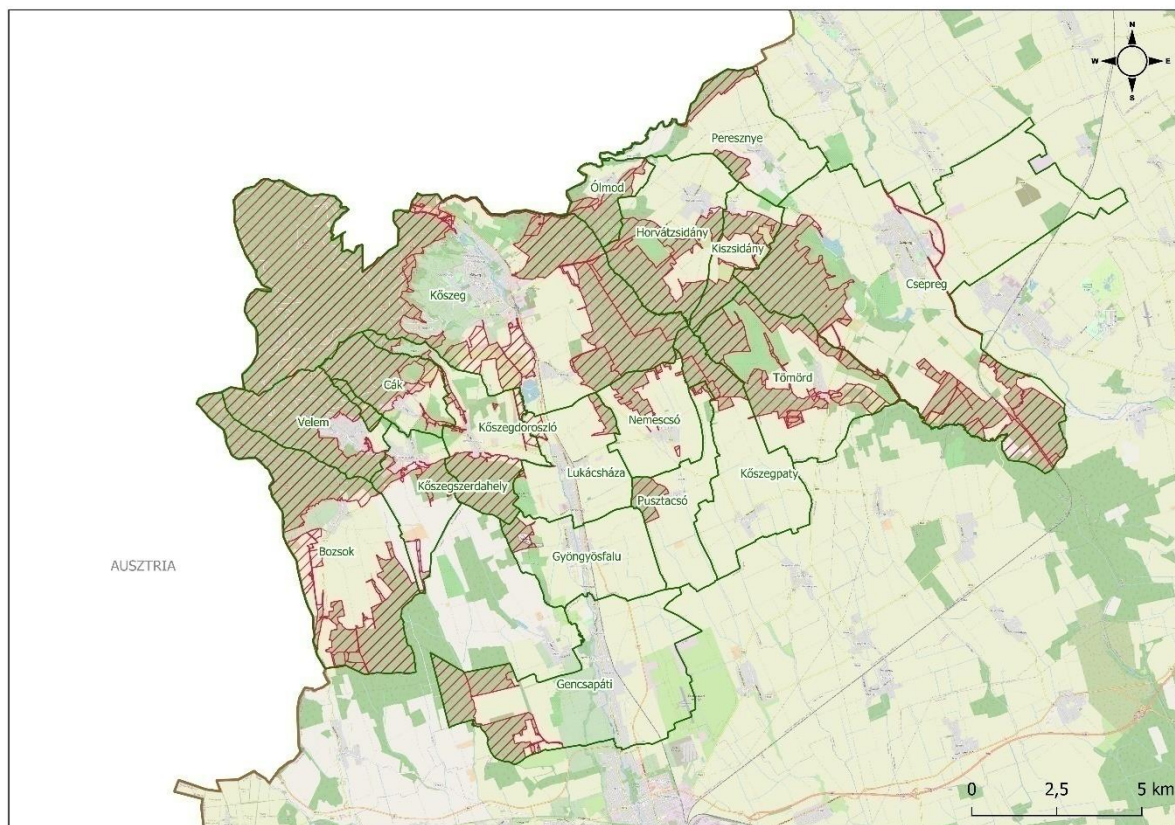
A Természet védelméről szóló 1996. évi LIII. Törvény vonatkozó szakaszai értelmében természeti területnek minősülnek azok az erdő, gyepek, nádas vagy művelés alól kivett területek, amelyeket természetközeli állapotok jellemeznek. Annak ismeretében, hogy a róluk szóló, törvény által előírt jegyzék megjelentetése még nem történt meg, az alábbiakban a natúrpark potenciális természeti területei kerülnek ismertetésre.

Írottkő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

10. ábra Nem védett területek az Írottkő Natúrparkban

11. ábra Az Országos Ökológiai Hálózat Írottkő Natúrparkot érintő területei

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Gyepek

A natúrpark legtöbb természeti értéket rejtő gyepterülete természetvédelmi oltalom alatt van. Természetközeli gyepeket Bozsok községhatárban a Bucusi irányába vezető kerékpárút és az országhatár között találunk. Az egykori mocsárrétek helyén telepített gyepek időszakos vízállásai elsősorban vonuló partimadarak, így búbicek, sárszalonnák, réticánkok számára jelentenek pihenő- és táplálkozó helyet.

Gyöngyösfalu közigazgatási területén a falu és a Pösei-hegy között húzódó Mocsvári-patak egykori árterületén elterülő kaszálórétek tekinthetők természeti területnek. Ide sorolandók a Pösei-hegy gyümölcsösei is, melyek szegélyeiben az egykor helyükön álló üde lomberdők gazdag geofiton növényzetét sikerült megőrizni.

Kőszegen a Kenyérhegy-Meszesvölgy-Szabóhegy gyeptörédei rejtene még természeti értékeket: a fekete és leánykökőrcsin azonban sajnos egyre kisebb számban él itt.

Kőszegdoroszló területén a Szerdahelyi-patak menti gyepfoltok, továbbá a Doroszlói-domb Gyöngyös ártér felőli letörésének száraz gyepei sorolhatók a természeti területek közé.

Kőszegpatyon csupán az Acsád irányába vivő országút és az állattartató telep közti gyepterület említhető, amelyen örömdetes módon legeltetési szarvasmarhatartás folyik.

Lukásháza határában a Szerdahelyi-patak és a Gyöngyös mente keskeny gypsávjai őrizték meg az egykori kaszálók növényzetének maradványait. Mellettük az ún. „Folyatórétek” utolsó darabja, a doroszlói országút mellett elterülő, részben már felszántott őszi vérfűves kaszáló érdemel említést, melynek lepkefaunája több védett fajt tartalmaz.

Nemescsóban hasonló vérfűves rétek találhatók a falu belterületének közvetlen határában, a kőszegpatyi oldalon. Egykori folytatásuk törékeit Pusztacsó mellett is fel lehet még lelteni.

Csepregen inkább csak a Boldogasszony-patak mentén elszórtan, vagy mozaikosan a szőlőhegy hosszan elnyúló parcellái közé ékelődve találunk kisebb gyepeket.

Gencsapátiban néhány kisebb gyepfolt még megmaradt a település északnyugati határa mentén, de a többi mára teljesen becserjésedett, beerdősült.

Tömördön az Ablánc-patak mentén, a településtől keletre fekszenek jó állapotú kaszálórétek. Többségük része a Natura 2000 hálózathoz. Ezeken előfordul a védett fekete kökőrcsin, agárkosbor, szártalan bábakalács és buglyos szegfű is. Védett állatfajaink közül a nagy tűzlepke érdemel említést.

A név szerint nem említett településeken nem találunk természetközeli állapotú gyepeket.

Erdők

A natúrpark területeinek domb- és hegyvidéki elhelyezkedése folytán nagy térfoglalású zárótársulási általában erdők. Tájvédelmi körzetként védett tömbjük mellett az alábbi részeik tekinthetők természetközeli élőhelyeknek:

Kőszegi Alsóerdő

Kőszeg, Ólmod, Horvátzsidány, Kiszsidány községhatárokon terül el. Legjellemzőbb állományai a lomelegyes erdőfenyvesek, sajnos azonban nem elhanyagolható az elegyetlen erdőfenyvesek aránya sem. Elsősorban botanikai értékekkel büszkélkedő terület, amely a körtike fajok, kapcsos korpafű, hegyi lednek előfordulása mellett az alpesi tarajosgöte hazai állományának is fontos élőhelyét jelenti.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Dombvidéki erdők

Perenye, Lukácsháza, Kőszegdoroszló, Bozsok és Kőszegszerdahely községhatárokon húzódó erdőtömb, amelyben természetközeli gyertyános tölgyeseket és lombergyes erdőfenyveseket találunk.

Biotikai szempontból feltárta, de jellegüket tekintve hasonló állományokat találunk Tömörd és Csepreg térségében, az Ablánc-patak mentén. Ezek többsége Natura 2000 besorolású. A patak menti ligeterdőkben és gyertyános-tölgyesekben kora tavasszal tömegesen nyílik a hóvirág és a nyugati csillagvirág. A várostól nyugatra elhelyezkedő, mintegy 500 hektáros erdőtömb számukra alkalmas erdőrészeleiben szép számmal élnek xilofág rovarok (nagy szarvasbogár, nagy hőscincér) illetve itt található a csepregi parkerdő, amely kirándulások, szabadtéri események kedvelt helyszíne.

Nádasok

A natúrpark területén jelentős nádas nem található, csupán Kőszegdoroszló és Bozsok község határában tör előre a nedves szántók felhagyása nyomán a nád, mely azonban nem hordoz jelentős természeti értéket.

Művelés alól kivett területek

Ebben a kategóriában a kiterjedésükben nem jelentős homokbányákat kell kiemelni, melyek Bozsok, Cák és Csepreg határában a parti fecske és a fokozottan védett gyurgyalg fészkelőhelyei.

3.2. Természeti értékek

3.2.1. Földtani értékek

A natúrpark földtani értékeit a Kőszegi-hegységben találjuk, mely a Keleti-Alpok tömbjéhez tartozik. Keletkezése a földtörténeti középkorra (jura, kréta) tehető. A hegység mai arculatát a pleisztocén kor idején bekövetkezett tektonikai mozgások, mállások alakították ki, ekkor alakult ki a hosszú, mély völgyekkel szabdalta hegyvidék.

Geológiai viszonyaira erősen meggyűrt, átkristályosodott (metamorfizálódott) palás kőzetek jellemzőek, melyeken savanyú kémhatású erdőtalajok alakultak ki.

Kőzetei közül az eredetileg tengeri üledékes kőzetek átalakulásából (metamorfózis) keletkezett kvarcfillit, mészfilit, grafitos fillit és az eredetileg tenger alatti vulkáni eredetű kőzet metamorfózisával keletkezett zöldpala, valamint a cáki metakonglomerátum érdemel említést. Utóbbi igazi kuriózum. A hosszú időn át építőkönek használt kőzet valószínűleg egy ősfolyó deltatorlatában felhalmozódott főleg dolomitkavicsokból keletkezett (konglomerátum), majd enyhén metamorfizálódott. Helyes elnevezése metakonglomerátum. Kavicsaiban a földtörténeti ókor végén, ill. a földtörténeti középkor elején élt fajok ősmaradványait azonosították.

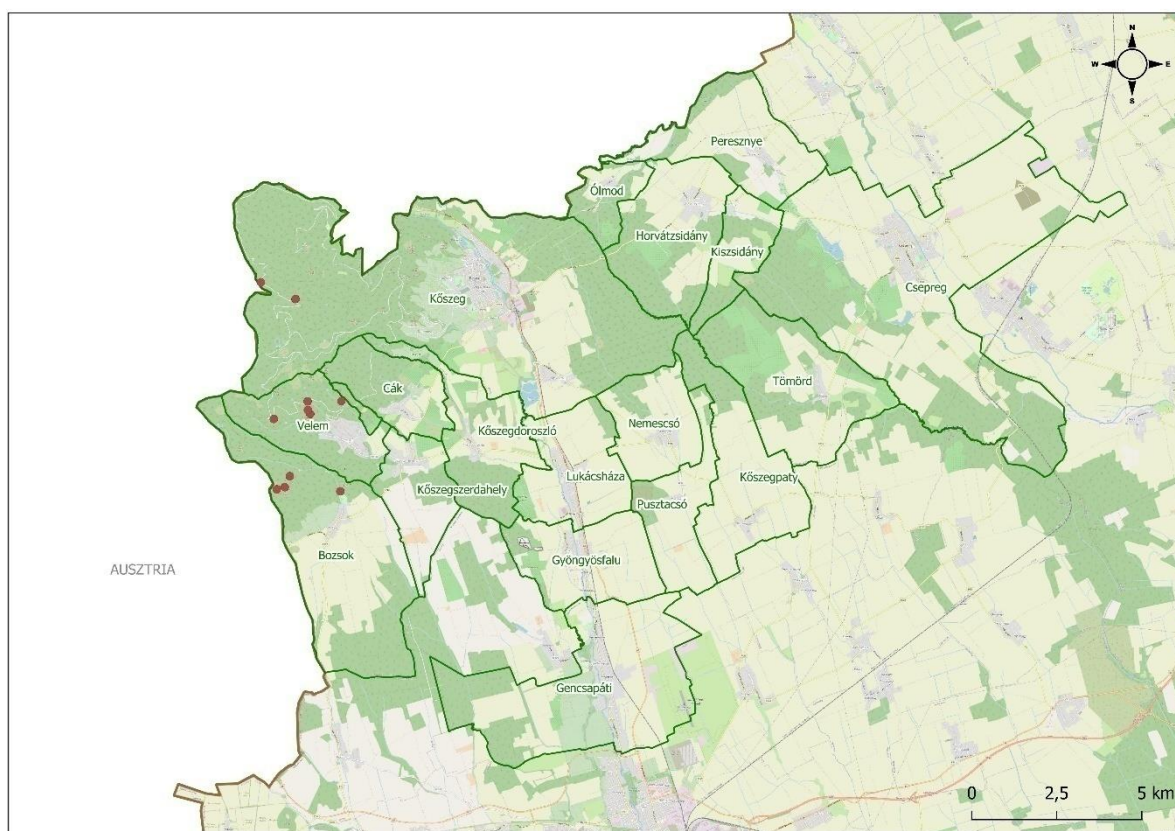
Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A mállással kialakult különleges szépségű geológiai képződmény zöldpalából a Széleskő és a Kalaposkövek. Az Asztalkő kvarcfillit anyagú. A különleges formájú közettömbök korábbi térszinek emlékét őrizve magányosan állnak az erdő borította gerinceken.

A metamorf kőzetek eredeti kőzeteinek keletkezésekor meszesebb üledékek is lerakódtak, majd metamorfizálódtak az Alpok felgyűrődése során. A meszesebb-márgásabb részek általában puhábbak, könnyebben oldódnak, mállanak. A természetes eredetű barlangokban szegény területen hajtott bányavágatok és külszíni kőbányák által feltárt repedések értékes cseppkőtelepeket rejtenek. A cáki, velemi egykori kőbányák és a borha-forrási bányavágat a geológiai értékeken túl, zoológiai szempontból is kiemelt jelentőségű. Több olyan táro is található a hegységben, mely egykori érckutató tároként jött létre.

A Kőszegi-hegység barlangjai jól feltártak. Ezek jó részt kis méretű hasadékok, törések mentén kialakult üregek, barlangok. Turisztikai céllal nem, vagy minimálisan használhatóak.

12. ábra Jelentősebb barlangok az Írottkő Natúrparkban

A hegység lejtőin a földtörténet során a trópusi éghajlat alatt kialakult őstalaj is található, amely főként Velem-Bozsok térségében tűnik fel téglavörös színével.

Jól tanulmányozható a hegység kőzeteinek fejlődése a bányászat és az útépités során feltárt szelvényekben.

A Kőszegi-hegység geológiai értékekben gazdag, e potenciál a térségben kihasználatlan.

Hazánkban csak a Soproni-hegységben és a Kőszegi-hegységben vannak felszínen nagy területen metamorf kőzetek. A Kőszegi-hegység abban egyedülálló, hogy a leggyűrtebb kőzetek itt találhatók, gyűjthető méretű gyűrődésekkel.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A térségben 7 db. országos jelentőségű földtani alapszelvény található, ezekből 5 db. országos jelentőségű védett területen helyezkedik el (<https://termeszetvedelem.hu/vedett-foldtani-alapszelvények/>).

„Földtani alapszelvénynek azokat a földtani képződményeket tekintjük, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia szervezeti rendszerében működő, e célra alakult, tudományos kutatókból, oktatókból álló, a természetvédelem szervezetrendszerétől független tudományos testület annak nyilvánít. A földtan kutatói évtizedek alatt felderítették és alaposan feldolgozták azokat a helyszíneket, amelyek a legjobban reprezentálnak egy-egy földtani képződményt vagy földtörténeti időtartamot, és ezeket nyilvánították földtani alapszelvénné. Ezek olyan köztrétegtani és időrétegtani etalont jelentenek tehát, amihez hozzá lehet igazítani más területek képződményeinek megítélését.

A földtani alapszelvények a természeti értékek sajátos körét alkotják. Védetté nyilvánításuk oka összetett: keletkezésüket tekintve természetesen ugyan, de a geológus szakma nyilvánítja őket a tudomány művelői számára etalonná, így e jelentőségük is indokolja a védetté nyilvánításukat. Ilyen értelemben tehát bizonyos mértékig a tudományos-kulturális örökség részét is képezik. Jelentős tudományos és ismeretterjesztő szerepük révén a szakmai és amatőr geoturizmus kedvelt célpontjai.”

Földtani alapszelvények az Írottktő Natúrparkban: (Magyarországon csak itt található alapszelvények):

Nem védett területen:

Kőszeg Szabóhegyi szerpentin mellett – Kőszegi Kvarcfillit Formáció (a kvarcfillit sztratotípus szelvénye) – jelenleg növényzet által eltakarva

Helyi védettség alatt lévő területen:

Kőszeg Hidegvölgy – Kőszegi Kvarcfillit Formáció – A területen került kialakításra az Ördögárok Geológiai Tanösvény

Országos jelentőségű védett természeti területen – a Kőszegi Tájvédelmi Körzetben - található földtani alapszelvények:

Azonosító	Település, alapszelvény neve	Védett terület megnevezése	Földtani kor	Képződmény
K-08	Bozsok, Szőlőskertek (II)	Kőszegi TK	Kréta	Felsőcsatári Zöldpala Formáció
J-20	Kőszeg, Hermann Ottó tábla	Kőszegi TK	Jura	Velei Mészfillit Formáció
J-21	Kőszeg, Borospincék-völgye	Kőszegi TK	Jura	Kőszegi Kvarcfillit Formáció
J-22	Velem, Szt. Vid, Szépkilátó	Kőszegi TK	Jura	Velei Mészfillit Formáció
J-23	Cák, alsó kőbánya	Kőszegi TK	Jura	Velei Mészfillit Formáció
J-23	Cák, alsó kőbánya	Kőszegi TK	Jura	Cáki Konglomerátum Formáció

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

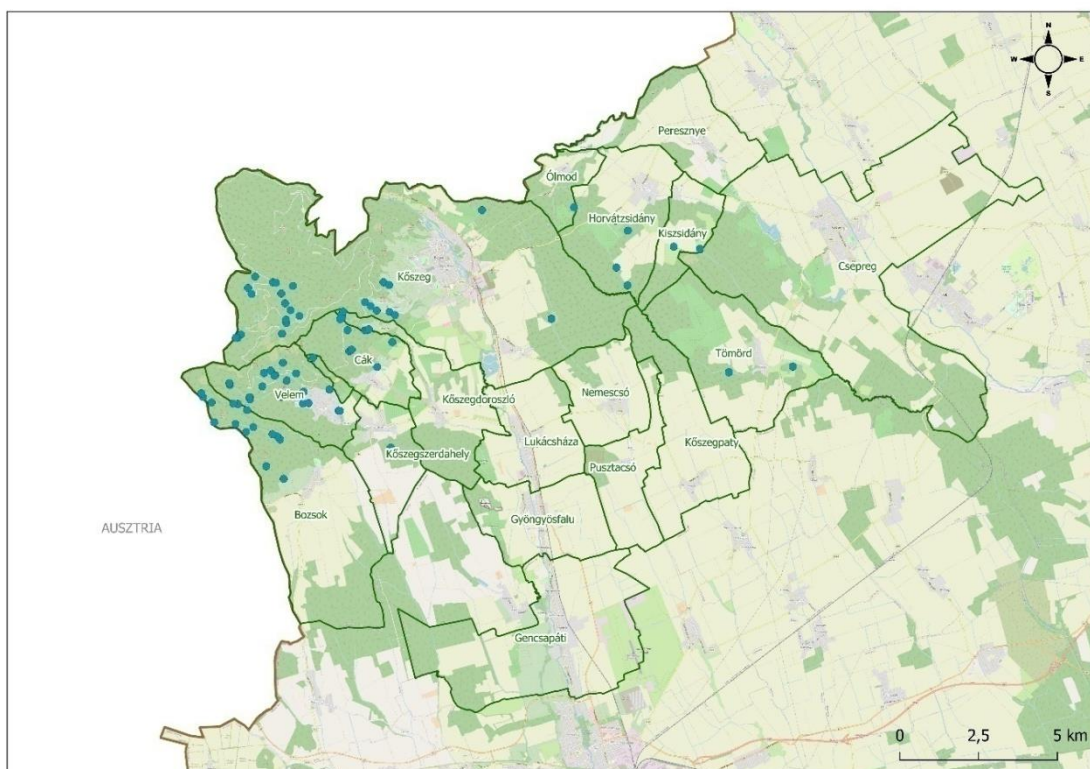
A geológiai értékek bemutatására 2021-ben kidolgozták a Nemzeti Geopark Konceptiót (https://termeszetvedelem.hu/wp-content/uploads/2021/04/Nemzeti-Geopark_Konceptio.pdf) mely külön foglalkozik a geo-natúrparkokkal: „A nemzeti geopark működtetésével már létező natúrparki munkaszervezet is megbízható, amennyiben a natúrpark területét érintően, és egyben a meglévő natúrpark tevékenységének kibővítésével kívánnak nemzeti geoparkot létrehozni. Az így létrejövő geo-natúrparki szervezetnek meg kell felelnie mind a natúrparkokra, mind a nemzeti geoparkokra vonatkozó mindenkori előírásoknak.”

A Magyar Geopark Bizottság 2017-ben nem véletlenül választotta ülésének helyszínéül Kőszeget. Adottságai alapján az Írottktő Natúrpark is potenciálisan geo-natúrparkká alakítható, amennyiben jogszabályi feltételei is adottak lesznek.

A jól megközelíthető helyen lévő földtani alapszelvények és egyéb földtani érdekességek bemutatása új utakat nyithat a geoturizmus fejlesztése terén is.

3.2.2. Vízteni értékek

A Natúrpark területe vizekben gazdag. A csapadékviszonyok helyenként jelentősen eltérőek. A városkörnyéki területeken 850 mm felett van az éves átlag, a Stájer-házaknál mértek 1500 mm-t is. A Gyöngyös völgyében, Kőszegtől Délkeletre, folyamatosan csökken a csapadék mennyisége. A hegység közetei rossz vízviszattartó képességűek, ennek köszönhetően sok forrás fakad: Hétforrás, Szikla-forrás, Árpád-forrás, Hörmann-forrás, Borha-forrás, Enikő-forrás, Szénégető, Moháskút, Jávorkút, Ciklámen-forrás. Közülük a Hétforrás a legismertebb, hét ágból fakadó igen bővizű forrás, kedvelt kirándulóhely.

13. ábra Források az Írottktő Natúrpark területén

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A Gyöngyös-patak Lukácsháza és Kőszeg között, továbbá Kőszeg és az országhatár között eredeti, szabályozatlan mederben folyik. Zátonyok, szakadópartok, a fejlődés különböző szakaszaiban lévő holtágak és kanyarok jellemzik.

A kőszegi Szabóhegy lábánál kiemelt, magas metán és szénsavtartalmú víz, mint ásványi gyógyvíz érdemel említést. Jelenleg egy időszakos ivókút tárja fel, a benne rejlő turisztikai és gazdasági lehetőségek kiaknázása a jövő feladata.

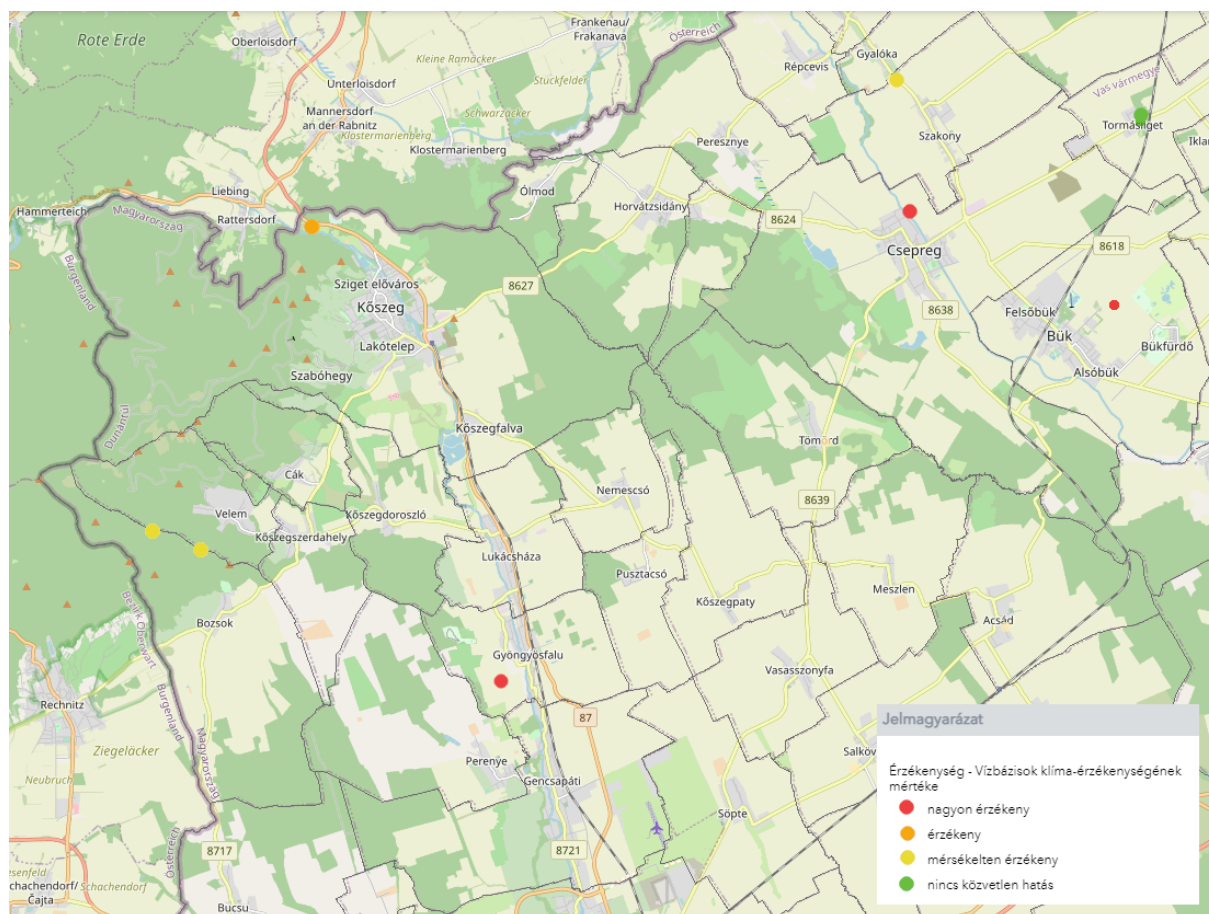
Az Alsó-erdőben két forrásból eredő Ablánc-patak természetes medrében kanyarogva éri el Gőr közelében a Natúrpark másik vízgyűjtőjét, a Répcét.

Felszín alatti vízkészleteink kiemelkedő természeti erőforrást jelentenek. Magyarországon az ivóvízellátás több mint 95 %-ban felszín alatti vizekből történik.

A felszín alatti vizeket az emberiség a történelmi időkben a felszínre lépő források, valamint a kismélységű ásott kutakban megjelenő víz formájában ismerte. A Natúrpark területén ezeket a vizeket már a római korban is épített csatornában gyűjtötték.

Vízbázis VOR kódja	Vízbázis kódja	Település	Vízbázis név	Vízkészlet típusa	SVB Beruházás befejezése	Érvényben lévő védőterületi határozat száma	Sérülékeny vízbázis (SVB) diagnosztika
AID259	17048-20	Bozsok	Bozsok vízbázis	hasadékvíz	2010	352-1/1/2011. (Velemi vízbázissal együtt)	igen
AID284	17009-30	Csepreg	Csepregi vízbázis	rétegvíz	2013	36800/608-8/2018	igen
AID493	17017-40	Kőszeg	Kőszeg - Róti völgyi vízbázis	partiszűrészű	1999	10.319/2/2004.	igen
AID805	17033-10	Velem	Velem vízbázis	hasadékvíz	2010	352-1/1/2011. (Bozsoki vízbázissal együtt)	igen

14. ábra Határozattal kijelölt vízbázisok 2021 Forrás: nyuduvizig.hu

15. ábra: forrás - Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) adatbázis

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Víz típusok

A folyók menti sekélymélységű kavicsos vízadó képződményekre telepített kutakkal a szűrt folyóvizet, a **parti szűrésű** vízkészleteket termelik ki.

Az üledéksor felszín közeli, 10-20 m vastagságú része legnagyobb részt finomabb szemű képződményekből áll, amelyekből csak kis hozamú, helyi vízbeszerzés lehetséges. A falvak és tanyák ásott kútjai is zömében ilyen vízadó képződményekből nyerik a vizüket. Egyes helyeken azonban ezek az átlagnál jobb vízadó képességűek is lehetnek. A felszín közeli törmeléken medenceüledékekben lévő felszín alatti vizet (az első vízzáró réteg felett) **talajvíznek** nevezzük, míg a mélyebb rétegek vizét (első vízzáró réteg alatt) **rétegvíznek**, a 30 °C -nál melegebb vizet adó rétegeket pedig **termálvíznek**. /nyuduvizig.hu/

3.2.3. Növényzeti értékek

Az Írott-kő Natúrpark területe viszonylag jó természetességi állapotban maradt meg a jelenkor számára. Ez főleg a területen húzódó egykori vasfüggönynek és a Kőszegi Tájvédelmi Körzetnek köszönhető.

A Natúrpark hegyvidéki része a kelet-alpesi flóratartomány Ceticum flórajárásába sorolható. A terület szinte kizárólag erdővel borított, melyben mintegy 200 éve zajlik tervszerű gazdálkodás. A jelenleg fellelhető erdőtársulások közül az egyik legnagyobb területtel rendelkezik a 300-600 m magasságban előforduló nyugat-dunántúli (gesztenyés) gyertyános-tölgyes. Lombkorona-szintjének uralkodó faja a kocsánytalan tölgy, de mindenhol megjelenik benne a szelídgesztenye, a gyertyán és a madárcseresznye is. A kőszegieket kedvesen bariszőlőnek nevezik és a múltban „fésűvel” gyűjtötték az itt gyakori fekete áfonya ízletes gyümölcsét. A gyertyános tölgyesek szép orchideái a kétlevelű sarkvirág, a kardos, fehér, vagy piros madársisak és a széleslevelű nőszőfű. Kedves virága az üde lombdőknek a kikeleti hóvirág és a gyöngyvirág. A nyári erdei utakat járva igazi virágszőnyeg fogadja a látogatót. A nagy völgycsillag, a ligeti aggófű, a sárga és piros gyűszűvirág csak egy-egy kiragadott példa a legfeltűnőbb fajok közül.

A hegység másik nagy kiterjedésű erdőtársulása a nyugat-dunántúli szubmontán bükkös, mely a térszíneket tekintve az előbbi társulás fölött helyezkedik el. Az esetenként 120-150 éves bükkösökben a fény hiánya miatt csak kevés növényfajt találunk. Közülük az erdei ciklámen érdemel feltétlen említést. Az erdők szegélyén az Alpok hatásának köszönhetően dekoratív fecsketarjánicsot, farkasölő sisakvirágot, osztrák zergevirágot, továbbá rendkívül ritka bordaharasztot láthatunk. Természetvédelmi értéküket növeli az osztrák tarsóka itteni előfordulása.

A szintén jelentős térfoglalású mészkőrű lombdőkben csarab és fekete áfonya jelzi a talaj savanyúságát.

A patakok mentén kialakult égerligetekben a mézgás éger mellett a hamvas éger is megjelenik. Itt él, helyenként tömegesen a védett farkasboroszlán, a fehér zászpa és a strucccharaszt. Természetvédelmi szempontból jelentős a hármalevelű kakukktorma egyetlen hazai előfordulása. A patakmenti magaskórósok jellegzetes faja kora tavasszal virágzó, majd nyáron akár 50-80 cm átmérőjű fehér és vörös acsalapu. A struccpáfrány nevét strucc tollra emlékeztető alakú és méretű fotoszintetizáló leveleiről kapta. Akár másfél méterre is megnőhetnek.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A Kőszegi-hegység két kis kiterjedésű erdőtársulása a szurdokerdő és a hazánkban egyedülálló sziklai erdeifenyves. Az előbbiben hegyi szillel, vadvadkősmétével találkozhatunk, továbbá itt él a fokozottan védett széleslevelű harangvirág is, melynek Magyarországon csak a Bükk hegységben és itt láthatjuk természetes előfordulását.

A legszebb páfrányfajok életfeltételeit biztosítják a vékony talajú, sziklás élőhelyek. Szinte minden sziklán megtalálható az édesgyökerű páfrány, az aranyos és a kövi fodorka, a hólyagpáfrány. Jóval ritkább, így nehezebben fellelhető a fekete fodorka.

A napsütötte sziklák virágos növénye a közönséges méreggyilok, vagy vadpaprika.

A Natúrpark erdei között a telepített lucosok a Kendig-hegy és az Írottktő körül fordulnak elő egyre fogyatkozó számban. A valamikori jegenyefenyves bükkösök helyére telepített állományok szegélyén málnával, fürtös bodzával és kaposos korpafüvel találkozhatunk.

Kőszeg-hegyalja területe átmeneti sávot képez az alpesi és a pannon flóratartomány között. Az itt található természetszerű élőhelyek, elsősorban rétek, a települések és a gazdasági célú földterületek között kis kiterjedésben, mozaikosan maradtak fenn. Rendkívüli változatosságukra jellemző, hogy nemritkán egymás mellett találjuk az üde láprétet lápi nyúlfarkfűvel és a lejtőssztyepp maradványt leánykökörcsinnel.

Az Alsó-rétek a Gyöngyös-patak egykor kiterjedt rétterületeinek utolsó maradványa Kőszeg és Lukácsháza között. Itt él a zergeboglár, a szibériai nőszirm és a mocsári gólyahír mellett a fehér sáfrány egyetlen hazai állománya. Hasonló, de természetesebb állapotú rétek terülnek el Kőszegdoroszló környékén, melyeken gyapjúsásokat és kornistárnicsot figyelhetünk meg.

Szárazabb kaszálórétek alakultak ki az egykori gesztenyeligetek övezte Cák és Velem községek mellett. A Cák pincék fölötti rét értékei többek között a bodzaszagú ujjaskosbor és az apró virágú sömörös kosbor. Leginkább déli kitettséggű lejtőkön virágzik a változatos virágszínű agárkosbor és a tömött, tojás alakú virágzattal rendelkező tarka kosbor.

A fokozottan védett bozsoki Zsidó-réten él az osztrák tárnicska állománya, a kornistárnics, a fekete- és a leánykökörcsin, a szártalan bábakalács és egy apró orchidea, az őszi fűzértékercs.

A szelídgesztenye igen jellegzetes fafaja a tájnak. Eredete meggyőzően ma sem tisztázott. Sokak szerint őshonos növény, más botanikusok azonban a római korban Pannóniába betelepített fafajnak tartják. A gesztenye, a gesztenyekultúra és a gesztenyeligetek, mint élőhelyek elválaszthatatlanok Kőszeg-hegyaljától. Itt látható az apró zöld színű virágokkal rendelkező békakonty, a bodzaszagú ujjaskosbor, a pompás, akár térdmagasságú bíboros kosboris. Hazánkban egyedül e táj ad otthont a havasalji tarsókának. Rokonfajaitól könnyen elkülöníthető feltűnő, lila színű porzóival. Cák és Velem térségében ízletes körte, szilva, alma, berkenyetermő gyümölcsösök kaszált gyepein fordul elő, míg a kőszegi Kálvária-hegyen egy erdőkertből is ismert az előfordulása. Nyár végén ugyancsak ez utóbbi erdőkertben találkozhatunk az elbai nőszőfű virágzó példányaival.

Kőszegtől keletre az országhatártól egészen Csepregig húzódó, nagy kiterjedésű erdőtömböt találunk. Vegetációja jellemzően gyertyános-tölgyes, de mészkerülő tölgyesek, cseres tölgyesek is előfordulnak. A patakokat éger és magas kőris alkotta ligeterdők kísérik. Helyenként megtalálhatók telepített luc-, és erdeifenyvesek, akácosok is.

A kőszegi tőzegmohás lápok apró, ám botanikailag annál értékesebb élőhelyek keskenylevelű gyapjúsással és tőzegmoha fajokkal. A rostostövű sás égerlápokban zsombékol.

A savanyú talajú, jó vízellátottságú állományokban fehérlelő vánkasmoha alkot olykor kiterjedt, párnaszerű telepeket.

A patak menti ligeterdőkben, gyertyános-tölgyesekben szép számban vannak jelen a kora tavaszi geofitonok. Gyakran már február végére teljes pompájában virágzanak a hóvirág, tavaszi tözike és kárpáti sáfrány egyedei.

Említést érdemel az impozáns virágú nagy völgyecsillag Horvátzsidány környéki előfordulása, illetve az az apró cseres-tölgyes, amely e sorok írásakor közel 400 tő kakasmandikó élőhelye.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Áprilisban a Tömördtől keletre fekvő kaszálóréteken agárkosbor és fekete kökőrcsin virágzó egyedeivel találkozhatunk, később a szártalan bábakalács és a buglyos szegfű is szirmot bont.

A natúrpark területén előforduló védett növényfajok jegyzékét az 1. sz. melléklet tartalmazza.

3.2.4. Gombák

Az Írottktő Natúrpark mikológiai értékeit nem kizárólag a sokak által ismert ízletes, szabadon gyűjthető és fogyasztható kalaposgombák adják. A természeti területeket járva kis szerencsével olyan védett gombafajokkal is találkozhatunk, amelyek ritkaságuk, vagy speciális élőhelyi igényeik miatt részesülnek természetvédelmi oltalomban.

Gyepeken nő az őzlábgalóca és a rózsaszínű nedűgomba. Míg előbbi kifejezetten a tápanyagban gazdag élőhelyeket kedveli, utóbbi a savanyú talajú, tápanyagszegény hegyvidéki kaszálórétek díszé és számára ezek tápanyaggal való feldúsulása az egyik fő veszélyeztető tényező.

A legtöbb, Írottktő Natúrpark területén előforduló védett gombafajunk otthonául a párásabb hegyoldalakon és völgyekben húzódó lombos, vagy fenyőelegyes erdők szolgálnak. A lemezes tinorúval és az impozáns császárgalócával nyár elejétől késő őszig találkozhatunk. A barnahátú zsemlegomba hegyvidéki, ép talajfelszínű bükkösök gombája. Erdészeti utak mentén futó nyirkos árkokban jelenik meg a pikkelyes tinorú. Ugyancsak kiegyenlített, humid klimatikus viszonyokat kedvel az izabellvöröses csigagomba és a korpás gereben is. A tüskés sörénygomba számára az idős faegyedekben, majd az utánuk hátramaradó, jelentős mennyiségű holt faanyagban gazdag erdőállományok jelentenek ideális élőhelyet. Az északi-nyugati kitettségű lejtőkön látható sötétedőhúsú róka gomba európai szinten is ritkának számít. Meredek élőhelyein az erdő talajának kímélete jelenti a faj megőrzésének zálogát.

Az ágas tapló különleges életmódot folytat: úgynevezett nektrotróf parazita és leggyakrabban tölgyön, esetenként szelídgesztenyén élősködik. Hasonlóan a rézvörös lakkostaplóhoz az általa megtámadott faegyedek pusztulása után azok lebontásában is részt vesz. Érdekesség, hogy az Őrségben és Vendvidéken leginkább erdeifenyőhöz kötődő rőt áltrifla a Kőszegi-hegységben fapartnerre vált és jobbára bükkösökben, tölgyesekben fordul elő. Mivel az élősd tinorú a rőt áltrifla termőtestjein élősködik, ezért itt e védett gombafaj biotikai adatai is lomberdőkből származnak. A szintén élősködő rózsaszínű nyálkás gomba csarabos-áfonyás, erdeifenyő által dominált állományokban él és szeptember-október hónapokban figyelhető meg.

A natúrpark területe kiváló adottságokkal rendelkezik az erdei gombafajok elterjedése számára. Gombaszezonban jelentős kereseti forrás az erdőben gyűjtött vargánya és róka gomba – helyi nevén nyulica eladása.

A natúrpark területén előforduló védett gombafajok jegyzékét a 2. sz. melléklet tartalmazza.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

3.2.5. Állattani értékek

A Natúrpark állatvilágának összetétele a növényvilághoz hasonlóan az Alpok hatását tükrözi. A Kőszegi-hegység területén elsősorban a közép- és magashegységi lombdők jellegzetes fajai élnek.

A tízlábú rákok közé tartozó, védett kövi rák, számos tegzesfaj és az erdei szitakötő előfordulása a patakok tisztaságát jelzi.

Erdőszegélyeken, kisebb rétfoltokon találkozhatunk az alpesi sáskával, melynek ez az egyetlen hazai előfordulása. Itt éri el elterjedésének nyugati ill. északnyugati határát a kárpáti tarsza. Nedves hegyi réteken él a zöld tarlósáska.

Az idős bükkerdők korhadó faágai alatt találjuk az alhavasi, kárpáti és a feketebordás aranyfutrínát, amint nevük jelezte gyors mozgással rohannak táplálékuk után.

Főleg a megmaradt idős, holt faanyagban bővelkedő tölgyes állományokban találkozhatunk olyan xilofág rovarfajokkal, mint a nagy szarvasbogár, a nagy hőscinér, vagy a fokozottan védett kék pattanó és tölgy díszbogár.

A hegyaljai és a Gyöngyös-síkon települt falvak őszi vérfüves rétjein a boglárkalepkék több faja is előfordul. Az Ablánc-patak menti nedves gyepek színpompás lakója a nagy tűzlepke.

A Gyöngyös-pataokban jelentős állománya él a sebes pisztrángnak. A Gyöngyös vízrendszere számos további halfaj élőhelyéül szolgál: előfordul itt a fokozottan védett dunai ingola, a sujtásos kűsz, a fenékjáró küllő és a kövi csík is.

A kételtűek közül leginkább hegyvidéki fajokkal találkozhatunk. Országos tekintetben is jelentős a hegység foltos szalamandra állománya. A sárgahasú unka és a gyepi béka elsősorban régi utak, mélyedések állandó vizű töcsáiban szaporodik. A hegyalján megbújó kisebb lápok és mocsarak a pettyes götte élőhelyei. Kiemelkedő értéke a Natúrparknak az alpesi tarajosgötte állománya, amely az őrségi után az egyik legjelentősebb hazánkban.

A terület hulló-faunájának képviselői közül az erdei és vízisikló, a lábatlan gyík és a ritkán szem elé kerülő zöld gyík érdemel említést.

A leginkább kutatott madárvilágot az erdőlakó fajok mellett a mezőgazdasági területek fajai is képviselik.

Zavartalan bükkerdőben költ a fekete gólya. A ritka ragadozómadár fajok alkalmi előfordulása mellett a déli hegyoldalakon költő darázsölyv állománya jelentős. Az odúban gazdag, idős erdőkben kék galamb és macskabagoly költ. A fokozottan védett fehérhátú fakopáncs mellett, amelynek Velem és Bozsok térségében él állománya, minden hazai harkályfaj előfordul az Írott-kő Natúrpark területén. Az énekesmadarak köréből a fokozottan védett vízirigó költ a Gyöngyösön. Lucfenyvesek fészkelői a sárga és a tüzesfejű királyka, illetve a keresztesőrű. A bükkösök gyakori költő faja a léprigó, míg a kis légykapó legfeljebb 10-15 párban fészkel ezekben az erdőkben. Cserjesorokkal szabdalta mezőgazdasági területeken gyakran megfigyelhetjük, ahogyan a töviszúró gébics, vagy a cigánycsuk egy magasabb pontról vár zsákmányára, vagy vörös vércse szital a táblák felett. Csepregen két jelentős vetési varjú költőtelepeket találunk, míg Kőszegen a Hősök tornya fészkeiben molnárfecske fiókák tucatjai nevelkednek nyaranta. Külszíni fejtésű kavicsbányák partfalaiban ugyancsak telepesen költ a fokozottan védett gyurgyalag és a partifecske. Facsoportokkal tarkított nedves kaszálóréteken csillagfényes májusi éjszakákon messzire elhallatszik a haris és a füleskuvik hangja.

Országos viszonylatban jelentős a havasi cickány kőszegi-hegységbeli jelenléte. Gazdag cserjeszintű lombos erdők rágcslója a mogyorós-, és nagy pele. Kölykeiket idős fák odvaiban nevelik, téli álmat is ott alszanak. A területen szép számban képviseltetik magukat a hazai denevér-fajok is, egyesek közülük kifejezetten erdőkhöz kötődnek, míg másokat akár a kőszegi Jurisics tér felett is megpillanthatunk, amint repülő rovarokra vadásznak nyári

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

---

estéken. A vidra a térség mesterséges tavainak rejtett életmódú csúcsragadozója. Megpillantani ritkán sikerül, jelenlétére általában csak nyomaiból következtethetünk. A natúrpark területén előforduló védett állatfajok jegyzékét a 3. sz. melléklet tartalmazza.

3.3. Tájegység és tájképi értékek

Az Írottkő-Geschriebenstein Natúrpark országhatáron átnyúló natúrpark, ahol a közös célok egyesítették a száz éve határral szétválasztott hajdani Kőszegi járás településeit. Az Írottkő Natúrparkért Egyesület az osztrák Naturpark Geschriebenstein-nel 25 éve dolgozik azon, hogy a natúrpark területén található természeti, kulturális és történelmi értékeket megőrizzünk és közkinccsé tegyük.

A natúrpark területének egyik fontos vonzereje a szemet gyönyörködtető tájkép, melynek meghatározó eleme a Kőszegi-hegység: a natúrparkba bármely irányból belépő előtt feltárul. Az erdő borította hegyoldalakat a hegyalja ligetes gyümölcsösei és szőlőültetvényei szegélyezik, tájképet romboló mesterséges létesítménnyel csak elvétve lehet találkozni. Az Írottkő-Geschriebenstein Natúrpark területének magját a Kőszegi-hegység alkotja, mely a Közép-Alpok legmagasabb keleti nyúlványa. 150 éve még Vasvármegyén belül, a Borostyánkői-hegység kőszegi hegyvonulatának nevezték. Ma a hegység 2/3 része a Várak földjéhez, a mai Burgenlandhoz (Őrvidék), 1/3 része a mai Vas megyéhez tartozik.

A hegység sík hegygerince hosszan nyúlik el, kiemelkedő csúcsokkal: Óház 607m, Irány-hegy 661m, Kopasz-Kendig 708m, Kendig 725m, Hármashatár-hegy 724m, Írottkő 884m, majd Ausztriában folytatódik: Großer Hirschenstein (Nagy-Szarvaskő) 862m, Dreihotter 795m, Kleiner Hirschenstein (Kis-Szarvaskő) 836m, Hoher Stein 682m, Bremsberg 765m, Kleine Plischa 638m, Brotriegel 678m, Große Plischa 661m. A Kárpát-medence felől rátekintve szigetként magasodik az enyhén lankás, sík tájban.

A későbbi korokban a hegységre rakódott kőzetrétegek lepusztulása miatt a környezetüknél régebbi kőzetek találhatók a felszínen, így a Kőszegi-hegység tektonikai ablak (a rohonci ablak csoport része). A felgyűrődött hegység felszínét hegygerincek, mállási folyamatok során létrejött „kalapos” sziklák, mély, szurdokszerű patak völgyek teszik változatossá.

A kőszeghegyaljai hegyláb felszínek kifutnak a patakok folyása és áradása által formált síkok felé, a Gyöngyös- és a Répce-síkra, ahol már a patakok kanyargó vize és a tavak a meghatározó elemei a tájnak. (Abért-tavak, kőszegi Csónakázó-tó, Csepregi Boldogasszony-tó és Bene-hegyi-tó és más kisebb tavak.)

4. Környezetvédelem, természetvédelem és szemléletformálás a natúrparkban

4.1. Környezettudatos életmód a natúrparkban

Az Írott-kő Natúrparkban és környezetében élő lakosok szemléletformálása lényeges a környezettudatos natúrparki identitás megteremtése érdekében.

A klímaváltozás, a környezetszennyezés, a túlnépesedés olyan gyakorlati „tapasztalatokkal” lát el minket, ami halaszthatatlan cselekvésre, életmódváltásra készítet.

A megszokás nagy úr, a változtatást segíteni kell, példamutatással, zöld szolgáltatásokkal, közösségfejlesztéssel. Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület új ZÖLD szolgáltatásokat indított a natúrparkban, melyek elsősorban a PUREGREEN (Tisztazöld) projektre támaszkodnak (2021-2022 év). A projekt fenntartási időszakában a szolgáltatások számát növelni lehet.

2022-ben az egyesület munkaszervezeten belül létrejött a ZÖLD csoport, amely összefogja, koordinálja és szervezi a környezeti nevelésnek nem csak a természetismereti részét, hanem kiemelten kezeli a környezettudatos szemléletmód népszerűsítését, a zöld életmód segítségét.

A natúrparki környezettudatos identitás megteremtése egy folyamat része. A folyamat a következő elemekkel rendelkezik és ezeken a pontokon közösségi szolgáltatásokkal erősíthető:

1. A helyi vagy környékbeli lakos megismeri a természet érdekességeit, működését.
2. A természetben töltött idő, a szakemberek által segített élményprogramok segítségével egyre jobban megszereti és értékeli a természetet.
3. Tudatosító programok segítségével megismeri, hogy az ember milyen károkat okoz a természetben a hétköznapi életben (legtöbbször nem szándékosan, csak nincs kellő ismerete).
4. A tudatosító programok hatására nyitott lesz az életmód változtatásra, a „Földbarát élet” tudatos élésére. Az életmód váltáshoz hasonló gondolkodású környezettudatos közösségeket keres.

A környezettudatos életmód népszerűsítésében legfontosabb a hiteles példamutatás! Ha az Írott-kő Natúrparkért Egyesület programjait, rendezvényeit környezettudatosan szervezi, akkor lesz hiteles a natúrpark lakosai szemében. Fontos a téma iránt elkötelezett emberek jelenléte a munkaszervezetben, az önkéntesek között.

Az egyesület által nyújtott segítő szolgáltatások:

1. Tudatosító kültéri mobil kiállítás, ami 3 témakörben tájékoztatja az embereket:
  - a. élelmiszerpazarlás
  - b. hulladékprobléma
  - c. körkörös gazdaság

A kiállítás bármelyik natúrparki településen felállítható. Variálhatóságának köszönhetően bármely helyszínen használható.

Írottktő Natúrpark Határtalan természet - ezeréves kultúra

2. Zero waste (hulladékmentes) rendezvények szervezéséhez eszközök kölcsönzése a natúrparkban szervezett rendezvényekhez (500 főig). Cél, hogy a natúrparkban egyáltalán ne legyen olyan rendezvény, mely bármely anyagú, egyszer használatos eszközöket használ. (Fontos a tudatosításnál, hogy a gyártás, alapanyag, szállítás anyag- és energiaköltségeit is szükséges átgondolni.)
A zero waste rendezvények szervezéséről összegyűlt tapasztalatok e-kézikönyvben került összegzésre. Az elektronikus kézikönyv segít a zero waste rendezvények konkrét szervezésében.
3. A környezeti neveléshez kapcsolódó természetismereti, környezettudatos életmód és környezettudatos gazdálkodás témakörökben tudatosító „zöldítő” programok tartása.
4. ZÖLD INFÓPONT-ként - az illetékes hatóságokkal együttműködve – környezetvédelmi, természetvédelmi és zöld életmód ügyekben ingyenes tanácsadás.

A környezettudatosság hangsúlyozása fontos a kommunikációban és a marketingben is. A hiteles kommunikáció jelentőségét és sikerét jól mutatja a PUREGREEN projekt. A projektben olyan jelentős számban sikerült résztvevőket, önkénteseket bevonítani, hogy a projektet jó gyakorlatként kiemelték. Az Ausztria-Magyarország Interreg program Közös Technikai Titkársága a PUREGREEN projektet javasolta az INFORM EU Plenáris ülésére Portugáliába Evorába, mint legjobb projekt kommunikációs példát.

Fontos hangsúlyozni, hogy a környezettudatos életmód, zöld szolgáltatások, zero waste rendezvények turisztikai szempontból is nagy vonzerőt jelentenek. Az fenti lépéseket először meglépő – a környezettudatosságot horizontális elvként alkalmazó – natúrparkok turisztikai értelemben is jelentős számú, környezettudatos turistát vonzanak térségükbe.

4.2. Szemléletformálási, környezeti nevelési programok a natúrparkban

Az Írottktő Natúrpark területén több látogatóközpont is működik (lásd 1.5. fejezet), valamint több szervezet is foglalkozik szemléletformálással.

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóságnak rendszeres programjai vannak a szemléletformálás érdekében, mint gólyák látványgyűrzése, vagy előadások szervezése.

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A Kőszegi-hegységben gazdálkodó Szombathelyi Erdészeti Zrt szemléletformáló filozófiája, hogy „ha elhozta, vidd is haza magaddal a szemetet...” A látványosságoknál épp ezért megszüntették a szemeteseket, helyettük a nagyobb parkolóban (pl. Okmányos parkoló) szelektív hulladéklerakókat raktak ki.

A Natúrpark területén több civil szervezet is indít tisztasági akciót.

Fenteiken túl a legnépszerűbb, illetve legjelentősebb szemléletformálási rendezvények az alábbiak:

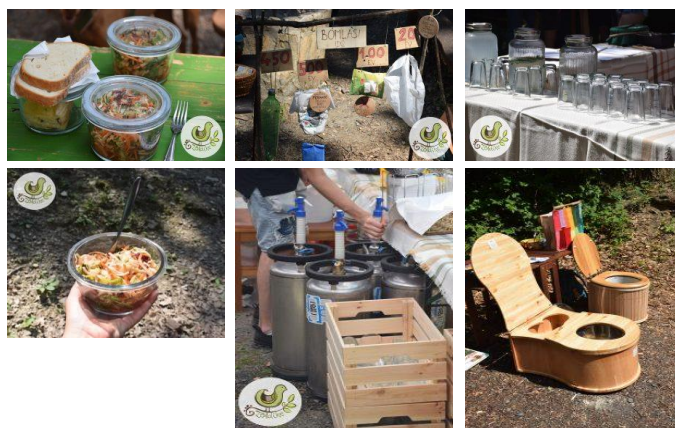
Miénk itt a rét!

Minden év talán legjelentősebb, legtöbb embert vonzó és országosan is ismert programja az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság és az Írottkő Natúrparkért Egyesület által közösen szervezett „Miénk itt a rét!” program. A minden év májusában a Kőszegi Alsó-réten megrendezett környezeti-nevelési rendezvény két napján évente átlagosan 700 fő vesz részt és ismerkedik meg a rét természeti értékeivel. A résztvevő óvodás és diák csoportok, valamint családok játékos vetélkedő formájában tanulnak a környék élővilágáról és az ott zajló természetvédelmi munkáról.

Hétforrás Piknik

Az Írottkő Natúrparkért Egyesület által 2008 óta megrendezett Hétforrás Piknik már népszerű turisztikai program volt. A PUREGREEN projekt segítségével a 2021 és 2022 években azonban, mint a szemléletformáló hulladékmentes rendezvény, jó például szolgált egyéb települési rendezvények megszervezéséhez is.

A rendezvényen a szervező Írottkő Natúrparkért Egyesület tartós edényeket használt, melyek használatakor bevezették a kaució rendszerét. Az ellátásra olyan szolgáltatót kerestek, aki a zero waste (hulladékmentes) szemlélettel tudta az ellátást megoldani. 2022-ben már komposzt wc várta a vendégeket. Emellett több zöld standon tartottak tájékoztatást a hulladékmentes életmódról.

Natúrpark Vetélkedő – Aktívan a Natúrparkban

2012-ben az Írottkő Natúrpark megalakulásának 15. évfordulója adott apropót arra, hogy az Írottkő Natúrparkért Egyesület vetélkedősorozatot indítson. „Minél többen minél többet” ez a szlogen, mely összefoglalja célunkat: minél szélesebb körben ismerje meg a lakosság, a diákság a natúrpark természeti és kultúrtörténeti értékeit. Cél, hogy a natúrparki alapismeretek mellett gyakorlatban is vegyenek részt a vetélkedőre jelentkezők a natúrparki programokban, társadalmi akciókban, kövacsolódjanak szoros közösségek, ezáltal is erősödjön a natúrparki identitás. Az elmúlt évek alatt több mint 200 csapatban több mint 1400 gyermek és családtag vett részt a játékban. Az utóbbi években már csak iskolás csapatok jöttek, de célunk, hogy megújítva a vetélkedőt, újra legyenek családi csapatok, baráti társaságok a résztvevők között.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

4.3. Erdei iskola programok a natúrparkban

Kőszeg és Kőszeg-hegyalja, az Írott-kő Natúrpark ideális terepe annak, hogy a tanulók a maga valóságában tapasztalják meg ember és természet, természet és történelmi múlt egységét. A térségben minden adott ahhoz, hogy az erdei iskolákban, táborokban résztvevő gyerekek, nevelők a hasznosan tölthessék el az időt: hogy valóban tartalmas, az iskolai programokban meghatározott tananyagot kiegészítő ismereteket szerezzenek.

Az Írott-kő Natúrpark területén három erdei iskolai programokat kínáló szálláshely működik:

Alpokalja Panzió – Kőszeg

Férőhelyek száma: max 72 fő

Elhelyezés: 2-3 ágyas szobákban

Általános iskolásoknak kedvezményes szállásár mellé különféle erdei iskolai programokat ajánlanak a környezettudatos magatartás kialakításának érdekében: kiscsoportos interaktív foglalkozások, direkt tapasztalás: szagold, ízleld, tapintsd. Étkeztetés helyben igényelhető

Ajánlott programok korosztálytól függően különböző formában: interaktív városismeret, Kőszegi-hegység életközössége, Túléled-e Emberiség? interaktív foglalkozás a klímaváltozás témájában, gyógy- és fűszernövény ismeret stb.

Az erdei iskolás programokon kívül egyéb tematikájú programlehetőségeket is biztosítanak

Ciklámen Üdülő és Turistaszálló – Kőszeg Szabó-hegy

Férőhelyek száma: 38 fő

Elhelyezés: 2-3-4-6 ágyas fürdőszobás szobákban

Étkezés: igény esetén biztosítanak napi háromszori étkezést

Az üdülőben a Kerekerdő Alapítvány szakemberei által vezetett természetismereti- és kézműves foglalkozásokon vehetnek részt a gyermekek, de vetélkedhetnek is, növény- és állatismereti gyűjtőmunkát is végezhetnek.

Ajánlott programok: erdő és az ember, évszakok az erdőben, térképismeret, iránytű használat, a táj jellegzetes növény- és állatvilága, erdőgazdálkodás, természetismereti foglalkozások, madárles, vadles, tanösvények az Írott-kő Natúrpark területén, terepgyakorlatok, borászat, szőlőtermelés, Bechtold István Látogatóközpont és Chernel-kert felkeresése, művészettörténeti, építészeti stílusok, népi építészet, történelmi emlékek, múzeumlátogatások, kézműves foglalkozások, népi játékok gyűjtése, versikék és mondókák tanulása.

Stájer-házi Erdészeti Erdei Oktatóközpont és Erdei Iskola

A Stájer-házi Erdészeti Erdei Iskola Kőszeg határában 2002 óta várja a csoportokat. Az élményt és a tudás átadását tapasztalt és szakképzett szakemberek végzik csodálatos környezetben.

Az 1770-ben épült Stájer-házak egyikében működik az erdei iskola, a másik egykori erdészházban 1996 óta Erdészeti Múzeum. Az épületcsoport harmadik eleme, az egykori gazdasági épület helyén áll a 2004-ben épített Erdei Szálló, melyben 28 főt tudnak elhelyezni: egy 2, kettő 6 és egy 14 ágyas szobában. Minden szobához vizesblokk kapcsolódik és egy jól felszerelt konyha is rendelkezésre áll. 6 db pótágygal tudják bővíteni a befogadóképességet, ágyneműt, igény szerint biztosítanak. Mivel az oktatóközpontot a Kőszegi-hegység egy érintetlen zugában találjuk, távol minden lakott településtől, napi egyszeri meleg étkezést tudnak biztosítani. A területen áll még egy fedett terasz (esőbeálló), ami mellett a tűzrakóhely bográcsolásra is alkalmas.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A Stájer-házak közforgalom elől elzárt erdészeti magánutakon közelíthetők meg, melyek használatához a vendégek számára, díjmentesen, úthasználati engedélyt biztosítanak.

Programok: túrák, az erő állatai, Öreg bükk Tanösvény, madármegfigyelés, madárgyűrűzés, madárvédelem.

4.4. Gyümölcsész program a natúrparkban

Az Írottktő Natúrparkért Egyesület 2021-ben indította el gyümölcsész programját az Agrárminisztérium támogatásával. A program fő célja a helyi gyümölcs tájfajták biodiverzitásának megőrzése. Az egyesület arra törekszik, hogy a helyi lakosság körében elinduljon egy közös –tettekre váltható – gondolkodás a helyi gyümölcsfajták felfedezésére, megkeresésére, lehetőség szerint beazonosítására és szaporítására, hozzájárulva ezzel a megőrzésükhöz és fennmaradásukhoz.

A program keretében három településen került felmérésre közel száz gyümölcsfa, melynek konklúziójaként megállapítható, hogy míg egyes fajtáknak vannak párhuzamaik az Őrség területén, másoknak német nyelvterületeken, a fajták többsége helyi fajta, melyek megőrzése feltétlenül fontos, hiszen ezeknek a fának a többsége idős, öreg fa és a faállomány pusztulásával ezek a fajták el fognak tűnni. A gyümölcsfák adatbázisa elérhető: <https://naturpark.hu/hu/zoldprogramok/gyumolcsesz-program-23.html>

5. Történelmi múlt, kulturális örökség

A kulturális örökség fogalmába beleértjük a rendkívüli természeti és ember által kialakított helyszíneket, régészeti lelőhelyeket, múzeumokat, műemlékeket, műalkotásokat, történelmi városokat, irodalmi, zenei, audiovizuális és digitális műveket, de az európai polgárok tudását, szokásait és hagyományait is.

Az Írottktő Natúrparkot alkotó 18 település területileg, hagyományaiban és kultúrájában három fő településcsokorra osztható, a térség központja pedig a történelmi kisváros, Kőszeg.

Emberléptékű város – mondják Kőszegről, ahol jó élni, ahol jó megpihenni. Szubalpin klímája, ódon városfalai, hangulatos utcái, terei sétára invitálják a látogatót. Kőszeg a rohanó életben a nyugalom helye, az örök értékek megőrzője. Romantikája mindenkit megérint. Egy kis vendéglőben ülve, a kőszegi hegy levét kortyolgatva elfeledhetjük a hétköznapiakat, átérezhetjük a történelmi múlt hangulatát. Az épített környezet szépségei, ember és táj évszázados egysége, a kőszegi emberek vendégszeretete, több mint száz éve vonzóvá teszi Kőszeget a kirándulók számára.

Kőszeg történelmi városmagja a nemzeti örökség része. A város legjelentősebb műemlékei a Jurisics-vár, a Szent Imre és Szent Jakab templom, a Jurisics tér polgárházai, a Városháza épülete.

A kőszegi borászat hagyományai szinte a várossal egyidősek, ma is több családi pincészet működik. A Soproni Borvidék Kőszegi Területének pincéi egyénileg és csoportosan is látogathatók: Kőszeg, Csepreg, Kőszegdoroszló, Cák, Lukácsháza, Bozsok.

Kőszeghegyalját Cák, Bozsok, Kőszegdoroszló, Kőszegszerdahely alkotja. A hegyaljai falvak történelme 1279-től írásos formában is megőrződött, ekkor írták le először az öt falu nevét. A ma is fellelhető nyomok a régmúltba vezetnek bennünket.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Velem-Szent-Vid a „kultúrák hegye”, háromezer éve, a késő bronzkorban már lakták a hegy lankáit. A régészeti kutatások során előkerült emlékeket kiállítási táblákon tekintheti meg a látogató Velemben.

A római kor maradványaival Kőszegdoroszlón a Pogányok nevű szőlőhegyen és Bozsokon találkozhatunk.

Bozsok kastélyos hely is volt, két kastélya közül a Sibrik-kastély (XVIII. sz.) ma is áll, a Batthyány kastély romjai a falu határában láthatók.

Cák elsősorban népi építészeti emlékekben gazdag, pincésora műemléki védelmet élvez. Kőszegdoroszló jellegzetes házairól, a szalagtelkes portákról ismert.

Kőszegszerdahely a hegyaljai települések legnagyobbika, román kori temploma és néprajzi kiállítása érdemel figyelmet. Az itt bemutatott közel kétszáz tárgy ízelítőt ad a kőszeghegyaljai nép XIX.-XX. századi életéből.

A Szombathely felől érkező utazók a 87-es főút, illetve a **Gyöngyös-patak mentén** további hat natúrpark településsel találkozhatnak. Gencsapáti, Gyöngyösfalu és Lukácsháza községek több település egyesüléséből jöttek létre.

Gencsapáti erdeinek határában és a Máriaúton fekszik Szentkút búcsújáró és zarándokhely. A település őrzi népi hagyományait (gencsi táncok, pünkösdi betlehemes szokások), és erre épülő fesztiválokat tart.

Lukácsháza határában avar kori temetőt tártak fel, melynek régészeti emlékeit táblákon tekinthetjük meg. A község harangtornya a múlt században épült.

Gyöngyösfalu két templommal is büszkélkedhet, melyek csendesen húzódnak meg a Pösei szőlőhegy alatt. Egy helyi legendára épülve tanösvény is létesült.

Nemescső történelmi múltja sok érdekességet rejt, már a kőkorszakból találhatunk itt leleteket, de a rómaiak is letelepedtek, a mai település határában a Borostyánkőút mentén római útállomás is működött. A község történetét, valamint az evangélikus egyház múltját és kincseit kiállításon ismerhetjük meg.

Kőszegpaty legfőbb látnivalója a Patthy-kastély (ma szociális otthon), melynek parkját hatalmas vadgesztenyefák teszik hangulatossá.

Pusztacső a natúrpark csendes, nyugodt települése, Szent István királyunkról elnevezett temploma érdemel figyelmet.

A natúrpark többi települését a Kőszegtől keletre lévő erdő, az ún. **Alsó-erdő kapcsolja össze** kerékpározható nyomvonalával és turistaútjaival.

A Sopron felől érkezők Peresznyénél érik el a térséget. Peresznye, Horvátzsidány, Ólmod nemzetiségi települések, az 1532-es török hadjárat után Jurisics Miklós horvátországi jobbágyságait telepítette ide. Horvát hagyományait, kultúrájukat, nyelvüket ma is őrzik a faluközösségek.

Kiszsidány és Kőszegfalva német nemzetiségű falvak. Kőszegfalva hagyományos farsangi mulatságairól ismert. Kiszsidány és Ólmod a térség legkisebb települései, de régi házaik, tiszta vizű forrásaik, a környező erdők igazán hangulatossá teszik a kis falvakat.

Tömördön található két kastély és egy földvár, emellett hazánk egyik fontos madárgyűrűző állomása, a Tömördi Madárvárta.

Csepreg városának határában több tó található, köztük a Bene-hegyi-tó mentén fekszik a Csepregi Szőlőhegy, mely a borvidék nyitott pincével hívogat.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

5.1. Épített örökség

Műemlékek a natúrparkban – 454 műemlék, kisebb részben helyi védelemmel rendelkező épített érték található a natúrpark területén, mely vonzerőt és potenciált jelenthet a turizmusban, a kulturális programokban. A műemlékek listája a 4. sz. mellékletben található.

Legjelentősebb örökség Kőszeg, mint vár-város, valamint a Velemben található Szent Vid hegy, amely Közép-Európa egyik legismertebb régészeti lelőhelye. A régészeti lelőhelyek listáját lásd az 5. sz. mellékletben.

5.2. Települési értékek

Bozsok

A település története

A település területe már a római korban is jelentőséggel bírt, hiszen a település felett húzódó völgyből indult a **Savariát ellátó vízvezeték**.

A templom és a temető közötti területen négyszögletes sáncvár maradványai találhatók, melyben római és középkori kerámiát találtak. Bozsok első írásos említése 1277-ből **Villa Bosuk** néven maradt fenn, egy helyben keltezett oklevélben. Akkor Szent Vid várához tartozott a Németújváriak (Kőszegiek) fennhatósága alatt, akik később a Rohonci uradalmukhoz kapcsolták. Leszármazottaik, a rohonci Kakasok osztottak rajta 1374-ben és egészen a 15. század elejéig birtokolták. 1405-ben a Garaiak kapták meg. 1445-ben III. Frigyes német király, későbbi német-római császár foglalta el.

Mátyás király a Rohonci uradalmat és vele Bozsok középkori várát és tartozékait 1478-ban visszaszerezte. A helyi legenda szerint vadászkastélya volt Bozsokon és egy másik legendából tudható, hogy Mátyás király és Andreas Baumkircher, Szalónaki (Stadtschlaining) zsoldosvezér – aki támogatta őt Habsburg Frigyes császárral szemben folytatott háborúban – az Ausztriában fekvő Királykút (Königsbrunnen) forrásnál elfogyasztották a maguk által lőtt fácánt. Így az is valószínű, hogy vadászat közben Bozsokon is megfordultak. Főként annak fényében, hogy Mátyás Bozsokot 1478-ban királyi tárnokának, macskási Tárnok Péternek adományozta, 1487-től pedig Bornemissza János alkincstárnok birtokába került.

Bornemissza halála után a leányági örökös Sibrik család kapta királyi adományként, de 1538-ban, a Rohoncot birtokló Batthyány család is igényt tartott az egyik kastélyra. **1552-ben Sibrik Gergely két részre osztotta birtokait.** Mindkét ági örökösei építkeztek a faluban. **A Sibrik család három és fél évszázadon keresztül meghatározta Bozsok történetét.** Fontos megemlíteni a törvénykezésein belül a Sibrik család úriszékét és pallosjogát. Batthyány Ferenc 1616 őszén zálogba vette az egyik kastélyt, annak tartozékaival.

A falut az 1532-es török támadás teljesen elpusztította, így **horvátokat telepítettek be**, akik sokáig őrizték nyelvüket, de 1930-ban már csak 1 horvát és 2 német nemzetiségű lakost jegyeztek fel a településen.

Az évszázados történelmére méltón büszke Bozsok a trianoni Magyarország határ menti faluja, az 1956 utáni Magyarország “zsákfaluja”, az 1978 utáni Magyarország “határörközsége”, majd a rendszerváltozást követően (1991-től) Magyarország határátkelőhellyel rendelkező települése lett.

A település lakossága ma is őrzi hagyományait, mint a lucázás, farsangolás, vagy a betlehemezés. Közismert a vallásosságuk. Nagy hagyománya van a szőlő- és gyümölcsstermesztésnek. A település érdekessége, hogy nem csupán a lakóknak, hanem a házaknak is van nevük (pl. a régi tulajdonosaikról), így Bozsokon mindenkinek van egy családi neve és egy házneve.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Ma több házban fogadnak vendégeket a falusi turizmus keretében a vendégszerető bozsoki lakosok. A nyári utcán gyakran válogathatunk a becsületekasszával árusított helyi termékek közül.

Római vízvezeték

Az 1-4. század között biztosan működött a Bozsoki-völgy felső szakaszától induló és a borostyánkőút mentén fekvő Savaria városába futó 25 km hosszú római vízvezeték. A nyomvonal előbb a falu főutcáját követte, majd a szőlőhegyi pincéknél érte el a jelenlegi országhatárt, onnan Rohonc-Bucsu-Dozmat-Sé irányában haladt Szombathely felé. Bozsokon sík fedésű, lapos palakövekből épített csatornaszakasz található, melynek egyik része az 1970-es évekbeli feltáráskor még csekély mennyiségű vizet szállított. (A római vízvezeték fotója a szombathelyi Savaria Múzeum Régészeti Osztályának gyűjteményében található.) A síkfedésű vezeték-konstrukciót Bucsunál már boltozott szerkezetű váltotta fel. A kezdő és végpont szintkülönbsége 165m, ami átlagosan 6,6%-os esést jelent. A vízvezeték a rómaiak rendszeresen karbantartották, tisztították. A vízvezeték üzemzavarainak behatárolására és könnyebb kijavítására a rómaiak vízházakat (castellum) építettek kb. 7 kilométerenként. Egy ilyen castellum feltárássra került a bozsokhoz tartozó Szentkút forrásnál (A községi vízművet tápláló forrás védőterületének rendezése és lezárása miatt a vízház maradványait vissza kellett temetni, de a szomszéd település, Bucsu határában ma is megfigyelhető a hajdani vízvezeték egy feltárt része.)

Népi építészet emlékei

Bozsok patakparti, szalagtelkes, egyutcás falu, nagyrészt azonos méretű telkekkel. Beépítettségét vizsgálva a „fésűs-rendszer” és az „L-alakú beépítés” egyaránt fellelhető. Eredetileg oldalhatáron álló, fésűs beépítést alkalmaztak, egytraktusos ún. hosszúházakkal. Jellegzetesen felsőcsonkakontyos házak voltak, kőből falazott kerítéssel, fa kapuval. A 19. század folyamán a gazdálkodáshoz szükséges épületekkel bővítették a lakóházakat. A lakóházzal szembe került egy gazdasági épület szintén az utca vonalára, később ennek a lakóházzal közös fedele lett, és a kocsibehajtó út kapualjja, vagy ahogy a helyiek mondják: „kapuszínné” alakult. A bővített rész tetőgerince az utcával párhuzamosan, a lakóház gerincvonalára merőlegesen futott. Az L-alakú alaprajzi forma keretében az utca felé nem egy, hanem két-három szobát építettek. A Bozsoki házak mind a helyben, külszíni fejtéssel fejtett palakő felhasználásával épültek. 1882-ben 19 kapuszínes ház állt a településen, 1925-re ez a szám több, mint kétszeresére emelkedett, Bozsok kisbirtokos lakosságának gazdasági jólétével együtt. Az 1852-ben épült népi lakóház, csűrösház (Rákóczi u. 81.), melynek konyhájában falazott kemence található, műemlék. A településen az udvarok végében még állnak a régen fontos gazdasági funkciót betöltő pajták, valamint egy az 1800-as évek második felében épült, a sarkokon kőből rakott korábban két oldalról nyitott pajta, az ún. lábaspajta.

Sibrik-kastély

Sibrik Osvát és Máté utódaival a család két ágra vált szét, annak megfelelően osztottak meg a birtokon. Osváté lett a középkor óta létező földesúri udvarház a falu egyetlen utcájának sorában: ma Felső- vagy Sibrik-kastély, mely egészen a 20. század elejéig a család kezében maradt. Erről a helyi legendárium, sőt későbbi tudós tulajdonosa Végh Gyula is azt állította, hogy a vízvezeték felügyelő római őrhely volt.

Egy feltehetően Árpád-kori alapokra épített háromosztatú nemesi lakóház – melyet 1554-ben említenek először. Az 1614-es évszám található a kapu feletti kettős címeren, melyen szarvaskendi Sibrik Osvát és felesége gersei Pethő Éva monogramja olvasható, valamint a felirat: Védd meg Uram, aki itt belépett és innen távozott! Ekkor elsősorban a török

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

portyázások miatt az épület védelmi lehetőségeit erősítették, de lakófunkcióit is bővítették. 1702-ben korszerűsítették, majd 1815-ben nyerte el mai alakját. A Sibrik család 1906-ban adta el Verebi Végh Gyula művészeti írnak, aki később az Iparművészeti Múzeum főigazgatója és a Magyar Bibliofil Társaság megalapítója volt. Feleségével, Wimpfenn Mária grófnővel mind a kastélyt, mind a körülötte lévő angolkertet felújították. Végh Gyula élete végéig ragaszkodott a bozsoki kastélyhoz. 1959-ben végezték el a kastély műemléki felújítását, amikor Vas Megye Tanácsa üdülőházává alakították át. Ma szálláshelyként működik, kastélyparkja védett.

Toronyrom

A másik testvér, Sibrik Máté a plébániatemplom mögött folyó patak túlsó oldalán emeltetett új lakóépületet. Az utóbbi a romjaiban ma is álló kőtorony, amelyről az 1603-ban megszövegezett családi osztozás írta meg, hogy Máté ősi lakóhelye volt.

Batthyány várkastély romja

A Sibrik családtól 1616 őszén a Rohoncot uraló Batthyány Ferenc zálogba vette az épületet. Nagy költséggel kétemeletes, négy saroktornyos főúri kastéllyá építették át. Magas kőfal és vizesárok övezte, amelyen túl díszes kertet létesítettek. A kastélyt nagyon kedvelte gróf Batthyány II. Ádám és neje, Strattmann Eleonóra, akik több előkelő vendéget fogadtak Bozsokon. 1697-ben a hegyaljai felkelés leverése után II. Rákóczi Ferencet figyeltette a bécsi udvar. Hogy ne keveredjen gyanúba, ősszel és 1698 elején feleségével hosszan tartózkodott barátjának, Batthyány Ádámnak rohonci birtokán, akinek császárhűségéhez nem férhetett kétség. 1698. február 23-án Bozsokon kezte Esterházy Pál nádorhoz írt levelét. Gróf Esterházy Antal kuruc főgenerális 1708-ban Bozsokon a Batthyány-kastélyban rendezte be főhadiszállását, melyről tábori könyvében is ír. Az 1800-as években gróf németújvári Batthyány Eleonóra hozományaként a bozsoki Batthyány-kastély gróf Althann Mihály Ferenc Antal tulajdonába került, akinek a vendége volt 1813-ban I. Ferenc császár és neje. A kastély fénykora 1832-ben gróf Althanné halálával ért véget. Az épület lakatlanná vált. 1841-ben egyik tornyába belecsapott a villám és kigyulladt az épület. A Batthyányak az 1860-as években eladták a kastélyt a rohonci várral és a hozzájuk tartozó földekkel együtt. A 20. század első felében itt volt a képeslapokon megörökített Molnár-kúria, melynek épületei ma is állnak. 1960-ban egy műemléki felmérés még megóvhatónak tartotta a kastélyromot, ám a felújításra nem került sor. 2017-ben az állam állagmegóvást végzett rajta.

Szent József-kápolna

A barokk stílusú kápolna 1775-ben épült, főoltára rokokó stílusú. Figyelmet érdemel a déli fal két üvegablaka is. Az egyik egy Patrona Hungariae-ábrázolás, ahol a magyar királyi koronát a Boldogasszony, azaz Szűz Mária fején látjuk. Az ölében ülő kisdéd a magyar királyságot jelképezi, amelyet Mária a köpenyével betakar, oltalmaz. A másik képen a kezében monstranciát tartó Szent Norbert, a premontrei rend megalapítója látható. Az üvegablakok Závory Zoltán festőművész tervei alapján készültek, a kivitelező Mohay Attila iparművész volt.

Szent Anna-templom

Az 1630-ban Szent Anna tiszteletére felszentelt középkori eredetű templomról a Hősök emlékműve előtti táblán lehet tájékozódni.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Bozsoki Szüreti Mulatság

Első említése a szüreti mulatságnak 1950-es évekből való. Később volt az 5 hegyaljai községben közösen rendezett szüreti rendezvény. 1999-től indult újra a rendezvény megszervezése. A település és a környező települések lakosai – általában szeptember második hétvégéjén – különböző ötletesen díszített járművekkel, a magyar néphagyományokhoz kötődő jelmezekben vonulnak végig a falun, közben megállóknál műsorokkal szórakoztatják a közönséget, a helyiek finomságokkal kínálják a résztvevőket, végül szüreti bállal zárul a program.

Kalapos Napok és Dalos Találkozó

Bozsoki Kalapos Napok és Dalos Találkozó Bozsok legnagyobb rendezvénye május végén - június elején a Bozsoki Kökörcsin Kulturális és Hagyományőrző Egyesület szervezésében. Színdarab, kiállítás, gyerekprogramok dalos találkozó és Kalapos-kő túra várja a vendégeket.

Cák

A település története

A település határában római kori sírdombokat és a 20. század elején két frank mintájú, 9. századi szárnyas vaslándzsát találtak. Első írásos említése 1279-ből való, akkor villa Chak néven említik. A későbbiekben Czaak, Zackenbach változatok is előfordultak. A 13-14. században a Németújváriak birtoka volt, először Szent Vid vár, majd Rohonc tartozékeként. 1405-ben Zsigmondtól Garai Miklós nádor kapta meg. Ekkortól Rohonc birtokosai: Morgenwerder Jakab, Mátyás király tüzérmestere, a Baumkirchner család, majd a Batthyányak uralták. 1532-ben a török pusztította, 1573-ban átvonuló katonák égették fel, majd a Bocskai-felkelés harcai idején, 1606-ban 17 házából 12 lett a lángok martaléka. Jelentős mezőgazdálkodása, szőlő és borkultúrája volt, de a szőlőültetvényeket a 19. század második felében a filoxéra járvány elpusztította. A szőlőket részben újratelepítették, de ezután inkább a korábban is jelentős gesztenye- és gyümölcstermesztés erősödött meg. 1796-ban Vályi András boráról úgy nyilatkozott: „bora meglehetősen, eladásra jó alkalmatossága lévén, második Osztyálybéli.” Korábbi középkori, Szent Péter és Pál tiszteletére szentelt temploma helyett, 1894-ben építettek újat Ludwig Schöne bécsi építész tervei alapján. Az 1920-as évek elején 1-2 évig lignitbánya működött, de gazdaságtalansága miatt felhagytak a termeléssel. Bár az ősi falukép a 19. század második felében jelentősen átalakult, Cák régi épületeinek magas kőkerítései, a zárt kapuszínek rejtekében található gyönyörű tornácok, évszázados lugasok ma is lenyűgözik az idelátogatót.

Cáki pincesor – Szabadtéri Néprajzi Múzeum

Az alpokaljai kis falu a határában lévő gesztenyésben fekvő műemléki védelem alatt álló pincesoráról vált országsszerte híressé. Az 1964-ben meglévő 33 pincéből 22 volt boronafalú, 10 cáki kőből épült, egy pedig sövényfalú volt. A fennmaradt nyolc zsúpfedeleles, és egy nádfedelelesként felújított pince az 1800-as évek elején épült, a legrégebbi 1778-ban. Az épületek talpgerendás, boronafalú, előreugró tetőszerkezetű bortároló pincék és prэшázak egyben, melyek a szőlő feldolgozására, a bor egyik szürettől másikkig való eltartására, gyümölcstárolásra szolgáltak, a szénapadláson pedig a gesztenyét szárították. A filoxéra az 1890-es évek elején kipusztította a szőlőt. A szőlő újratelepítése a hegy távolabbi részén történt, de feldolgozására továbbra is a régi épületeket használták. Szüret idején a gazdák szekereken szállították ide a leszedett szőlőt. A pincék feletti részt kaszálóként használták, ott ligetes gesztenyeerdők alakultak ki. Az egykor nagy kiterjedésű gesztenyések napjainkra csekély méretűre zsugorodtak. A pincék szőlészeti - borászati eszközökkel, botanikai fotó és a kádár mesterség eszközeit bemutató kiállítással és 5db nagyméretű faragott, oldalorsós, kőhúzó és középorsós szőlőprésszel berendezettek. A pincesor szabadtéri néprajzi múzeumként április 1. és október 31. között várja látogatóit.

Szőlészet borászat ma

Cák szőlőhegye a falutól északra, Kőszeg irányában, a kőszegdoroszlói Pogány felé fekszik. Ma a Soproni Borvidék Kőszegi területéhez a Botosok, a Kecskertés és a Cseri-dűlő tartozik. A hegy falura néző oldalát és ahhoz legközelebb eső részét hívják Botosoknak. Nevét valószínűleg a gyalogtőkék mellé szúrt támasztó funkciójú botokról, karókról kapta. Szüretkor a termés mennyiségét – hogy hány puttonnyal hordtak már be a pincébe – egy hosszú boton rovátkákkal jelölték, majd ezt a botot a jó termés emlékére elhelyezték a pincében is. A borkedvelők ma is kóstolhatnak zamatos borokat a Botosokon fekvő **Mándli borházban**, vagy a **Stefanich pincészetnél**. Utóbbiban a pincelátogatás keretében egyúttal egy gazdag szőlészet-borászattal kapcsolatos gyűjteményes bemutatóhelyet is megnézhetünk.

Kőszeghegyaljai Nyitott Pince Nap

A kőszegi és kőszeghegyaljai borászok 2009 óta nyitják ki pincéiket pünkösdi vasárnapján, és egy bortúra keretében kóstolóra, egyszersmind a szőlőhegyekbe invitálják az érdeklődőket és a borkultúra kedvelőit. Ma már évente több alkalommal is tartanak Nyitott Pince Napot.

Hordómosó forrás – Csurgó

A pincesor melletti forrást, a Csurgót még ma is a boroshordók mosására használják, innen ered a hordómosó forrás elnevezés. Vize kiváló minőségű, sokan messziről is elautóznak érte, és viszik haza otthonaikba. Magyarország egyik legtisztább ivóvizét tudhatják magukénak a cákiak, amit a rendszeres bevizsgálás tanúsít.

Szent Péter és Pál apostolok római katolikus templom

Cák a fennmaradt dokumentumok szerint már 1697-ben Kőszegszerdahely filiája volt – az akkor már leromlott állapotú – templomával. 1733-ból arról szólnak feljegyzések, hogy a régi Szent Péter és Pál-templomból már csak egy torony állt. 1757-ben még látszott omladozó régi tornya, de 1786-ban már sem temploma, sem papja nem volt Cáknak. A mai templomot 1894-ben építették a kitűnő bécsi építész, Ludwig Schöne tervei alapján, majd ez év őszén Hidasy Kornél megyés püspök szentelte fel Szent Péter-, és Pálnak. Búcsúját június 29-én tartják. 1976-ban a belső felújítás során helyhiány miatt a mellékoltárt elbontották, helyette egy falba süllyesztett tabernákumot készítettek. A templom felszentelésének 100-ik évfordulójára 1994-ben kívülről felújították, s készítettek egy lélekharangot a II. világháborúban beszolgáltatott mellékharang helyett. 2020-ban az egyetlen épen maradt eredeti színes ólomüveg ablak mintájára további kettőt készítettek, s az az újjal együtt visszakerült a templomba.

Evangélikus harangláb

A régi cáki katolikus templom a fellelhető írásos emlékek tanúsága szerint a mai harangláb helyén állt, a régi temető mellett. Ez a kis harangtorony már biztosan nem az, amelyik az egykori katolikus templomból fennmaradt az 1757-es feljegyzés szerint, valószínűleg inkább a 18. században az előző templom romjainak felhasználásával épült. Arról is szólnak feljegyzések, hogy 1930 körül a Molnár család a harangláb mellé épített házat, mely a mai Ördögh ház. Bár a település lakosainak nagyobb része katolikus vallású, akad néhány evangélikus és református is. Az evangélikusok a kőszegdoroszlói templomba járnak át igét hallgatni. A haranglábát az új katolikus templom megépítése után a falu adományozta az evangélikusoknak, hogy ők is hallhassák a saját harangjuk szavát a falujukban. Ennek elsősorban a temetések kiharangozásakor és a déli harangozásakor van jelentősége.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Cáki kőfejtő

A mai turistalátványosságként ismert Kőfejtő csak az egyik kitermelésre használt terület volt Cákon, ez volt a legnagyobb, az úgynevezett Alsó kőfejtő. Egykor öt egymástól elkülönülő területen zajlott a fejtés, s mindegyik kőfejtő magántulajdon volt. Az 50-es években az ötből három (az Alsó kőfejtő, a Középső kőfejtő és a Felső kőfejtő) bekerült a termelészövetkezetbe. A velük szemben lévő két kisebb (Tanító kőfejtő, Pesszerék kőfejtője) magántulajdonban maradt, azok a tulajdonos családok szükségleteinek ellátására szolgáltak. A termelészövetkezet állandó munkásbrigádokat szervezett a két legnagyobb kőfejtőbe, mert nagy volt a kereslet a kitermelt kőre. 1970-1980 között olasz vendégmunkások fejtették a cáki követ. Az alsó bányában falazókövet, a felsőben pedig díszkövet bányásztak, mely oszlopok, kerítéspillérek és házak lábazatának anyagául szolgált. A középső fejtőben gyengébb minőségű követ termeltek, ami alapozásra volt alkalmas, ezért ott nem is volt folyamatos a termelés. A kőfejtőben nyert kőzeteket sok cáki és Vas megyei ház alapozásához, építéséhez használták fel.

A cáki kőfejtőben mészfilit, metahomokkövet és az ún. cáki metakonglomerátumot találjuk meg. Utóbbi ritka, jellegzetes, összecementált szürke kavicsokból álló, egykori üledékes kőzetből átalakult metamorf kőzet. Köőanyaga a krétakori metamorfózis során átkristályosodott. Elsősorban a földtörténeti óidőben keletkezett devon korú dolomit kavicsokat tartalmaz. A kőfejtő előtti parkban találunk egy hatalmas tölgyet (*Quercus robur*). A 250 évesre becsült tölgyfa törzsének kerülete 400 cm körüli.

Gesztenyeliget

A Pincesor mellett egykoron tekintélyes gesztenyeliget magasodott. A gesztenyefákat nem kellett telepíteni, a gesztenyetermesztés hagyománya összekapcsolódott a szőlőtermesztéssel, ahogy régen mondták: kéz a kézben járt a szőlővel. A cáki szőlők nemes bort adtak, Burgenlandban nagy volt rá a kereslet, bor-utakon szállították eladásra. A cáki gesztenyefákat napjainkra a betegségek, elsősorban az endotias kéregelhalás megtizedelték. Az ültetvények nagy része a rendszerváltás után magánkézbe került. Ma már csak néhány példány látható a pincék fölött, illetve a kőbányán túl találni még pár öreg fát.

Cáki Gesztenyés hétvége- Gesztenyeünnep

A cáki műemlék pincesor ad otthont a rendezvénynek, ahol helyi és a községhez köthető termelők és kézművesek kínálják portékájukat. A vendégek műemléki környezetben kóstolgathatják a cáki lányok és asszonyok gesztenyés és más finomságait, izlelgethetik a helyi borászok borait. Természetesen énekszó és dallam is felcsendül, a kisgyermekes családokat pedig gyerek programok várják.

Zenélő udvar

A Fő utca 7. szám alatti portán lévő gyönyörűen felújított lakóházban koncertterem és színpad biztosít helyet a rendszeres komoly- és népzenei koncertsorozatoknak, valamint nyári művészeti táboroknak. A koncertek időpontjait hagyományos hirdetőtáblákon a helyszínen, valamint különböző internetes felületeken lehet megtudni.

Csepreg

A település története

Csepreg, az egykor Sopron megyéhez tartozó, középkori városi múlttal rendelkező későbbi mezőváros, a Répce jobb partján helyezkedik el. Az első településnyomok az újkőkorból ismertek. Az Öreg-Répce melletti egykori kavicsbánya területén **a bronzkor elejéről származó, zsugorítottan fekvő** csontvázakat rejtő temetőt és közelében lakóház

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

maradványait tárták fel. A sírokból baltikumi eredetű **borostyángyöngy** is előkerült, bizonyítva, hogy a környék távolsági kereskedelmi kapcsolatai 4 ezer éves múltra tekintenek vissza. A **kelta korból** egy hólyagos karperec-töredék látható a helyi múzeumban. A meggyespusztai kavicsbányából jellegzetes késő avar, indás díszítésű övveretek, ékszerek, egyéb sírleletek származnak. Csepreg neve honfoglalás kori személynév, mely ótörök eredetű és borseprőt jelent. **Első okleveles említése 1255-ből** származik. A mai város határában két kis Árpád-kori vármaradványról tudunk. A mai Ruzsa-hegy Csúszató nevű erdőrészén egy 30 m magas domb mutatja Árpád-kori váraink egyik legkisebbjének nyomait. Továbbá Árpád-kori edénytöredékeket találtak az ún. Malomkertben.

1390-ig **királyi város**, ekkor Zsigmond a Kanizsai családnak adományozta, 1522-ben az ország egyik legnépesebb mezővárosa volt. Jelentős virágzást ért meg a város a Nádasdy család birtoklása idején a 16-17. században, mikor protestáns főiskola és nyomda működött itt. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem a három részre szakadt Magyarország egyesítése érdekében, 1619-ben megindult a királyi Magyarország elfoglalására. Válaszul II. Ferdinánd császár 1621 januárjában a protestáns Bethlent támogató főurak dunántúli birtokainak elfoglalására utasította hadait. Collato Raimboldo császári tábornok irányította a protestáns kulturális fellegvár, **Csepreg város ostromát**. A legsúlyosabb harcok az erődített felsővárosi Szent Miklós-templomban folytak, a templom védői a több órán át tartó tűzharc során az utolsó emberig elesetek. Egy, a vérengzést szerencsével túlélő líceumi diák emlékezése szerint 1223 áldozata volt az ostromnak Csepregen.

Középkori eredetű a Széchenyi téren álló úgynevezett **Nádasdy-kastély**. Nádasdy Ferenc nádornak a Wesselényi-féle országmentő összeesküvésben betöltött vezető szerepe miatti bécsi fővesztése után az Esterházy család birtokaihoz csatolták. A múlt század végén épült a Kossuth utcában álló volt **Rothermann-kastély**. 1950-ben megszüntették a Csepregi járást, melynek északi részét Győr-Sopron, másik részét a községgé fokozott Csepreggel együtt Vas megyéhez csatolták. 1995-ben nyerte vissza városi címét.

Szőlő- és borkultúra

A város már régóta jelentős szőlőműveléssel rendelkezik, hiszen 1321-ben már hegyvámot szedtek, konkrét szőlőhegy-elnevezéseket ismerünk. 1348-ban Csepreg, Kőszeg és Rohonc stájerországi borkiviteléről tudunk. Egy 1629-ben kelt levél a Csepregi bor sziléziai exportjáról ír. 1647–1789 közötti időszakban folyamatosan vezettek hegykönyvet. Egy reformkori megyeleírásában 15 csepregi szőlőhegyet említettek és a 19. század eleji évi termést 10 000 akóban adták meg.

A bort „kemény és jó” nedűként jellemezték és 24 szőlőhegyről nyújtottak adatokat. Az évszázadok viharai során is megmaradt a családi gazdaságok hagyománya, öröklődve apáról fiúra, őrizve a szőlő szeretetét, a tradicionális családi pincét.

Csepregen minden szőlős gazda egyben boros gazda is. Így aztán nagyon sokféle jó bor várja a pincék mélyén a kedves vendégeket, hogy felfedezzék a Soproni borvidékhez tartozó csepregi borokat. A látogatók végig járhatják a pincéket az Orbán-napi gyeptürités alkalmával, vagy ellátogathatnak a nyitott pincék napjára, vagy a szüreti felvonulásra.

Szent Miklós Római Katolikus templom

1391-ben építette Kanizsai János esztergomi érsek. Első okleveles említése 1433-ból származik. Szent Miklós titulusa kereskedővárosokra utaló jellegzetesség. A torony kapuzata késő gótikus, 15. századi eredetű. Már 1592-ben is toronyórája működött. Korábban a mellette elterülő temetővel együtt erős fal vette körül. 1740-ben felújították, 1766-ban a főoltáron kívül 5 mellékoltárt jegyeztek fel. Legutóbb 1939-ben esett át nagyobb átalakításon, hajója ekkor teljesen újjáépült. Főoltára Mária Terézia korabeli, Johann Cimbal festette képpel. Az 1939-ben végzett nagyobb felújításnál felfedezték kriptáját is, de nem kutatták azt.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Templomkertjében áll az Ég királynője szobor és két kőkereszt, valamint a Jézus Szíve szobor.

Boldogasszony-kápolna

A középkori Boldogasszony-templom helyén 1869-ben építtette Jankovich Gyula gróf neogótikus stílusban. Nagyboldogasszony tiszteletére szentelték. Benne mészkőből faragott szép oltár áll, amelyen Szent István és Szent László fehér márvány, térdeplő szobrai foglalnak helyet, míg az oltárszekrény mögötti magasabb gótikus fülkéből a Boldogságos Szűz régi kegyszobra áll. A főoltártól jobbra található a Fillinger család Mária-szobra. Itt nyugszik Jankovich Antal gróf, a család csepregi birtokszerzője és felesége Nemeskéri Kiss Katalin.

Szentkúti Kisasszony-kápolna

1815-ben özv. Csuz Gáspámé, született Talián Rozália költségére építtették százharminchét négyszögölnyi területen. A klasszicista kápolna kivitelezője Schrenk Ferenc volt. Kisboldogasszony tiszteletére szentelték. Homlokzati szobrai Szent Annát a gyermek Máriával és Nepomuki Szent Jánost ábrázolják. Oltára neogótikus. A kis kegycápolna homlokzatán olvasható „Üdvözlégy Szűz Anyánk, üdvösség kútja, Mária. – Áldást e kútnak, nyerj betegeknek erőt”. Mindkét csepregi kegycápolna a környékbeli községek zarándokainak kedvelt búcsújáró helye.

Szent Katalin-kápolna

Egykor az Alsóváros plébániatemploma volt. Középkori templom előzményének egyik zárókövén az Egervári család címere volt látható. A 15. századi késő gótikus építkezés hozzájuk köthető. Egy jelentősebb tűzvész után, 1592-ben építtették újjá. Később, a 18. században barokk formában alakították át. Amikor az épületet 1877-ben az Üdvözítőről nevezett apácák (Isteni Megváltó Leányai) rendházává építették ki, a korábbi templom a zárda kápolnájává alakult, ekkor eklektikus átépítésen, 1885-ben pedig bővítésen esett át. Az egyhajós épület félkörívesen záródó szentélyű, amelyet erős pillérek támasztanak. Tornya a Szent Miklós-templomét mintázza. Az 1652-ig evangélikus kézen levő templom a 19. században már nagyon romos volt. 1877-ben a hajóból apácazárdát és iskolát alakítottak ki. Az egykori szentélyből lett a mai Szent Katalin-kápolna.

Csepregi Városi Múzeum, Helytörténeti Múzeum

A polgármesteri hivatal mellett található a Csepregi Helytörténeti Múzeum épülete. A 19. századi járásbíróház épületének hat termében berendezett, Csepreg története című állandó kiállítás az őskori leletek, a római emlékek, a Nádasdyak kora, az 1848-49-es szabadságharc és a II. világháború kora köré fonja e kalandos sorsú, nagy virágzásokat megért mezőváros sorsát.

Horgász- és pihenőtavak

A 21,4 hektáros **Bene-hegyi-tó** kedvelt horgásztó és kirándulóhely. Közelében tanösvények, túra utak kínálnak változatos szabadidős lehetőségeket, mellette a szőlőhegyen borpincészetek mellett sétálhatunk. A hanga dűlőn a Sajbók-forrás, a Bene-hegyen a Bene-kút forrása üdíti fel a barangolókat. A halakban gazdag tó partján, idilli környezetben élmény a horgászat. A Boldogasszony-patak felduzzasztásával létrejött 12-13 ha vízfelületű, 1-9 méter mély **Boldogasszony-tó** festői környezetben várja a horgászat és természetkedvelő látogatókat. A tó körül tanösvények és túraútvonalak haladnak. Az 1960-as években kialakított **Téglagyári-tó** a város legkisebb, kedvelt horgászfelülete.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Gencsapáti

A település története

Gencsapáti község, a Szombathely Járás egyik legdinamikusabban fejlődő települése, Szombathely és Kőszeg között, a megyeszékhely nyugati határán terül el. A község 1943-ban Nagygyencs (korábban Németgyencs) és Gyöngyösapáti egyesítéséből keletkezett.

A területén kerültek elő réz- és bronzkori emlékek, sőt őskori csiszolt kőeszközöket és kerámiatöredékeket is találtak. 1941-ben egy népvándorlás-kori csontvázas sírra bukkantak. A római korban a település Savaria (a mai Szombathely) „elővárosa” lehetett, erre utalnak az előkerült épület- és vízvezeték-maradványok. A római provincia idejéből származik az az oszloptöredék, melyet a későbbi néphagyomány **Ördöggőnek** nevezett el és legendákkal vett körül.

A nyugatrómai birodalom bukásától Szent István koráig a település a Salzburgi Érsekséghez tartozott. Első királyunk egyházszervezése során a Győri Püspökség fennhatósága alá sorolta.

Nagygyencset először egy 1288-ban kelt oklevél említi „Villa Gench” néven. A faluban a Genchieknek voltak birtokaik melyen 1372-ben megosztottak. A község – amely a kőszegi uradalom része volt - a középkorban többször cserélt gazdát. Birtokosai között megtalálható a Garai, a Jurisich, a Nádasdy, a Széchi és az Eszterházy család. A reformáció Nagygyencset sem hagyta érintetlenül. A XVII. század első felében evangélikus lelkészei voltak a falunak, 1655-ben még evangélikus zsinatot is tartottak itt. A falu temploma valószínűleg 1671-ben került vissza a katolikusok birtokába. A győri püspök ekkor Széchenyi György, a falu birtokosa pedig Széchenyi Péter.

A századfordulótól 1937-ig Németgyencs (anyaegyház), valamint a szomszédos Perenye és Apáti (filiák) egyház-szervezetileg egy egységet alkottak.

A hajdani **Gyöngyösapáti**t 1328-ban említi egy jelentés, melyet a vasvári káptalan készített Károly Róbert részére. E jelentés szerint a Vas vármegyei Apaty birtok egy bizonyos Rempe fia Salamon fia Mihály birtokában volt. A falu nevezetesebb birtokosai a Nádasdy, a Chemetey, a Batthyány és a Széchenyi család.

A két szomszédos települést 1943-ban egyesítették Gencsapáti néven.

Szentkút

A település legnevezetesebb látnivalója a falu határában található Szentkút, mely a környék kedvelt zárandokhelye. 1756-ban gróf Batthyány József pozsonyi prépost egyházlátogatási jegyzőkönyvében olvashatunk először a domb oldalán található bővizű forrásról. Török Mihály és László Katalin hálából kápolnát építtetett a forrás fölé, annak emlékére, hogy világtalan gyermekük szemei a forrás vizétől megnyíltak. A kápolnát a Fájdalmas Szűz tiszteletére szentelték fel. A kápolna mellé hamarosan három keresztfából álló Kálváriát is építtettek. 1906-ban a forrás, illetve a kápolna köré 14 kisebb stációs kápolna épült Jézus szenvedésének egyes jeleneteit ábrázoló szoborcsoportokkal. 1936-ban Hosszú István és neje váratlanul elhunyt kislányuk emlékére egy lourdes-i barlangot építtetett és ajándékozott a Szentkútnak. **Évente kétszer – Szentkút búcsúkor** – a szent kereszt megtalálásának (május 3.) és a szent kereszt felmagasztalásának (szeptember 14.) napját követő vasárnapon nagy számban keresik fel a környező plébániák hívei is. Régi hagyomány, hogy húsvét hajnalán a gencsi hívek – a bibliai jámbor asszonyok példáját követve – a Szentkútnál adják meg a tiszteletet a feltámadt Üdvözítőnek. A Mária út és a Szent Márton zárandokút része.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Szent Jakab plébániatemplom

A gótikus eredetű plébániatemplom építéséről nincsenek pontos adatok. Első leírása egy 1674. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben szerepel, ahol a templom mellett álló kápolnát is megemlítik. Az írásos emlékek tanúsága szerint az épület 1689-ben már meglehetősen romos, annak ellenére, hogy Eszterházy Pál megnagyobbította és javíttatta. A templomot 1880-ban építették át háromhajóssá eklektikus stílusban.

Szent Rókus-kápolna

1894. augusztus 12-én szentelte fel a kerületi esperes, Major János prépost és kőszegi plébános az új Szent Rókus-kápolnát, mely a korábnál alkalmasabb helyre, a községhez közelebb hozva és megnagyobbítva déli fekvéssel építtetett a németgencsi hívek által.

Apáti templom

Az apáti filia templomát 17. századi források említik először. A kör alakú nyilvános kápolnát 1815-ben lebontották, helyére kőkeresztet állítottak fel. Az új templom 1903-ban készült el a helyi egyházközség adományaiból.

Apponyi-kastély

A 12 szobás várkastélyt a Chemetey család építtette a XVI. század második felében. A kastélyt a Széchenyi család az 1820-as években építtette át klasszicista stílusban. A gyakori birtokcserék után a kastély Apponyi Albert birtokába került. Halála után 1935-től tiszti üdülő, majd lengyel menekültek szállása a háború végéig. 1945-től 1948-ig volt deportáltaknak nyújtott otthont, majd ismét katonai kezelésbe került. 1956 óta gyermekotthonként működött, nem látogatható.

Gencsapáti néptánc-hagyománya (gencsi verbunk, söprútánc, kanásztánc, gencsi csárdás)

A gencsi verbunk, söprútánc, kanásztánc, gencsi csárdás a helyi szellemi kulturális örökségünk része. A verbunk - összeköt és megkülönböztet: összeköt bennünket a Kárpát-medencében megtalálható verbunkokkal, és megkülönböztet, mert csak a településre jellemző sajátosságokat hordoz. Élő hagyomány a gencsapáti néptánckultúra: a Gencsapáti Hagyományörző Néptáncgyűttes (1938) szakmai munkájának és átörökítő tevékenységének köszönhetően 6 csoportban 120-an táncolnak a településen. Az együttes többszörösen kiválóan minősült, célkitűzése a néptánc-hagyomány megőrzése, feldolgozása, terjesztése és átörökítése.

Gencsapáti Legénycéh

A Gencsapáti Legénycéh 1998-ban alakult újjá, azzal a célkitűzéssel, hogy a már-már feledésbe merült hagyományokat, szokásokat megújítsa, őrizze és továbbörökítse a jövő nemzedékei számára.

Gencsapáti tojásfestés hagyománya

A településen ma is élő népművészetet több tojásfestő népi iparművész műveli.

Programok a településen:

Minden év decemberében megrendezik a **Nemzetközi Betlehemes Találkozót**. A karácsonyi készülődésnek évszázadokon át része volt a betlehemezés a Kárpát-medence magyar falvaiban. A hagyományos pásztorjátékot ma is sok helyen előadják, de minden tájegységen másképpen. A találkozó a különböző tájegységekről érkező csoportok bemutatóinak segítségével ismerteti meg a szokások sokszínűségét.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Gencsapáti Pünkösdi Fesztivál Nyugat-Magyarország egyik legnépszerűbb 4 napos zenei kulturális és gasztronómiai fesztiválja, melyen az ismert zenekarok és énekesek, DJ-ék fellépése mellett megrendezik a **Gencsi Sörpü Regionális Néptáncfesztivált** is, ami a megjelenő néptánc-csoportok számára találkozási és bemutatkozási lehetőséget biztosít.

Gencsapáti Búcsúi Fogathajtó verseny

Hagyományos fogathajtó verseny Jakab búcsú napján, amelyet már több, mint 15 éve rendeznek.

Gyöngyösfalu

A település története

A település a Gyöngyös patak mentén, Kőszegtől és Szombathelytől egyaránt 10 kilométerre helyezkedik el, múltja a 13. század közepéig vezethető vissza. A mai Gyöngyösfalu öt középkori településből jött létre: **Kispöse, Nagypöse, Ludad, Seregélyháza és Besenyő**. Utóbbi lakóit feltehetően a honfoglalás utáni időszakban, a szomszédos Gencsapáti területén működő gát őrzésére telepítették a Gyöngyös-patak egy szigetére. A 13. században a Hermán nemzetség tagjai osztottak rajta, a 19. században beolvadt Seregélyházába.

Pöse első okleveles említése Pese formában 1263-ból ered. A 15. század elején indult meg kettészakadása, amikor egy részét a Garaiak kapták meg és Kőszeg várának uradalmához csatolták. Ez a rész lett Nagypöse, amelyet ebben a formában a 17. század végén írtak le, inkább a Pöse elnevezést használták. A másik részt már egy évszázaddal előbb Felső- vagy Kispöse néven említették. Ebben a faluban elsősorban kisnemesek birtokai voltak. Később mindkettőt katolikus magyar településnek írták le.

Ludadot királynéi birtokként említették először 1386-ban. 1412-ben a Garai család tulajdona lett, egyúttal Kőszeg uradalmának része, így később hosszú ideig Esterházy birtok. Katolikus temploma 1868-ban épült. Érdekes építészeti együttest alkot a Petőfi Sándor utca néhány fésűs beépítésű, egytraktusú háza. Jellemző a pajtáskertes telektípus.

Seregélyháza neve 1479-ben jelent meg először a forrásokban. Kisnemesi családok birtoka volt, de egy részét a 19. század elején, a Csömötteiek kihalása után a Széchenyi család vette meg. 1790-es években katolikus, német faluként írják le, Fényes Elek 1851-ben már magyar faluként.

Nagypöse és Kispöse 1928-ban Pöse néven, Ludad és Seregélyháza 1934-ben Gyöngyösludad néven egyesült, majd 1950-ben létrehozták belőlük Gyöngyösfalut, melynek lakosai gazdag szőlőkultúrát mondhatnak magukénak.

Pösei hegy

A Pösei szőlőhegyen szinte minden házhoz tartozott egy boronafalas pince, amely a Cádi pincékhez hasonló volt. A hegyen a mai napig pezsgő élet zajlik. Különleges tájjellegét a Pösei Hegyi Borkultúra Hagyományörző és Szépítő Egyesület őrzi. A 7ed7 Pincészet organikus gazdálkodása során a szőlő természetes aromáit hozza felszínre természetes boraiban.

Pösei sárkányvadászat

1857-ben a legenda szerint sárkányt találtak a helyiek a préházakkal tarkított hegyoldalon: egy kis poharazgatás után indultak volna haza, mikor a hegymester, Kovács Gyuri megállapította, hogy a szőlőhegyi út mentén, a gesztenyefa odvában sárkány lakik. Rémületükben kicsődítették a hegyre a papot és a fél falut, hogy kifüstöljék a bestiát. A történetet Bertók József, helyi kisbíró írta versbe, mellyel – némi iróniával jól átszőve – fricskát állított a korabeli kis-pösei, nagy-pösei lakosoknak. Évek óta sokan ellátogatnak a

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

faluból az először 2017-ben megrendezett Pösei Sárkányvadászatra mely egyszerre több helyszínen zajlik, izgalmas akadályversenyekkel és kulturális programokkal. Ha nem a rendezvény idején látogatunk Gyöngyösfaluba, akkor is végigjárhatjuk a **Pösei Sárkány Tanösvényt**.

Holdfény Liget – Az Alpokalja Kalandparkja

A pösei hegy oldalában található a 14 hektáros kalandpark, ahol drótkötélpálya, erdei kisvasút, 18 méteres mászófal, e-Monster Roller, óriás hinta, íjászat, mezítlábas élményösvény, játszótér és még sok más egyedi, különleges aktivitás és játék vár kicsiket és nagyokat. Különleges élmény a nyári tábor, ahol a gyerekeket indiánsátrakban szállásolják el. A Holdfény Ligetben található egy kis erdei kápolna, a **Szent Ilona-kápolna**, melyet a park tulajdonosának apai nagynyja emlékére szentelték fel Szent Ilona tiszteletére 2008-ban. Harangjának felirata: „Szent Ilona, vigyázz gyermekeinkre”. A kápolnában keresztelőket, esküvőket és egyéb rendezvényeket tartanak.

200 éves vadvörtefa

A 200 évesre becsült, helyi természetvédelmi oltalom alatt álló fa, ágaival és monumentális koronájával felejthetetlen élményt nyújt virágzóskor. Országosan jegyzett vadkörte, amely a génállomány megőrzési alap része. A faluban régebben a fa gyümölcséből ecetet főztek. A körtefa alatt található gyökérsarjakat kiásták és ebbe oltották bele az új, nemesített körtefa oltványokat. A 30-as években a fa találkozási pont szerepét töltötte be, ugyanis a pösei és a csömötei hegyek közötti forgalom ezen az úton zajlott és a terebélyes lombkorona alatt gyakran megálltak pihenni a családok a nyári napokon. Ma is pihenőhely várja az erre járókat.

Gyöngyös-patak

Magyarország **legkiválóbb pisztrángos vizeként tartják számon**. Az Ausztriában eredő patak a Kőszegi-hegység egyik fő vízgyűjtő vízfolyása. Vízjárása szeszélyes, mivel itt összegződnek a rövid, nagy esésű mellékvizein a bőséges csapadékhullások nyomán gyorsan levonuló árhullámok. A Gyöngyös nevet Gencsapátiig a patak természetes medre, Gencsapátitól egy valószínűleg a rómaiak által épített csatornában keleti irányba elterelt patak viseli, ami keresztül folyik Szombathelyen, majd Vasszécsenyénél északra fordulva Sárvárnál torkollik a Rábába. A természetes meder Gencsapátitól Perint-, majd Szombathelytől délre Sorok-patak néven folyik tovább. A Sorok-patak Zsennynél torkollik a Rábába.

Lujber horgászto

A Gyöngyösfalu határában, a 87-es út mellett található tó mélysége 1,5-3 méter, de helyenként eléri a 4 métert is. Változatos halvilága, keszegfélék, kárász, ponty, amur, valamint remek ragadozó állománya, csuka, süllő, pisztráng, lénai tok, és a nyári szezonban afrikai harcsa, kitűnő szórakozást nyújt kicsiknek, nagyoknak egyaránt.

Szent Márton-templom

A pösei falurészen már a 14. században templom állt. Ezt egy 1400-ban kelt oklevél bizonyítja, miszerint Kis-, és Nagypöse községek közötti határon a pösei Szent Márton-templom szentélyének közepén lévő ablakot jelölték meg határjelként. A 20. század fordulóján a plébániatemplom rossz állapotba került, így Esterházy Miklós herceg 1905-ben lebontatta és átépíttette. Az akkori plébános, Wallner József leírása szerint a „zegzugos épület” alapjaitól történő újjáépítésének terveit **Ludwig Schöne** bécsi építész, a kőszegi Jézus Szíve templomhoz hasonlóan, neogótikus stílusban készítette. Az új templom tengelyvonala

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

került a két település határára, így – ahogy a plébános írta – „Ez aztán azt a különleges helyzetet teremtette, hogy minden szentmisében az epistola Nagypösén, az evangélium Kispöse községben mondatott.” A régi templom néhány kőfaragványa az új templomban is megtalálható. Az új templom Szent Mártont ábrázoló ólomüveg ablakai Verbói Szluha Dénes adományából készültek el. A templomhajó festményét, amely Szent Márton amiens-i köpenymegosztó tettét ábrázolja 1882-ben készítette Josef Veiter, osztrák festő. A nagypösei plébánia 1834-ben készült pecsétjén is a köpenymegosztás jelenete látható: a lovon ülő Márton fél köpenyét nyújtja a földön ülő koldusnak. Az épület műemlék.

Szentháromság-templom

A Gyöngyösfalu ludadi falurészén található templom **1868-ban épült eklektikus stílusban**. Az egyhajós épület előtt áll a falazott gúlasisakú, órahelyes párkányú torony. A szentély a sokszög oldalaival záródik. A kétboltszakaszos hajóban álló festett famellvédű karzat két oszlopon áll. 1986-ban, a felújítás során helyezték el a festett üvegablakot. Búcsút a Szentháromság vasárnapján tartják. A templom előtt áll egy világháborús emlékmű, valamint egy Szűz Máriát és a keresztről levett Jézust ábrázoló szobor.

Horvátzsidány

A település története

A település **első okleveles említése** 1225-ből származik Sydan néven, de 1397-ben a mellette elterülő, ma Kiszsidányként ismert településtől való megkülönböztetésül használták a Felső-Zsidány elnevezést is. **1233-ig a soproni várföldek közé tartozott, akkor adományozta II. Endre a borsmonostori apátságnak**, hogy Gertrudis királyné lelki üdvéért imádkozzanak a szerzetesek. 1533-ban Jurisics Miklós, Kőszeg várvédő kapitánya bárói rangot kapott, s vele Kőszeg várát a hozzá tartozó falvakkal. Ezután az elnéptelenedett Kőszeg környéki falvakba 1533 és 1544 között **Jurisics horvátországi birtokairól horvát nemzetiségű lakosokat telepített át**, és jelentős volt a német anyanyelvűek száma is.

1567-ben a Nádasdyak kapták meg. A birtok elkobzása után Esterházy Pál herceg vásárolta meg, majd a családi osztozkodások okán a grófi ág kezére került. A 19. század végén házassága révén Leopold Berchtold szerezte meg, aki az I. világháború idején az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere volt. Fényes Elek 1836-ban kiadott művében megemlékezett a határában folyó jelentős bortermelésről, amelyből mára jobbára csak a gyümölcsöskertek maradtak.

Horvátzsidány tősgyökeres lakosai megőrizték horvát kultúrájukat az évszázadok folyamán, s ma is a Jurisics által betelepített horvátok leszármazottainak vallják magukat. A község kulturális életének legjelentősebb képviselői: a Horvát Katolikus Ifjúság Vallási és Kulturális Egyesülete, melynek alapítója Dumovits István plébános. A „Čakavci” Horvát Kulturális és Hagyományőrző Egyesület – néptáncsoport, melynek gyermekszekciója a „Zvijezdice”. A Péruška Mária énekkar, amely az egyik legrégebbi, 1993 óta működő helyi csoport, a Židanski tamburaši tamburazenekar, valamint a horvátzsidányi amatőr színjátszókör.

Péruška Mária-Kápolna, kegyhely, szoborpark

A Péruška Mária-zarándokkápolna a Horvátzsidányt körülölelő erdőben található, Horvátzsidány és Kiszsidány határán. 1866-ban a peresznyei gróf fia, gróf Berchtold Lipót édesapjával vadászaton vett részt a tömördi erdőben. Az ekkor **3 éves fiúcska elveszett a vadászaton** és három nap múlva **épen, egészségesen találták meg a tölgyfa alatt, melyen egy Mária kép függött**. A család gyakran látogatta a helyet, majd még az évben a gróf elrendelte, hogy minden évben ezen a napon hálaadó szentmisét tartsanak ott. **1983 óta**

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

háromnyelvű zarándokhelyként fogadja látogatóit. A tölgyfa korát 280 évre becsülik. 1994-ben a tölgyfa közelében felépült egy kis kápolna Szent Hubertus és Szűzanya tiszteletére a hívek adományaiból, melyet az erdő hús fái mellett körülölel még egy gyönyörű szoborpark is, melyben a mesterségek védőszentjei is otthonra találtak.

Horvátzsidány fő rendezvényei

Szent Iván éji lampionos felvonulás: Az év legrövidebb éjszakája a nyári napforduló ünnepe. A horvátzsidányiak a Szent Iván napi búcsú vasárnapjukat megelőző pénteken tartják lampionos zarándoklatukat a Péruska kápolnához.

Fegyveres testületek és lovagrendek minden év július 1. vasárnapján megtartják **hagyományos zarándoklatukat**, háromnyelvű misével a Péruska kápolnánál. Összegyűlnek a vadászok, az erdészek, a tűzoltók, kéményseprők, határőrök, honvédség, rendőrség, bor és pálinka lovagrendek képviselői, a fiatalok, illetve a Szűzanya tisztelői.

Keresztelő Szent János római katolikus plébániatemplom

A korábbi építésű templom, amelyet már 1622-ben említettek 1788-tól, az egyházközség Peresznyétől való különválása óta plébániatemplom. 1875-ben jelentősen átalakították, ekkor keletelését is megfordították. Az egyhajós épület egyenesen záródó szentélye keskenyebb a hajónál. Kétemeletes tornya felett nyolcszögű sisak van. A főhomlokzaton St. Maria és St. Jivan szobra látható. A két oszlopon nyugvó karzaton a soproni Anton Müller által épített orgonát 1893-ban helyezték el. A hajóban a baloldalon Szent Antal, Szent András, Szent Medárd és Szűz Mária, a jobb oldalon Szent Ferenc, Szent Flórián, Szent József és Jézus szobrai állnak. A színezett üvegablakokat magyarországi és külföldi horvát hívek adományozták. A mennyezet festményei a templom névadójának életéből vett jeleneteket ábrázolnak. A Szent Péter és Szent Pál szobrok által közrefogott főoltárképen Keresztelő Szent János látható Jézus keresztelése közben. A külső feljáratú szószerk alatt fából faragott keresztelőmedence és Ivan Mušković (1848–1930) plébános emléktáblája áll. Ma minden felirata horvát nyelvű. A templomban horvát és magyar nyelvű szentmiséket is tartanak. A templom előtt a Szentháromság szobrát és a község I. és II. világháborús emlékművét helyezték el.

Škoruš gyűjtemény, horvát nemzetiségi kiállítás

A 16-17. században a Magyar Királyság területére kerülő Grádistyei, azaz várvidéki horvátok és a Nyugat-Magyarországon élő horvátok közös nyelvi és kulturális egységet képeztek. A nemzetiségi kiállításon néprajzi és helytörténeti anyagok láthatók, amelyek Brigovich Lajos néprajzi gyűjteményéből származnak.

Kiszsídány

A település története

A falu **1225**-ben tűnt fel a forrásokban először Terra Sydan alakban és akkor még egységes települést alkotott a mai Horvátzsidánnyal. **1233-ban II. Endre a borsmonostori ciszterci apátságnak adományozta**, azonban, mivel egykor a soproni várhoz tartozott, a Soproniak igyekeztek visszavenni, az uralkodóknak ismételtén biztosítaniuk kellett az apátság tulajdonjogát. A két Zsidány település szétválásának első bizonyítéka 1397-ből maradt fenn. 1410-ben egyik korábbi zálogbirtokosáról Csamazzsidánynak nevezték. Feltehetően a Csamasz család építette a területen állt Árpád-kori földvárat is. Két évvel később már a német Rockendorfot is használták.

A 15. század elején a Garai család birtokaként **a kőszegi vár uradalmának része, nevét Roggendornak írták** az oklevelekben.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Később sokáig Sopron vármegyéhez tartozott. A 17. század végén az Esterházy család tulajdonába került, a család grófi ága volt a birtokos. Az összeírásokban Németzsidányként szerepelt.

1851-ben 152 evangélikus és 120 katolikus lakosa volt még, és bár 40 hold szőlőjét jegyezték fel, borát savanyúnak tartották.

A 19. század végén Leopold Berchtold, későbbi osztrák-magyar külügyminiszter kapta meg házassága révén, és birtokolta a két világháború között is határának nagyobb részét. A második világháború utáni német kitelepítések a községet megkímélték, de **1946-ban nevét Németzsidányról Kiszsidányra** változtatták. 1950-ben a Csepregi járás településeivel együtt Vas megyéhez csatolták. Az elszigeteltség miatt a népesség egyre fogyott. A lakosság jelentős része ma is német nemzetiségűnek vallja magát és őrzi hagyományait.

Kiszsidányi forrás és forrásrámolás

A kiszsidányi forrás az Írott-kő Natúrpark egyik legszebben kiépített és leginkább karbantartott forrása. Kiváló pihenőhely: szalonnasütő hely, fedett asztalok-padok állnak a pihenni vágyók rendelkezésére. A kiszsidányi forrásvíz lúgos kémhatása egészség megőrzési szempontból is fontos, nagyon sokan viszik innen az ivóvizüket: közeli lakosok és távolabbról jövők egyaránt. A forrás vizének tisztaságát a minden évben pünkösdi szombati hagyományként megrendezett **forrásrámolás** biztosítja. A 18 évet betöltött felavatandó legénynek le kell másznia a forrás kövel kirakott kútjába, majd abból egy vödörnyi homokot kell felhoznia. Régen is ezt az alkalmat használták fel a kút tisztítására. Két legyet ütöttek egy csapásra: legény lett a fiúból és a következő egy évben nem volt gond a kút tisztaságával. A köveken történő lemászás mellett, ma már létra használata is engedélyezett.

Beborotválás – férfivá avatás kiszsidányi hagyománya

Az előző évben házasodott férfit egy fából készült borotvával megberetválják, majd háromszor – székestől – a levegőbe dobják. Ettől lesz teljes jogú férfi és családfő. A beborotválás hagyománya a ma már egyre több betelepült befogadó településen új értelmet is nyert. A betelepülő is vállalhatja a beborotválás szertartását. Ha vállalja, akkor szimbolikusan is a falu teljes jogú lakosává válik. Amíg létezett a faluban kocsmá, ott tartották, a beavatott személy pedig állta a kocsmái kört. Nők nem is mehettek be a „szertartásra”. A kocsmá bezárása óta a beborotválást összekötötték a disznóvágással. Januárban ugyanis a falu lakosai német módon közösen vágják le a falu disznóját és közösen dolgozzák fel, természetesen az alkalomra helyi szilvapálinkával koccintanak.

Kecske-kút forrás

A Kiszsidány és Csepreg közigazgatási határán lévő forrás Tömörd irányába haladva mintegy 20-25 perces sétával érhető el. Hangulatos erdőszéli részen fekvő, csendes, feltöltődő hely az ún. Fenyves árok közelében. Régen Köblös-kút néven ismerték.

Evangélikus harangtorony, imaház és pihenőház

A háromszintes harangtorony a faluba beérve az út jobb oldalán lévő hangsúlyos épület, melyben két harang lakik. Ettől száz méterre található az imaház. Az evangélikus hitélet nagy hangsúlyt kap a közösség életében. Kiszsidányban a kezdetektől jelen van az evangélikus vallás. A faluban nem volt evangélikus templom, de volt iskola és élt itt kántortanító. Az iskola 1864-ben épült a tanítólakással együtt. Ágostai Hitvallású Evangélikus Elemi Népiskola néven az államosításig szolgálta a gyülekezetet, majd állami iskolaként 1960-ig működött. A rendszerváltás után az evangélikusok visszakapták az iskola termét, amelyben minden vasárnap istentiszteletet tartanak. Az istentiszteletek magyar nyelven és alkalmanként német nyelven is zajlanak. Az imaháztól mintegy száz méterre a falu közepén található a

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

harangtorony. A gyülekezet visszavásárolta az összeomlóban lévő egykori tanítólakást, így az épületek felújításával nem csak imatermet, hanem színvonalas szálláshelyet is kialakítottak. A kiszsidányi eklézsia ma a Kőszegi Evangélikus Egyházközség filiája, helyben gondnok vezeti.

Szűz Mária Neve római katolikus templom

1663-ban Kiszsidány felerészben volt katolikus és a Horvátzsidánnyal közös plébániához tartozott, később önálló lett. **Plébániáját 1788-ban alapították, templomát** pedig Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték. Ezt a templomot 1878-ban visszabontották, elrendezését megfordították és a helyén **1882-ben szentelték fel a mai templomot Szűz Mária Neve tiszteletére**. A templom kis méretű, a főút faluval átellenes oldalán áll. A tornyot a homlokzatba építették, a hajónál keskenyebb szentélyhez sekrestye kapcsolódik. A templom berendezését helyi asztalos készítette. Ma a horvátzsidányi plébánia filiája. A templom előtt áll egy Szűz Mária-szobor is: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik elfáradtatok.”

Kiszsidányi Rhododendron Kert

Bánó István erdőmérnök, a Kámoni Arborétum egykori igazgatója saját rododendron, azaz havasszépe gyűjteményét az 1980-as évek elején kezdte el kialakítani kiszsidányi hétvégi házának kertjében. A kertben, mely újra a család gondozásában áll és 2012-ben nyitotta meg kapuit, mintegy 70 fajta rododendron virágzik évről évre. A magánkert fővirágzási időben előzetes bejelentkezéssel, illetve nyílt napokon is látogatható.

Kőszeg

A település története

Kőszegi-hegységben a 12-13. századtól, vagy talán már korábban is sorra épültek a kővárak. Ezek egyike az **Óházon emelt ún. Felsővár** volt. Egy 1248-as okirat említi először, hogy a tatárjárás idején már állt „castrum Kuszug”. A 13. század második felében, IV. Béla második országalapító királyunk szövetségese, Henrik már felvette a Kőszegi nevet. Kőszegi Nagy Henrik a Gyöngyös-parti mocsaras területen kiépítette egy új, kereskedő és iparos város magját, ennek védelmére emelte az **Alsóvárat, a mai Jurisics várat** – így 1274-re, jó 750 éve már bizonyosan megalapította a mai Kőszeg várost.

Itt 11 órákor is harangoznak, emlékezve az 1532 augusztusában lezajlott török ostromra, mely során Jurisics Miklós horvát származású várkapitány vezetésével a kisszámú várvédők visszaverték a hatalmas túlerőben lévő oszmán sereget.

A következő két évszázadban a város aranykorát élte, a távolsági kereskedelem egyik fontos állomása lett. E korszaknak köszönheti a város reneszánsz épületeit, mint például a Sgraffitós-házat. **1648-ban szabad királyi város címet kapott** (Vas megyében egyetlenként), és 1848-ig követeket küldhetett az országgyűlésre is.

A város annak is köszönheti, hogy megőrizte középkorias jellegét, hogy először Szombathely felemelkedésével, majd Trianon után, végül a II. világháborút követően teljesen elszigetelődött. A határzár évtizedekre elzárta, egyrészt a vasfüggönnyel a külföldtől, másrészt az ország belsejétől is, hiszen engedéllyel lehetett csak belépni Kőszegre. 1989-ben nyíltak meg az ország határai Ausztria felé, így az egykori Kőszegi járás falvai felé is. **Az „ország ékszerdobozának” is nevezett kisváros** mára kiemelt turisztikai úticél, mindenki kedvére válogathat a város környéke gazdag történelmi látnivalóiból. **Kőszeg mindenkit elvarázsol.**

A Jurisics várból található vármúzeumban megismerhetjük a város történetének évszázadait. A Kőszegi séták városnéző applikáció letöltésével pedig tematikus városi sétákra indulhatunk, akár hangos vezetéssel. Egész évben változatos programok várnak.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Kőszegi vár – Jurisics vár – Élmény vár

A tatárjárás után épült várat a legutóbb és leghosszabban, 236 éven át birtokló család után Esterházy-várként is emlegetik. Ódon falai között múzeum, a várudvarban nyaranta szabadtéri Várszínház várja a látogatókat változatos színdarabokkal és előadásokkal. IV. Béla várépítési rendelete nyomán kezdődött az Alsóvár kiépítése a völgybeli település mellett, mely egy 1263-ban íródott oklevélben már Kőszeg új váráként szerepel. Legismertebb ostromát az 1532-ben Bécs városa felé vonuló Szulejmán török szultán óriási seregétől szenvedte el. Az elővárban az akkor a várat védő várkapitány, Jurisics Miklós szobra fogadja a látogatót. A belső várban korhű ruházatot ölthetünk és visszaléphetünk a múltba: a Várkiállítás a kőszegi vár közel nyolcszáz éves történetét varázsolja elénk, megismerkedhetünk a város egyik legrégebbi hagyományával a Szőlő Jövésék Könyvével, mely Európában is egyedülálló értéket képvisel. A korona-szobában megtalálhatjuk a magyar Szent Korona élethű mását. Betekinthetünk a főurak konyhájába, valamint kipróbálhatjuk a középkorban használt különböző fegyvereket is. Tehetünk egy körsétát a lovagterem ódon falai között, és ha felmászunk a vártoronyba, megkondíthatjuk a harangját.

Kőszegi Városi Múzeum– Hősök Tornya és Táborkháza

A Jurisics-tér és az egész város egyik legjellegzetesebb épülete, a Hősök Tornya, mely a mellette lévő Táborkházzal együtt a kőszegi városi múzeumok egyik ékessége. A falak közt az ország egyik leggazdagabb céh- és ipartörténeti gyűjteményét, a kőszegi kézművesipar történetét bemutató kiállítás található. Olyan hajdani kismesterségek műhelyeibe nyerhetünk betekintést, mint a szíjgyártó és nyeregkészítő, cukrász, hentes-mészáros, de láthatók itt különböző anyagokból készült fésűs mesterremekek, a fényképezés akkori technikái és az előhívás módszerei, asztalos műrecek, vagy éppen a sarokban megbúvó sokak számára szerencsét hozó kéményseprő felszerelése is. A legfelsőbb teremből lehet kilépni a torony külső panorámaerkélyére, ahonnan az egész város megcsodálható.

Arany Egyszarvú Patikamúzeum

A 18. századi állapotnak megfelelően helyreállított egykori patikaépületben a nyugat-dunántúli gyógyszerészet-történettel ismerkedhetünk meg. A barokk patika fő látványossága a jezsuita fafaragó fráterek által készített szemet gyönyörködtető 18. századi jezsuita patika/officina bútorzat. Megtekinthetjük az egyedülálló szárítópadrást vagy drogpadrást, és tehetünk egy sétát a patikakertben, mely 80féle gyógynövényt mutat be.

Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpont

A látogatóközpont interaktív kiállításán megismerkedhetünk a Kőszegi-hegység természeti értékeivel. Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság 540 négyzetméteres bemutatótérrel rendelkező látogatóközpontjában a vidékre jellemző, kialakult különleges élővilágot ismerhetjük meg. Az alsó szinten a Kőszegi-hegység növény- és állatvilágával, illetve élettelen értékeivel ismerkedhetünk, valamint jelentős természettudósaink munkásságába nyerhetünk bepillantást. Az interaktív tárlat segítségével mindenki barátjává és szakavatott ismerőjévé válhat a madarak világának. A látogatóközpont mellett található Chernel-kert arborétum és madárvédelmi mentőközpont is, így egész évben méltán kedvelt látogatópontja a családoknak. Emellett az alpannonia® parkban tűzrakó hely és játszótér várja a látogatókat. A Kőszegi tájvédelmi Körzetben szakvezetés kérhető.

Kőszegi Kulturális Kincskereső

A játék kalandos városnézésre, „kincsvadászatra” invitálja az érdeklődőket. A játékos kincsvadászathoz a helytörténeti ritkaságok, művészettörténeti-történelmi emlékek iránti érdeklődésre van szükség és 2-3 óra szabadidőre.

Kőszegdoroszló

A település története

A falu környéke a kora vaskortól lakott volt, közelében kora vaskori csontvázas sírok és késővaskori kerámiatöredékek kerültek elő. Az egykor önálló Pogány falu területén római kori emlékeket találtak. A falu nevét 1279-ben említik először villa Duruzlau formában. A Kőszeg városát alapító Németújvári (később Kőszegi) Nagy Henrik nádor, majd szlavón bán halála után fiai Iván és Miklós osztottak javain. Kőszeg vára Doroszló faluval együtt ekkor lett Iván tulajdona, így sorsa elvált a többi hegyaljai településtől. Mindvégig a kőszegi vár tartozéka maradt, így 1327-ben Károly Róbert tulajdonába került, majd 1392-től a Garai család birtokolta. A 15. századtól osztrák kézbe került, Kőszeg mindenkori zálogbirtokosai uralták. A török pusztítás után elnéptelenedett falut 1550-ben evangélikus vallású jobbágyokkal telepítették be, akik a lerombolt templomot is újjáépítették. 1606-ban Nádasdy Tamásé lett Kőszeg városával, Lukácsházával, Pösével. Ludaddal, Gencsel és Asszonyfalvával együtt.

1650-ben, az ellenreformáció idején a település evangélikus lakosainak kellett területet kérniük új templomépítés céljára. 1733-ban már saját tanítója volt a falunak. Az 1781-es türelmi rendelet után Doroszló és Cák együtt szervezték újjá evangélikus gyülekezetüket. A 17. század közepén a Széchy, végétől az Esterházy család uradalmának része lett a település.

1907-ben módosult a falu neve. Megkülönböztetésül a Rába melletti, és a Bácskában lévő „Doroszlóktól” – a Kőszegdoroszló nevet kapta. Ezt megelőzően a települést Németdoroszlóként, illetve Deutschdorf néven is említették. A település mai képe idézi Kőszeghegyalja jellemző ősi paraszti falu szerkezetét, a templom körüli mag a patak két partjára épült utcáiban folytatódik.

Pogány – a szőlőművelés egyik ókori bölcsője

Bár földrajzilag közelebb van Kőszeghez és Cákhoz, történetileg és közigazgatásilag Kőszegdoroszlóhoz tartozik a Pogány szőlőhegy. A déli hegyoldalon vélhetően a római korban is szőlőtermesztés és borászat folyt, erre utal az 1830-as években itt talált Bacchus szoborfej is, amellyel együtt egy római harcos mellszobra és sok római pénz került elő a földből. Az 1279-es oklevélben Doroszló mellett megemlíti „Pugan” falut is, amelyen szintén osztozott Kőszegi Iván és Miklós. Iván ragaszkodott hozzá a borpincék miatt, így az akkori Pogány falu sorsa végleg megpecsételődött, területét a falut kettészelő pogányi patak vonalával megfelezték. Miklós része lett a patak nyugati oldalán fekvő sík terület, mely Cák faluhoz került, Iván pedig a patak keleti oldalát a pincékkel és szőlőkkel Doroszlóhoz, és így a Kőszegi vár birtokaihoz csatolta. A határterületet ma is „Osztásként” emlegetik. Közel az osztáshoz, a mai záportározó közelében állt a Halastó.

A kőszegdoroszlóiak a Pogányban található telkekhez mindig nagyon ragaszkodtak. A régi borospincék általában boronafalúak voltak, de akadt köztük favázás-sövényfonásos falú pince, is. A Pogány-völgyben az alsó úton pincesoron, a felső úton pedig gyönyörű panorámás környezetben sétálhatunk. A borok szerelmesei semmiképp ne hagyjanak ki egy pincelátogatást és borkóstolót a Pogányban, különösen az Alasz Pincénél vagy a Kampits Családi Pincénél.

Kőszeghegyaljai Nyitott Pince Nap

A kőszegi és kőszeghegyaljai borászok 2009 óta nyitják ki pincéiket pünkösdi vasárnapján, és egy bortúra keretében kóstolóra, egyszersmind a szőlőhegyekbe invitálják az érdeklődőket és a borkultúra kedvelőit. Ma már évente több alkalommal is tartanak Nyitott Pince Napokat.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Szent Márton római katolikus templom

Az alapjaiban román kori eredetű, Szent Márton tiszteletére szentelt templom egyhajós, félkör szentéllyel rendelkező épület. A hajó és a szentély a középkorban készült. A régi déli bejáratot később befalazták, ahogy a román stílusú ablakokat is. Nyugati oldalán áll a belső karzattal egybeépített torony. A reformáció idején a templomot a török pusztítás után az evangélikusok építették újra fel, majd a 18. század elején visszavették a katolikusok. 1769-ben átépítették, ekkor készült a hajó csehsüveg boltozata, a copfstílusú főoltára Szent Márton képpel, valamint Szent István és Szent László szobrokkal, és épült meg a sekrestye. 1892-ben renoválni kellett, majd az 1975-ös műemléki feltárás során váltak ismertté a templom középkori részletei. A 20. században támpillérekkel erősítették meg.

Kőszegdorozslói Evangélikus Társegyházközség temploma

Kőszeghegyalja kistelepüléseinek egyetlen evangélikus temploma. A község lakói az 1500-as években evangélikusok lettek. 1633-ig Pösének volt a filiája, akkor azonban Széchy István földesúr hozzájárulásával anyagyülekezetté vált. 1666-ban evangélikus zsinatot is tartottak Dorozslón. A falu lakosságának többsége évszázadokon keresztül a rekatolizáció idején is megtartotta hitét, azzal együtt, hogy csak Nemescsóban gyakorolhatta azt. 1697-ben 310 lakosból csak 32 volt katolikus, a többi evangélikus. Az evangélikus templom építésére csak II. József türelmi rendelete után nyílt lehetőség. A temető melletti telken cáki és dorozslói evangélikus családfők 1792-ben építették az iskola-imaházat, majd az akkori imaház mellé 1839-ben tornyot építettek, végül a toronyépületet 1861-ben Czikker Károly építésszel templommá alakították. 1909-ben szentéllyel és sekrestyével bővítették.

Népi építészet emlékei

A keleti és nyugati szer házszora előtti utakat középen a Dorozslói-patak választja el egymástól. A szeres faluszerkezet a történelmi Őrséghez tartozásra utal. A szalagtelkeken a házak fűrészfogas beépítésűek, építőanyaguk hagyományosan kő volt.

A 19. század elején egyre gyakoribbá váltak a színnel rendelkező, gyakran kapuszínes házak. Szélesebb telkeken a kapuszín másik oldalára is került épület. A település magját a Szent Márton-templom és az azt körülvevő teresedés – egykor temető – képezi. Ezt a régi községmagot szabálytalan alakú telkekre épített házak veszik körül.

A dorozslói „Kangaraszós” hagyománya

Országos szinten egyedülálló módon csak Dorozsló kapcsán kerül említésre. A népszokás az 1670-es évek után keletkezhetett, amikor a templom és annak harangja újra a katolikusoké lett. A harangot még 1828-ban is közösen használta a két felekezet. A hagyomány szerint a harangozó gyerekek járták a falut Mindenszentek idején: „Adjanak szegény harangozó gyerekeknek egy katonaförintot, vagy egy kangarast!” A katonatallér – később katonaförint nagyon nagy pénz volt, a kangaras pedig csekély értékű váltókrajcár. A szegény harangozó gyerekek az utóbbival is megelégedtek, és amit gyűjtöttek egymás között elosztották. A két felekezet gyermekei együtt jártak kangaraszóni.

Kőszegpaty

A település története

A nagy múltú községben ma több mint kétszázan élnek. Soros beépítésű utcája a templom környékén kiszélesedik. Határában újkőkori település nyomaira bukkantak. A római korból egy poharat, míg az 1500-as évek elejéről pénzérméket találtak. A falu már az 1200-as évektől a Kőszegi várbirtokhoz tartozott. Árpádházi királyunk, IV. Béla Csói Mochiacomesnek és testvéreinek adományozta. Az ő leszármazottaik a Patthy család tagjai. A falu első okleveles említése 1283-ból, Poth formában maradt fenn. A 14. században a falu

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

kettévált (1348. Kispóth; 1420. Nagypóth említése). A 19. század során összeépültek, egy ideig a két településnek közös képviselő-testülete volt, majd közigazgatásilag is egyesültek. A falu nemeseinek és jobbágyainak viszonyait taglalta a ma is fellelhető, 1677 évi Nagypaty Urbárium. Ebben a falut császárhűsége miatt a Kőszegi várral együtt 1645-ben megkapó Széchy Dénes legidősebb fia, Széchy Péter mellett megemlíti a névadó Patty családot, Patty Judit férjét, egy bizonyos Dömölky Györgyöt, valamint a Törjék és Sklubics családok birtokrészeit. A Pattyiak birtokait 18. században a Niczkyek szerezték meg. A kastély a Festeticské, majd az Esterházyaké lett. Kőszegpaty mai címerében az ekevas az évezredes földművelésre utal, az oroszán pedig az uralkodó családok ismert jelképe. Az oroszán a névadó Felsőőri Patthy család címerében is fellelhető motívum.

Patthy-kastély

A Patthy-kastély elődjét egyes vélemények szerint az 1600-as évek elején építették, 1710 körül a Patthy család megbízásából átalakították át a mai barokk formájára. A 18-19. században a Festetics család birtokában volt. E kastélyban élt és alkotott gróf Festetics Imre (1764-1847) állatnemesítő, a genetika úttörője, az öröklődéstan törvényszerűségeinek kutatója. Ő az országosan ismert, a keszthelyi Georgikont és a Magyar Helikon ünnepségeket is alapító Festetics György itt élő és alkotó testvére volt. Emlékére 1997-ben a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem táblát helyezett el a főhomlokzaton. A II. világháború után iskola, majd könyvkötő üzem működött benne. Az egyemeletes épület közel téglalap alaprajzú, de kétoldalt egy-egy keskenyebb résszel záródik. A főhomlokzatot osztópárkány tagolja és főpárkány zárja, középső része az emeleten kiemelt díszítésű. A manzárd tetőn látható ablakok közül a két szélső nagyobb és díszesebb, szögletes formájú, a többi ovális. Az udvari bejárat a homlokzat középtengelyében van, az oldalrizalitokat timpanonnal zárták le. A kastély belsejében mennyezeti stukkódíszeket, a földszinten boltozott helyiségeket találunk. Ma szociális otthonnak ad helyet. A kastély parkját hatalmas gesztenyefák teszik hangulatossá, vonzóvá. A Patthy-kastély mellett, megtekintésre javasoljuk a kőszegi Festeticspalotát, amelyet Festetics-Chernel palotának is neveznek. Festetics Imre egyetlen leányát ugyanis Chernel Kálmán, Kőszeg város első történetírója, az ismert madarász édesapja vette nőül, és az ő kőszegi Festetics-Chernel palotájukban élt az európai madarászat két úttörője is: fiúk Chernel István, és a család barátja, a polihisztor Herman Ottó, akkori kőszegi fényképészegéd is.

Szent Miklós-templom

A Szent Miklós-templom kőszószékét már a 17. század végén említették források. 1760-ban bővítették és átépítették, 1890-ben jelentősen átalakították: magasították a tornyot, új szentélyt emeltek és támpillérekkel erősítették meg a templomot. A diadalívet díszítő magyar szenteket Stefek Albin festette 1938-ban. Az utolsó nagyobb felújítása óta (1976) Závori Zoltán festményei gazdagítják a templomot. Az egyhajós épület homlokzata előtt álló tornyon, az órahelyes párkány felett sokszög alapú sisak látható. A korábbi főoltár Szent Miklós képét, amit Kugler János kőszegi festő készített, szétválasztották a sugarakkal és puttókkal díszített oltártól és a különleges ruházatú, kezében jogart tartó Szűz Mária-szobortól. Az oltárt a szoborral a jobb, a képet a baloldalon helyezték el.

Szűz Mária-szobor

A kastély közelében egy kis parkban áll a valószínűleg 18. századi, késői barokk stílusú Szűz Mária-szobor. Mária egy földgömbön áll, amelyre a kísértést jelképező kígyó tekeredik. Ruhája – még a barokk stílus sajátosságaihoz viszonyítva is – különösen mozgalmasan megalkotott.

Festetics Imre

Bár a Festetics család története elég jól ismert, de a Kőszegpatyon élt Imréről magáról még mindig viszonylag keveset tudunk. A rejtélyes Festetics Imre, Festetics Pál és Bossányi Júlia harmadik fiaként 1764-ben született a közeli Simaságon. Bátyja, György a híres keszthelyi

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

agráregyetem, a Georgikon alapítója, leánytestvére, Júlia pedig Széchenyi István édesanyja. Életében a szokványos arisztokrata neveltetés némi fordulatot vett 1782-ben, amikor apja elképzelésével szemben katonának állt. A törökellenes háború során megsebesült, és ez véget vetett a katonai pályafutásának. 1790-ben leszerelt, és bátyjával Kőszegre és Kőszegpatyra költözött. Folyékonyan beszélt négy nyelven, mélyen érdekelték a természet összefüggései, az irodalom, a költészet, a nyelvek alakulása és azok egymáshoz való viszonya. A Balaton parti Keszthelyen lévő kastélyuk könyvtára akkora volt, hogy külön szárnyat kellett a könyveknek építeni. Keszthelyi könyvtárunk a mai napig fennmaradt és látogatható. Gyűjteményében megtalálható volt a kor minden olyan neves folyóirata és kiadványa, amely a mezőgazdaság, az állattenyésztés elméleti és gyakorlati alapjaival foglalkozott. Az udvarnál kegyvesztetté váló Györggyel együtt angliai tanulmányútra mentek, 20 évvel Széchenyi és Wesselényi utazásai előtt! Ezen tudására alapozva 1803-ban Kőszegpatyon juhneszesítésbe fogott, mindenkit érdekelt, hogyan lehetne megállítani a gyapjú minőségének a romlását. Ezen a területen hamarosan Európa egyik elismert tenyésztőjévé, és tudományos tekintélyévé vált. Síremléke a kőszegpatyi temetőben található.

200 éve Festetics Imre írt először a „természet genetikai törvényeiről”

A fiatal főnemes Csehország legnagyobb osztrák és jezsuita befolyásával bíró Brünni tudós társaságában és forgatagában már 1787 óta szinte évente megfordult. Kőszegpatyon nemesített merinó juhaival többször hintóra szállt, és 1814-ben is bemutatta őket a világhírű Brünni Mezőgazdasági Társaságban. Itt alapítója lett a Brünni „Juhos Társaságnak”, és 1815-ben, Európában másodikként, Chernel Dáviddal megalapítja a Vasi Juhtenyésztő Társaságot! Évtizedes kőszegpatyi tenyésztési tapasztalataira alapozva érvelt amellett, hogy a juhok beltenyésztésével igenis kiváló minőségű gyapjút lehet adni a textiliparnak. Az 1819-ben kelt német nyelvű tudományos közleményében juhneszesítési eredményeinek ismertetésekor már a „természet genetikai törvényeiről” beszél. Ő használja először a világon magát a genetikai törvény fogalmát! Munkájának ez a része visszhangtalan maradt. A tudományos világ ma is úgy tudja, hogy majd 50 évvel később, 1866-ban éppen egy brünni szerzetes, egy bizonyos Georg Mendel fedezi fel (de csak újra!) a genetika törvényeit. A genetika fogalma és praxisa világhódító útjára éppen 1900-ban, csak a 20. század beköszöntével indul, jóval Festetics Imre és Georg Mendel halála után.

Kőszegszerdahely

A település története

Szerdahely határában a késővaskorban kelta település állt. A római korban, feltehetően az 1. században a Völgy-dűlőben tégláégető kemencék működtek. Később is folyamatosan lakott volt, erre utal az itt talált népvándorlás kori temető. Már a tatárjárás előtt is létezett itt vásárhely. A település első okleveles említése 1279-ből való, Zerudahel néven, a Németújvári (Kőszegi) Henrik fiai között elosztott helyiségek sorában említik. A rohonci vár tartozéka volt a 16. századig. Egy érdekes adásvétel része 1538-ban, amikor Batthyány Ferenc adta Nádasdy Tamásnak és Zalay Jánosnak, a birtokok tulajdonjogát igazoló oklevelek átadásáért cserében, de végül a Sibrik család kapta meg királyi adományként. Később a rohonc-szalónaki uradalom részeként a Batthyány és Nádasdy családok birtoka. Vályi András 1796-ban így jellemzi a falut: „lakosai katolikusok, fekszik Kőszeghez 1 mérföldnyire; határja jó, borai jelesek”. 1907-ben kapta Kőszegszerdahely nevet, megkülönböztetve az ország számos másik Szerdahely nevű településétől. A 19. századtól a környező falvak közigazgatási központja, körjegyzői székhely volt. Ma is jelentős földműves, mezőgazdálkodó falu.

Néprajzi kiállítás

A Polgármesteri Hivatal épületében található kiállításon szereplő közel kétszáz néprajzi emlék kíván ízelítőt adni a kőszeghegyaljai nép 19-20. századi élet- és munkakörülményeiről, a fennmaradásért folytatott küzdelméről és a máig megőrzött hagyományairól.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Mindenszentek-templom

A római katolikus templom kora középkori eredetű, erődített templom. 1548-ban már biztosan önálló plébánia volt. A reformáció idején protestáns használatba került, majd a katolikus hitre történő visszatérés után Cák, Bozsok és Kőszegdoroszló anyaegyháza lett. A 17. századtól a Sibrik család temetkezési helyeként használták kriptáját, mégis éppen ebben a században jegyezték fel róla, hogy rossz állapotban volt. A román kori épületet a 18. században barokk stílusban átépítették. Először 1744-ben a hajó, majd 1752-ben a torony átalakítására került sor. 1757-ben már fa szószéke és három oltára állt. A templomot övező erődített kerítés kapujának pilléreit barokk Szent Flórián és Nepomuki Szent János szobrai díszítik. Legrégibbi része a torony, amely alatt az enyhén csúcsíves kapu nyílik. Az 1975 évi restaurálás során román kori ablakok és a déli oldalon egy befalazott kapu került elő. A sekrestye felől egy kálvária jelenet ábrázolása vált láthatóvá. Az eredeti helyén álló keresztelőmedence is középkori eredetű. A copf stílusú szószékén a négy apostol szobra áll.

Atlaszcédrus az Ereszténymajorban

A védett atlaszcédrus becslések szerint 210 éves lehet és jelen ismereteink szerint az ország legnagyobb törzskörméretével rendelkező atlaszcédrusa (*Cedrus atlantica*). 2012-ben 472 cm körméretével a magyarországi faóriások és famatuzsálemek között nyilvántartott növényóriás kiemelt védelmet és megbecsülést élvez. Sok festőt és zeneszerzőt ihletett meg a természet eme magával ragadó szépsége. Kőszeg és Velem között található: az ún. Alsó-tervút mentén található esőházzal szembeni gyalogos lejárón jutunk a mintegy 200 méterre lévő Ereszténymajorhoz, melynek udvarán, magánterületen áll a fa.

Szerdahelyi-patak

A Szerdahelyi-patak a Kőszegi-hegységben, az Írottktől keletre, Velem község felett ered, forrásvidéke Magyarország egyik legimpozánsabb jura-kréta korú metamorf kristályos pala, kvarcfillit és mészfilit előfordulási helyének számít. A patak az általa kivált Hosszúvölgyön keresztül éri el Velem belterületét, majd az egykori Schulter-malomnál Kőszegszerdahelyt, végül Doroszló után Lukácsházán torkollik a Gyöngyösbe.

Fűtelekmajor

A község déli területén lévő gazdasági udvar és lakóhely. A major az Ambrózy grófi családé volt az államosítás előtt. A családot szeretettel emlegetik Perenye lakói: a község népe az 1849-es nagy kolerajárvány idején fogadalmat tett, minden esztendő szeptemberében a fájdalmas Szűz Anya ünnepét követő 2. vasárnap elzarándokol Szent Vid kápolnájába. A búcsújárás a perenyei Szent Ágota-templomból indul és érinti a Fűtelekmajort és Kőszegszerdahelyt. A Velemi Szent Vidig oda-vissza 26 km.

Lukácsháza

A település története

Határában őskori és római kori leleteket találtak, valamint itt haladt a borostyánkőút is. A Hegyalja-dűlő homokbányájában avar kori temető sírjai kerültek elő, köztük egy lovas sír is. Ez a temetkezés azonban eltér a környék más ebből a korból származó leleteitől, így valószínűleg egy, a nyugati határ védelmét ellátó nép élt itt a 7. és a 9. század között.

A mai Lukácsháza több falu egyesítésével alakult ki: Csömöte első említése 1283-ból maradt ránk (Chemete), amikor IV. László megerősítette Csói Mochia és rokonai tulajdonjogát. Nagychemete formában először 1579-ben említették. A későbbiekben kismanesi családok (Csömötei, Hollósi, Tulok, Sal) tulajdonában volt. Határában évszázadok óta jelentős területen folyt szőlőművelés. 1872-től 1923-ig körjegyzői székhely volt, ezután Lukácsházán dolgozott a jegyző.

Kiscsömöte neve először 1583-ban jelent meg (Kischemetey), mutatva, hogy ekkor már különvált Csömöte községtől. A gyöngyösapáti kastélyt birtokló Csömötei család birtoka volt. Később a kastéllyal együtt változtak a tulajdonosai 1728-ig. Majd Kéri, később a Nádasdy

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

család szerezte meg. A posta 1740-ben Királyi Posta lett. 1769-ben Nádasdy Mihály a posta mellé csárdát építtetett. A postakocsinak a mai Kőszegi és Nemescsói utak kereszteződésénél feltételes megállója volt, innét a sokáig fennmaradt Postakocsi elnevezés.

Lukácsháza első okleveles említése 1412-ből maradt fenn (Lukachhaza). A 15. század elején a korábbi birtokos Csói Lukács vélt hűtlensége miatt a Garaiak kapták meg, akik Kőszeg várának uradalmához csatolták, ezután tulajdonosai a várral együtt változtak. A 17. században többször írtak megerősített kastélyáról, amelyet egy négykerekű malommal építettek egybe, mellette halastó és gyümölcsös is volt.

1936-ban Kiscsömöte, 1950-ben Nagycsömöte egyesült Lukácsházával. Megkezdődött a szocialista ipari üzemek telepítése Lukácsházára, ez a rendszerváltás után újabb lendületet kapott, így mára jelentős ipara van a településnek.

Csömötei szőlőhegy és kilátó

Először a 14-15. században találkozunk olyan írásos nyomokkal, melyek arról szólnak, hogy a csömötei nemesek nagy kiterjedésű szőlőkkel rendelkeztek. 1624-es oklevelek 11 szőlőtulajdonost említenek név szerint. Az 1720-as összeírás is beszámol a szőlők helyzetéről, mivel a nemesek a szőlőiket illetőleg a hegyvám jognak voltak alávetve. 1778 áprilisában 21 személy szőlőjét mérték fel, akik a használt szőlő után hegyvámot fizettek. A hegyvámot, ami mindig bor volt, bordézsma, a hegypincében kellett leadni Szent György-napig. A szőlőhegy a mai napig étellel teli. A Soproni borvidék Kőszegi területéhez tartozó Csömötei-hegyen ma is kóstolhatjuk a hegy nedűit többek között az **Albert Családi Pincében**.

A hegyen 2010 óta áll a 12 méter magas, vörösfenyőből készült **kilátótorony**, mely a Szent Márton utat járóknak is öröme szolgál. A látvány fenséges, feltűnik a Sághegy kontúrja, és sejthető a Somló is. A mellette lévő borház, mintegy 150 éves épületét a Lukácsházi Borbarát Hölgyek gondozzák. Alatta alpannonia® bemutatóház áll.

Abért-tavak, víztározó, völgyzárógát

Az Abért-tavak 160 ha-os vízfelülete Kőszeg határában csodálatos környezetben található, háttérben a Kőszegi-hegységgel. A hely gyorsan helyi kirándulóhellyé vált. Sokak kerékpározni, kocogni, horgászni jönnek ide, vagy élvezni a természet harmóniáját. A Gyöngyös-patak táplálja az Abért I. tavat, ami egy átfolyón keresztül látja el vízzel az Abért II. tavat, melynek vize utána ismét a Gyöngyös-patakba folyik. A tavakban kialakításra került szigetek a kiváló madár-élőhely mellett a természetes halszaporodást is szolgálják a növényzettel borított öblözeteik által. Horgászengedély a Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetségétől kérhető. A tározó völgyzáró gátja, mely 2408 méter hosszú, kiválóan kerékpározható.

Törpe vízi erőmű a Gyöngyösön

Eszterházy Pál herceg 1802-ben a majorban új kastélyt és gazdasági épületeket emeltetett. Ekkor épült fel a hajdani hercegi, később Velancsics malom is. A malmot az 50-es években alakították át vízi erőművé. 1980-ban bontottak le Ma már csak a duzzasztógát, zsilipek és a turbinaház áll. Ez hazai 37 vízi erőművünk egyike.

Szent Rókus-kápolna

A nagycsömötei Szent Rókus-temetőkápolna a 16. században, a pestisjárvány idején épülhetett. Építőjeként a történészek gróf Nádasdy Tamást jelölik meg. A kápolna nyugatra néző ajtónyílása fölött, egy félköríves lezárodású szoborfülke látható, Szent Rókus szobrával. A pásztorok védőszentje ő, mely mutatja, hogy építéskor a falu lakosságának fő foglalkozása az állattenyésztés volt. A szoborfülke felett a templom síkjából kiemelkedik a torony, rajta egy hatoldalú toronysisak. A sisak alatt félkörív záródású zsalus ablakok és órakeret díszíti a tornyot. A bejáraton belépve a két oszloppal alátámasztott orgonakarzat alatt haladunk el. A karzaton a Dunántúl egyetlen megmaradt húzórendszerű fűtatós orgonája látható. A szentélyben két csúcsíves ablak néz kelet felé, az ablakok között barokk oltár áll, amely

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

valószínű, hogy az 1860-as restauráláskor került a templomba. Az oltárkép Szent Rókuszt ábrázolja. Tőle jobbra és balra Szent Vendel és Szent Sebestyén szobrai díszítik a templomot.

Szent Antal-kápolna

A lukácsházi településrészen található kápolnát 1939-ben szentelték fel Pádai Szent Antal tiszteletére. Az ókeresztény stílusban épült épület mennyezete fakazettás; a csillár, a tabernákulum, valamint az oltár gyertyatartói kovácsoltvasból készültek. A szentély falait freskók díszítik, melyet 1950-ben Kolonfár János festett. Jeleneteket ábrázolnak Szent Antal életéből. A diadalíven a szentimádás jelenetei láthatóak a magyar szentekkel és a község lakóival. Az árkádok alatt találhatóak a két világháború áldozatainak táblái.

Lukácsháza a harangtornyok faluja

Kiscsömötei harangtorony: A Kiscsömötei harangtorony 1867-ben épült klasszicizáló műemlék. A falu lakossága építtette és a gazdaközösség tulajdonát képezte. Az épületben oltárt helyeztek el, azt üvegajtó fedi.

Fa harangláb: A lukácsházi falurészen, a mai Kossuth Lajos utca 31. számú ház előtt állt az 1700-as évektől egy hatszögletű fából készült harangláb. Harangjából az első világháborúban ágyút öntöttek. Helyette 1923-ban új harangot vásároltak. A haranglábban harangoztak 1939-ig. Közben elkészült a Szent Antal-kápolna, és a lebontott harangláb harangját a kápolnába vitték át. 2008-ban a Gyöngyös-patak mellé építették újjá. A harangláb szoknyáját és a harang feletti sisakot fazsindely fedi. Az újjáépült harangláb új, 50 kg-os bronz harangja lengyel mesterek munkája. Makettje az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban is látható.

Szoknyás fa harangláb: Nagycsömötén állt, 2008-ban újjá építették a fő út és a vasút közé. Az 1800-as évek végén Nagycsömötén és Lukácsházán fából készült szoknyás haranglábak álltak. Nagycsömötén, a mai Nagycsömöte u. 85. számú ház előtt állt 1940-ig ez a négyzet alakú szoknyás harangláb, mely 2008-ban a 87-es főút és a vasút közötti területen épült újjá. Az újjáépült harangláb új, 50 kg-os bronz harangja lengyel mesterek munkája.

Nagycsömötei harangláb – „Fecskeház”: Hajdani fecskendőház, melyhez később harangtornyot építettek. A Nagycsömöte-Bihari utcák kereszteződésében álló harangláb 1940-ig zsúpos fecskendőház volt, ekkor átépítették: benne a csendőrpihenőn, a két beálló helyen kívül egy harangtorony is épült. A régi szoknyás faharanglábát lebontották, és a harangot átvitték az új harangtoronyba. A tűzoltószertár ma a községgondnokságnak ad helyet. A harangtorony oldalán található az I. és II. világháború áldozatainak emlékműve, Tornai Endre András Munkácsy-díjas szobrász munkája.

Nemescső

A település története

település határában nagykiterjedésű újkőkori település, valamint a **borostyánkőút és a hozzá tartozó őrállomás** maradványai kerültek elő. Első írásos említése 1248-ból maradt fenn, Cho formában. Ekkor Mochia Comes és rokonai kapták meg IV. Bélától. Az ő leszármazottai voltak a Csói (Choy) család tagjai. 1290-ben egy részét a borsmonostori apátság kapta meg, a 16. századra azonban lakói kibújtak a szolgáltatások kötelezettsége alól, és 1549-ben már 5 nemesi család 11 egytelkes tagját írták össze. A település nevében a nemesi birtoklásra utaló előtag is a 16. században jelent meg, megkülönböztetésül a Csóhoz tartozó, később Pusztacsóként nevezett településtől. 1641-ben a nemesi lakosok közösségi viszonyokat 18 pontban szabályozták. A 18. században a nagyszámú nemes mellett 2 jobbágy és 15 zsellér is lakott a faluban. A lakosság ősidők óta mezőgazdaságból, földművelésből tartotta fenn magát, de a kézműipar is jelentős volt. A birtokos családok, főként a Choy és 18-20. században a Weöres család meghatározóak voltak a település életének alakulásában. Az 1681-es soproni országgyűlés döntése következtében a protestánsok megynként két-két templomban

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

folytathattak vallásgyakorlatot, és tarthattak iskolát. **Vas megyében Nemescsó volt** az egyik ilyen evangélikus **artikuláris hely**. Vonzáskörzetéhez tartozott a Kőszegtől Muraszombatig húzódó terület. Két templomban tartottak istentiszteleteket a magyar, német és vend híveknek. A különleges helyzet **szellemi központtá tette a 18. században a települést**. A község ekkor élte fénykorát, a templomon kívül **árvaház, latin iskola, gimnázium** szolgálta a helyi lakosságot és az ide járó evangélikus híveket. Nemescsó jelentősége az 1781-ben kiadott türelmi rendelet utáni elindult templomépítésekkel csökkent.

A község iskolája 1950-ig, az államosításig az evangélikus gyülekezet keretében, egyházi iskolaként működött. Az iskolaügy elindítói és szellemi vezetői protestáns papok és lelkészek voltak, mint Ács Mihály vagy Sartoris Szabó János. Az 1600-as évektől 2010-ig folyamatosan működött Nemescsón iskola.

Evangélikus templom

A község első, fából épült és sárral tapasztott temploma a falu központjában, a jelenlegi evangélikus templom helyén állt. A mai templomot 1784-ben építették a meglévő tetőzet felhasználásával. A korban emelt evangélikus templomokhoz hasonlóan egyhajós, téglalap alaprajzú épület, klasszicizáló, de késő barokk elemekkel is díszített. Háromszintes, gúlisakos tornyát 1879-ben eklektikus formák alkalmazásával átépítették. A torony alatt nyíló kapuja szegmentíves, tört timpanonos, keretére ión fejezeteket faragtak. Belül fagerendás mennyezet és három oldalon húzódó karzat található. A nyolc fagerenda által támasztott kórusrészen álló barokk orgonát 1789-ben Kliegel József kőszegi mester építette. Az oltár 1713-ban készült, téglalapra, fából, mely a templom legfőbb díszé, és a mai Magyarország egyik legrégebbi evangélikus oltára. A belső falakon festett sírfeliratok, sírversek láthatók. A templomban és az evangélikus egyháztörténeti gyűjtemény anyagában az artikuláris gyülekezet múltjával és jelenével ismerkedhetünk meg.

Római útállomás a borostyánkőút mentén

A falu határában haladt el a kereskedelmi útvonal Savaria (Szombathely) és Scarbantia (Sopron) közötti szakasza. Egy ökröfogat átlagosan mintegy 8-10 római mérföldet, illetve 11-14 km-t tett meg naponta. Ekkor cserélni kellett az ökröket, vagy megállót kellett tartani, ezért az útvonal mellé útállomásokat építettek. A nemescsói útállomást Kr. u. 2-4. századokban használták. Az út mentén egy 500 m² nagyságú épület nagyméretű, részben fedett belső udvarral rendelkezett, valamint oldalsó, toronyszerű helyiségekkel. A rekonstrukciós elképzelés az épületet kétemeletes oldalsó szárnyakkal és belső udvarral ábrázolja.

Természeti értékek

Mamutfenyő Nemescsó. A körülbelül 70 éves faóriás Péterfy u. 49/4. szám alatt található családi ház udvarának díszé, mely az utcáról is jól látható, méltó éke. „Ifjú” korához képest rendkívüli mérete valószínűleg a kedvező talaj adottságoknak köszönhető.

Mezei szil a Weöres-kúria parkjában. Eötvös Károly szerint a magyarnak nemzeti fája a szil: „mivelhogy ezer falu, város, halom, dűlő, határrész viseli a Szilas, Szilágy nevet. S a hol ez a név van, ott magyar lakik, ott magyar telepedett meg ezer év előtt.” A Weöres-kúria parkjában található egy hatalmas méretű mezei szil, melynek törzskerülete 320 cm, becsült magassága 27 m.

Szent Péter és Szent Pál római katolikus templom

A templom 1876-ban épült. A háromszintes, részben a főhomlokzatban álló torony alatt nyílik a bejárat. A sokszögzáródású szentélyhez baloldalon is sekrestye kapcsolódik. A fa mellvéddel ellátott karzat két oszlopon nyugszik. A főoltárképen Mária látható a kis Jézussal. A barokk oltáron, amely 1762-ből származik és a helyiek szerint a mai Ausztriából került ide, Szent Péter és Szent Pál szobra áll. 1978-ban a harangot újra öntötték, mivel a második világháborúban megsérült.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Nemescső Helytörténeti kiállítás

Az egykori iskola épületében kapott helyet a falu bámulatosan gazdag tárgyi emlékgyűjteménye, mely híven mutatja be a korabeli falusi és paraszti élet jellemző bútorait, szerszámaikat, használati tárgyait, s az egykori iskola berendezését, eszközeit. Előzetes bejelentkezéssel látogatható. (Bővebb információ a Kirándulástervezőben)

Weöres-kúria

A Weöres-kúria a hagyományok szerint a 17. század végén épült, de mai formájában mindenképpen későbbi. 1945-ig a falu legnagyobb birtokosáé, a Weöres családé volt. 1945 után művelődési ház és termelőszövetkezeti iroda működött benne. Az udvar felé néző főhomlokzata díszes, különösen a bejárat oszlopfői és a felettük elhelyezett timpanon, amelyben a család címerét helyezték el. Weöres Sándor édesapja még ebben a kúriában nőtt fel.

Ólmod

A település története

Határában az ólmodi Fő utcával párhuzamosan futó Ribnyák-patak mellett 1985-ben végzett ásatás során két kohóval dolgozó, a vasvári típusba tartozó, vasfeldolgozó műhely nyomaira bukkantak. Alapanyagként a környékről begyűjtött gypvas szolgált. A kohó mellett a munkások gerendaházának alapjai és nagyobb mennyiségű vassalakat tartalmazó gödrök is előkerültek. A körülötte talált cserepek alapján működési idejét a 11-12. századra teszik.

A település első okleveles említése 1397-ből maradt fenn Pleigrob formában. Egyes vélemények szerint azonban korábban Bajkának nevezték, amelyről 1225-ből maradt fenn az első írásos emlék. Más vélekedés szerint egy Vigna Potoka (A vigne, vihe szláv nyelven 'kovácsműhely' jelentésű.) nevű majorból alakult ki, mely a borsmonostori cisztercita renddel kapcsolatos 1233-ban íródott oklevélben található. Később a kőszegi vár uradalmának részeként, sorsa annak történetével egyezett. 1532-ben, Kőszeg ostroma idején a falut is elpusztították a portyázó törökök. A lakosságot horvát és német anyanyelvű telepeseikkel pótolták. 1850-ben azonban már csak 8 német lakosa volt a 224 horvát mellett. A 120 fős lakosságának nagy része ma is horvát nyelvűnek, grádistyei horvátnak vallja magát (Őrvidék, németül Burgenland, horvátul Gradišće). Gerhard Neweklowsky kutatásai szerint a település lakói a dolinci (ča) nyelvjárást beszélik.

1695-ben Széchényi György érsek zálogba adta, ebből váltotta ki Esterházy Pál 1747-ben. 1922-ben a trianoni békeszerződés alapján felállított Magyar-osztrák Határmegállapító Bizottság Ausztriának ítélte a községet. A Magyarországhoz tartozni akarását többször is kifejező települést következő év márciusában, egy osztrák-magyar csereegyezmény következtében, Szentpéterfával együtt elcserélték Rende és Rótfalva községekre, így maradt Magyarországon. Ezért 2014-ben megkapta a „Leghűségesebb Falu” (Communitas Fidelissima) címet. A Trianonnal meghúzott új országhatár elvágta a községet a környező településektől, ezzel a teljes elzártság próbatételét is megkapta. A műszaki határzár részeként a szögesdrótból készült, a Határőrség által nyitott és csukott kapu, közvetlenül a horvátzsidányi útelágazásnál volt. Aki a község felé kívánt befordulni, azt ott azonnal megállították, ellenőrizték, sokszor visszafordították. Ólmod mára, Magyarország mellett, múltjához, horvát kultúrájához és természeti kincseihez is Hűséges Faluvá vált.

A parlament 2014.dec.16.-ai döntésével a 2014.évi CIII.sz törvény alapján a Hűség faluja elismerő címet adományozta!

Belovich-kápolna

Belovich családtól kapta a falu, amelyet 1724-ben építettek az egykori szőlőshegyre. A kápolna jelentős barokk stílusjegyeket mutat. Az egykori Szőlőhegy élő emlékhelyével együtt, kedvelt kiránduló ponttá válhat. Az épület műemlék.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Őz-kút

A Belovich-kápolnától 15 perc sétára az erdő mélyén – már Kőszeg közigazgatási területén – található az Őz-kút, jól kiépített pihenőhely menedékházzal és padokkal, valamint tűzrakó hellyel.

Dede Babe Ólmodi farsangi népszokás

A grádistyei horvátság csintalan farsangbúcsúztatója, melyet húshagyó kedd előtti hétfőn rendeznek. Énekek kísérik a bolond párt, és a falusiak és állataik, portájuk jó egészsége és termékenysége érdekében jól megköszöntik mindazokat, akiket otthon érnek. A Dede Babe járást horvát muzsika és ének kíséri, hagyományosan harmonikával. A portákra rendszeren szalmát szórnak, az elkapottak pedig cuppanós, festékes, rúzsos pusziknak is 'örülhetnek'. A farsangjárás végére megtelik a hatalmas fonott kosár is – egykor tojással, szalonnával, süteménnyel és házi pálinkával, ma már inkább mindezek modernkori megfelelőivel.

Borostyánkőút

A rómaiak által kiépített borostyánkőút a legismertebb ókori kereskedelmi útvonal volt, amelyet borostyánkő és számos más áru szállítására használtak évszázadokon keresztül Észak-Európa és a Földközi-tenger között. Az útvonalon Szombathelytől északra Nemescsón és az Ólmoddal szomszédos Frankenau-ban volt útállomás. Frankenau-ból (Frankóból) az egykori Csárda-malom rét magasabban fekvő, domb alatti területein érkezett az út és haladt tovább a mai Kőszegfalva, majd Nemescsó felé. Az egykori útra utaló elnevezések („Örökség dűlő”, „Római út”) mai napig fellelhetők Horvátzsidányban és Ólmodon.

Szent Márton római katolikus templom

A Szent Márton római katolikus templom középkori eredetét egy – a hajó falában megtalált – román kori ablak is bizonyítja. 1772-ben építették át barokk stílusban, tornyát azonban csak 1840-ben emelték. Az egyhajós épület főhomlokzata előtt áll az órahelyes párkányú, sokszög alapú falazott gúlasisakos torony, amelyen két kicsi, félkör alakú ablakocska is látható. A sokszög oldalával záródó szentélyhez északról sekrestye csatlakozik. Az egy szakaszból álló hajóját dongaboltozat fedi. A kórust 1925-ben építették, ott helyezték el 1876-ban, a szomszédos Borsmonostorból kapott orgonát. A főoltáron Szent Márton képe mellett Szent Pál és Szent Péter fából faragott szobrai állnak, felette Szentháromság ábrázolás látható. A szószék hangvetőjén angyal szobor tartja a tízparancsolat tábláit, a mellvéd festménye a 18. század közepéből származik. A Szent Márton-templom ünnepeire más határmenti horvát falvakból is sokan érkeznek, különösen a húsvéti körmenetre, valamint a Szent Márton napi búcsú (kiritof) napja körül a horvátzsidányi óvoda és iskola által szervezett lampionos felvonulására, mely Horvátzsidányból indul az ólmodi templomba. A Savaria városában született Szent Márton egész Vas Vármegye védőszentje is volt.

Mersich-ház: Koreni – Gyökerek Helytörténeti gyűjtemény és Galéria

Ólmod horvát kulturális gyökerei öt évszázada meghatározzák a falu kultúráját, szokásait, nevezetes szülötteit és Ólmod sorsát Magyarországon belül. A horvát örökség 1848-ban és utána többször is, kifejezetten nehezéte tette helyzetét, a falu mégis megtartotta nyelvét és identitását. Mersich Máténak, Brigovich Lajosnak és Szilávi Antalnak köszönhetően, a kicsiny Ólmod jelentős szerepet tölt be ma is a grádistyei horvátság élénk kulturális életében. Ebben az épületben kapott helyet a **Gyökerek – Koreni Helytörténeti Gyűjtemény**, ahol régi berendezések, viseletek, öltözékek, használati tárgyak láthatók. Az anyag nagy részét Brigovich Lajos tanár-festőművész gyűjtötte össze. Itt látható az ólmodi születésű Mersich Ignác fiának, **Mate Meršić Miloradić** (Mersich Máté 1850-1928) grádistyei horvát költőpapnak az **emléktáblája**, aki a grádistyeiek nagy költőjeként, tanítójaként és gondolkodójaként írta be magát a történelembe (Szombathelyen horvát iskolát neveztek el róla). A ház Szilávi Antal Kölnben élő volt ólmodi plébános adományozta a falunak a horvát kultúra ápolásának céljára. A Galériában állandó festménykiállítás tekinthető meg. A Szilávi Antal által megrendelt festmények Ólmod település és külterületének

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

nevezetességeit, szépségeit ábrázolják. Szláovich Antal: Ólmodi Harangok címmel írta meg verses kötetét, amely nem csak az itthon élő gradistyei horvátokhoz ért el, de az Ausztriában és Szlovákiában élőkhöz is, sőt széles körben ismert Horvátországban is. Ezek a festmények díszítik verses kötetét is. A kötet különlegessége, hogy ólmodi horvát nyelven íródott, azon a nyelven, amelyen nevelkedett, ez az ólmodiak számára ma is legérthetőbb nyelv.

A Csárda malom emlékkő

A Csárda malom emlékkő – a falu előtt, Horvátzsidány felől felérve a dombra, jobb kéz felől fogadja a látogatót, a csertölgy és kocsányos tölgy elegyes öreg fasor alatt. A Fazekas család egykori malma lent, az egykori Répce völgyében működött. 1948-49-ben aztán a vasfüggöny áldozatává vált, a műszaki határzár kiépítésekor felrobbantották, az osztrákok pedig 500 méterrel elterelték Répceét árvízvédelmi céllal. Ma a száraz malomárokban végig lehet sétálni Répcesarud (Frankó, Frankenau) határáig.

Peresznye

A település története

A település határában a 19. században római sírköveket találtak. Első okleveles említése 1195-ből való, Prezne alakban, amikor a Miskolc nembeli Domonkos szlavón bán felajánlotta a Borsmonostori hegyet a ciszterci rendnek. A település a borsmonostori apátság birtoka volt. Valószínűleg már a középkorban szláv nyelvű népesség lakta, erre utal a Prezena, Proescie névalak. Az 1532-es pusztító török hadjárat után Jurisics Miklós horvátországi birtokairól horvátokat telepített be, s azóta is túlnyomórészt horvát nemzetiségűek lakják.

A 16. században a Jurisics család kihaltával a Nádasdyak, később 1671-től Esterházy Pál volt a földesura. A 18. században a család grófi ágának kezére került. 1866-ban a Trautmannsdorf-Weinsberg családé, majd hozományként a Berchtold grófoké lett.

1910-ben 744, többségben horvát lakosa volt, jelentős magyar kisebbséggel. 1950-ig Sopron vármegyéhez tartozott, akkor csatolták Vas megyéhez. Ma már csak a lakosság fele horvát nemzetiségű, de a falu ma is ápolja gazdag népi hagyományait. A településen működik a Zviranjak Peresznyei Horvát Hagyományörző és Faluszépítő Egyesület, akik a helyi hagyományok és a nyelv ápolására szerveződtek. Minden évben több rendezvényt szerveznek farsangi és szüreti mulatságot, valamint horvát kulturális csoportokkal találkozókat.

Kastély és Angolparkja

A ma idők otthonaként működő egykori Esterházy-, Széchenyi- vagy Berchtold-kastély középkori, 15. századi eredetű. A korábbi épületet Esterházy Dániel alakíttatta át 1727-ben, majd a 18. század végén is. A gróf Esterházy János peresznyei birtokára kiterjesztett zárlat gondnoki tisztét viselő gróf Széchenyi Ferenc lakott itt haláláig, 1858-ig, ezért Széchenyi-kastélynak is nevezik. A kastély utolsó neves birtokosa gróf Berchtold Lipót volt, aki 1912-15 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere volt és jelentős szerepe volt az I. világháborút megindító Szerbiai hadüzenetben. IV. Károly főtanácsadója volt egészen annak a trónról való lemondásáig, utána visszavonult a közéletből, sok időt töltött peresznyei kastélyában. Koronás címere a kastély bejárata felett látható.

A kastéllyal szemben található tájképi jellegű angolpark ma természetvédelmi terület, melyhez egykor vadaskert is tartozott. Ma különösen szép része a mesterséges tó, a benne lévő kis szigettel, „Rousseau szigetével”. A tó közkedvelt helye a helyi rendezvényeknek, nyáron szívesen horgásznak rajta a falubeliek. A tó partján áll egy 200 évesre becsült nyugati platán, mely Magyarország egyik legnagyobb platánfája. A 6,5 ha-os kastélyparkot ma a Hunyadi János utca két részre osztja. A kastély felé eső parkrész a 18. században, barokk stílusban készült díszkert, ahol ma is megtalálhatóak dísz kővázák, régebben pedig egy Flóra-szobor állt.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Szent Egyed-templom

A Szent Egyed-templom középkori eredetű, de első említése csak 1612-ből való, ebben az évszázadban fallal körülvett, erődített templomként írták le. 1727-ben gróf Esterházy Dániel építtette át barokk stílusban, 1832-ben gróf Esterházy Ferenc egészítette ki kápolnával. A templomot ma szobrokkal díszített park, az I. és II. világháborúban elesettek emlékműve és a régi templom körüli temetőből fennmaradt sírkövek veszik körül. A templomdombon található az 1886-ban készített Szentháromság-szobor, a Szűz Mária a gyermek Jézussal, valamint a Páduai Szent Antal-szobor a gyermek Jézussal.

Művészetek, gyűjtemények

Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye

A Hunyadi János utca 19. alatti lakóépületet és az ott 1958-óta folyamatosan gyűjtött egyházi könyv- és tárggyűjteményt Dumovits István plébános adományozta az Országos Horvát Önkormányzatnak. A tárlaton a látogatók megtekinthetik a magyarországi horvátság számára jelentős és fontos kultúrtörténeti emlékeket, a 2500 horvát nyelvű könyvből álló könyvgyűjteményt és a 242 tárgyi emléket. A gyűjtemény vallási kegytárgyai szorosan kapcsolódnak a magyarországi horvátok életéhez, mivel nyelvüket, nemzetiségi öntudatukat, vallásukon és Mária kultuszukon keresztül élték meg és tartották meg a mai napig. Az itt élő nemzetiség számára, ezek a tárgyi emlékek összekapcsolódnak nyelvükkel, vallásukkal, hitvilágukkal, múltjukkal. A gyűjteményben fellelhető anyag Magyarországról és az 1918 előtti történeti Magyarország területéről származik, gazdagítja a magyarországi horvátok irodalom-, egyház-, vallás-, hitélet-, néprajz-, könyvnyomtatás-történetét. Különlegesség a grádistyei horvát nyelven megírt, 2014 decemberében megjelent Biblia. Ezt prof. dr. Stefan Geosits 25 év alatt fordította le, és ezzel 2014-ben elnyerte vele a Grádistyei Horvátok Kulturális Díját. Ugyancsak megtekinthetjük Jozsef Ficzkó grádistyei horvát nyelvű énekeket tartalmazó kéziratos könyvét és nyomtatásban megjelent munkáit.

Brigovich Lajos festményei

Tusrajzain, festményein a horvát embereket, falu részeket és a környező szép tájat örökítette meg sajátos látásmóddal. Alkotásaiból helyben, az ország sok településén, sőt Kismartonban és Zágrábban is rendeztek kiállítást. Festményeket adományozott Ólmod és Horvátszidány mellett a Peresznyei Polgármesteri Hivatalnak is. A képek nyitvatartási időben láthatóak a Művelődési Ház több termében.

Események

Lepnja és renovica nap: A fesztivál a sós és édes lepényekről, valamint a főtt marhahússal tálalt tormás zsemlemártásról, a renovicáról szól, amely a térség horvát és német nemzetiségű lakosainak ínyesiklandó kulturális öröksége. A rendezvényen a környező települések horvát lakosai is részt vesznek, és egyre nagyobb látogatottsággal bír. Így elmondható, hogy hagyományőrző rendezvénné vált. A lepnja kelt tészta, amit a hagyomány szerint főként tökkel, spenóttal, kerékrépával töltöttek. Ették többek között húsvétkor, búcsúkor, lakodalomkor és karácsonykor is. Újabban vannak, akik már édestöltelékkel készítik. A jórészt horvát ajkú településen a nyári időszakban tartják a falu egyik közkedvelt rendezvényét, a horvát családi napot. Ezen a napon számos előadással, horvát nyelvű játékkal, mondókával, dallal, kézműves foglalkozásokkal, ugráló várral várják a kicsiket, nagyokat egyaránt.

Pusztacsó

A település története

A falu története a szomszédos Nemescsóval közös, melynek első írásos említése 1248-ból maradt fenn Chou alakban. Ekkor Mochia Comes és rokonai kapták meg IV. Bélától. Az ő leszármazottai voltak a Csói (Choy) család tagjai. Nemescsótól a 15. század végén, 16. század elején válhatott külön. Első említése Pusztacsóként 1532-ből maradt fenn Pwzthacho alakban.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Mint nevének előtagja is mutatja a falut Kőszeg ostromakor a portyázó török hadak pusztították. A 17. századig a Patthy-, majd a Nicky család birtoka volt. 1685-ben lakói, a felvonuló császári katonaság pusztítása miatt elhagyták. Vályi András 1796-ban így ír róla: „Pusztá Csó. Elegyes magyar falu az előbbinek szomszédságában, földes Ura Gróf Niczky Uraság, lakosai katolikusok, réttye jó, fája elég, eladásra is jó módgya, első Osztálybéli.” Későbbi tulajdonosai között található az Esterházy és a Józsa család. 1828-ban már Benkeháza lakóival együtt írták össze, amely 1863-ban végleg beolvadt a községbe.

Borostyánkőút és a római kori síremlék

A hajdani lőszerraktár Lukácsháza felőli határán haladt a borostyánkőútnak nevezett kereskedelmi útvonal Savaria (Szombathely) és Scarbantia (Sopron) közötti szakaszának egyik ága. 2016-ban Nemescsó és Pusztacsó határán szántás során egy faragott római követ találtak. Szélein két, egymásnak háttal fekvő, előre néző oroszlán látható, amelyeket egy ránc tekintő emberfej, a kosszarvú Iuppiter-Ammon isten arca választ el egymástól. (A sírkő a szombathelyi Savaria Múzeum Régészeti Osztályának gyűjteményében található.) A római politikára és vallásra jellemző, hogy a meghódított területek isteneit beemelték és összeolvasztották saját isteneikkel, így született az eredetileg egyiptomi Amun és a római Iuppiter egyik megjelenési formája. A 2-3. századi mívés sírkő vagy egy eddig ismeretlen római villa vagy a közelben lévő útállomás temetőjéhez tartozhatott.

Benkeháza temető Noszlopy-keresztje

Benkeháza neve is 1532-ben bukkant fel először, mint a Patthyak birtoka. A 18. században a leányágon örökös Nickyek tulajdona volt nagyobb részben, a Noszlopy család az 1700-as évek végétől az 1800-as évek második feléig volt itt birtokos. Benkeházát a 20. század első felében már uradalmi majorként, 1945 után pedig TSZ majorként tartották számon. A Noszlopy család sírhelyén 1820 körül állítottak temetői keresztet, ami később a hajdani településre utaló emlékjellé vált. A benkeházi Noszlopyak rokonságban álltak Noszlopy Gáspár honvédőrnagy, kormánybiztossal, aki az 1848–49-es szabadságharcot követő függetlenségi szervezkedések egyik vezetője és vértanúja volt. Az egyik itteni birtokos, Noszlopy László is részt vett a szabadságharcban, 1849 augusztusában csatlakozott Noszlopy Gáspár őrnagy Somogy megyei különítményéhez, mellyel a komáromi várórséghez került.

Szent István-templom

Scacchi András vasvári nagyprépost 1713 évi vizitációja, azaz egyházlátogatási jegyzőkönyve már megemlékezik a templomról. A szentélyben és a mennyezeten látható falképeken Szent Istvánt is láthatjuk. A templom háromszintes tornya a főhomlokzat előtt áll. Az órahelyes párkány felett sokszög alapú sisak áll. A sokszög oldalaival záródó szentélyhez sekrestye kapcsolódik. A templom eredeti freskói mintegy 60%-ban fennmaradtak, melyeket védelmük érdekében a restaurálásig lemeszeltek. A falakon az eredeti freskók inspirációjára készült festmények vannak felfüggesztve, az oltárkép is ennek mintájára készült.

A templom üvegablakait 1903-ban készítette Palka József Üvegfestészeti műhelye a Vincés Nővérek megtelepedésének emlékére. A Páli Szent Vince Leányai szerzetesrend 1853, más források szerint 1852 óta működik Magyarországon. Jelen voltak Vas megyében is, Pinkafőn és Szombathelyen.

Egykori Józsa-kúria

A 17. században a település földesura a Józsa család volt, melynek kisebb kastélya hosszú ideig állt a községben. A kúriák kastélyszerű, de kisebb lakóházak, melyek főként a középnemesség lakhelyei voltak és nem uradalmi központokként működtek. Sajnos, mára az épületet elbontották, azonban a kúria és a kastélykert jól látszik az 1857-es térképen (képünkön). Virágh Zsolt Kastélylexikonának a Vas megyei kastélyokat és kúriákat tartalmazó kötetében a nagybányai Józsa család, és a károlypatyi és vasvári Károlyi család szerepel korábbi birtokosként. Feiszt György történész kutatásai szerint a Vas vármegye közéletében tevékeny szerepet játszó Józsa család volt a legnagyobb birtokos, a templom is az

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

ő kegyúri adományaikból épült. Jósza József táblabíró és fia, Jósza Kornél királyi tanácsos a templom orgonáját Klügel József kőszegi mesterrel készíttette. 1862-ben pedig Pusztacsón látták vendégül Rudolf Willmers német zongoraművészt (képünkön), akinek előkelő családok előtt szerveztek Vas megyei fellépéseket. A szombathelyi Szarvas fogadóban tartott koncert végén közkívánatra Willmers és kísérei eljátszották a Szózatot, amelyet üdvözlésgála követett, azután ennek hatására felcsendült Garibaldi nótája. Az abszolutizmus korában szörnyű bűnnek számító tettről bejelentés érkezett a vármegyéhez, amely alapján a rendőri felügyelet elhanyagolása miatt felelősségre vonták a szombathelyi szolgabíró, Kőszeg polgármesterének pedig kötelességévé tették, hogy a Pusztacsóról Kőszegre érkező zongoraművészt még ottani fellépése előtt kihallgassa arra nézve, hogy kinek a felszólítására játszotta a forradalmi dalokat, hangversenyét pedig éber figyelemmel kísérje.

Pusztacsói Malacfesztivál

A nagyszerű hangulatú igazi falusi fesztivál minden év júniusában kerül megrendezésre. Kora reggel kezdik forgatni a nyársakon a malacokat, különböző csapatok versengenek a finomságok elkészítésében, egy nap akár 12-13 malac is megsütésre kerülhet. A térségből jövő fellépők és sztárvendégek szórakoztatják a közönséget. A malacsütő verseny mellett malacszépségversenyt is rendeznek. Vas megye egyik legnagyobb, legkedveltebb valódi falusi rendezvénye, amelyre számos határon túli település is elfogadja a meghívást.

Elhagyott lőszerraktár – volt katonai terület

Közel 100ha-os terület Lukácsháza és Pusztacsó között, amelyre az 1970-es években építettek akkoriban titkos, szigorúan őrzött létesítményt. 2002-ben megszűnt a funkciója. Azóta szabad átjárást biztosít Lukácsháza és Pusztacsó között, gazdagon burjánzó növényvilággal, nem védett a terület.

Kozár-Borzó patak

Átszalad a falun a Kozár-Borzó patak, amit helyben csak „Kazár-pataknak” neveznek, mely a kabarokra, a honfoglaló magyarokkal tartó kazár néptörzsekre emlékeztet. A Kozár-Borzó-patak a Kőszegi-hegységben, Kőszeg keleti, külterületi részén ered. Forrása a mai osztrák-magyar határtól mintegy 200 méternyire helyezkedik el. A patak forrásától kezdve déli, majd délkeleti-keleti irányban halad, végül Pecölnél éri el a Gyöngyöst.

Tömörd

A település története

Tömörd neve az ótörök temir vagy temür (vas) szóból eredeztethető. Határában őskori (neolitik, rézkor, vaskor) település nyomait tárták fel 1905-ben egy kisebb ásatás során. A római korból többek között bronzérmek, fibulák kerültek elő. 1978-ban egy hét méter átmérőjű salakhalomot találtak, ahol Árpád-kori kohó nyomaira bukkantak. Közeliében az Ablánc-patak (Ilona-patak) völgyében, 12–13. századi cserepeket fedeztek fel. Itt egy kb. 30 méter átmérőjű Árpád-kori favárat feltételeznek (Ilonavár).

A falu első írásos említése 1233-ból származik „Tumind” formában. A XIV-XV. században egy részét a Tömördi- és a Pósa családok birtokolták, míg másik része a kőszegi vár uradalmához tartozott. Kőszeg ostromának idején a törökök szinte teljesen elpusztították. A megfogyatkozott lakosság helyére Nádasdy Tamás először horvátokat majd 1569-ben német telepes családokat telepített. A község döntően horvát nemzetiségű falu lett, ahol a mindennapok során a grádistyei horvát nyelvet beszélték az itt lakók. A ma Tömörden élő idősebb korosztály egyre kevesebb tagja beszéli a horvát nyelvet. A XVIII. században a Felsőbüki Nagy, a Guáry, majd 1777-ben a Chernel család szerezte meg.

Chernel kastély

Chernel György építtette egy XVIII. századi kastély helyén 1809-ben klasszicista stílusban. A II. világháborút követően a kastélyban lakásokat, majd 1962-ben kultúrházat alakítottak ki, majd keramikusközpont volt. 2019-ben új elkezdte felújítását, mely azóta is folyik. Parkja a

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

kastéllyal egy idős. Érdekes kronosztikon látható a homlokzaton, ahol a latin szövegből összeolvasható nagy betűk kiadják az évszámot: 1809. Ekkor épült a kastély, Chernel György ekkor kötött házasságot egy Zmeskál Teréz nevű hölgygel. A két család címere is jól kivehető a bejárat fölött. A férj úgy gondolta, emléket állít a szintén abban az évben (1809-ben) Győrnél megesett napóleoni csatának is, ahova ő maga is elment karddal, hogy megvívjon a franciákkal. A frenetikus győzelem miatt örökítették meg a sikert az ifjú pár otthonán. A homlokzat felirata: A franciákkal a béke megkötöttén azok elvonultak a Rábától és a Dunától.

Parkja a kastéllyal egyidős. Jelenleg mintegy 20 fenyő és 30-nál több lombos fafaj található a parkban. (kolorádófenyő, óriás jegegyfenyő, görög jegegyfenyő, kaukázusi jegegyfenyő, szerb luc, feketefenyő, erdeifenyő, kéttörzsű juharlevelű platán, vadgesztenye)

Chernel-kiskastély

A kúriát Chernel György táblabíró építette 1780 körül, klasszicizáló -későbarokk stílusban, halálát követően fia Chernel Antal örökölte. Az 1945-ös államosításig a család tulajdonát képezte és lakóházként használták. A kúria egészen 1990-ig lakóházként szolgált, majd magántulajdonba került. Parkja összefügg a Chernel kastély parkjával. 2017-ben részleges felújításra került sor, azóta is üresen áll, nem látogatható.

Szent Ilona Templom

Szent Ilona többek között a vasműveseknek, vasbányászoknak, valamint a régészeknek a védőszentje. Középkori tiszteletével és ábrázolásával több olyan településen is találkozunk, ahol vaskitermelés és feldolgozás folyt. A templomra vonatkozó kevés adat arra utal, hogy az épület már a középkorban is a jelenlegi helyén állt. A hajdani templomot a törökök lerombolták, majd később Szent Ilona tiszteletére újat építettek. 1796-ban a templom egy tűzvész során jelentős károkat szenvedett, mai formáját 1890-ben nyerte el. Tornyát nyolcszögletű sisak fedi. A barokk stílusú szószéket a négy evangelista képe díszíti. A főoltárkép Szent Ilonát ábrázolja, amint Krisztus keresztyét tartja. Szent Ilona Nagy Konstantin császár anyja volt. A legenda szerint szentföldi zarándokútja során megtalálta Jézus és a két lator keresztyét, ezért mindig kereszttel ábrázolják. A szobor mellett az egyik oldalon egy püspök alakja áll, a másikon pedig két „bányász”, akik segítségére voltak a keresésben.

Szent Ilona-szobor

A barokk stílusú Szent Ilona-szobrot 1680 táján állították fel, amit a posztamense alatt talált, állításakor elhelyezett I. Lipót pénzekből tudunk. A helyi hagyomány szerint ezen a helyen, középkorban templom állt. A 17. század végi állításra következtethetünk abból is, hogy a Kazó féle vizitáció 1692-ben írt jegyzőkönyvében is szerepel, hogy a Csó felé vezető út melletti Szent Ilona-képhez vezető körmenetet tartottak. A több mint háromszáz éve készült szobor ma is az eredeti helyén áll, erdő fogja közre. Az Országos Kéktúra útvonalán Kőszeg felé elindulva érhető el, kb. 1 km-re van a falutól. A jelzett út közvetlenül nem érinti, attól kb. 50 méternyire van. A letérés helyét tábla jelzi.

Ilonavár

Ilonavár a falutól Nyugatra, az Ilona-patak völgyének déli oldalán az úgynevezett Gradics-erdőben, három oldalról meredek lejtőkkel határolt dombnyúlványon található. Tengerszint feletti magassága 243 m, 30 méteres meredek lejtőkkel magasodik a völgy fölé. Távolsága a falu templomától légvonalban 1 km, a helyi hagyomány szerint a 400 méternyire Keletre eső Szent Ilona szobor körzetében volt régen a falu, illetve a szobor helyén állt volna a templom (középkori téglatornyok és edénytöredékek találhatók). A területet jelenleg erdő borítja, megközelíthető az Ablánc hídjától 1,2 km-es sétával az erdőben haladó kék turistajelzésen. A három oldalról meredek lejtőkkel határolt dombnyúlvány Északi végén egy 35 x 25 m-es ovális területet egy 14-18 m széles 2-3 m mély szárazárokka l vettek körül. A belső terület

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Déli részén állhatott valamilyen - valószínűleg fa - épület. A védett terület mérete: 0,07 hektár.

Lenck féle kúria

A nevezetes soproni Lenk (másképpen: Lenck) család tulajdonában volt. Napjainkban a község faluházaként üzemel, kulturális rendezvényeknek, helyi összejöveteleknek ad helyet.

Tömördi Madárvárta

A falu határában található Nagy-tó és környéke a Chernel család birtokához tartozott. A híres vasi ornitológus Chernel István naplójában még közel 19 hektáros nyílt vízfelületet említ, amely a feltöltődés eredményeként mára jelentősen lecsökkent. A terület gazdag növény- és állatvilággal rendelkezik. A Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület 1997-ben itt hozta létre a Tömördi Madárvártát, ahol májustól novemberig hétvégéken, iskolai szünetekben madárgyűrés folyik, amelybe a turisták is betekintést nyerhetnek.

Velem

A település és a Szent Vid története

Velem környéke már az újkőkorból is lakott volt. A község feletti 589 méter magas Szent Vid évezredek óta a **kultúrák hegyeként** szolgál. Erődített fellegvárát (akropolisz) lakóteraszok szintjei vették körbe. Ez a hegyre épült város, több tíz kilométeres körzetben is szervezte az életet és felügyelte a hegyek alján futó kereskedelmi utat. A **Velemi aranydiadémot** 11-13 századdal Krisztus születése előtt készítették, a késő bronzkorban, amikor a görögök Tróját ostromolták. Az itt készített bronz fegyvereket, ékszereket és használati tárgyakat Európa szinte minden sarkában szívesen fogadták. Később a vaskorból kelta pénzek is bizonyítják Szent Vid szerepének fennmaradását. A római korból domborműves köemlék, érmék, ruhatűző tűk (fibulák) és agyagedények kerültek elő. A Krisztus utáni 5. században indult népvándorlás korából **avar temető nyomaira** bukkantak a hegy oldalában. A 9. század hajnalán **Nagy Károly** Szent Vidnek, egy római főkonzul fiatalon vértanúvá lett gyermekének kápolnát szentelt birodalmának e legkeletibb őrtornyának tövében, amelyet többször és szívesen meglátogatott. Az Árpád-korban is erődített helyként szolgált. Az elpusztított kápolna helyett új kápolnát emeltek, amely 1857-ig állt. Első magyar említése a 13. századból való, már Szent Vid néven. A vár a tatárjárás után a hozzátartozó falvakkal együtt a Németújvári (Kőszegi) család, a Kőszeget alapító Kőszegi Nagy Henrik birtoka lett. A legenda szerint megfordult itt Hunyadi Mátyás, aki felettébb kedvelte a Szent Vid feletti halastó pisztrángjait, és a dalmát Jurisics Miklós a Kőszegi vár mellett a Szent Vid várkapitánya is volt. Velem a várat és a népet szolgáló váraljai (suburbium) falu volt évezredek óta. **A község neve először 1279-ben Velem alakban maradt fenn.** A következő évszázadokban a Rohonci vár mindenkori birtokosai, leghosszabban a Batthyányak uralták – Bozsok, Cák és Szerdahely falvakkal együtt.

Erdészeti kultúrája, szelídgesztenye ligetei és páratlanul tiszta alpesi levegője méltán tette országos hírűvé. A két világháború közötti időszakban fedezték fel természeti értékeit, vendégforgalma fellendült, még Vas megye egyik első újkori fürdője is a Velemi réteken épült. 1944-45-ben a világháború utolsó hónapjaiban a menekülő Szálasi kormány rendezkedett be Kőszegen és Velemben, itt helyezték el a miniszterelnökséget és a faluban **őrizték a Magyar Szent Koronát** 1944 decembere és 1945 márciusa között. A településen tartották utolsó országgyűlésüket is. Velem több híres honfitársunknak is otthonául szolgált, így **Pilinszky János** költőnek, **Maár Gyula** filmrendezőnek, és a nemzet színészeként az egész ország által ismert, és nagyra becsült **Törőcsik Mari** művésznőnek.

A Velemi arany diadém, az Írott-kő Natúrpark koronaékszere

1929 augusztus utolsó napjaiban bécsi és német régészek látogatására készültek a velemi Szent Vid oldalában. **Miske Kálmán báró** 33 év áldozatos kutatómunkája végén még egyszer kutatóárkot húzatott. Éppen a régészecsoporthoz ittlétekor, egy álló kőlap alatt sáros gubancot

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

fordított ki az ásó, amelyet letisztítva kiderült, hogy **a tekercselt aranyszálakba burkolva arany korongok és egy ritka öv vagy nyakék, esetleg fejdísz** bújik meg. Csak hosszas, óvatos kibontás után tárult fel a Velemi Arany Diadém teljes szépsége. Az arany diadémot és kísérő négy aranykorongját a térség magasrangú, talán uralkodói hölgye viselhette. A majd egy kilónyi brit birodalmi koronához képest, az alig 23 gramm súlyú, 0,4-0,5 mm „vastag”, azaz leheletvékony (poncolt és matricázott) aranylemez, tartó bronzlemezre hajlítva ma is különleges kézműves teljesítménynek minősül! Ráadásul, egy nyitott olvasókönyv, amelynek nyelvét mi már csak (vagy még csak) dadogva olvassuk. A diadémot díszítő 221 napkorong, az év földművelésre alkalmas 7 világos hónapját mutathatja. A **Szombathelyi Savaria Múzeum egészen különleges bronzkori kiállításán** hosszan megsejlelhetők a diadém tökéletes másolata. Ott a diadém mellett megtalálható a még ma is gubancos aranyhuzalok és spirálok garmada, amely lehet, hogy ruhába fűzve ékítette hordozóját. Együtt látható a velemi bronzkori leletek páratlan Európa-hírű gyűjteménye! A kutatók arra a következtetésre jutottak, érveik alapján megalapozottan, hogy a diadém akár a Szent Vid oldalán megbújó egykori ötvösműhelyek olvasztókohóiban is készülhetett.

Szent Vid-kápolna

A Szent Vid évezredek át erősítésként és kultikus helyként szolgált. A **9. század hajnalán** már keresztény kápolna állt az „Uitines” bérce. Omladékaiból búzakalász-, vagy fenyőág mintás mészkőfaragvány töredék is előkerült. **Névadója a 4. század eleji Itáliai vértanú**, a fiatal Szent Vid mártíromsága forró olajjal telt üsthöz kötődik, amely miatt a rézművesek és a harangöntők is védőszentjüként tisztelik. Kultusza a valaha borostyán-kereskedelemmel foglalkozó területeken terjedt el. A mai kápolna főoltárának képe és a baloldali mellékoltár szobra ábrázolja őt. **Neve összecseng** a nyugati-szlávok **Svantevit** nevű fény istenének nevével, és az északi mitológia hallgatag **Vidár** istenével. A Szent Vid-templom **mai tornya vélhetően 13. századi építésű**. Az akkori kápolnát vélhetően a Kőszegi Nagy Henrik által Kőszegre is behívott Itáliai ferences barátok szolgálták. 1713-ban egy Hilerian nevű szerzetes épített itt remetelakot és gondozta a kápolnát. A 18. századtól **a környék legismertebb búcsújáró helyeként** látogatták. Mai alakját az 1859-es átépítésnél alakították ki, amelyhez felhasználták a 15-16. században még álló Szent Vid vár falának köveit is. A névadó Szent Vid-szobor mellett ma látható még Szent Rókus és Szent Vendel szobra is. A templom legrégebbi képe 1700-ból való, a lékai hívek adománya, s Mária mennybemenetelét ábrázolja. Copf stílusú szószéke a 18. század végén készült. Az Írott-kő tömbje körül létesült másik két búcsújáróhely, Léka (Lockenhaus) és Rőtfalva (Rattersdorf) zászlói megtekinthetők a templomban. A **június 15-i Szent Vid búcsú** mellett a kolerában szenvedő **Perenye falu 1849 évi fogadalma** szerint a perenyeiek minden év szeptember végén, Szent Mihály időszakában járnak búcsút azóta is a Szent Vidre.

Stirling-villa és népi alkotóműhelyek

A **skót nemesi Stirling család** sarjai az 1700-as években kerültek Magyarországra, ahol kelme és gyapjúfestőkként, később a pécsi és a szombathelyi börgyarak alapítóiként emelkedtek a monarchia jelentős iparos családjai közé. Rokonságba kerültek a Zsolnay családdal is, és a két világháború között Apponyi Alberttel, Sigray Antallal és Mikes püspökkel együtt Vasvármegye királyhű legitimista mozgalmának támaszai lettek. A Stirling-Villát **Stirling Emil neves szombathelyi ügyvéd és húga, Stirling Kitty építették 1938-ban** a velemi kőfejtő mészfíllit kőzetéből, amelyben ritkaságnak számító cseppköves részek is előfordulnak. Dél-Skócia ősi Stirling várának kapuját is megidéző modern villát, annyi más velemi épülettel együtt 1944-ben lefoglalták a nyilasok, magának Szálasinak és a nyilas kormánynak tartották fenn a háború végéig. **Udvarán őrizték a magyar Szent Koronát**. Évtizedekig Vas-megye kézműveseinek otthona, Alkotóház. Udvarán színpad, kovács- és fafaragó műhelyek épültek. A frissen felújított, kulturális rendezvényeknek és kiállításoknak is otthont adó épületet **Velem önkormányzata működteti**.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Vízimalom

Velem három malmából a még létező kétkerekes malmot egy 1568-as összeírás említette először, ma az utolsó molnár família, a Schulterek nevét őrzi. 1870 és 1900 között nem működött, 1913-ban le is bontották, de a következő évben kőből újjáépítették. 1951-ben államosították. 1965-ben műemléki védettség alá helyezték, majd 1980-ban helyreállították, és bemutatóhellyé alakították. A velemi vízimalmok a gyorsfolyású Szerdahelyi-patak lezúduló vizének erejét használták. Kőszegszerdahely határában, velemi területen épült és működött.

Velem természeti kincsei

A velemi táj áthatóan tiszta alpesi levegője számtalan légzési nehézséggel küzdő embernek hozott és hoz gyógyulást. Kristályvizű patakjai, amelyek egyrészt a Szent Vid oldalából és a Hétszemű völgyben fakadnak, másrészt a **Hosszú völgyben** erednek, **Szerdahelyi patak**ként zúdulnak le a hegyről, és egykor meghajtották a falu 3 malmát és táplálták a velemi strandfürdőt is. Különleges természet- és kultúrtörténeti emléke az **Asztal-kő**, az **Apostolok fája** és a közelükben található **Favágó-, vagy Stájer-ház** is. Változatos borítású, romantikus hegyi erdői minden évszakban kirándulásra csábítanak.

Velemi Gesztenyeünnep

A hagyományosan október közepén megrendezésre kerülő **Velemi Gesztenyeünnep** egykor Vas megye és Velem község összefogásával indult, és mára az ősz egyik legszebb szabadtéri rendezvénye lett az Alpokalján. Gesztenyéhez kapcsolódó gasztronómiai különlegességek, népművészeti bemutatók, gyermekjátékok, táncos és zenei programok várják a vendégeket az ország minden sarkából.

5.3. Kulturális szokások, hagyományok

Több nemzetiségű térség – a hozzájuk köthető hagyományokkal

Az Írott-kő Natúrpark (magyarországi és ausztriai) területére jellemző a három nyelvű, három nemzetiségű népesség.

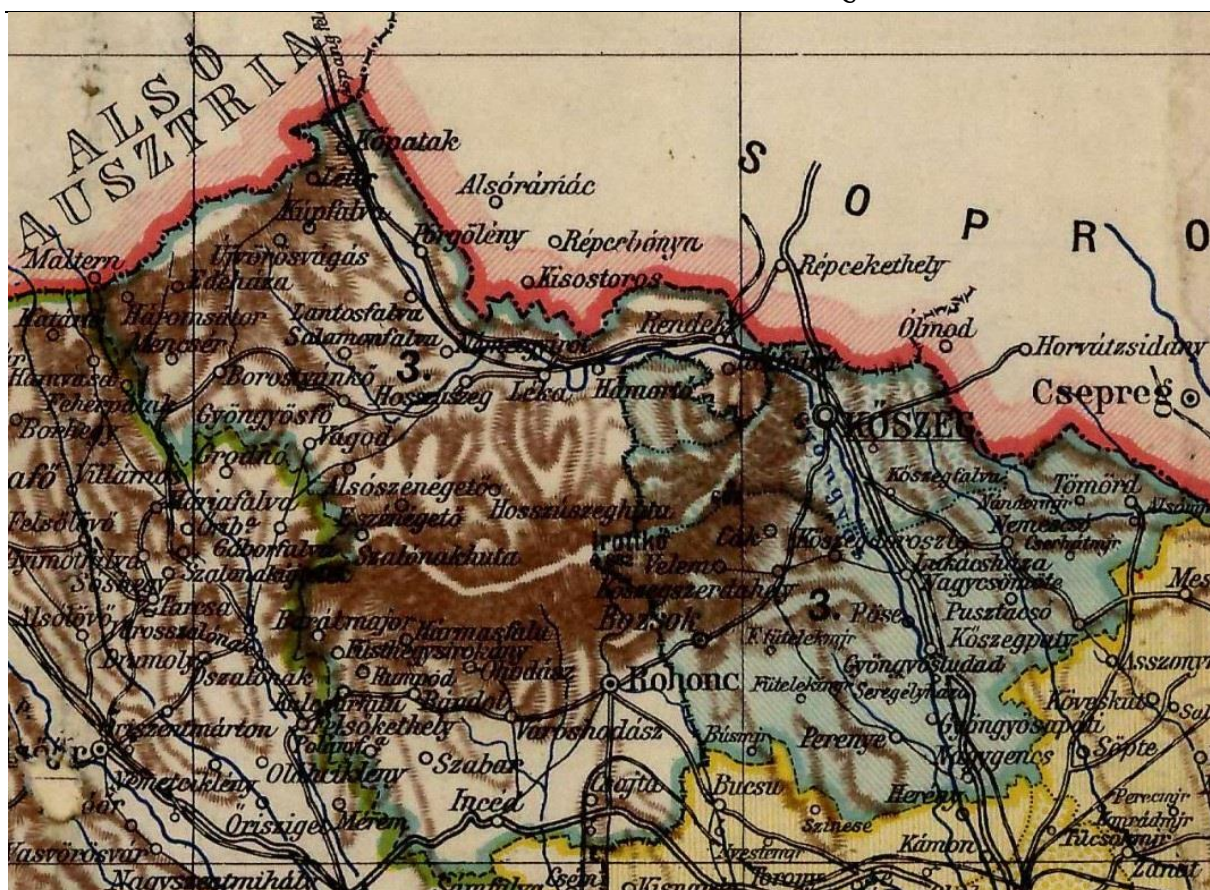
A X. század második feléig a Csepreg–gyepűfüzes–Mura vonala volt az összefüggő magyar nyelvterület nyugati határa. A gyepű felszámolása során Kőszeg vidékén, valamint a ma Ausztriához tartozó nyugati folyóvölgyekben (Pinka, Strém, Rába) a korábbi elszórt határőr telepek helyett állandó települések jelentek meg, ezzel párhuzamosan e térségek is magyarlakta vidékekké váltak. A magyar–német kontaktzóna sokáig szintén nem számított merev választóvonalnak.

Az eleinte szórványos betelepülést a XII–XIII. század fordulójától váltotta fel a németajkú földművelő népesség, illetve polgárság folyamatos beáramlása a későbbi burgenlandi vidékre, illetve a mai Vas megye nyugati peremére. A már ekkor német többségű Kőszegre a XIV. század első felében újabb betelepülők érkeztek, bár Kőszegen a későbbiekben is számolhatunk kisebb-nagyobb magyar közösség jelenlétével. A XV. században valószínűleg német többségű volt Kőszeg mellett Kiszsidány, Peresznye és Tömörd.

Az első török támadás 1532-ben érte el a térséget, Kőszeg elhúzódó ostroma alatt a környező területek jelentős károkat szenvedtek. A század végére a Pinka völgyében élő magyarság – Felsőőr környékét kivéve – végérvényesen kisebbségbe került. Az elnéptelenedett falvakba már 1533-tól megindult a török által leginkább veszélyeztetett horvát népesség másfél évszázadon át tartó betelepülése (ma Grádistyei, azaz várvidéki horvátok). Kőszegre a XVIII. század elején érkeztek újabb német betelepülők. Az etnikai térfolyamatok a XIX. század közepétől fordultak meg, a német, horvát nyelvszigetek asszimilációja következtében a magyarság súlya növekedésnek indult.

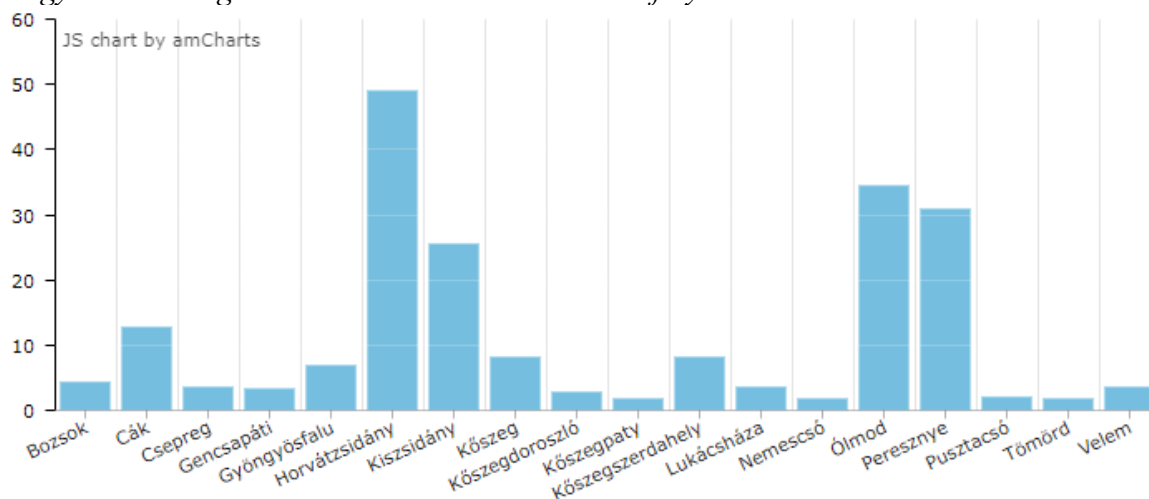

Írottkö Natúrpark Határtalan természet - ezeréves kultúra

16. ábra Vas Vármegye 1929-es kiadású térképén az akkor már határon átnyúló Kőszegi járás

Az első világháborút lezáró békeszerződések értelmében a Kőszegi járás több, mint fele Ausztriához került, jelentős számú magyar ajkú lakos (főként Felsőőr környékén) került. míg Magyarországon több ezer fős német közösség maradt. Az anyaországtól távol, meglehetősen fragmentált településterületen élő horvátok földrajzi elhelyezkedésükből adódóan részben Ausztriához kerültek, részben Magyarországon maradtak. 1920 után a három különböző országhoz került megyerészek az államalkotó nemzetiségek térnyerése indult el. Egyrészt a kisebbségi népesség súlya csökkent (vagy egészen megszűnt) addig vegyesnek számító térségekben, másrészt az addig döntő részben kisebbségi jellegű települések a többségi nemzet megjelenése révén vegyes lakosságúvá váltak. *Forrás: Balizs Dániel: Vas megye nemzetiségei – Vasi Szemle 2018. LXXII. évfolyam 3. szám*

17. ábra Hazai nemzetiséghez tartozó népesség aránya (cigányok nélkül) % - Forrás: 2011. év TEIR (oeny.hu)

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A három nyelvű nemzetiségi kultúra színesíti a natúrpark kulturális értékeit. A Horvátzsidány-Ólmod-Peresznye-Kőszeg településeken élő horvátok, a Kőszeg-Kiszsídaniban élő németek ma is ápolják hagyományait, gyakorolják táncaikat, szokásait, nyelvüket.

Jelentős magyar hagyományörzés Gencsapátiban és Kőszegen van. A gencsapáti néptánc a nyugati, vagy dunai táncdialektus, nyugat- és közép-dunántúli tájegységébe tartozik, annak fontos, egyedi jegyeket is hordozó egysége. A helyi csárdás és seprútánc mutat egy sajátos, máshol még nem tapasztalt egyediséget.

5.4. Kulturális rendezvények

Kulturális és hagyományörző rendezvények egész évben várják a natúrpark lakosait és látogatóit. Minden évszakban sokszínű programkínálat fogadja az érdeklődőket.

A kulturális részvétel bizonyítottan javítja az egészséget és a közérzetet is. A közelmúltban megkérdezett európaiak 71%-a egyetértett azzal, hogy „az európai kulturális örökséghez kapcsolódó helyek közelében élve javíthatja az életminőséget”. A kutatások pedig megerősítik, hogy a kulturális hozzáférés a pszichológiai jólét második legfontosabb meghatározója, amelyet csak a betegségek hiánya előz meg.

Az Írott-kő Natúrpark területén 125 civil szervezet működik, melyből 52 Kőszeg városában. A településeken könyvtár és művelődési ház működik. Mind a művelődés, mind a sporthoz való hozzáférés biztosított a térségben. Emellett évszakonként különféle rendezvények várják a helyi lakosokat és a turistákat.

TAVASZI KIKELET

Kőszeg rejtett kincsei A kikelettel kitárulnak Kőszeg ritkán látogatható házai, tornyai és természeti látnivalói! A **Kőszegi Szőlő Jövés Ünnepe** ötszáz éves hagyományunk, amikor az egész vidék a szőlő kihajtását, jövését figyeli és várja - borbemutatókkal, koncertekkel, túrákkal. (Kiemelt kulturális rendezvénye a térségnek, hungarikum.)

Csábít a május A május telve apróbb-nagyobb családi és természeti programmal, köztük a „Miénk itt a Ré!” rendezvénnyel.

NYÁRI KALANDOK

Nyári ünnepek sora vár: Gyöngyösfaluban a Pösei Sárkány legendája, Bozsokon Kalapos Napok és Dalos Találkozó. Pünkösdkor Gencsapátiban a Gencsi Söprű Néptáncfesztivál és Pünkösdi Fesztivál, Csepregen Nyitott Pincék, Kiszsídaniban forrásrámolás. Horvátzsidányban Szent Iván éjszakáján lampionos felvonulás, július első vasárnapján pedig a Fegyveres testületek és lovagrendek zárandoklata a Péruska kápolnához. A **Kőszegi Várszínház** júniustól augusztus elejéig színre viszi a nyarat. **Kőszegi Ostromnapok:** hagyományörző bemutatók, gyermekostrom, fellépések, Főtéri zenés esték és hangzó város kiskoncertek szinte egész augusztusban. **Nyári kalandok - erdőben és városban** Hétforrás piknik, Erdei találka, Tömördi Madárvárta csábít az erdőbe! A Cádi pincesor és a Kőszegi kisvonat csapata is remek hegyaljai kínálattal várja a nyaralókat. Kőszeg és a Natúrpark minden napra friss kalandot kínál. Csepregre a Palacsinta fesztiválra, Peresznyére a „Lepnja és renovica” lepénynapra feltétlenül érdemes ellátogatnunk. Pusztacsó leghíresebb rendezvénye a Vas megye szerte ismert Malacfesztivál. Cákon Zenélő udvar várja a látogatókat. A borászok is kinyitnak a Kőszeghegyaljai Nyitott Pince Nap alkalmával.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

GESZTENYE- ÉS SZŐLŐSZÜRET

Gesztenye és szüreti napok a Natúrparkban: szeptemberben a szőlőérés hozza el a szüretet a Hegyaljára, Csepregre, Lukácsházára és Gencsapátiba is! Október elején rendezik a messze földön híres Velei Gesztenyeünnep gasztronómiai-és kulturális rendezvényt, de gesztenyeünnep vár Cákon is. Az ősz a bakancsosok főszezonja! Vezetett- és teljesítménytúrák mellett, az alpannonia körtúra- mozgalom is csábít. **Natúrpark Ízei - Orsolya napi vásár** gasztronómiai fesztivál és kézműves vásár, melyen október végén megtelik Kőszeg kisvárosa. **Királyi városnapok** a 700 éves Kőszegen.

TÉL AZ ALPOKALJÁN

Advent a Natúrparkban A középkori Kőszeg az alpesi kisvárosok hangulatával vár minden adventi hétvégén. A forraltboros Natúrparki advent kedvelt programján be lehet tekinteni a kapualjakba, ahol a natúrparki kézművesek keresett portékái között válogathatunk. Gazdag adventi kulturális programokkal vár a Natúrpark szinte minden települése. Gencsapátiban Nemzetközi Betlehemes Találkozót szerveznek.

Kőszeg a bálók városa: Balatonfüredhez fogható évszázados hagyománya van a romantikus városi polgári báloknak! A farsangi szezonban szinte minden hétvégén bállal várja a vendégeket. különlegesek a német és horvát bálók, a Kőszegi Iparosok bálja, valamint a város bálja, a szezonzáró Concordia Bál. Ebben az időszakban a Kőszegi szállásadók Téli feltöltődés kedvezményekkel is várják a családokat!

Farsangfarka és böllerverseny hagyományok A február elhozza a Farsangfarka programokat Kőszegre és a natúrpark falvaiba: Ólmodon a „Dede-Babe”, Tömördön csicsókázás szokásával búcsúznak a téltől. Az időszak programjaiból kiemelkedik a Kőszegi Pálinkafesztivál, valamint a Lukácsházi Pincés Kemencés Böllerverseny, ahol a környék apraja-nagyja elhozza specialitásait - mind disznóölési ételeiből, mind jófajta italaiból

A felsorolt programok mellett a natúrpark egész évben, minden hétvégére más-más kikapcsolódást kínál: gyalogos- és kerékpáros túrákra, irodalmi és történelmi sétákra, pincelátogatásokra hív mindenkit.

5.5. Irodalmi örökség

Velemben két esztendő telt Pilinszky János, a XX. századi magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotója. Az itt töltött két év, Pilinszky egykori lakhelye, sétái a faluban ma is élénken élnek a település lakóinak emlékezetében.

A magyar történelem zivataros századainak köszönheti Kőszeg egyik első irodalmi emlékét: 1676 októberében érkezik Kőszegre Gyöngyösi István A „Márssal társolkodó Murányi Venus”-ának hősnője, Széchy Mária, hogy hátra lévő éveit öccsénél, Széchy Péternél töltsse. 1679-ben halt meg Kőszegen, a Szt. Jakab templom kriptájában nyugszik.

A kőszegi jezsuita gimnáziumba került 1714-ben Faludi Ferenc (1704-1779), majd pedig a gimnázium rektoraként 1751-52-ben újra Kőszegen találjuk. Tisztelt, szeretett tanára volt a kollégiumnak „Nemes erkölcsű, derék férfiú, aki békében él mindenkivel, az emberekkel, önmagával és Istennel” - írták róla volt tanítványai. Kőszegen ma emléktábla őrzi Faludi Ferenc nevét.

Abban az utcában áll az épület az emléktáblával, amelyet éppen Faludi Ferenc leghíresebb kőszegi tanítványáról, Rajnis Józsefről (1741-1812) neveztek el. Rajnis kora egyik meghatározó alakja volt. Költő, nyelvész, a klasszikus triász tagja volt, nyelvészként a nyelvújítás közvetlen előzményeként felvetette az egységes irodalmi nyelv szükségességének kérdését.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Ugyan csak kőszegi diák volt a nyelvész, nyelvújító Fábchich József (1753-1809), a város szülötte, később tudós pap-tanár. Fő műve, a sajnos befejezetlenül, kéziratban fennmaradt Magyar Kalepinus a régi magyar nyelvre is kiterjedő teljes magyar szótár.

„Sem azé, aki akarja, sem azé, aki fut, ha nem a könyörülő Istené” - áll a Rajnis utca és az egykori kollégium szomszédságában a Jurisics tér 7. számú ház homlokzatán a latin nyelvű mondat, a mondat, ami Ottlik Géza Iskola a határon című regényének fejezetcímeit adja. 1923-tól 1926-ig Ottlik Géza is kőszegi diák volt: a Hunyadi Mátyás katonai alreál tanulója; az Iskoláé, ahol a regény játszódik. Az egykori alreál épületei még ma is állnak (a Dr. Nagy László Gyógypedagógiai Intézmény működik bennük), felkereshetők Ottlik Géza közel negyven nyelvre lefordított regényének felejthetetlen helyszínei.

Forrás: Magyar Irodalmi Emlékházak – Faludy György túra (Körmend- Güssing (Németújvár) – Rechnitz (Rohonc) – Velem-Kőszeg)

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

6. Turizmus és rekreáció

A Kőszegi-hegységben a turistáskodásnak nagy hagyományai vannak, már az 1800-as évek második felében szervezett formában működött turistaegyesület (Magyar Kárpát Egyesület kőszegi „turista kör”), akik kirándulásokat szerveztek, kijelölték a turistaútvonalakat, padokat, esőbeállókat építettek. 1928-ban már megjelent Thirring Gusztáv turistakalauza a Kőszegi-hegységről.

Az aktív turizmus területén 25 éves múltjának köszönhetően az Írottkő Natúrpark ismert desztináció. Az Írottkő Natúrparkért Egyesület 2009-ben Brüsszelben részt vett az Európai Turizmus Fórumon és az Európai Turizmus Napján, ahol 21 európai társukkal együtt átvehették a „Kiváló Európai Desztináció” díjat (EDEN - European Destinations of Excellence), így az Írottkő Natúrpark elismerést kapott, mint „Magyarország legjobban fejlődő ökoturisztikai desztinációja”.

6.1. A térség turizmusa számokban

6.1.1. A turisztikai kereslet

Településenként a belföldi vendégek száma (fő)																			
Időszak	Bozsok	Cák	Csepreg	Gencsapáti	Gyöngyösfalu	Horvátzsidány	Kiszsidiány	Kőszeg	Kőszegdoroszló	Kőszegpaty	Kőszegszerdahely	Lukácsháza	Nemescsó	Ólmod	Peresznye	Pusztacsó	Tömörd	Velem	Összesen a natúrpark területén
2010. év	572	115				361		2 406	475		166			323				1 030	5 448
2011. év	372	78				707		65	365		98			242				1 183	3 110
2012. év	1 496	109				528		2 603	346		137			249				1 745	7 213
2013. év	340	138				521		2 758	383		154			262				1 120	5 676
2014. év	447	155				532		3 568	341		143			257				1 282	6 725
2015. év	687	257				732		4 158	255		186			263				1 362	7 900
2016. év	481	391			56	547		4 772	391		91			180				1 219	8 128
2017. év	346	420			66	780		6 280	413		47			420				1 825	10 597
2018. év	448	359			31	443		6 246	335		14			512				1 386	9 774
2019. év	394	425				321		7 042	368		33			506				1 458	10 547
2020. év	546	337						6 939	477		37							1 213	9 549
2021. év	545	444				148		6 684	487		83							1 305	9 696

A koronavírus járvány miatti hiányos adatszolgáltatás következtében az adatok összehasonlíthatósága 2020. tárgyévtől korlátozott.

18. ábra Üzleti célú egyéb szálláshelyek vendégforgalma 2010 -2021

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Időszak	Bozsok	Cák	Csepreg	Gencsapáti	Gyöngyösfalu	Horvátzsidány	Kiszsídány	Kőszeg	Kőszegdoroszló	Kőszegpaty	Kőszegszerdahely	Lukácsháza	Nemescsó	Ólmod	Peresznye	Pusztacsó	Tömörd	Velem	Írottktő Natúrpark
2010. év	2 069	807				1 118		7 961	1 429		691			1 307				2 984	18 366
2011. év	1 345	651				884		6 557	1 241		517			936				2 709	14 840
2012. év	3 708	521				1 102		8 294	1 233		548			1 071				4 814	21 291
2013. év	1 117	748				1 093		9 165	1 277		535			710				3 198	17 843
2014. év	1 487	797				1 118		11 285	1 168		532			708				3 505	20 600
2015. év	2 625	1 273				1 572		11 515	1 218		781			984				3 275	23 243
2016. év	1 777	1 697			229	1 932		15 679	1 298		429			817				3 502	27 360
2017. év	1 555	1 739			225	1 747		18 913	1 425		283			1 119				3 867	30 873
2018. év	1 769	1 140			172	749		29 795	1 378		203			1 460				3 325	39 991
2019. év	1 149	1 682				1 334		37 052	1 161		203			1 911				3 628	48 120
2020. év	1 713	1 216						15 383	1 759		216							3 565	23 852
2021. év	1 685	1 723				972		19 678	1 506		344							3 821	29 729

19. ábra Üzleti célú egyéb szálláshelyek vendégforgalma - Összes vendégéjszaka száma (éjszaka) – Forrás: KSH

A Nemzeti Turisztikai Adatszolgálató Központ (NTAK) 2019-ben kezdte meg működését, melynek ma már minden szálláshely szolgáltat adatokat. (A vendéglátó üzletek és a turisztikai attrakciók 2021 november 1-étől csatlakoznak a rendszerhez, számukra az adatszolgáltatás 2023. július 1-jétől kezdődik.) Az NTAK rendszeréből a natúrparki településekre vonatkozó adatok a 2021-2022 évre alább láthatók:

Település	Összes vendég	Összes vendégéjszaka	Belföldi vendégek száma	Belföldi vendégéjszakák száma	Külföldi vendégek száma	Külföldi vendégéjszakák száma
Bozsok	1 008	3 019	952	2 879	56	140
Cák	451	1 647	442	1 629	9	18
Csepreg	2 761	7 696	1 874	5 142	887	2 554
Gencsapáti	108	715	88	433	20	282
Gyöngyösfalu	66	411	66	411		
Horvátzsidány	949	2 969	801	2 558	148	411
Kiszsídány	14	36	12	30	2	6
Kőszeg	19 673	50 760	18 671	46 747	1 002	4 013
Kőszegdoroszló	490	1 749	490	1 749		
Kőszegpaty						
Kőszegszerdahely	86	392	86	392		
Lukácsháza	112	604	109	601	3	3
Nemescsó						
Ólmod	378	1 085	367	1 060	11	25
Peresznye						
Pusztacsó						
Tömörd	234	251	224	241	10	10
Velem	1 059	3 088	1 038	3 027	21	61
Írottktő Natúrpark:	27 389	74 422	25 220	66 899	2 169	7 523

20. ábra 2021. év turisztikai adatai (Tartalmazza az üzleti célú és kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát is) - Forrás: NTAK

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

2022. 01-08 hó (KSH statisztika NTAK)						
Település	Összes vendég	Összes vendég-éjszaka	Belföldi vendégek száma	Belföldi vendég-éjszakák száma	Külföldi vendégek száma	Külföldi vendég-éjszakák száma
Bozsok	694	1 767	621	1 612	73	155
Cák	329	1 131	322	1 121	7	10
Csepreg	3 067	7 140	1 586	3 571	1 481	3 569
Gencsapáti	149	1 233	7	33	94	570
Gyöngyösfalu	-	-	-	-	-	-
Horvátzsidány	869	2 673	775	2 224	94	449
Kiszsídány	5	15	5	15	-	-
Kőszeg	19 916	47 831	18 059	43 183	1 857	4 648
Kőszegdoroszló	367	1 001	360	993	7	8
Kőszegpaty	-	-	-	-	-	-
Kőszegszerdahely	202	667	181	603	21	64
Lukácsháza	158	662	129	526	29	136
Nemescső	-	-	-	-	-	-
Ólmod	349	1 016	324	930	25	86
Peresznye	-	-	-	-	-	-
Pusztacső	-	-	-	-	-	-
Tömörd	227	287	222	274	5	13
Velem	890	2 558	853	2 485	37	73
Írottktő Natúrpark összesen:	27 222	67 981	23 444	57 570	3 730	9 781

21. ábra 2022. 01-08 hó turisztikai adatai (Tartalmazza az üzleti célú és kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát is)-
Forrás: NTAK

A vendégek száma 2022 első 8 hónapjában mind Kőszegen, mind a natúrparkban megközelítőleg (1%-os különbséggel) azonos a teljes 2021 évi vendégek számával, vagyis 2022 augusztusáig annyi vendég érkezett, mint előtte egész évben. Az eltöltött vendégéjszakák száma is megközelíti az előző év forgalmat.

Ha ehhez hozzá vesszük az egyes látogatóhelyek éves forgalmát (lásd alábbi táblázat), akkor megállapítható, hogy a térség idegenforgalma nem csupán a szállóvendégekre, hanem az átutazó vendégekre is erősen épít.

Megnevezés	2019	2020	2021	2022
Jurisics Vár	26510	21418	33873	39320
Kőszegi Városi Múzeumok	48634	36439	43049	49570
Kőszegi Várszínház	9716	4953	6981	8327
Bechtold István Látogató Központ	6895	3555	4710	5110
Tourinform iroda	10215	2420	4926	6557
Cák Pincesor	13957	13028	13887	14841
Stájer-házak	950	350	521	378
Kőszegi Kisvona				6000

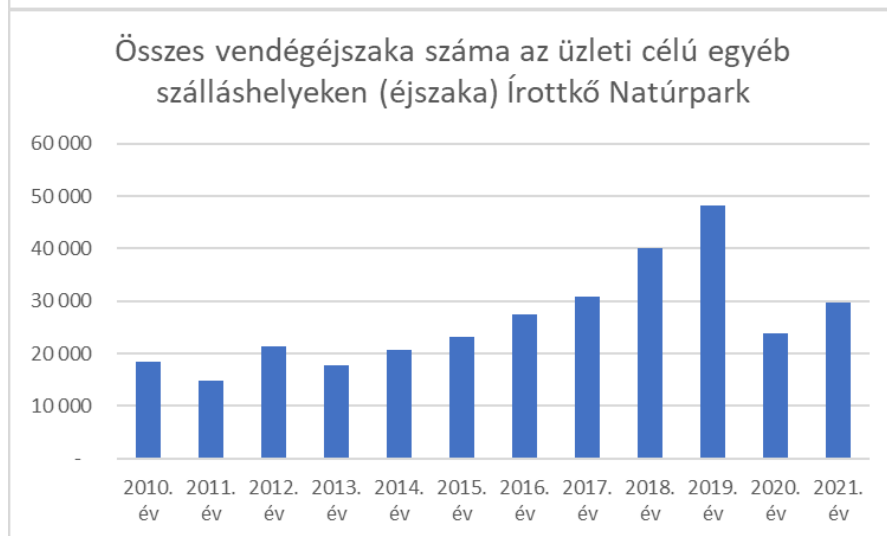
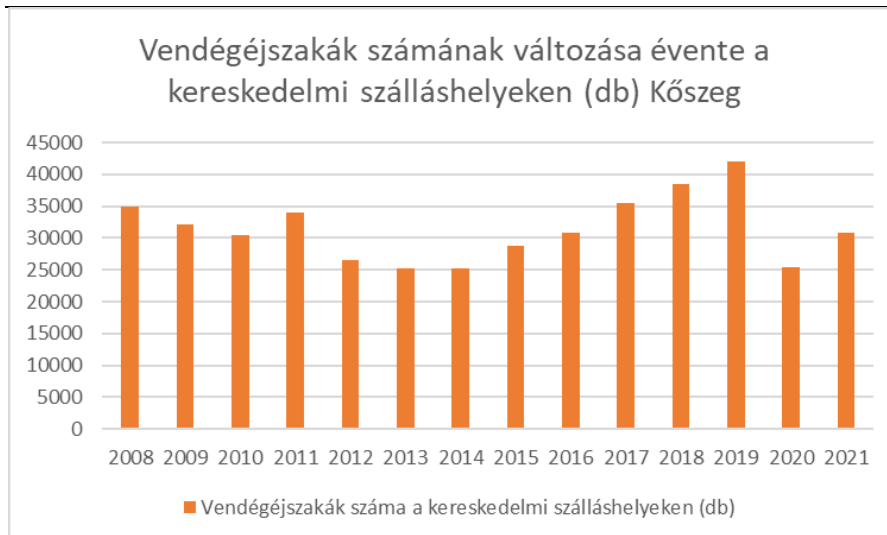
22. ábra Látogatóstatisztikák egyes látogatóhelyeken (fő/év)

Átlagos tartózkodási idő

A térségben az eltöltött vendégéjszakák száma átlagosan 2,5 nap körül mozog vendégenként. A kereskedelmi szálláshelyeken ez az érték 2,3 éjszaka, az üzleti célú szálláshelyeken jellemzően hosszabb a tartózkodási idő, átlagosan 3,3 éjszaka.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A turisztikai szezon

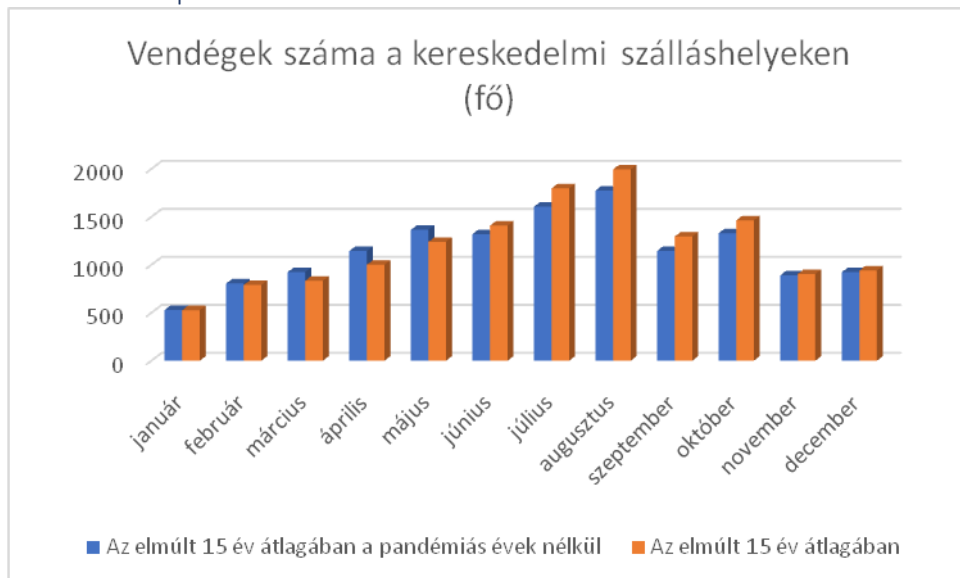
A grafikonból látható, hogy a turisztikai szezon az Írottktő Natúrparkban általában áprilistól októberig tart. A legkevesebb vendég január hónapban érkezik.

Írottktő Natúrpark

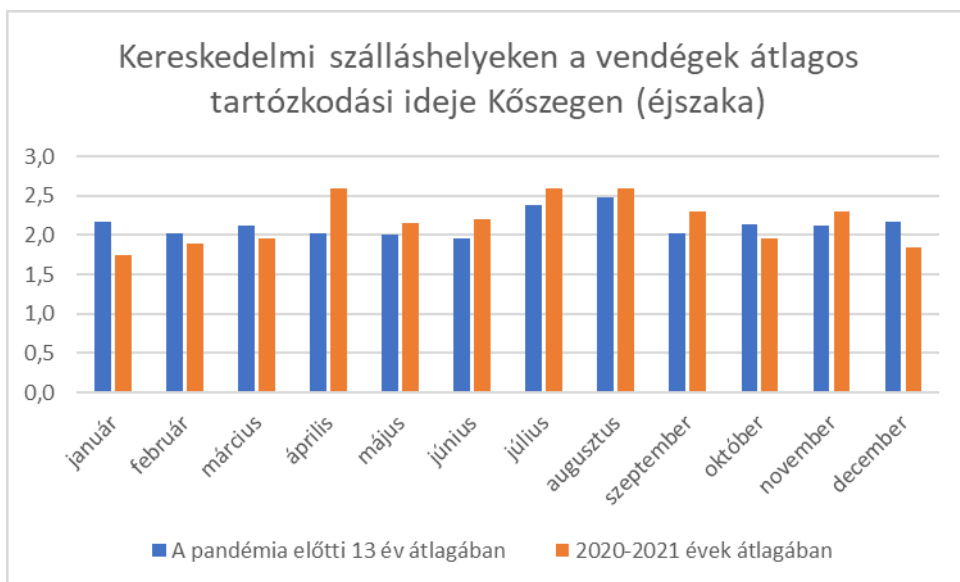
Határtalan természet - ezeréves kultúra

Az átlagos tartózkodási idő leginkább a július-augusztus, ezután a december-január, március és október hónapokban a leghosszabb. A nyári nyaralási időszakban jellemző a leghosszabb tartózkodás.

6.1.2. A pandémia hatása a turizmusra:

A statisztikai adatokból leszűrhető, hogy a vizsgált 15 év távlatához képest a 2 év (2020-2021) pandémiás időszak tavaszi (március-május) zárásai alatt tizedére csökkent a vendégek száma, a nyitás utáni nyári és őszi hónapokban (június-október) azonban az előző évekhez viszonyítva 2,5-szer annyi vendég fordult meg a kereskedelmi szálláshelyeken – amely adatok az elmúlt 15 év átlagában is érzékelhetők.

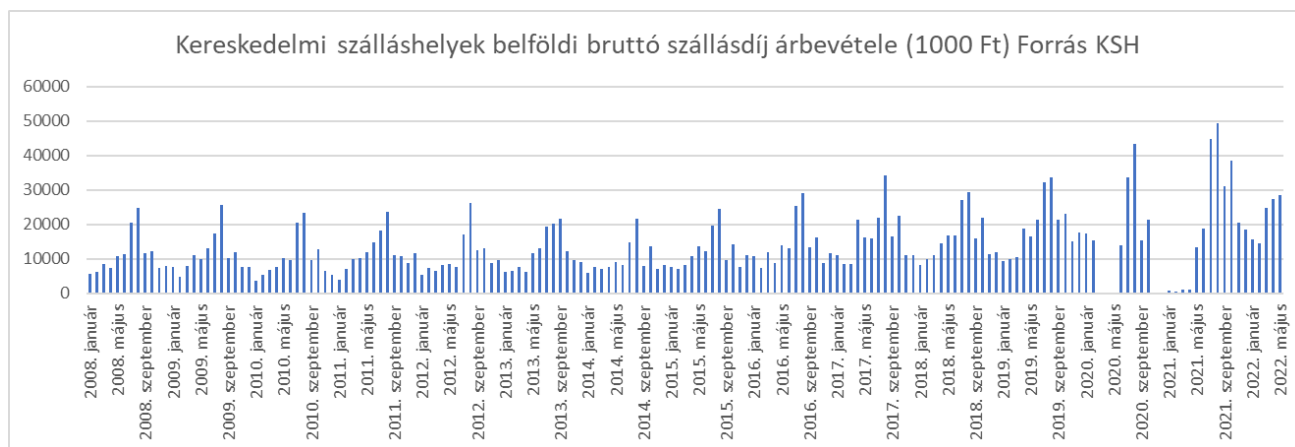
Továbbá jellemző mutató, hogy a pandémiás évek során a belföldi vendégeknek a tartózkodási ideje is meghosszabbodott.

A pandémia erős befolyással bírt a turisztikai keresletre. Előtte a turizmus határozottan felszálló ágban volt, mind a vendég, mind a vendégéjszakák, mind a turizmusból származó

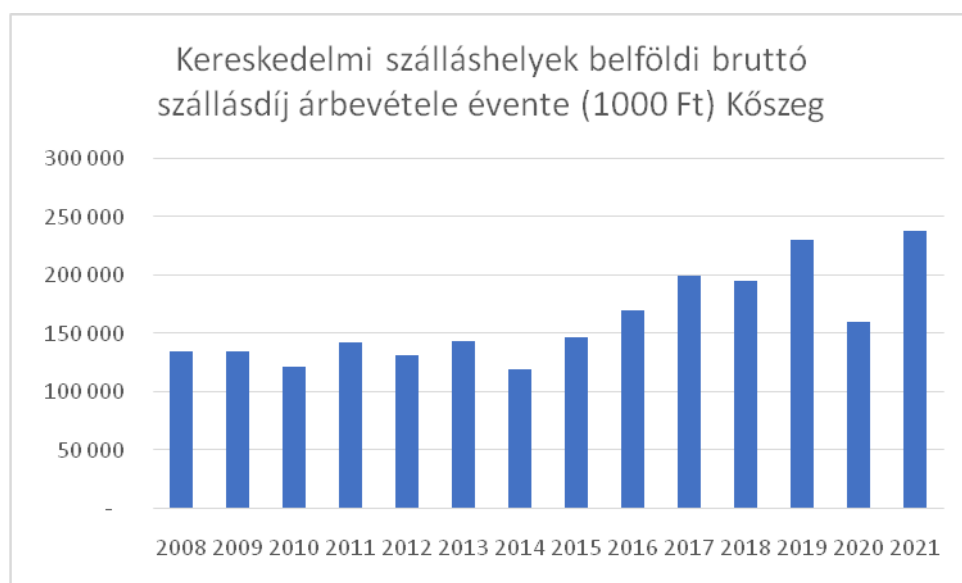
Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

bevétel tekintetében. A pandémia miatt kimaradt időszakokat azonban az utazóközönség a nyitás utáni időszakokban bepótolta.

Bár 2021-ben májusban indult a turisztikai szezon, a turizmusból származó bevételeken látható, hogy a május és december közötti időszakban is volt annyi bevétel a szálláshelyek kiadásából, mint a pandémia előtti évben – bár ehhez az is kellett, hogy abban az évben kevesebb turista látogatott külföldre, többen maradtak belföldön.

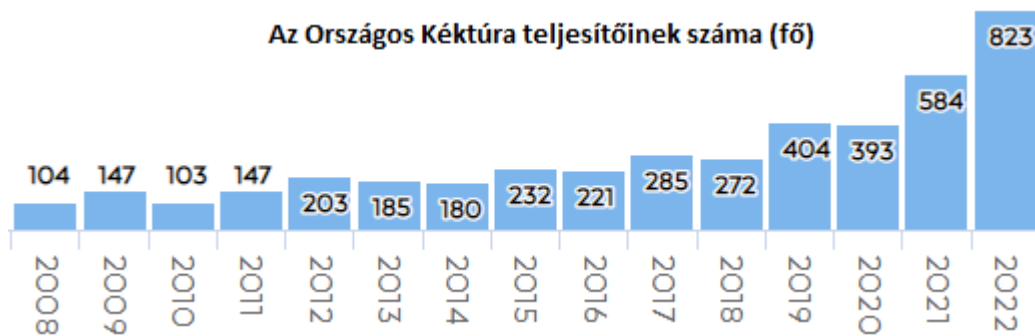

A pandémia egyértelmű hozadéka az, hogy az ország lakosságának – a tömegeket, embereket kerülvé – volt lehetősége rácsodálkozni a hazai természeti értékekre: a Magyar Természetjáró Szövetség adatai szerint 2021-ben 25%-kal nőtt a kéktúrázni indulók száma. 31 460-an vágtak neki a kék sávval jelzett útvonalnak. Ebből 24 180-an az Országos Kéktúra (OKT) teljesítését tűzték ki célul, a Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kéktúrát (RPDDK) 4337-en kezdték el, míg az Alföldi Kéktúrára (AK) 2943-an indultak útnak.

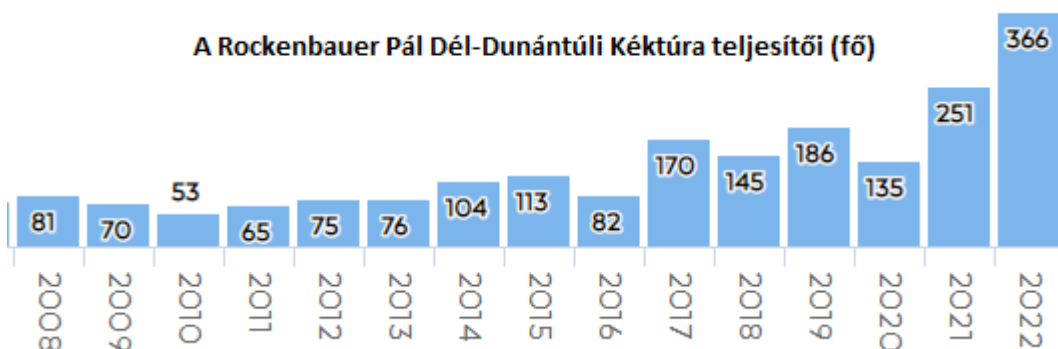
Mind 2021-ben, mind azóta 2022-ben a távokat teljesítők száma is minden eddigi rekordot megdöntött. Az Írott-kő csúcs a kiinduló- illetve végpontja az Országos Kékkört alkotó két kéktúrának. A mintegy 1170 km hosszú OKT-t 2021-ben 584-en, 50 százalékkal többen teljesítették, mint 2020-ban. 2022-ben 823-an, azaz 40%-kal többen.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Az 540 km-es RPDDK-t összesen 250-en teljesítették 2021-ben, ez 35 %-os emelkedést jelent. Majd 2022-ben újabb 46%-kal többen, 366-an. (forrás: kektura.hu)

6.1.3. Turisztikai kínálat - Szálláshelyek

Településenként a férőhelyek száma (db)																			
Időszak	Bozsok	Cák	Csepreg	Gyöngyösfalu	Horvátzsidány	Kiszsizidány	Kőszeg	Kőszegdoroszló	Kőszegpaty	Kőszegszardahely	Lukácsháza	Nemescsó	Ólmod	Peresznye	Pusztacsó	Tömörd	Velem	Gencsapáti	Összesen
2008. év							496												496
2009. év							481												481
2010. év							494												494
2011. év							620												620
2012. év							546												546
2013. év							495												495
2014. év							498												498
2015. év							483												483
2016. év							495												495
2017. év	60						472												532
2018. év							498												498
2019. év							453												453
2020. év							370												370
2021. év							438												438

23. ábra Kereskedelmi szálláshelyek kapacitása 2008-2021, tárgyév július 31-re vonatkozó adat2021 (sárgával jelölve a küszöb alatti, azaz 3-nál kevesebb férőhellyel rendelkező települések) - Forrás: KSH

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Településenként a férőhelyek száma (db)																			
Időszak	Bozsok	Cák	Csepreg	Gencsapáti	Gyöngyösfalu	Horvátzsidány	Kiszsidiány	Kőszeg	Kőszegdoroszló	Kőszegpaty	Kőszegszerdahely	Lukácsháza	Nemescső	Ólmod	Peresznye	Pusztacsó	Tömörd	Velem	Összesen
2010. év	73	24				56		181	27		77			20				153	611
2011. év	82	29				47		181	27		71			20				163	620
2012. év	82	35				52		223	27		71			21				163	674
2013. év	75	31				52		230	27		63			21				161	660
2014. év	94	29				60		254	30		38			21				173	699
2015. év	61	39				60		235	30		42			21				128	616
2016. év	69	41			20	60		229	28		42			21				159	669
2017. év	59	46			20	55		278	17		20			21				133	649
2018. év	59	46			20	32		313	17		20			21				144	672
2019. év	59	46				26		347	19		20			27				146	690
2020. év	46	36				31		413	21		22							133	702
2021. év	88	36			20	55		411	21		36							130	797

24. ábra Üzleti célú egyéb szálláshelyek kapacitása 2010 -2021 (sárgával jelölve a küszöb alatti, azaz 3-nál kevesebb férőhellyel rendelkező települések) – Forrás: KSH

Az Írottkő Natúrpark területén csupán 4 településen nincsenek kiadó szálláshelyek (Kőszegpaty, Nemescsó, Peresznye és Pusztacsó). A többi település mind rendelkezik kereskedelmi, vagy üzleti célú egyéb szálláshellyel (utóbbiba tartozik a magán szálláshely is). Az adatokból látható, hogy a COVID időszak alatt a kereskedelmi szálláshelyek férőhelye rövid időre csökkent ugyan, majd újra nőtt, az egyéb üzleti célú szálláshelyeké pedig jelentősen emelkedett. Az emelkedés leginkább Kőszeg, Bozsok és Kőszegszerdahely településeken jellemző. Az összes szállásférőhely 69%-a található Kőszegen.

A szálláshelyek kapacitáskihasználtsága a pandémia előtti időszakban évről-évre folyamatosan nőtt, 2019-ben a kereskedelmi szálláshelyeken 25%, az üzleti célú egyéb szálláshelyeken 19% volt.

Fentiek alapján egyértelmű, hogy a helyi lakosság, illetve a máshol élő, de itt ingatlannal rendelkező magánszemélyek és vállalkozók körében a Covid járvány ellenére is van helyben bizalom a turisztikai ágazat jövőjében.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

6.1.4. Turisztikai kínálat - Vendéglátóhelyek

Település	Egységek száma az időszak végén (db)	Önálló vállalkozó által működtetett egységek száma az időszak végén (db)	Társas vállalkozás által működtetett egységek száma az időszak végén (db)	Nonprofit és egyéb vállalkozás által működtetett egységek száma az időszak végén (db)
Bozsok	3		3	
Cák				
Csepreg	14	7	7	
Gencsapáti	13	6	7	
Gyöngyösfalu	6	1	4	1
Horvátzsidány	4	1	3	
Kiszsídány				
Kőszeg	87	25	58	4
Kőszegdoroszló				
Kőszegpaty				
Kőszegszerdahely				
Lukácsháza	6	1	3	2
Nemescső				
Ólmod				
Peresznye				
Pusztacső				
Tömörd				
Velem	5		5	
Írottktő Natúrpark	138	41	90	7

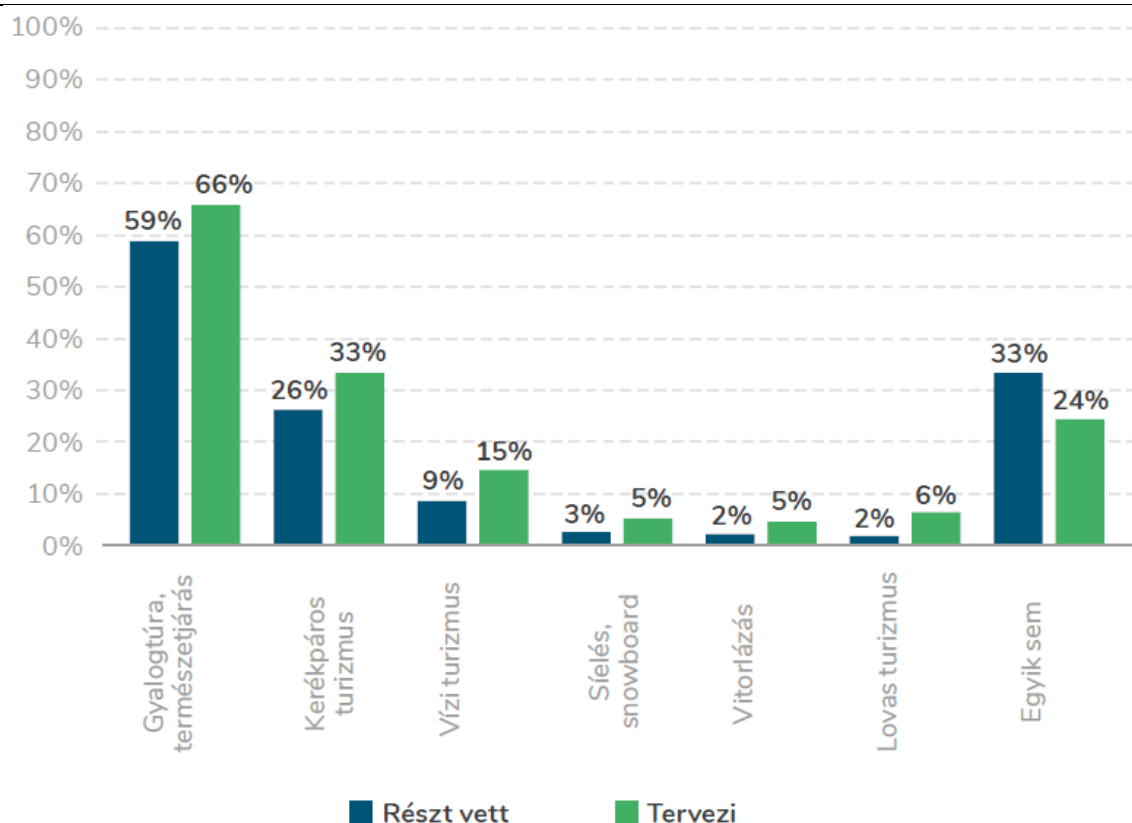
25. ábra Vendéglátóhelyek száma (db) 2021 decemberében – Forrás KSH

Míg a pandémia alatt a vendéglátóhelyek igyekeztek kivárni, a rezsi áremelések és alapanyagköltségek emelkedése a 2022. évben már erősen érzékeltették hatásukat.

6.1.5. Turisztikai kínálat – Aktív turizmus jellemzői

Az Írottktő Natúrpark területén több, mint 500 kilométer jelzett turista útvonal van, ezen belül 75 ajánlott túraútvonal és tanösvény. A natúrpark megalakulása óta egyre népszerűbb aktív turisztikai célpont – a natúrparkon belül – a Kőszegi-hegység területe. Ezt különösen erősítette a pandémia alatt, hogy a városokból is a környező, vagy távolabb lévő természeti helyeket keresték fel az emberek.

Írottktő Natúrpark Határtalan természet - ezeréves kultúra

26. ábra A magyar lakosság körében az aktív turisztikai túratípusokat a közelmúltban végzők és a részvételt tervezők aránya. (Forrás: Nemzeti Aktív Turisztikai Stratégia - piackutatás eredményei, 2020)

Több jelzett (kitáblázott, vagy felfestett) kerékpárút is található, az idelátogató jelenleg 18 ajánlott kerékpárútvonal közül választhat.

A vízi turizmus nem jellemző a natúrparkra, a Holdfényliget Kalandpark szokott szervezni rövid kenuutút a Gyöngyösön, azonban a vízállások, valamint akadályok miatt ez nem kiforrott ajánlat, érdemes lenne felmérni a lehetőségeket kisebb, szervezett útvonalra – megfelelő vízállás mellett

Több lovarda működik a natúrpark területén, sőt mezőgazdaság és erdészet ágazati oktatásban a Kőszegi Evangélikus Gimnázium, Technikum, Szakképző Iskola és Kollégiumban gazdaképzés is folyik lovas szakirányon.

Gyöngyösfalu-Lukácsháza-Gencsapáti a fogathajtás terén is rendelkezik hagyományokkal. A lovasturizmus ennek ellenére nem jelentős a natúrpark területén.

6.1.6. Írottktő Natúrpark a turisztikai térképen –pozíció

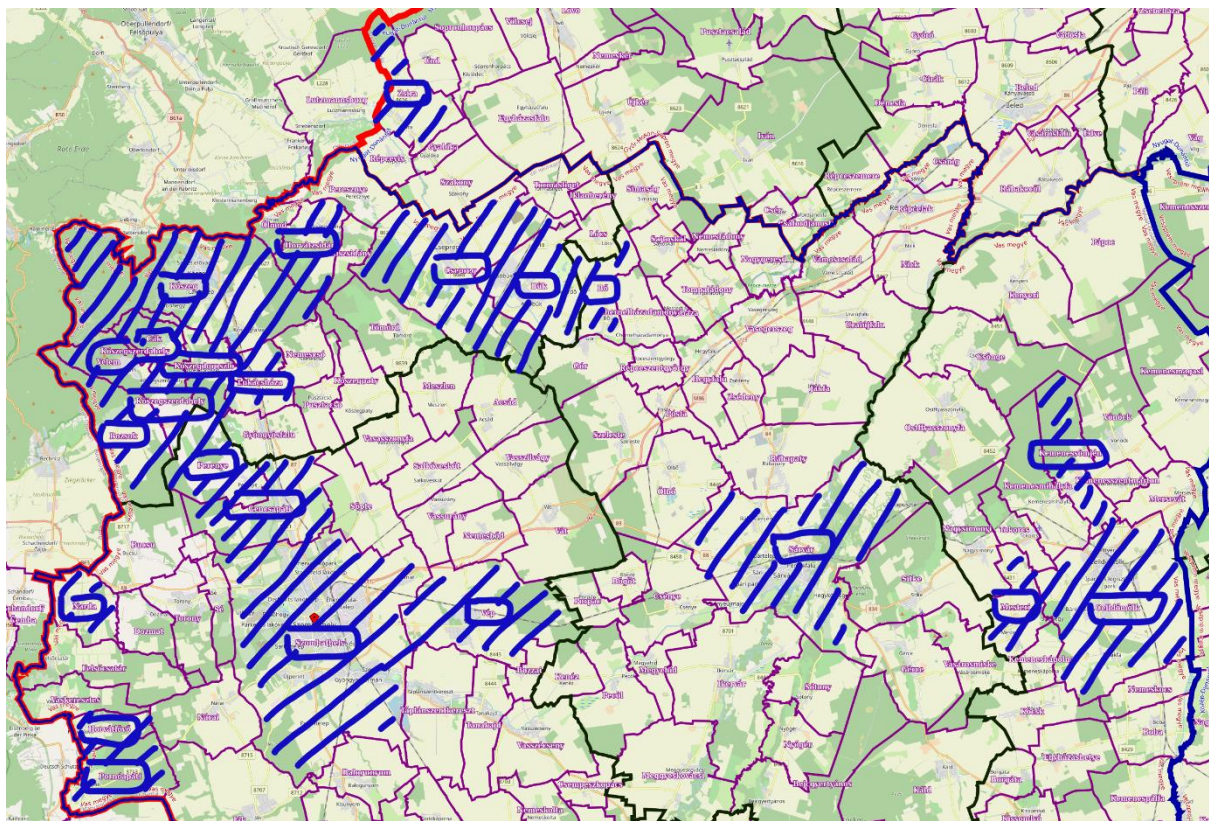
Az Írottktő Natúrpark területe turisztikai marketing szempontjából a **Bük-Sárvár Turisztikai térség** része. A térség kínálatának zászlóshajóit Bükfürdő és Sárvár nemzetközi vonzerővel rendelkező gyógyfürdői jelentik, de az egészségturisztikai célpontok mellett a desztináció kulturális értékei is fontosak. Az viszont érthetetlen, hogy a térség településeit mi alapján jelölték ki, hiszen ez így nem egy egybefüggő térség:

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Bük–Sárvár turisztikai térség települései:

Bozsok, Bő, Bük, Cák, Celldömölk, Csepreg, Gencsapáti, Horvátlövő, Horvátzsidány, Kemenessömjén, Kőszeg, Kőszegdoroszló, Kőszegszerdahely, Lukácsháza, Mesteri, Narda, Perenye, Pornóapáti, Sárvár, Szombathely, Velem, Vép, Zsira (Forrás: 1. melléklet a 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendelethez)

27. ábra Bük-Sárvár Turisztikai Térség településeinek térképe, Térképalap: <https://data2.openstreetmap.hu/>

Ahogy a Bük-Sárvár Turisztikai térség image filmjének jelentős része Kőszeget és Kőszeghegységet mutatja be, a Magyar Turisztikai Ügynökség csodasmagyarország.hu marketingoldalán is csak Kőszeg belvárosa és a Kőszegi-hegység szerepel, az Írottktő Natúrpark nem kerül említésre.

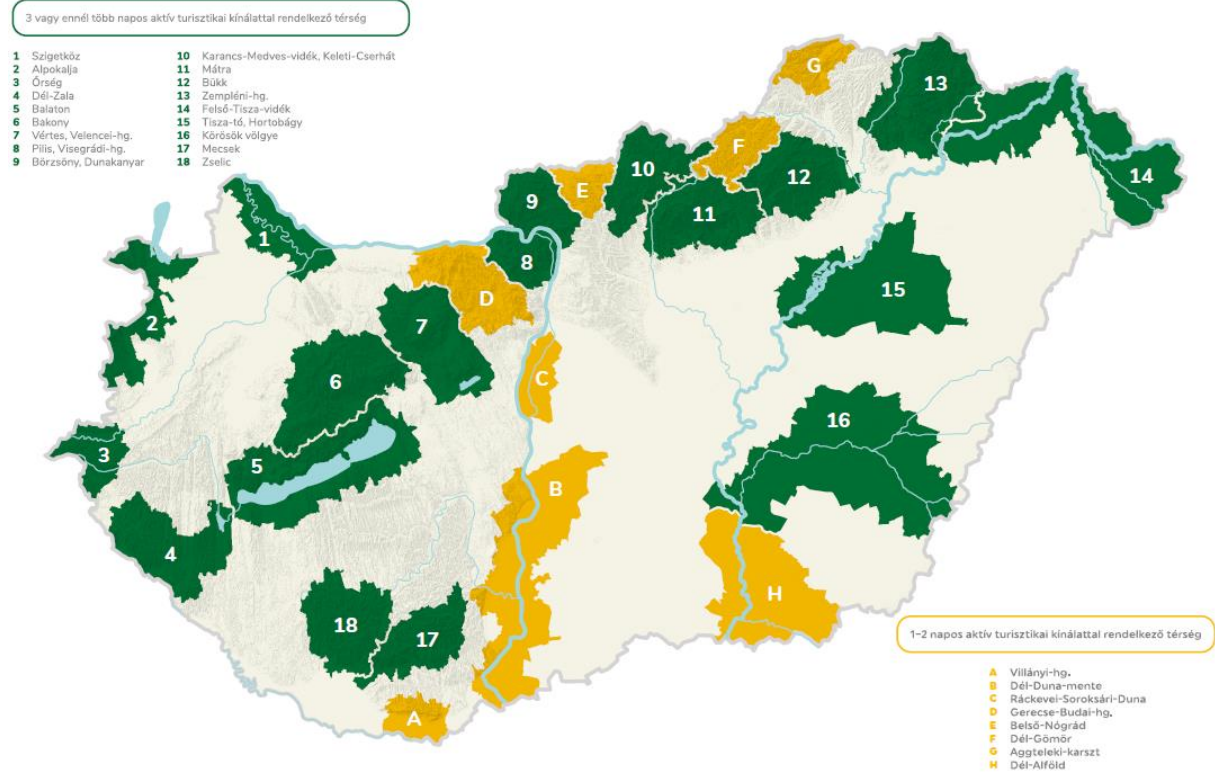
Az Írottktő Natúrpark településeinek nagyobb része az **Alpokalja aktív turisztikai fejlesztési térség részeként** került meghatározásra a Nemzeti Aktív Turisztikai Stratégiában.

A dokumentumban több helyen is nevesítik a natúrparkok szerepét az aktív turizmus terén. A stratégiában tárgyalt aktív turisztikai elemek fontos részei a natúrpark szolgáltatási területének, potenciális fejlesztéseknek.

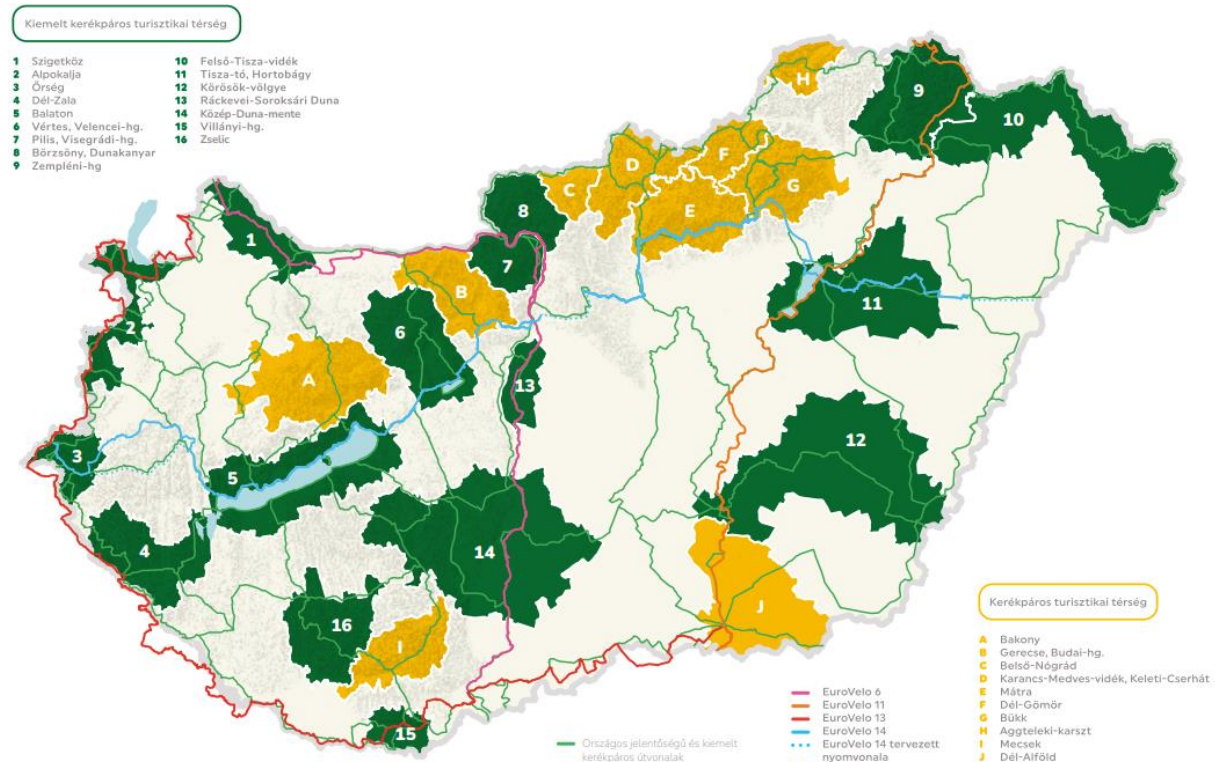

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

28. ábra Magyarország aktív turisztikai fejlesztési térségei a Nemzeti Aktív Turisztikai Stratégiában

29. ábra Alpokalja kiemelt kerékpáros turisztikai térség 2. számmal a Nemzeti Kerékpáros Stratégiában

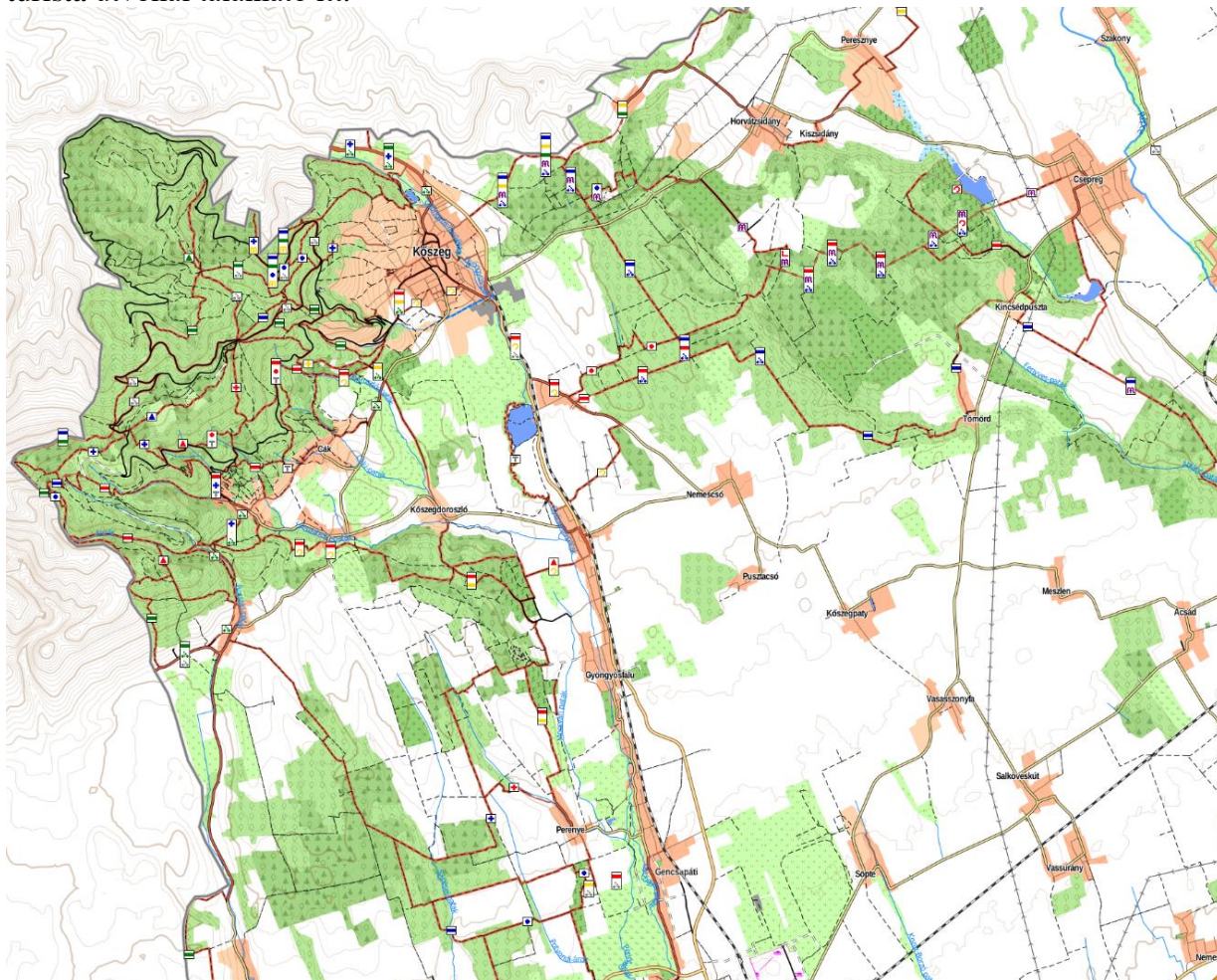
Határtalan természet - ezeréves kultúra

6.2. Gyalogtúrák, természetjárás

Évente az Írottktő Natúrparkért Egyesület és partnerei által szervezett vezetett túrákon (98%-ban gyalogos, kisebb részben kerékpáros) részt vett személyek száma (fő):

Év	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Túrák száma	47	52	76	78	52	101
Résztevő (fő)	1925	2169	2584	1957	824	1335

A natúrpark területe, aktív turizmus szempontjából kedvelt úticél, számos jelzéssel ellátott turista útvonal található itt.

30. ábra Az Írott-kő Natúrpark területét behálózó főbb turista útvonalak

Legjelentősebb hosszútávú túramozgalmak, zárandokutak

Országos és nemzetközi hosszútávú túraútvonalak, zarándokutak haladnak az Írottő Natúrpark területén.

Országos Kékkör

A Kékkör három önálló túraútvonalából (jelvénytípusú túraútvonalakból) kettőnek itt van egyik kiindulópontja, az Írott-kő csúcs. Az Országos KéktúraKöszeg és Ólmod felé, a Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kéktúra Kalapos-kő és Bozsok felé induló országkerülésre. A túra hossza mintegy 2550km. Az Országos Kéktúrát – mely 1930-ban Európa elsőhosszútávú turistaútja volt – 2020-ban a National Geographic beválasztotta a világ leginkább ajánlott 25

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

útí célja közé. A túra célja hazánk természeti szépségeinek, tájainak, lakóéletének, országunk történelmének, kulturális kincseinek megismerése.

Borostyánkő útvonal

Burgenlandban és Nyugat-Magyarországon a Borostyánkő útvonal (Bernstein Trail) a régi „Római borostyánút” mentén halad, amelyen az ókorban értékes borostyánt szállítottak a balti államokból az Adriai-tengerig. Ma változatos és kiemelkedő túrázási élményre nyílik itt lehetőség.

Szent Márton zarándokút

Szent Márton zarándokút, mely Szent Márton életéhez kötődő helyszíneken vezet végig Szombathelytől (Savariától) Tours-ig.

Mária út

A Mária út Közép-Európa legnagyobb zarándokútja, mely népünk Máriához kötődő szent helyeit (kegyhelyeit, kápolnáit, forrásait) csatolja be a európai zarándok vérkeringésbe. A zarándoklás azonban már nem egyszerűen utazás, túra, vagy kirándulás. A zarándokútlépései elsősorban belső lépések az emberi szív szentélye, és Isten irgalmának elő forrása felé.

Vasfüggöny túraútvonal

Az útvonal a hajdani NY- és K-Európát egymástól elzáró vasfüggöny útvonalát követi 420km-en a zöld sáv jelzésen. A Rajkától Felsőszőlőnőknél át Gyékényesre vezető hosszútávú túraútvonal a Natúrpark területére Bozsokon Bucsú felől érkezik be, a Kalapos-kövek közelében halad el, érinti a Kőszegi-hegység legmagasabban fekvő nem foglalt forrásait (Ebensperger és Tündér-forrás), felmegy az Írott-kőre (kb. 7,5km ↑557 m), onnan le a Hörmann-forrás, Stájerházak, Sziklaforrás felé halad, az Andalgó felől bejön Kőszeg határába (13,5km ↓578 m), majd továbbra is végig a határ mentén megy Ólmod, majd Répcevis felé.

alpannonia®

Az alpannonia® osztrák-magyar túraútvonal, összeköti az alpesi hegyeket a pannon térséggel Gyönyörű tájakon vezet keresztül, a túrázók szinte az egész úton csodálatos panorámában gyönyörködhetnek és felejthetetlen élményekkel gazdagodnak!

A túraútvonal fő ágát piros alpannonia® jelzés mutatja. A hosszabb útvonalat választók Fischbachtól Kőszegig 120 km-t tesznek meg 7 szakaszban, szakaszonként kb. 14-21 km-es távot teljesítve. Aki rövidebb távot választana annak a Semmeringtől Kőszegig tartó változatot ajánljuk, amin alig több, mint 98 km-t tesz meg 6 szakaszban.

A túraútvonal helyi mellékágain sárga alpannonia® jelzés vezeti a túrázókat. Ezek fél- vagy egy napos rövidebb túrák, körtúrák, nem igényelnek különösebb erőnlétet, viszont kiváló „bemelegítő” útvonalak, és élménydús programokat kínálnak minden korosztálynak!

Helyi túramozgalom és helyi útvonalak

Írott-kő Natúrpark alpannonia® túramozgalom

Az évszázados túrautak mellett 2021-ben új jelvényt szerző túramozgalom indult az Írott-kő Natúrparkban: **alpannonia® light néven 12 könnyű túrakör, alpannonia® hard néven 10 nagyobb túrakör** segíti a natúrpark felfedezését.

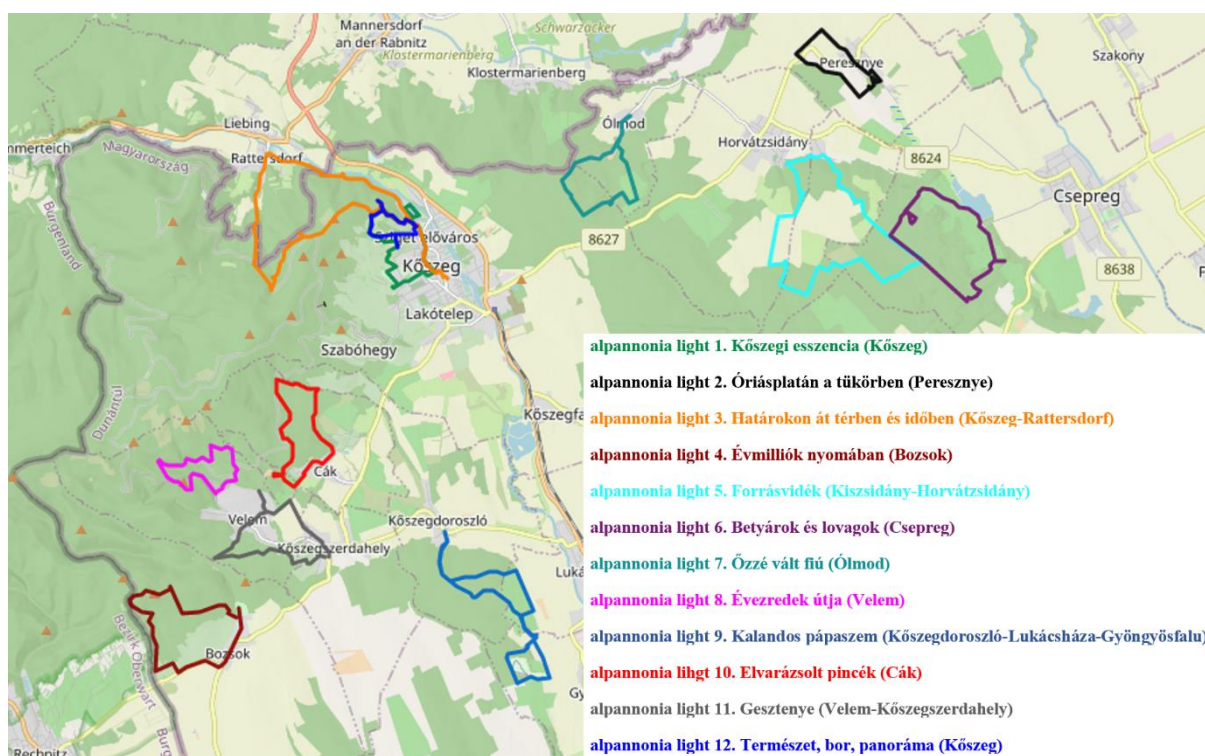
A fél- vagy egynapos körtúrák élménydús programot kínálnak minden korosztálynak. A túrákhoz túraútlevél kérhető a Tourinformban vagy a szálláshelyeken.

A 12 könnyű alpannonia® light körtúra gyerekeknek és idősebbeknek is ajánlott -3 km és 15 km közötti távokkal. A javasolt kezdőpontok elérhetők tömegközlekedéssel. A körtúrák táblái térképpel, segítő útmutatással, humorral és lélekemelő idézetekkel, valamint tudományos érdekességekkel kísérik az utat. Ha valaki mind a 12 light túrakört, vagy mind a 10 hard túrakört végigjárja és a rovarhotel igazolópontokon megválaszolja a kérdéseket, kérheti a megérdemelt „hátizsáktetkőjét” a Kőszegi Tourinformban.

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

31. ábra alpannonia® light túrák

Írottkő Natúrpark Pirostúra (piros sáv jelzés) útvonala a Csepregi Boldogasszony-tótól, Kőszegen és az Írottkő csúcsán át, a szombathelyi Kámoni Arborétumig vezet. A piros sáv jelzéssel jelölt útvonalat - akárcsak a Kéktúrát - érdemes részletekben teljesíteni, hiszen az 56 km-es hosszú az edzettebbeknek is legalább 16 óra kell teljesíteni. A túra az Írottkő Natúrpark jellegzetes tájain, védett és nem védett erdein vezet keresztül számos érdekességet és látnivalót érintve!

Hegyaljai körtúra: A sárga körséta jelzéssel ellátott turistaúton végigjárhatjuk a Kőszeghegyalja és a Gyöngyösmenye településeit, erdőkön, szőlőhegyen, gesztenyéseken át, érintve a Cák pincésort, a Csömötei-szőlőhegyet. Egész napos programnak tervezzük. Bármelyik településről indítható a 24,5 km-es, 229m-es szintemelkedéssel járó körtúra, melynek útvonala: Kőszegszerdahely-Velem-Cák-Kőszeg-Kőszegfalva-Lukácsháza-Kőszegszerdahely.

6.3. Tanösvények – ismertető séták, vagy túrák

Források útja tanösvény: A Kőszegi-hegység magyar oldalán, kedvelt és kevésbé ismert forrásokat fűz fel egy útvonalra a 16 km-es tanösvény. Állomásai: velemi Vasa-kút, Szentkút a Szent Vid alatt, Gyertyán-kút, Jávorkút, Borha-forrás, Enikő-forrás, Elektromos-forrás, Cseke-forrás, cák Hordómosó-forrás, bozsoki Szentkút, végül egy aprócska kitérő a táblával nem jelzett Pütyör-forrásig. A velemi buszfordulóból indul és Boszokon ér véget. 16 km, ↑435 m, 5 óra.

Létesítő/fenntartó: Írottkő Natúrparkért Egyesület

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Chernel-kert és madárvédelmi mentőközpont

A látogatóközponttól mindössze 100 méterre található piciny arborétum Kőszeg város helyi jelentőségű védett természeti területeinek legékesebbje. A kertben több mint háromszáz növényfaj tekinthető meg.

A hangulatos ösvények mentén számos botanikai különlegességgel találkozhat a látogató. A 2,5 hektáros park ad otthont Magyarországon egyetlen olyan tanösvényének, ahol a Kárpát-medence legveszélyeztetettebb növényfajainak példányai között sétálhatunk.

A kertben madárvédelmi mentőközpont üzemel. Lehetőséget biztosítunk a látogatók számára is, hogy testközelből megismerkedjenek madarainkkal. Ezt szolgálja a bemutatórész, ahol ragadozó madarakkal, illetve fehér gólyákkal találkozhatunk.

Létesítő/fenntartó: Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

A **Chernel-kert tanösvényen** megismerhető fajok (Minden növény mellett tábla mutatja a nevét és jellemző élőhelyét.): • Apró nőszirm • Árnika • Bánáti bazsarózsa • Bodzalevelű macskagyökér • Bókoló zsálya • Buglyos szegfű • Csengettyűvirág • Csermelyciprus • Csikófark • Csillagvirág • Deres csenkesz • Erdei ciklámen • Erdei gólyaorr • Erdei holdviola • Erdei szellőrózsa • Erdélyi nyúlfarkfű • Északi sárkányfű • Északi sás • Ezüstös gyékény • Fali kövirózsa • Farkasboroszlán • Fátyolos nőszirm • Fekete galagonya • Fekete kökörccsin • Fekete ribiszke • Fenyérgamandor • és még sokan mások.

Létesítő/fenntartó: Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

alpannonia® és Országos Kéktúra tanösvény

Témája: Az alpannonia® nemzetközi élményút vonal ismertetése és az Országos Kéktúra története, kialakulása, magyarországi szakaszai, a jelvénytulajdonos mozgalom megismertetése.

Elhelyezkedése: A tanösvény az Aradi vértanúk parkjában a Természetvédelmi Látogatóközpont mellett a kőszegi túra- és szabadidőközpontot járja körbe.

Hossza: 100 m, állomások száma: 5

Létesítő/fenntartó: Kőszeg Város Önkormányzata

Pösei Sárkány Tanösvény

1867-ben az egykori Nagypöse településrész szőlőhegyéről hazafelé menet a kissé kapatos gazdák sárkányt véltek látni ill. hallani egy öreg fűzfa odújában. A másnapra bagollyá változott sárkány kiűzésének történetét lejegyezte a község korabeli krónikása, így az korrajzként máig fennmaradt. A 7 állomásból álló tanösvényen, csodálatos természeti környezetben, kellemes séta közben ismerkedhetünk a 150 éves legenda vidám részleteivel és Gyöngyösfalu múltjával, értékeivel.

Létesítő/fenntartó: Szőlőfürt Egyesület

Óriások útja tanösvény – Összhangban a természettel!

A 2003-ban létesített Óriások útja tanösvény – a még meglévő tábláinak megőrzésével - 2021-ben került újragondolásra! Bozsok különleges természeti és természetközeli értékeit mutatja be.

Az alpannonia® light natúrparki körtúra mozgalom Évmilliók nyomában elnevezésű 4. körtúrájának nyomvonalán kerültek elhelyezésre a tanösvény táblák és rendhagyó módon kialakított táblás padok is összesen 6 helyszínen.

A megújult tanösvényen a helyi legendák mesebeli történeteit kiegészítik a környék geológiájáról, barlangjairól, különleges növényeiről, gombáiról, állatairól, valamint a szőlőhegy pincéiről szóló érdekességek, amelyek megmutatják, hogy élhetünk összhangban a természettel.

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A túra a bozsoki Sibrik kastélytól indul, hossza 7 km, kb. 250 m szintemelkedéssel. Állomások száma: 6

Andalgó sétaút tanösvény

A tanösvény a Kőszegi-hegység korábban igen kedvelt sétaútjához köthető történelmi, kulturális eseményeket, értékeket mutatja be. Hasznos információkat nyújt a Kőszegen túrázóknak.

Az útvonal Kőszegen, a Kálvária utca végén található indítótáblától (volt Dreiszker Intézet) – Koronaörző bunkert érintve – az Andalgó sétaút mentén halad egészen az államhatárig. Hossza: 2 km; 1,5 óra

Állomások: Az Andalgó állomásai: 1. Az Andalgó története, 2. Vallási jelképek a határban, 3. A bortermő határ, 4. Turisták a határban, 5. Gyöngyös- patak erejével, 6. Utak a határon, 7. Vendéglátás a városban, 8. Kőszeg és az államhatár, 9. Vámok a határban, 10. Kőszeg Város határai

Létesítő/fenntartó: Kőszeg Város Önkormányzata

Csillaghúr tanösvény

A táblákon az Írottkő Natúrpark jellemző növény- és madárvilága fedezhető fel. Az első, ismertető tablót követően a tanösvény táblák bal oldalán a bemutatandó élőlény képe és neve látható. Alatta egy időskálán szemléltetik, hogy az ábrázolt madár mikor látható a területen, mikor költ, növény esetében pedig, hogy mikor virágzik. A tábla jobb oldalán piktogramokat és szöveges ismertetőket találunk a bemutatott élőlény jellegzetes tulajdonságairól, méretéről, élőhelyigényéről, a madarak tojásáról. Elhelyezkedése: Kőszegről vagy Velemből gépkocsival az Óház-kilátót jelző táblát követve jutunk el a Kincs-pihenő/Okmányos parkolóig. Itt találjuk a baloldali sorompó mellett a tanösvény első tábláját. Tovább az aszfaltos úton, majd azt elhagyva a zöld jelzés mentén vezet a tanösvény az Óház-kilátóig, majd a kilátótól a hegygerincen húzódó erdészeti földúton (kék háromszög, majd jobbra a kék kör) vezet vissza a parkolóig. Hossza: 3,5 km-es körtúra; 2 óra.

Létesítő/fenntartó: Írottkő Natúrparkért Egyesület

Írottkő „tanösvény” – Ismerd meg az Írottkő Natúrparkot!

A Hörmann-forrás parkolójától, az Írottkő-kilátóra vezető gyalogút mentén haladva ismerkedhetünk meg a határon átnyúló Írottkő Natúrpark tevékenységeivel, látnivalóival. A fényképes ismertető táblák célja, hogy a turistákat visszatérésre invitáljuk a natúrparkba. Hossza: 2 km; 2,5 - 3 óra. Ajánlott felszerelés: Kényelmes túracipő és ruházat.

Létesítő/fenntartó: Írottkő Natúrparkért Egyesület

Halismereti tanösvény

A Kőszegi Csónakázó-tó körüli tanösvény halismertetője a tó halfaunáját is magában foglalja. Hossza: 800 m, 1/2 óra.

A tanösvény mentén található táblák:

• Csuka • Bodorka • Amur • Szivárványos pisztráng • Szilvaorrú keszeg • Sebes pisztráng • Paduc • Márna • Kecsege • Karika keszeg • Fehér busa • Domolykó • Compó • Balin • Süllő • Kűsz • Harcsa • Ezüstkárász • Dévérkeszeg • Ponty • Nyurga ponty

Létesítő/fenntartó: Kőszegi Sporthorgász Egyesület

Királyvölgyi tanösvény

A tanösvény az Írottkő Natúrpark jellemző növény-, gomba és állatvilágát mutatja be. A háromszög alakú, művészi kivitelezésű táblákon festmények mutatják be az élőlényeket

Írott-kő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

(festette: Németh János). A kép alatt a nevüket magyarul és latinul olvashatjuk, valamint a fajra jellemző rövid leírást találunk.

A tanösvény megközelíthető gyalogosan, Kőszegen az Árpád térről (K+ jelzés), a királyvölgyi gyalogúton vezet végig, melynek mentén láthatjuk a tanösvény tábláit. A gyalogút eléri az aszfaltozott utat (Királyvölgy), melyen tovább haladva (Gesztenyefa utca) annak végéig húzódik a tanösvény. Hossza: 2 km; 1 óra. Ajánlott felszerelés: Kényelmes túracipő és ruházat. Fenntartó: Kőszeg Város Önkormányzata

Kultúrák hegye tanösvény

A Kőszegi-hegység egyik legnépszerűbb kirándulóhelye az 589 méteres Szent Vid-hegy tetején kápolna és környéke. A hegyet Közép-Európa egyik legismertebb régészeti lelőhelyeként tartják számon. A tanösvény a hegyen élt különböző népek kultúráit mutatja be az újkőkortól az újkorig a különböző régészeti korszakokban.

Elhelyezkedése: Velem község határától a sárga alpannonia® jelzés mentén, meredek ösvényen vezet a Szent Vid kápolnáig.

Hossza: 2 km; 2 óra. Ajánlott felszerelés: Kényelmes túracipő és ruházat. A tanösvény mentén található táblák: Újkor, Rézkor, Kora és középső bronzkor, Késő bronzkor, Vaskor és a kelták, Római kor, Karoling-kor, Népvándorlás kora, Magyar középkor, Újkor

Létesítő/fenntartó: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

Sebes Pisztráng tanösvény

A Gyöngyös patak és környezetének élővilágát, természeti értékeit ismerhetjük meg a tanösvényen. A táblák környékén több hódok által károsított fa is található, így a tanösvény saját felelősségre látogatható. A patak buja növényzetéhez, vizenyős területhez megfelelő ruházat és lábbeli viselése ajánlott. Hossza: 900 m; fél óra. Állomások száma: 3.

A tanösvény mentén található táblák: Gyöngyös patak bemutatása, A Gyöngyös patak élővilága (hódok), A Gyöngyös patak jellemző őshonos halfajtái. A tanösvény mentén bejárható szakaszon kizárólag sportszerű műlegyező, pergető műcsalis módszerrel lehet horgászni. A területen csak Vas megyei kiemelt területi jeggyel lehet horgászni, és minden megfogott pisztrángot kíméletesen vissza kell engedni a patakba.

Létesítő/fenntartó: Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége

Ördögárok geológiai tanösvény

A Kőszegi-hegység egyik leghosszabb, de főleg legmélyebb sziklás „szurdoka”, melyben évtizedekkel ezelőtt még szekérút vezetett, Kőszeg város közvetlen szomszédságában fekszik. A metamorf kőzetek eróziós pusztulása jól megfigyelhető itt. Az innovatív geológiai tanösvényen a hegység más helyszínein található kőzetek, sőt a metamorfózis előtti kőzettípusok is bemutatásra kerülnek. Az érdekességeket kiemelő szakmai bemutatáson túl törések, gyűrődések, izgalmas geológiai megfigyelések, aktivizáló kérdések várják az arra járókat.

Létesítő/fenntartó: Kőszeg Város Önkormányzata

Királyvölgyi madár és természetvédelmi tanösvény

Kőszeg első tanösvénye, mely az Írott-kő Natúrpark jellemző növény- és állatvilágát mutatja be.

A háromszög alakú, művészi kivitelezésű táblákon festmények mutatják be az élőlényeket (festette: Németh János). A kép alatt a nevüket magyarul és latinul olvashatjuk, valamint a fajra jellemző rövid leírást találunk. A tanösvény hossza 1,5 km az Árpád-tértől a Királyvölgyi gyalogút mentén.

Létesítő/fenntartó: Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Borongoló tanösvény (Csepreg Bene-tó környéke)

A csepregi Bene-tó körüli Borongoló tanösvényen ismerhetjük meg a helyi borászat és a környék érdekességeit.

Létesítő/fenntartó: Csepreg Város Önkormányzata

Chernel nyomában tanösvény

Tömörd településtől a Madárvártához vezető út mentén 2023. tavaszán létrehoztuk a natúrpark legújabb tanösvényét. A Chernel nyomában tanösvény bemutatja az Ablánc-patak állat-és növényvilágát, bemutatja a Madárvártát és annak tudományos eredményeit, valamint a tömördi Nagy-tó állat-és növényvilágát.

6.4. Kerékpáros útvonalak

Az Írott-kő Natúrpark ötvözi a hűvös erdei, a nyílt síkvidéki, tavak menti és a hegyi kerékpározás minden örömét. A kerékpártúrák között a családok, gyerekek, idősök és sportolók is megtalálhatják a kedvenc kerékpártúrájukat.

Számos nyugat-dunántúli kerékpáros kör és több osztrák-magyar kerékpáros útvonal hálózza be a natúrparkot. Számos látnivaló, borászat található a kerékpározható utak mentén. Sőt, Kőszegről kerékpáron könnyen elérhető Léka (Lockenhaus) vára, Bükfürdő, Locsmánd (Lutzmannsburg), Szombathely vagy térsége is.

Aki nem hozza magával kerékpárját, kerékpárkölcsonzók, szerelőállomások, -műhelyek, természetjáró kerékpáros pont és kerékpárosbarát szállások segítik túráit.

Ajánlott főbb kerékpártúrák:

Kőszeghegyalja - Abért-tó kerékpáros körtúra – részben a Natúrpark Kerékpárúton 26,5 km

Kőszeg és az Alpokalja ötvözi a hűvös erdei, a síkvidéki és a könnyedebb hegyi kerékpározás minden örömét. A lankás aszfaltozott és murvás erdei utak mindenkinek személyre szóló, felejthetetlen élményeket kínálnak! Az útvonalat ideálisan mountain bike vagy trekking kerékpárokkal lehet a legkényelmesebben bejárni (bérelhető Kőszegen vagy Gyöngyösfalun). Kőszegről a Natúrpark Kerékpárúton indulunk az Abért-tóhoz, végig kitáblázott, javarészt főutaktól szeparáltaszfaltozott kerékpárúton. Onnan a Natúrpark Kerékpárutat elhagyva az Abért-tó gátján kavicsozott utakon érjük el a Lukácsháza és Kőszegdoroszló közötti kis forgalmú, aszfaltozott közutat, melyen Bozsokra juthatunk. Innen újra a jelölt Natúrpark Kerékpárút kavicsos útján kerekeshetünk a Hegyalja megkapó tájain. Cákon és Velemen keresztül visszajutunk Kőszegre. Érdekes egész napra tervezni, időt tölteni közben az Abért-tavaknál és végiglátogatni a hegyaljai települések látnivalóit.

Útvonal: Kőszeg – Abért-tó – Kőszegdoroszló – Kőszegszerdahely – Bozsok – Velem – Cák – Kőszeg.

Írott-kő Kerékpárút 43 km

Gyakorlott mountainbike-osoknak javasolt túra, változatos domborzat, köztük a hegyet átszelő erdei útvonal, nem mellesleg egy kis kitérővel az Alpokalja legmagasabb csúcsa várja a kerekesheteket az Írott-kő kilátóval Legmagasabb pont: 810 m az Írott-kő csúcs közelében lévő Passhöhe mellett.

Rechnitz/Rohonc (középkori várrom, kilátó, római vízvezeték maradvány, borút, hegyi tó, határátkelő) - Lockenhaus/Léka (középkori kővár, Szent Miklós-templom, strand) - Liebing/

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Rendek - Rótfalva/Rattersdorf (római kori kegytemplom, határátkelőhely) - Kőszeg - (Gyöngyös patakon át, Csónakázó tó, Fő-tér: Jézus szíve templom, történelmi belváros: Hősök kapuja, Jurisics-tér, Arany Egyszarvú Patikamúzeum, Jurisics vár-várfal, szénsavas-kút, Chernel-kert, Szabó - hegy lába, Pogányok szőlőhegy) - Kőszegszerdahely (néprajzi kiállítás, Mindenszentek templom) - Bozsok (Sibrik kastély, Kneipp udvar és toronyrom, Batthyány kastélyrom)

Írott-kő Kiskör 72 km (Velőregio IK)

A hegy északi és keleti oldalán lankásabb az út, az ausztriai oldalon tele kihívásokkal, több, mint 600 méteres szintkülönbségekkel. Nehéz túra, elektromos kerékpárral is javasolt a megtétele.

Települések: Kőszeg – Cák – Kőszegszerdahely – Bozsok – Rohonc – Markt Neuhodis – Althodis - Altschlaining - Schlaining - Goberling - Glasshütten - Oberkohlstätten - Langeck - Lockenhaus - Hammerteich - Rattersdorf - Kőszeg. Legmagasabb pont: 596 m Oberkohlstättennél. Összes szintemelkedés 1134m.

A római vízvezeték útja Savariából 54 km (Velőregio Szo1)

Akár családoknak is ajánlott, kisforgalmú utakon halad, és bármelyik irányba járható. (54 km-es nagykör)

Bozsok – Kőszegszerdahely – Kőszegdoroszló – Lukácsháza – Gyöngyösfalu – Gencsapáti – Szombathely – Sé – Torony – Dozmat – Csajta (Schachendorf) – Rohonc (Rechnitz) -. Legmagasabb pont: 194 m.

Egy napos kirándulás vidékről városba - Kőszeghegyalja-Szombathely 54 km (Velőregio Szo7)

A túra során lendületes kört tehetsz a Gyöngyös-patak mentén és Kőszeghegyalján át a megyeszékhelyre, a római korban alapított Szombathely városába. Kiváló egy napos kirándulás vidékről a városba, vonzó megállókkal, szinte végig panorámás látképpel a Kőszegi-hegységre, nem mellesleg nagyszerűen kerékpározható szakaszokon. Kőszeghegyalja településeinek becsületkassza portáknál vásárolhatsz szezonális zöldségeket és gyümölcsöket, ősszel pedig szelídgesztenyéből készült finomságokat. A túra akár családoknak is ajánlott, hiszen kis forgalmú utakon vezet, bármelyik irányba járható, és nem tartogat kihívásokat egyik korosztály számára sem.

Útvonal: Szombathely – Gencsapáti – Gyöngyösfalu – Lukácsháza - Kőszegdoroszló - Kőszegszerdahely – Cák - Kőszeg – Kőszegszerdahely – Bozsok – Bucsú – Szombathely. Legmagasabb pont: 248 m

Kerékpárral az ősi Borostyánkőút mentén – A „Kőszegi séták” mobil applikációval térképes, hangos idegenvezetéssel 15 km

Az egykori Borostyánkőút vidékére hív a horgászparadicsomként ismert Abért-tótól induló kerékpáros körtúra. Nemescsó és Pusztacsó gyöngyszemeit a jól járható Gyöngyös-mente szépségei követik. A körülbelül egyórás kerékpározást az Abért-tavi kerékpáros pihenőtől ajánlott kezdeni, itt ugyanis rengeteg hasznos információ található a környékbeli nevezetességekről, mint például a túra során érintett Borostyánkőútról, amely fontos kereskedelmi úthálózat volt az ókorban. A „Kőszegi séták” ingyenes mobilapplikáció elindításával az úton hangos idegenvezetés kíséri a túrázót, és térképen lehet követni a nyomvonalat.

Abért-tó, Kőszegfalva Szent Lénárd templom – Nemescsó helytörténeti kiállítás – Pusztacsó Szent István templom – Pusztacsó Katonai objektum – Lukácsháza Szent Rókus kápolna – Szent Antal kápolna – Abért-tó gátja

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Két határban a Gyöngyöstől a Répce-mentéig 50 km (Velőregio 15)

A Kőszegről induló kerékpártúra a Répce-mentére vezet, majd déli irányban a csepregi halastavakat érintve kanyarodik vissza az Alpok lábához. A körülbelül 50 kilométeres túrán vegyes terepviszonyok várnak, jobbra azonban kényelmes kerékpározásban lehet részed, miközben megismerheted a vidék soknemzetiségű településeit. Erdőszéli kápolna Ólmod mellett, határátlépés Borsmonostornál (Klostermarienberg), helytörténeti kiállítások a horvát falvakban, élményfürdő Locsmádon (Lutzmannsburg), majd hazafelé a finom csepregi borok teszik felejthetlenné a túrát. Javasolt trekking vagy elektromos kerékpárral útnak indulni.

Útvonal: - Kőszeg - Ólmod - Klostermarienberg - Frankenau - Strebendorf - Lutzmannsburg - Zsira - Gyalóka - Szakony - Csepreg - Tömörd - Kőszegpaty - Nemescsó - Kőszegfalva - Kőszeg

Kerékpártúra a Vasfüggöny Múzeumhoz a Vasfüggöny kerékpárúton (Eurovelo 13)

Az európai kerékpárhálózat Vasfüggöny-útnak keresztelt, 13-as számú útvonala Norvégiából indulva 20 országon és 9950 kilométeren át jut el Bulgáriába. Eredj te is a történelem nyomába a régi vasfüggöny vonalát követve! Az útvonal érinti Magyarországot is, azon belül pedig az Írottktő Natúrpark területét és kerékpárútjait is, a Kőszegtől Bozsokig haladó szakaszon. A magyar-osztrák határ mentén Bucsú falujába érsz, melynek végén megsejmlélheted az ókori római vízvezeték maradványát. Narda után Felsőcsatára vezet az út, ahol a Vasfüggöny Múzeumban részletes betekintést nyerhetsz az egykori vasfüggöny négyévtizedes időszakába.

Az 55,6 km-es vonaltúra útvonala: Kőszeg – Cák – Kőszegszerdahely – Bozsok – Bucsú – Narda – Felsőcsatár – Narda – Bucsú – Bozsok – Kőszegszerdahely – Cák – Kőszeg.

Határsávon – kerékpáros kiskör Bozsokról 13 km

Az útvonal osztrák részén álló hajdani kis őrházban ízelítőt kapunk a valamikori lezárt határsáv eseményeiből is. A kerékpárút egy része Ausztriában kavicsos úton, másik része Magyarországon kiserforgalmú közúton halad. A túra gyerekekkel is ajánlott. 13km, 1 óra

Alpokalja kerékpáros körtúra 39 km (Velőregio 9)

Ez a körút a Csepreg és Kőszeg közti dimbes-dombos tájakat mutatja meg a felfedező kedvű kerékpárosoknak – néhány helyen kicsit meredekebb emelkedők is találhatóak benne, azonban maga az útvonal nem hosszú, és többnyire kellemes, erdős tájon vezet, így bármelyik korcsoport számára szívesen ajánljuk, Csepreg vagy Kőszeg is megfelelő kiinduló- és végpont gyanánt.

Répce-mente Bükfürdő

Eljuthatunk a Peresznyei és a Zsirai kastélyparkba, a Bükü fürdőbe, a Csepregi Boldogasszony- és Bene- tóhoz, és időzhetünk kicsit a Kiszsidányi forrásnál.

Az útvonal bármelyik településről indítható. Látnivalók az útvonalon: A körtúra Bükfürdő-Zsira-Répcevis és Csepreg-Bükfürdő közötti szakaszain kerékpárúton, egyéb területeken kiserforgalmú utakon vezet.

6.5. Horgászvizek

Kőszegi Csónakázó-tó: Ahol az országunkba a határátkelő mellett átlép a Gyöngyös-patak, az első duzzasztó zsílipet elhagyva, a Malomárok mellékágával fogja közre Kőszeg város egyik gyöngyszemét, a csónakázó és horgásztavat.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A tavat 1978-ban a város északnyugati részén, a hegy lábánál létesítették (társadalmi munkával). Csónakázási és horgászati célra hozták létre. 2006.január 1-jétől a Kőszegi Sporthorgász Egyesület kezelésébe került a tó. A tó mellett kialakított parkoló várja a horgászokat, kirándulókat. A parkolótól a tóhoz vezető rövid út mindkét oldalát szegélyező sövény mellett lehet még parkírozni (a táblától 50 m megtétele után érkezünk a vízpartra). A szépen parkosított, rendezett, tiszta környezet, a tó körüli halismereti tanösvénnyel azonnal szembeűnő látvány az ide látogatóknak. A tó átfolyó rendszerének köszönhetően, folyamatosan a Gyöngyös mellékágából, a Malomárokból kapja a frissítő vizet.

A Csónakázó tó sekélysege ellenére a megye leghidegebb vizű tava, ugyanis a jégolvadás 1-1,5 héttel később következik be a megye többi tavához viszonyítva. A 3,3 ha-os tó fokozatosan mélyül 1,5- 2 méterig. Akadók nem találhatók a mederben. A tómeder váltakozva enyhén iszapos, kavicsos aljzatú. A tóban a keszegfélék népes családján túl természetesen fogható ponty, amur, süllő, és harcsa is. A víz tisztaságát jelzi, hogy a kanadai jelzőrákok élnek a tóban.

A kellemes környezet mellett nemcsak horgászatra, de csónakázásra és vízibiciklizésre is van lehetőség a tavon tavasztól- őszig. A nemrég kialakított homokos strand röplabda pálya mellett a Hattyú Büfé kínál pihenést az ide érkezőknek.

Kőszegi Sporthorgász Egyesület

Kőszegi Téglagyári-tó: Az agyagbányászat során jött létre a tó. Vadregényes jellegét továbbra is szeretnénk megőrizni. Ez volt Kőszeg első tava. A tó 1 ha nagyságú, jelenlegi mélysége 2,5-3,5 méter. Északi, nyugati és déli oldalon meredek partszegély övezi, amely keleti irányba fokozatosan lapos partszakaszba megy át. Parkolásra a vízparton van lehetőség, ahol hirdetőtábla tájékoztatja a horgászokat az aktuális tudnivalókról. Kapitális pontyok, amurok, harcsák kerültek ki a tóból, valamint a csukaállományra is büszkék lehetünk. Nem ritkák az 1 kg-os kárászok, és a bojlizók is szívesen látogatják a tavat.

Kőszegi Sporthorgász Egyesület

Csepregi Bene-hegyi tó: A halakban gazdag 21,4 ha vízfelületű tónál horgászati élmény és szabadidős lehetőségek, tanösvények, források várják a látogatókat.

Csepregi Téglagyári-tó: A tó kialakulása az 1960-as évek végére tehető. A tó eredeti területe 0,5 ha volt, de az 1990-es évek elején kotrással bővítették tovább így érte el mai méretét, mely a 2011. évben egy alapos felújításon esett át a Szövetség kivitelezésében. A tó Csepreg városának szélén a Szentkút Kápolnától néhány száz méterre található. A kicsi, de annál hangulatosabb horgásztó jellemző halai a ponty, és a keszegfélék. Partját körben szakaszosan nádas szegélyezi. Rendkívül változatos: az eredeti tómederben 4-5 m, míg a bővítésen átesett részen 1-1,5 m mélység a jellemző. Körbetekintve a tavon több kényelmes horgászahelyet találunk, melyet a helyi horgászok gondoznak és tartanak karban. TOP turisztikai projekt részeként a tóhoz vezető - korábban nagyon rossz minőségű - 250 méteres út újult meg és a pihenő helyek környékén parkolásra alkalmas részek is kialakultak. A pályázati támogatásból egy 36 m-es fedett rendezvényter is elkészült a közösségi programok lebonyolításához, melyet körbe új asztal és padgarnitúrák színesítenek. A gyermekekkel érkező családokat korszerű játszóelem várja csúszdával, hintával és homokozóval.

Csepregi Boldogasszony-tó: kicsi, de annál hangulatosabb horgásztó jellemző halai a ponty, és a keszegfélék.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Lukácsházi Abért I. és II.-tó: Az Abért-tavak Kőszeg határában csodálatos környezetben találhatóak, háttérében a Kőszegi-hegységgel.

Mesterséges tavak, melyek medre anyagnyerő helyként szolgált a Szombathely és a környező falvak árvízvédelmét biztosító árvíz tározó töltéseinek anyagához. Kivitelezése 2010-ben fejeződött be, nevét Abért Lászlóról, a Vízügyi Igazgatóság elhunyt főmérnökéről kapta. Az Abért I. tavat a Rába folyó vízrendszeréhez tartozó Gyöngyös-patak táplálja egy vízkivételi műtárgyon keresztül. Az Abért I. tó egy átfolyón keresztül látja el vízzel az Abért II. tavat, melynek felesleges vize egy öblítő-csatornán keresztül ismét a Gyöngyös-patakba folyik. A tavak vízminősége a tápláló patakéhoz hasonlóan kiváló. A tavakban kialakításra került szigetek a kiváló madár-élőhely mellett a természetes halszaporodást is szolgálják a növényzettel borított öblözeik által.

A sporthorgászat mellett jelentős tömegek számára jelent kiváló és elérhető rekreációs helyszínt. A vízterület kiváló halállománya miatt számos horgászversenyt rendeznek itt, melyen 4-5 órás fordulók alkalmával nem ritkák a 40-60 kg közötti átlagfogások. A „Fogd meg és Engedd el” (C&R) tóba jellemzően fogható halfajok a következők: 1-5 kg közötti pontyok, 2-4 kg közötti amurok, 0,5-1 kg közötti dévérkeszegek, kárászok, míg csukából nem ritkák 6-12 kg közötti egyedek. Könnyű megközelíthetősége, rendezett partja teszi vonzóvá a horgászni vágyók számára, a kialakított pad-asztal garnitúrák, szalonnasütők családok, baráti társaságok kellemes időtöltését szolgálják.

Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége

Gencsapáti horgásztó: A tó Gencsapáti és Perenye község határában helyezkedik el. A kicsi, de annál hangulatosabb horgásztó jellemző halai a ponty és a keszegfélék. Tagolt partját körben nád, sás szegélyezi. A meder rendkívül változatos, az átlagmélység 1,5 m. A tóhoz a fejlesztések eredményeként kényelmes zúzalékos úton juthatunk el. A tavon több, lépcsővel is ellátott horgászállást találunk, melyek biztonságos horgászati lehetőséget nyújtanak a másfél hektárt alig meghaladó vadregényes tavon. Horgászni kizárólag a közút felőli oldalakon lehet. A part növényzetére a kisebb bokrok és keskeny fasorok jellemzőek. A tó középső területén egy kis sziget található, melynek környéke kedvelt terület a halak számára. A csuka számos búvóhelyet és táplálékot talál a tóban, ezért egyik fő ragadozó hala a vízterületnek. A tó horgászati szakaszának elején és végén egy-egy pihenő övezet kapott helyet, mely kiváló lehetőséget ad egy kis vízparti bográcsolásra. A felújításnak köszönhetően a gépkocsival érkező horgászok szinte minden horgász hely mellett kényelmesen leparkolhatják járműveiket. Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége

Lujber horgásztó Gyöngyösfalu: A 87-es út mellett, Gyöngyösfalu határában található. A tó átlag mélysége 1.5-3 méter, de helyenként eléri a 4 métert is. Változatos halvilága, keszegfélék, kárász, ponty, amur, valamint remek ragadozó állománya, csuka, süllő, pisztráng, lénai tok, és a nyári szezonban afrikai harcsa, kitűnő szórakozást nyújt kicsiknek, nagyoknak egyaránt.

Lujber Miklós

Gyöngyös-patak: Magyarország legkiválóbb pisztrángos vizeként tartják számon, elsősorban az ideális víz hőmérsékleti mutatók miatt. A nyári kánikulai időszakban is húsz Celsius fok alatt marad a víz hőmérséklet és az oldott oxigén tartalma pedig 11 mg/liter felett van egész évben. Szinte minden pontja ideális domolykózó és/vagy pisztrángozó terep, 22 halfaja közül jellemző még a sügér és keszegfélék. Kiemelt - “Fogd meg és Engedd el” (C&R) - kultúrszakasza Lukácsháza. (Sebes pisztráng tanösvény)

Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Répcé-folyó

A Rába baloldali mellékveze. Az Alsó-Ausztriai Rozália-hegységben ered, majd eléri hazánkat. Győr-Moson-Sopron megyét szinte érinti csak, úgy érkezik meg Csepregnél Vasba. Határozott vasi belépője után Nagygeresdnél kilép a megyéből, de többszörös kanyargással a Győr-M-S. és Vas megye határán siet Répcelakig, ahol a Kőris-patakot befogadva végleg kilép Vasból és északnak fordul a Hanság felé. Vas megye kedvelt, de talán kevésbé ismert és látogatott pisztrángos, domolykós vizei közé tartozik. A Répce folyó vasi szakasz 23 ha.

A patakban megtalálható halfajok száma 24 db ezek közül jellemző halfajok: keszeg, domolykó, pisztráng, paduc, márna A hatalmas idegenforgalmat bonyolító Bük település mellett elszaladó Répce, eddig nem sok szerepet kapott a környék életében. A nemrégiben megépült két duplasurrantóval azonban a Szövetség - az önkormányzattal együttműködve - új horgászhelyeket hívott életre.

A felső, nyugatabbra épített küszöb hosszabb kavicsolt úton (Fekete úti hídnál) közelíthető meg, az alsó pedig a Bük-Acsád országút hidja mellől érhető el. Mint a legtöbb duzzasztó, ezek is jelentősen emelik a vízszintet a felsőbb szakaszokon, közel állandó életteret biztosítva ezzel. Alább ugyanakkor igazi sekélyvizes, egyre mélyülő legyes-terepet hoznak létre. A kettős építés megakadályozza, hogy a hirtelen nagyvizeket hozó Répce aláomossa, átrendezze a kövezéseket. Bükön az Acsádi és a Fekete úti hídnál horgászhelyeket létrehozó surrantók frissítik, oxigénnel is telítik a vizet, és a pisztrángok, domolykók számára kedvezőbb életfeltételeket biztosítanak. A Répce folyó a legyező horgászok számára kedvelt mivel, szilárd sóderes aljzat miatt jól gázolható.

Répcementi Horgász Egyesület

6.6. Természeti látogatópontok

Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpont

Az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság által létrehozott és üzemeltetett, 540 négyzetméteres bemutatótérrel rendelkező látogatóközpontban a vidékre jellemző, kialakult különleges élővilágot ismerhetjük meg. Az alsó szinten a Kőszegi-hegység növény- és állatvilágával, illetve élettelen értékeivel ismerkedhetünk, valamint a környékbeli természettudósok munkásságába nyerhetünk bepillantást. Az impozáns épület galériáján körbe sétálva a látványos, izgalmas és sok érdekes információt felvonultató interaktív tárlat segítségével mindenki szakavatott ismerőjévé válhat a madarak világának. A látogatóközpont körül élményösvény fut, ahol óriáskirakó és gólya labirintus segítségével, játékos formában kerülhetünk közelebb a minket körülvevő természethez. A Kőszegi Tájvédelmi Körzetben szakvezetés kérhető.

Chernel-kert és madárvédelmi mentőközpont

A látogatóközponttól mindössze 100 méterre található piciny arborétum Kőszeg város helyi jelentőségű védett természeti területeinek legékesebbje. A kertben több mint háromszáz növényfaj tekinthető meg. A hangulatos ösvények mentén számos botanikai különlegességgel találkozhat a látogató. A 2,5 hektáros park ad otthont Magyarországon egyetlen olyan tanösvényének, ahol a Kárpát-medence legveszélyeztetettebb növényfajainak példányai között sétálhatunk. A kertben madárvédelmi mentőközpont üzemel. Lehetőséget biztosít a látogatók számára is, hogy testközelből megismerkedjenek a madarakkal. Ezt szolgálja a bemutatórész, ahol ragadozó madarakkal, illetve fehér gólyákkal találkozhatunk.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Stájer-házi Erdészeti Erdei Iskola, Múzeum és Arborétum

A Stájer-házak a Kőszegi-hegység szívében, 1770-ben Mária Terézia Erdőrendtartásának (erdőtörvényének) kiadása után, a szakszerű erdőgazdálkodás megkezdésére behívott erdészek számára épültek. A Szombathelyi Erdészeti Zrt. az házak egyikében erdei iskolát alakított ki, a másikban Erdészeti Múzeum működik (előzetes bejelentkezéssel látogatható). Az egykori gazdasági épület helyén, pedig szálláshely került kialakításra. A területen álló negyedik építmény egy részben fedett (esőbeálló) terasz, amely mellett kialakított tűzrakóhely található, ahol főzési (bográcsban) és szalonnasütési lehetőség is biztosított. A házak közelében közel háromhektáros arborétum terül el, megtekintéséhez vezetés kérhető.

Tömördi Madárvárta

A falu határában található Nagy-tó és környéke a Chernel család birtokához tartozott. A híres vasi ornitológus Chernel István naplójában még közel 19 hektáros nyílt vízfelületet említ, amely a feltöltődés eredményeként mára jelentősen lecsökkent. A terület gazdag növény- és állatvilággal rendelkezik. A Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület 1997-ben itt hozta létre a Tömördi Madárvártát, ahol májustól novemberig hétvégéken, iskolai szünetekben madárgyűrzés folyik, amelybe a turisták is betekintést nyerhetnek. A nagyközönség számára augusztustól októberig nyitva áll.

Rododendron kert

Bánó István örökséget támasztotta fel unokája, Bánó Mátyás tájépítész mérnök. Bánó István gyűjteményébe mintegy 100 rododendron fajtát ültetett el, ebből mára 70 maradt meg. A 40 év körüli növények szépen díszlenek az északi kitettségű, szélvédett területen. 2012-ben nyitotta meg kapuit a Kiszsidányi Rhododendron Kert.

2018-óta a Kiszsidányi Rododendron Kert ellenőrzött anyatelepként működik, hivatalos szaporítóhelyként tagja a Magyar Díszfaiskolások Egyesületének. Bánó Mátyás fő célja a magyar piac kiszolgálása.

Borostyán erdőkert

Kőszegen a Kálvária hegyen lévő magán tulajdonban lévő erdőkert túraútvonalhoz közeli része szabadon látogatható. A Weöresbegy pihenőnek nevezett rész szabadtéri tanteremmé fejlesztése a tulajdonosok által elkezdődött. A jövőben geológiai interaktív bemutató helyszínként is tervezik használni a helyszínt. A tulajdonosok natúrparki tagok egy geológus házaspár (Horváth Csaba és Hné Korom Zita). Az erdőkertben védett növények állományai és ritka gyümölcsfajták találhatóak.

7. Helyi termék előállítás

Az Írott-kő Natúrpark területén számos őstermelő, kézműves, borász tevékenykedik. Több helyen létesültek feldolgozók is. Az így létrejövő helyi termékek színesítik a natúrpark turisztikai kínálatát, másrészt megélhetést biztosítanak a helyi termelőknek, kézműveseknek.

7.1. Kézművesek

BAKOS GYÖRGY ÉS BAKOSNÉ BERKÉNYI BERNADETT
VIRÁGUDVAR, MŰHELYGALÉRIA, ÖKOKERT

Ökokert Kőszeg középkori városának közepén. Minden egy helyen: a vendégcsalogató udvar, virágkötő műhely, ami egyben helyi termék galéria és az ökokert, ahol konyhakerti zöldségpalánták termesztése is folyik. Mindez Kőszeg történelmi belvárosában, kitűnő mikroklíma alatt, északról a városfallal övezett apró kertben.

A vegetációs időben közel 240 faj gyógy- vagy fűszernövény él nagy békességben az udvaron és a kertben. Itt termesztik a városi kiültetésre szánt és a kandeláber virágosításhoz szükséges dísnövényeket, a vásárlók részére a gyógy- és fűszernövényeket, továbbá sokféle konyhakerti növény palántát is. A betérőket szeretettel fogadják, és szívesen körbevezetik, tájékoztatják nem csak gyönyörű szakmájukról, hanem a város történelméről, látnivalókról, a szabadidőt hasznosan eltöltendő időről, a turistáskodás lehetőségeiről. Nyáron hetente vezetést is tartanak a kertben.

BAKULA MÁRTA - TERMÉS- ÉS CSUHÉDÍSZEK Lukácsháza

Elsősorban a karácsonyi és a húsvéti ünnepekhez kapcsolódó dekorációs tárgyakat: ajtó-, ablak-, asztali- és karácsonyfadíszeket, babákat készít csuhéból és termésekből. Kérésre egyedi megrendeléseket is vállal. Mindemellett viasszal írott tojásokkal is szívesen foglalkozik.

BÍRÓ BRIGITTA – KERAMIKUS

Az Írott-kő Natúrpark területén lévő Kőszegen élő és alkotó keramikus. Kerámiái hagyományos technikával fazekaskorongon készült használati tárgyak, melyeket elsősorban a kertben található növények (levendula, fűszernövények, tulipán) ihlette motívumok díszítenek.

Munkái között szerepelnek még ékszerek, Kőszeg házainak jellegzetes motívumait megidéző ajándék és dísz tárgyak, mint pl. hűtőmágnes, plakett, makett ház.

BUKITS ESZTER – NEMEZELES (Ólmod)

Már az óvodában megismerkedett a nemezelés tudományával, de igazán a gimnáziumi évek alatt kezdett el vele foglalkozni. A Nádudvari Népi Kézműves Szakiskolába járt, ahol két év után hivatalosan is nemezkészítővé vált. Jelenleg Ólmodon egy alakulófélben lévő saját műhelyben tevékenykedik, megrendelésekre, és vásárokra dolgozik, illetve táboroztat. A magyarság népművészetének képviselői, zenészek és kézművesek is, gyakran megfordulnak hívására Ólmodon.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

HORVÁTH ATTILA – HORVÁTHNÉ MERICS KATALIN TOJÁSFESTŐ NÉPI IPARMŰVÉSZ

Katalin édesanyjától tanulta a hímes tojások készítését, aki 40 évig művelte mesterségét. 1995 óta folyamatosan zsűriztetik a tojásokat, Katalin megkapta a tojásfestő népi iparművész címet. Készítenek a karcolt, gravírozott technikán kívül áttört tojásokat is.

A tojásokon kívül mézeskalácsot, karácsonyfadíszeket, és esküvőkre ültető kártyákat is készítenek, továbbá csuhéból különböző száraz termésekkel kombinálva karácsonyi díszeket is készítenek.

HORVÁTH ÁGOTA – NÉPI IPARMŰVÉSZ

Készít viaszolt hímes tojásokat, termésbábokat, kukoricacsuhéból babákat, állatokat, húsvéti- és karácsonyi díszeket és még sok egyéb dísz tárgyat.

Kismesterség oktatását is vállalja egyénileg, és csoportoknak is előzetes egyeztetés alapján lehetséges bármely korosztály számára.

KARSAI KATALIN – KERAMIKUS

Karsai Katalin keramikus művész 2019-ben került Bozsokra. 30 éve készít kerámiákat, különböző díszítésű mives főző és sütőedényeket, étkészleteket, teáskészleteket, virág kaspókat, mécsestartókat stb. Termékei régóta keresett cikkek az országos vásárokon.

KÓCZIÁN JÓZSEFNÉ - AJÁNDÉK- TÁRGY ÉS RONGYBABA KÉSZÍTŐ

Kóczián Józsefné szabadidejében foglalkozik kézimunkákkal. Dísz tárgyakat, ajándékokat készít különböző technikákkal. Szeret babákat is készíteni, mert itt nincs két egyforma baba, így mindig érdekes az elkészítése és a kisgyermekek nagyon szeretik.

TAMÁSNÉ GERÖLY MÁRIA – NÉPI IPARMŰVÉSZ Gyöngyösfalu

Viasszal írott tojások, illetve az ünnepkörökhöz kapcsolódó csuhéfigurák készítésével foglalkozik. A tojásírást édesanyjától tanulta. A helyi ősi motívumok mellett szívesen rajzolja más tájegységek mintakincseit összetett technikákat alkalmazva. Gyöngyösfaluban él, a Népi Iparművész címet 1997-ben kapta meg, több alkalommal díjazták arany minősítéssel országos kiállításokon.

VARGA ZOLTÁN – FAFARAGÓ (Gyöngyösfalu)

Kezdetben kisebb kiegészítőket készített. Pl.: sótartókat, faevőeszközöket. Munkássága során rendszeresen részt vesz a Velemi alkotóház munkájában és a környék népművészeti kiállításain is. A fafaragás minden területén aktívan kiveszi a részét. A faszobrászat egész alakos ábrázolás arcképek kifaragása mellett falu címereket és nemzetség címereket is farag.

7.2. Helyi alapanyagokból előállított helyi élelmiszer termelők

BÖNDITZNÉ SIWIEC MAGDALENA Kőszegi sütemény

2018 óta készíti a Kőszegi süteményeket, Kőszegi mézeskalácsot, amelyekhez maga alakítja ki az egyedi formákat. Helyi ünnepekre és különleges alkalmakra is készít. A Kőszegi Sütemények kaphatóak megvásárolhatóak a Boltoda és Magmühelyben és a Kőszegi piacon is.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

DEBRECENI ZSOLT - Gyöngyösfalu

Őstermelőként saját családi gazdaságukban állatokat tenyésztenek és állati eredetű alaptermékét és általa előállított élelmiszert kínál Gyöngyösfaluban, valamint helyi piacokon is megjelenik hagyományos módon készített termékeivel.

DESITS-HÚS - Kőszegpaty

Vállalkozásunk 2003-ban alakult. Sertés- és baromfihús feldolgozásával foglalkozunk. Termelői piacokon a sertéshúsból feldolgozott termékekkel mutatkozunk be, amelyek hagyományos, a szülőktől, nagyszülőktől elsajátított módon és tartósítószerrel nélkül készülnek vásárlóink nagy örömeire.

FRANK JÁNOS MÉHÉSZ - Kőszeg

1974-ben 26 db méhcsaláddal kezdett méhészkedni. Volt időszak, amikor 115-120 db méhcsaládja is termelt. Jelenleg 35-40 termelő méhcsaláddal rendelkezik. 1985-től kezdve a vevők bizalmából háznál, piacokon és vásárokon üveges kiszerelésben értékesíti mézeit, amikkel elnyerte a Natúrpark Elismert Terméke címet.

GYIMESI SZABINA SÜTEMÉNYKÉSZÍTŐ - Kőszegszerdahely

Gyimesi Szabina, Kőszegszerdahelyről, házi készítésű süteményekkel foglalkozik, melyek vegyszermentes összetevőit őstermelőként maga termeli és állítja elő. Minden héten elérhető a Kőszegi piacon.

HORVÁTZSIDÁNYI ALMÁSKERT

A meggyet és Jonatán almát termesztő családi vállalkozás gyümölcsöt értékesít frissen és tartósított lé formájában is.

KOVÁCS GYÖRGY MÉHÉSZ - Ólmod

Családi őstermelő, 2010 óra méhészkedik, 110 méhcsaláddal gazdálkodó méztermelő. Mézeik garantáltan vegyszermentesek.

MÉSZÁSÓ PORTA Gyöngyösfalu

Gyöngyösfaluban, a Pösei-hegyen készítenek kézműves sajtokat, kecsketejből. Saját gyümölcsösünk termését kiperéslik, és Bag in Boxba töltik, hogy tartósítószerrel nélkül hosszán megőrizze a nyár édes zamatát. Termékeik natúrak, egészségesek, amelyeket Szombathelyen és környező településeken ingyenesen házhoz szállítanak.

NAISZ MÉHÉSZET – MÉHÉSZ - Kőszegdoroszló

A Naisz Méhészet Kőszegdoroszlón, a Fő u. 94. szám alatt több mint, 50 éves múltra tekinthet vissza, jelenleg a családi vállalkozás második és harmadik generációja műveli ezt az ősi mesterséget.

A nagyszülők által elsajátított fogások megtartása mellett az új technológiák adta lehetőségek kihasználásával igyekszünk a mai kor kihívásainak megfelelni. A helyben termelt mézet nagyrészt helyben, Kőszeghegyalján értékesítjük a helyi vásárokon, illetve háznál történő eladások révén. Jelenleg 230 szorgos méhcsaládot gondoznak, mely az egész családnak elegendő feladatot ad.

Fő profilunk a helyi különlegességnek számító gesztenyeméz előállítása, de nagy mennyiséget termelnek a repce-, vegyes virág- és akácmézekből is. Termékeik az egész országban ismertté váltak a különböző vásárokon való részvételük révén. A folyamatos kereslet alapja a természetes úton előállított, igazi méz, mely mindenféle mesterséges adalékanyagtól mentes.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

NEUMEISTER GYULÁNÉ – MÉZESKALÁCSOS

Mézeskalács készítéssel családi vállalkozásban 1998 óta foglalkozik. Műhelyében mindent elkészít, ami a könnyen formálható mézestésztaból nem csak síkban, hanem térben is ábrázolható (mesefigura, ház, templom, betlehem, dupla szív, szalvétatartó, baba, huszár, stb.).

Díszítésük glazúrral, recehorgolást utánzó mintával, vagy a mézeskalácsosság romantikáját idézve pirosra festve, tükörrel a közepén történik. Hagyomány teremő céllal foglalkozik a művészi kifaragott ütőfával készült mézeskaláccsal. Megjelenésükben alkalmazza a népi díszítő művészet elemeit, újragondolva, a mai kor igényéhez igazítva.

Textilből varrt, kötött, vagy horgolt termékeket is készít: rongybabák, kesztyűbabák, kötött és horgolt babák, játékok, állatok, ajándéktárgyak.

NOMÁDO UDVARHÁZ - Csepreg

Vállalkozásunkat 2010-ben kezdtük NOMÁDO UDVARHÁZ néven. Fő tevékenységünk mangalica sertések tenyésztése és feldolgozása. Célunk jó minőségű, mindenféle adaléktól mentes, házi termékek előállítása. 2015-től Csepreg Kincsdpuszta telepünkön 20 hektár területen gazdálkodunk, ahol jelenleg 150-200 sertésállománnyal biztosítjuk a jó minőségű termékeinkhez az alapanyagot. Feldolgozó kisüzemünket Peresznyén működtetjük. Jelenleg 20 féle terméket készítünk, melynek minőségét 2013-ban az Év Kiváló Terméke díjjal értékelték. Kőszegen és a büki kistermelők piacán árusítunk, továbbá üzemünkől rendelésre házhoz is szállítunk.

PÁLINKÁS MÓNKA – LEKVÁRKÉSZÍTŐ Lukácsháza

A csömötei szőlőhegyen termő gyümölcsöket nagyszülei hagyományos receptjei alapján üvegekbe zárják s vele együtt a nyarat, a napsütést és egy darabka természetet is.

Így készítették el első lekvárjaikat, melyek gyorsan kedvelté váltak barátaik és ismerőseik körében is. Most már mindenki számára elérhető termékeik, melyek a helyben termelt és gyűjtött gyümölcsök kiváló ízét viszik az otthonokba.

SCHROTT MÉHÉSZET Kőszeg

Családi méhészetüket 2008-ban alapítottuk Kőszegen - akkor még csak 4 méhcsaláddal, de annál nagyobb szeretettel és odaadással. Ennek eredményeképpen ma már 60 méhcsaláddal 6 féle mézet kínálnak eladásra. Mézeik nem tartalmaznak semmilyen hozzáadott anyagot, a méhek készítik. A kaptárakból kivett mézes kereteket fedelezik, kipörgetik és végül hidegen üvegezik. Különösen nagy gondot fordítanak a természetes minőségre.

SZAFIÁN ZSOLT – MÉZESKALÁCS Lukácsháza

Szafián Zsolt készít mézeskalácsból művészi remekeket. 2018-ban, a Kőszegi Advent idején a Csokiszegben volt kiállítva jellegzetes kőszegi épületek (pl. a Jézus Szíve templom, a Sgraffitós ház és a Hősök tornya) megformálásával készült mézeskalács kompozíciója, mellyel a Csoki-szeg elnyerte a „legszebb karácsonyi hangulatú üzlet” címet. Mézeskalács készítés mellett virágkötéssel is szívesen foglalkozik.

VASI XODA DRINK KFT - Gencsapáti

A **xoda®** szikvíz kristálytisza ivóvíz, ami hagyományos módon készítve, szénsavval van dúsítva. A Vasi Xoda Drink Kft által palackozott **xoda®** szikvíz töltése a legmagasabb higiéniai követelményeket is betartva, 5-szörös szűréssel (mikronszűrők, UV fény, aktívszén szűrő) és a HACCP minőségbiztosítási rendszer alkalmazásával történik. A beérkezett többutas, cserélhető göngyöleget (palackokat, ballonokat) külön helyiségben, nagy teljesítményű magasnyomású géppel mossák, fertőtlenítik, majd száradás után széndioxiddal

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

dúsított természetes tiszta vízzel újra töltik azokat, hogy ökológiai lábnyomunkat tovább csökkentsük e bolygón.

A szikvízüzem újonnan épült Szombathely határában, az üzletben a szikvízkészítés múltja is megtekinthető. Gyűjteményükben több mint 55 db régi szódáspalack látható a környékről.

VÉRTES ILDIKÓ – MÉZESKALÁCSOS - Gyöngyösfalu

30 éve foglalkozik mézeskalács készítéssel. Magokkal és cukormázzal díszíti a tárgyait, sík és térbeli formák, plakettek kerülnek ki a keze alól. Kérésre szinte bármit elkészít mézeskalácsból. Rendszeresen vállal mesterség bemutatókat, gyermekfoglalkozásokat. Számtalan kiállításon és rendezvényen szerepelt. Legnagyobb elismerései: Népművészet Ifjú Mestere cím 1991, Natúrpark Elismert Termék Díj 2000-2001-2002, Népi Iparművész cím 2001, Országos Népművészeti Kiállítás arany oklevél 2005, Népi Design Európai Unió Díj 2012.

7.3. Helyben gyártott egyéb termékek

Több olyan helyi termék készül, mely a helyi értékekre építve, vagy a helyi hagyományokat kiaknázva építette termékét márkává.

BAMBI

Az 1947-1970-ig gyártották a hazai Bambi üdítő italt, melynek retro hangulata és hírneve nyomán, azonban más recepttel 2016-ban kezdődött meg a Bambi projekt. A hibrid gyártósor 840 milliárd forintos befektetést jelentett az Art Water Kft.-nek Horvátzsidányban, ehhez 380 millió forintos európai uniós és hazai támogatást kaptak. Ezen felül a recept kifejlesztése és az Unger Zsolt által jegyzett márkacépi terv volt a legnagyobb költség.

Rebarbara, narancs- sevillai narancsvirág, gyömbér-boróka, és citrusos citrom ízekkel indultak, de megvan rá a technológiájuk, hogy bármilyen irányba tovább tudják fejleszteni a Bambut.

Az új Bambi (a régi 12%-os cukortartalmával ellentétben) természetes alapanyagokból és kevés cukorral készül, fermentált gyömbérlé hozzáadásával, amely a legmeghatározóbb az ital ízvilágában.

A termék már elérhető a nagyközönség számára.

Alpokaqua ásványvíz Horvátzsidányból

Az Art Water cég palackozza az ásványvizet. A víz különlegessége lúgos kémhatása. A termelő kút az egykori TSZ kút Horvátzsidányban.

Gyapjúnemez – Kőszegi Nemezgyár

Magyarország egyetlen nemezgyárában 1896-óta készülnek a természetes gyapjúfilcek. A műemléki gyárban, régi gépeket használva készítik termékeiket. Kiváló minőségű, természetes színezőanyagú színes filceket a <http://www.multifelt.com> weblapon ismerhetik meg. A gyárban bolt működik, de termékeiket webshopon keresztül is értékesítik.

7.4. Helyi termék piacok

Kőszegi Vásárcsarnok, Piac

Harmatos nyári reggeleken nincs is annál hangulatosabb, mint kosarunkkal kilátogatni a piacra, ahol sürgő-forgó árusok várnak a portékáikkal. A Kossuth Lajos utcában minden

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

szerdán és szombaton termelői piac működik, friss zöldségekkel, háztáji tojással és virágokkal várja a látogatóit. A piacon gombavizsgálat is működik.

9730 Kőszeg Kossuth utca 3.

Nyitva tartás: szerda, szombat 06:00-12:00

Kőszegszerdahelyi piac

Kőszegszerdahelyen az egykori TSZ major területén (Szombathelyi utca 34.) termelői piac működik. Nyitvatartás: szombat: 08:00 – 13:00

Kiváló minőségű élelmiszeripari termékek saját alapanyag felhasználásával, östermelői tevékenységből származó zöldség, gyümölcsök, kézműves tevékenységből származó termék, A büfében lángos, sült kolbász, csapolt sör, bor, kávé és üdítő várja a betérőket.

7.5. Feldolgozók

Lukácsházi közösségi gyümölcsfeldolgozó

A közösségi biogyümölcs feldolgozóban bármilyen gyümölcs feldolgozására adott az eszközkészlet: alma, szőlő, de akár berkenye is. A válogatás-tisztítástól kezdődően többféle munkafolyamathoz biztosítják a feltételeket: lehet a darálót, prést használni, majd a hőkezelő berendezésekkel tartósítani a gyümölcs termékeket. Végül a vákumzárású csomagoláshoz is adott a felszerelés.

A hőkezelés mellett aszalóberendezést is használhatnak a szolgáltatást igénybe vevők.

Szolgáltatásaik igénybevételével nem kell nagyobb költségen a családoknak beszerezni a berendezéseket, hanem időpont foglalással bárki használhatja – természetesen a helyben biztosított szakmai segítséggel. A Gyöngyösmenti Nonprofit Kft ezzel lehetőséget biztosít a családoknak is, hogy a rendelkezésre álló gyümölcsmennyiséget maradéktalanul fel lehessen dolgozni és tartósan eltárolni.

7.6. Pálinkafőzők

Kőszegdorozslói Pálinkafőző: Pongrácz László pálinkafőző mesternél főzetés, kóstoló, verseny.

Alpokalja Pálinkaház: 2012-ben családi vállalkozásként alapították Lukácsházán. A kitűnő minőségű pálinka mellett, maga a hely is, teljes komfortot és esztétikai élményt nyújt.

Pálinkafőzde Csepreg: egy vasúti őrházból alakították ki a pálinkafőzdet. Megújult külsővel hatékony, színvonalas kiszolgálással állnak a főzetők rendelkezésére.

Velemi Pálinkafőzde: Velemben 1913 óta működött pálinkafőzde, melynek mindvégig helybeli tulajdonosai voltak. A pálinkafőzde a jelenlegi üzemtetőjének, Reményi Tibornak és családjának köszönhetően 2012-ben teljesen megújult, azonban a főzési technológia továbbra is tradicionális. 100 éves fennállásának emlékére 2015-ben a Magyar Pálinka Lovagrend emléktáblát helyezett el a pálinkafőzde falán.

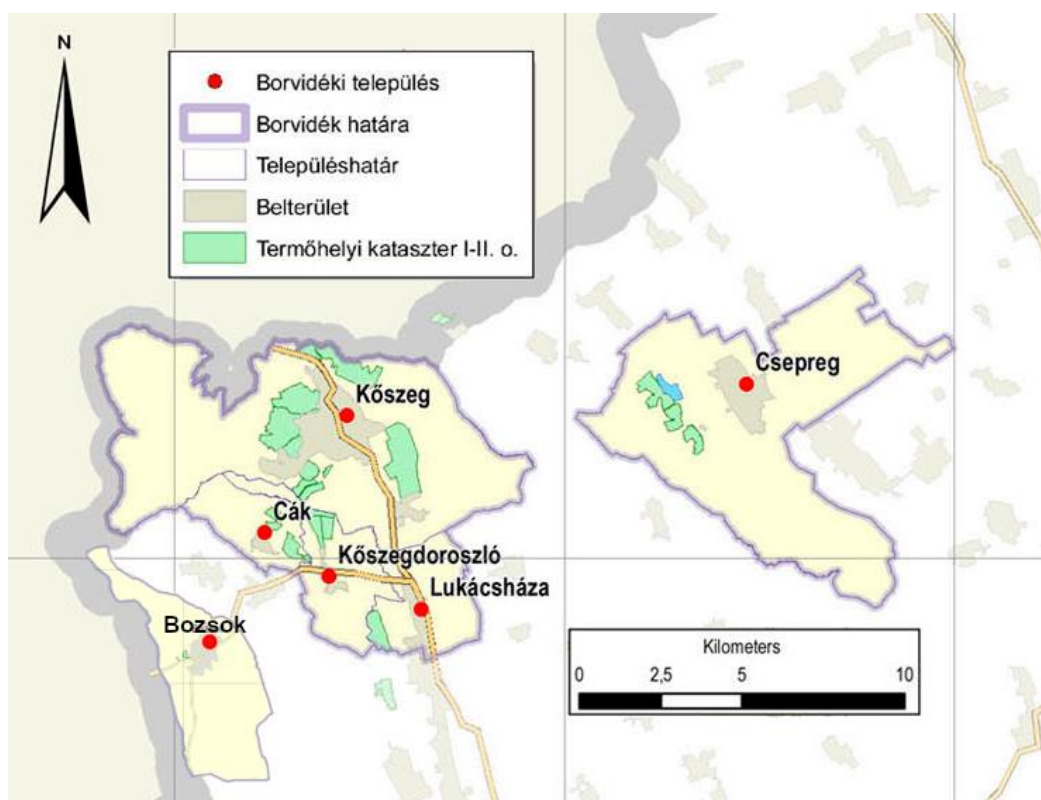
Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

7.7. Borászatok

Magyarország legnyugatibb borvidéke a Soproni Borvidék, melyhez a Kőszegi Körzet is tartozik a Vas-heggyel együtt.

A legenda szerint a királyok asztalára került kőszegi bor története a római időkig nyúlik vissza és évszázadokon keresztül a város történetével szorosan összefonódott. Helyi hagyományok és tisztelet övezi a szőlőt művelőket. Az 1740 óta vezetett Kőszegi Szőlő Jövésének Könyve hagyománya 2013-ban bekerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe.

32. ábra Soproni Borvidék Kőszegi Körzet

A Kőszegi körzetre elsősorban a vörösbor a jellemző, ami a helyi sajátos éghajlatnak köszönhető, minőségét számos megmérettetésen bizonyították. Legelterjedtebb a Kékfrankos, kedvelt fajták a Zweigelt, Blauburger és a Merlot is. A fehérborok közül a Chardonnay, Olaszrizling, a Cserszegi fűszeres a jellemző, de kóstolhatunk hűsítő rozé borokat is.

Számos borász tart hangulatos borkóstolókat a szőlőheggyel rendelkező településeken. (Kőszeg, Csepreg, Kőszegdoroszló, Cák, Lukácsháza, Bozsok) A településeken, a szőlőhegyeken a borászatok felkereshetők akár egy túra során is. A legújabb attrakció a Szőlőtermelők és Borértékesítők Szövetkezete által nyitott Napostető Borterasz, amelyről csodálatos kőszegi panorámában lehet gyönyörködni, a Kálvária-hegy oldalán.

Előzetes bejelentkezéssel borkóstolók, borbemutatók kérhetők a gazdáktól, és a helyi vendégfogadóknál is meg lehet ízlelni a kiváló kőszegi borokat.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Az éves borbemutatók alkalmai mellett, a nyitott pince rendezvények úgy Kőszeg-hegyalján, mint Csepregen számos kirándulót várnak. A Kőszegi és Csepregi Szüret, a hegyaljai és Gyöngyös-menti falvak szüreti mulatságai vonzzák a vendégeket.

Az Írottktő Natúrpark területén működő borászatok:

Alasz Pince - Panoráma kóstoló

Termelői borkimérés Kőszegen, valamint Pogányban található a Panoráma kóstoló, ahol a bor a természet és a gasztronómia összeforr. 2017-ben az Alasz család vásárolt egy gyönyörű panorámával rendelkező 1,6 hektáros birtokot a Kőszegi hegy lábánál, a Pogány völgyben. A terület adottságait és turisztikai vonz erejét kihasználva a borturizmus irányába nyitottak, a természet lágy ölén, a szőlőtőkék mellett borkóstolókat tartanak.

Albert Családi Pince

Boraikat őstermelőként, a pincékben - termelői borkimérésükben - folyóborként kimérve, elvitelre, vagy a szőlőhegyi borozóban helyben elfogyasztva – borkóstolókon – értékesítik. Az ide látogatók a borok mellett megismerkedhetnek a borvidékkel, a borkóstolás szabályaival is. Borkóstolót előzetes bejelentkezés, egyeztetés alapján min. 4 – max. 20 fős csoportok részére tartanak az újonnan kialakított borozóban. Jó idő esetén szabadterén, pavilon alatt lehetséges nagyobb létszámú (40-50 fős) csoportok fogadása is. A borkóstolókat a tulajdonos, Albert Csaba tartja. A borkóstoltatás mindig az éppen aktuális (jelenleg 10 féle) folyó borból történik. A különböző borok kóstolása között ásványvizet, borkorcsolyát kínálnak. Lehetőség van kemencében sült finomságok kóstolására is.

Frank Borászat

A többgenerációs családi hagyományokkal rendelkező Frank Borászat értékesíti folyó és palackos saját termelésű borait és borkóstolókat tart Bozsokon a falu egyik legrégebbi lakóházában. A Frank borászatban a szőlő a hagyományos és a korszerű technológia együttes alkalmazásával kerül feldolgozásra. Friss, gyümölcsös, fajtajelleget visszaadó borok készítésére nagy hangsúlyt fektet a pincészet. Az összesen három hektár terület Kőszegen a Kövi dűlőben, Borsmonostori dűlőben, és Bozsok településen található. A Soproni borvidék Kőszegi körzetében, ernyő műveléses tenyészterületen folyik a szőlőtermesztés, ahol nagy figyelmet fordítanak a szőlő ápolása során a hajtásválogatásra, a fűtritkításra. Fajtakínálat: Pinot Blanc, Pinot Noir, Pinot Noir Rozé, Kékfrankos, Zweigelt, Blauburger, Cabernet Sauvignon.

Jagodics Pince

A család 1997-ben telepített 2 hektár szőlőt Kőszeg egyik legszebb részén a Borsmonostori dűlőben, melyről gyönyörű kilátás nyílik az egész történelmi városra és az Alpok keleti hegyvonulataira. A terület rendelkezik minden olyan adottsággal, ami a jó minőségű szőlő termesztésére alkalmas. Arra törekszenek, hogy kihasználják a terület adta kitűnő lehetőségeket és a kizárólag kézzel leszüretelt szőlőből pincénkben egy minőségi kézműves bor készüljön. A szőlőterület fajtaösszetétele: Blauburger, Kékfrankos, Chardonnay, Cabernet Sauvignon, Sauvignon Blanc. A család minőségi, kézműves borokat készít nagy szakértelemmel, a szakma, a bor, a szőlő szeretetével! Bor kínálatuk a könnyed redukív fehérboroktól a testes karakteres hordóban érlelt vörösborokig terjed. Céljuk, hogy az igényes borkedvelők számára zamatos, magas élvezeti értékű, nemes italokkal szolgáljanak és hogy az ősi magyar borkultúrát visszahozzák a mai emberek hétköznapijaiba, és a kőszegi bort ismét

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

‘Királynak’ nevezhessék, és minél többen szerte az országban és akár az egész világon megismerhessék a kőszegi bort.

Kampits Családi Pince

Egy igazi pince, melynek illatát és atmoszféráját nehéz lenne leírni... meg kell tapasztalni! Boraik a térségre jellemző Furmint, Zweigelt, Kékfrankos, Blauburger. Ideális helyszín, ha túrából megérkezve egy szép környezetre vágnak. Pincelátogatás és a kulisszák mögé betekintés is mindennapos. Szőlőhegy szomszédságában akár dűlőtúrát is kínálnak. A borok között megtalálhatóak a testes vörösborok, az üde rozé, valamint a fehérbor is. A termékpaletta nem széles, ám így a koncentráltság jobban érezhető. Fő profiljuk a testes, érett vörösborok készítése. Nem tömegborokat, hanem kisebb különlegességeket készítenek. Fenntartható és emberléptékű modern gazdaságot álmodtak magunknak. A palackos kiszerelés mellett folyóbor értékesítéssel is foglalkoznak.

Láng Pincészet

Apáról fiúra öröklődő hagyomány és hivatás a kőszegi szőlők és a kőszegi bor iránt érzett tisztelet és szeretet a Láng Pincészetben. Tősgyökeres, kőszegi „hauer” (=”kapás szőlőműves”) család élete generációk óta összeforr a szőlő- és a borművességgel. Gyökereik egészen a német ajkú dédnagyszülőikig nyúlnak vissza - Láng József, Kőszeg városának hegybírója volt 1947-ig, majd a családi hagyományt a nagyszülők öregbítették – Láng Mihály a Kőszegi Szakcsoport szőlőtelepének vezetője volt évtizedeken keresztül. Az újkori időszámítás 1980-tól indul, s mára 10 hektár nagyságúvá nötte ki magát a pincészet, kőszegi léptékben az egyik legjelentősebb szőlőbirtok.

Mándli Borház

Cákon mesés kilátással rendelkező terasszal várja a borkedvelőket. A legjelentősebb regionális és országos borversenyeken évek óta sikeresen szereplő borászat. Borkóstolókat Cákon tartanak, ahol a teraszról gyönyörű táj tárul elénk. Nagyobb zártkörű rendezvények lebonyolítását is vállalják (családi ünnepek, lánybúcsúk, legénybúcsúk, céges csapatépítők stb.). Előre meghirdetett időpontokban foglalás nélkül is várják a vendégeket.

Kínálatukban megtalálhatóak a fehér, rozé és vörösborok. Kőszegen és Cákon cserszegi fűszerest, chardonnay-t, kékfrankost, blauburgert, cabernet sauvignont, pinot noir-t és syrah-t termesztnek.

Szlogenjük „Két borvidék közt félúton”. A Zalai illetve a Soproni Borvidéken rendelkezik ca. 36 hektár területtel. A borászat Kőszeg és Zalabér között félúton található. Az alapokat képező területek 1969-től folyamatosan kerültek a Mándli család birtokába. 1995-ben egy csempeszkopácsi parasztházban kezdte meg intenzívebb fejlődését, előtte a zalabéri szőlőterületükön egy hagyományos földpince és prэшáz adott otthont a borkészítésnek. Később megkezdődött a szőlőterületek bővítése és felújítása, pincebővítés, technikai korszerűsítés valósult meg, amely napjainkban is folytatódik.

Malomporta Pincészet – Gáspár Pince

A Malomporta Pincészet vendégei megismerkedhetnek a helyi borokkal, a falu nedűivel, illetve alkalmanként ízletes borvacsorákat is kóstolhatnak. Az időjárás kegyétől függően tökéletes borkóstoló helyszíneként szolgál a Malomportához tartozó, attól mintegy 15 perc sétányira elhelyezkedő szőlőhegyi pince. Itt hangulatos lugas és pazar kilátással csábító “stég” várja a jó borra szomjas vendégeket. Fatányéros finomságokkal: malacsonkával, szalámival, disznósajttal, körözöttel, különböző kencékkel, valamint a Malomport bio kertjében megtermelt napérlelte paradicsommal és paprikával várják az ide zarándokoló vendégeket. A boraik afféle jófajta háziborok, ahogy manapság nevezik őket: kézműves borok. Szeretettel,

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

méltó gondossággal és nagy odaadással készülnek, és bár több versenyen is szépen szerepeltek, a legnagyobb örömet az okozza, ha barátait, vendégeiket megkínálhatják velük. Ilyenkor, ahogy Bozsokon mondani szokás, “kedvesre” isszuk magunkat, ami segít a világmindenség megértésében, valamint szorosabbra fűzi, elmélyíti az emberi kapcsolatokat. Márai szavaival élve: “A tűnődéshez szükséges kellék...”

Napostető Borterasz

A Szőlőtermelők és Borértékesítők Szövetkezete a Napostetőn nyitott teraszt és üzemet. Egy a városból induló sétával lehetőség nyílik bejárni Kőszeg egykori leghíresebb szőlőhegyét. A királyvölgyből vagy a Sziget utca felől is pár száz méter sétával megközelíthető a lélegzetelállító panorámával rendelkező Borterasz, ahol érdemes egy kicsit megpihenni pár kiemelkedően finom bor kóstolása közben.

Néber-Tóth Pince

Az egyhektáros birtok a Csepregi Szőlőhegy nyugati dűlőjén, az Alsó-Hangán helyezkedik el, agyagos termőtalajon. A családban a szőlőtermesztés és borkészítés hagyománya a dédszülőkig vezethető vissza, ma Tóth Marcell viszi tovább.

Kínálatukban a vörös- rozé- és fehérborok egyaránt megtalálhatók. Vörösboraik a Kékfrankos, Cabernet Franc, valamint a két fajta házasításából készülő Néber Cuvée, amely egyben a ház bora is. Friss, roppanós rozéik – melyek Kékfrankos, valamint Zweigelt és Blauburger fajtákból készülnek – országos és nemzetközi szinten is megállják helyüket. Fehérbor kínálatukat jelenleg a Furmint képviseli, ezenkívül egy 2019-ben telepített Sauvignon Blanc ültetvény várja termőre fordulását. Boraikban a hagyomány és innováció találkozik.

Az érdeklődők megismerkedhetnek boraikkal egy jó hangulatú kóstoló keretein belül a Szombathely felé vezető út mellett található szőlőbirtokukon. A programot igény esetén élőzenével teszik még emlékezetesebbé. Palackos és folyó boraik megvásárolhatók közvetlenül a csepregi pincében, továbbá helyi vendéglátó és kereskedelmi egységekben.

Jelen vannak egyre több csepregi és környékbeli rendezvényen, amelyeken mindenkit nagy szeretettel várnak.

Répcementi Borpince

A Horváth Gábor által vezetett családi birtok központja a csepregi Bene-hegyen található. A szőlőhegy lehetőséget ad túrázásra a Forrástól-Forrásig túraútvonalon, hangulatos pincelátogatásra, illetve borkóstolásra, szabadtéri rendezvények lebonyolítására. Csepreg sorsa mindig összefonódott a szőlőhegy sorsával, ezért is nagy múltra és hagyományokra tekint vissza.

A hagyományok ápolása, a szülői minta követése jellemzi a borászatot. A sokéves tapasztalat, gyakorlat mellett számos szakmai képzés is segítette, hogy mára a családi borászat, a Répcementi Borpince közel 2 hektáron gazdálkodik. Szép eredményeket értek el városi, megyei borversenyeken. Arany és ezüstérmes boraik a szigorú technológiai előírások betartását, a precíz munkát tükrözik. Szeretettel várnak minden borkedvelő, borszerető vendéget!

Stefanich Pincészet

A negyedik generáció képviselőjében Stefanich Kornél már igazi nagygazdának számít 10 has területével, melyen fehér és kékszőlőt egyaránt termeszt. Borait zömében acéltartályokban,

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

de a palackozásra szánt legjobb minőségű vörösborokat fahordóban érleli. A borok a pincészet saját kőszegi borozójában kerülnek értékesítésre, elsősorban folyóborként, de palackozott borokat szállít helyi és környékbeli vendéglátóhelyekre. A cáki birtokon egy 50 főt befogadó kóstolóhelyiségben tartanak borkóstolókat, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a szőlőültetvényre.

Szőlőtermelők és Borértékesítők Szövetkezete

A szövetkezet jogelődje az 1950-es években alakult azzal a céllal, hogy a tagok boraikat közösen értékesítsék. Úttörő szerepük volt a kőszegi szőlő és bortermelés átörökítésében és a nagyüzemi technológia meghonosításában. A Szövetkezet jelenleg 37 taggal működik. A viszonylag kis üzem a teljes szőlészeti és borászati vertikumot átfogja. Saját 4,5 ha szőlőterület mellett még 3 hektárt bérel. A saját ültetvény Kőszegen a Napostetőn található, Kékfrankos és Zweigelt szőlőfajtákkal. A szőlő feldolgozása és a bor érlelése a város egyik legrégebbi műemlék pincéjében történik. (Hegyalja u. 25.) Itt található a Szövetkezet termelői borkimérése is. A tradicionális módon előállított borok értékesítése a Szövetkezet borozóiban (Rajnis u. 10 és Várkör 54.) valamint a nemrég megnyílt, szőlőhegyen lévő Napostető Borteraszon történik.

Tóth Pincészet

A Tóth Pincészet sokévtizedes hagyományokkal rendelkező családi borászat. A borvidékre és a városra leginkább jellemző fajtákkal foglalkozik, így kínálatukban mind a fehér, mind a rosé és a vörös borok is megtalálhatóak.

Borboltuk a Rákóczi utca 6. szám alatt az év minden napján 08.00–19.00 között nyitva tart. Itt boraink teljes kínálata megtalálható, ráadásul a folyó és palackozott borok mellett számtalan eszköz és kellék is megtalálható melyek kitűnő ajándékként szolgálnak.

Kóstolóterem és tágas borterasz szintén egész évben várja látogatóit: garantált borkóstolók, sportközvetítések, élőzenés estek.

Borházuk az 1800-as években épült klasszicista stílusban, mely mára újra régi szépségében pompázik. A hívogató kapuszínen keresztül előbb a termelői borboltba majd a hangulatos zárt teraszra jutunk, ahol a boltíves tornác hívogat a kóstolóterem felé. Vallják, hogy a minőségi borokat minőségi módon kell bemutatni. A kényelmes, hangulatos környezetet egyik oldalról a szőlőinkből nyúló csodálatos kőszegi látkép, másik oldalról az ablakokból látható Jézus Szíve Plébániatemplom tornya teszi egyedivé.

Vinora Borház

A VINORA családi borászat Csepregen a Bene-hegyi víztározó partján fekszik gyönyörű kilátással a szőlőhegyre és a tóra. A 3 hektáros szőlőterület a Soproni-borvidék Kőszegi-körzetéhez tartozik, a 60% fehér és 40% kék borszőlők a Csepregi szőlőhegy legjobb déli fekvésű dűlőiben agyagos talajon teremnek. A boraikat rozsdamentes tartályokban erjesztik, tárolják és tölgyfahordókban érlelik. Szőlőfajtáik: Zöldveltelini, Olaszrizling, Chardonnay, Szürkebarát, Blauburger, Kékfrankos és Syrah. Készítenek és palackoznak egyrészt könnyedebb gyümölcsös, friss reduktív fehér és rozé -, továbbá testesebb tölgyfahordós érlelésű fehér és vörös borokat.

Kedvelt programjuk a VINORA DŰLŐTÚRA, mely során egy 10 állomásból álló szőlőhegyi körút keretében a dűlőkben kóstolják az ott termő borokat, pincelátogatással és dámszarvas farmjuk megtekintésével összekötve.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Unger Bormanufaktúra

A két alapító, Stampf Ervin és dr. Kaibinger Tamás azért kezdett el szőlőt telepíteni és borászkodni, hogy megmutassák a kőszegi terroir egyediségét a Kékfrankoson keresztül, amely álláspontjuk szerint a legalkalmasabb fajta erre. Munkájuk során nem kötnek kompromisszumokat, a legjobbat keresik.

Ennek érdekében a Kőszegi-hegy történelmi területein, a Kálvárián, a Felső-árnyékos dűlőben, a Szultán dombon és az Ördögárokban telepítettek Kékfrankost. Az oltványok külön erre a területre és éghajlatra szelektált szortimentből származnak.

Természetes módon, a bio és a biodinamika szabályainak megfelelően művelik a szőlőt. Ennek megfelelően, nem használnak felszívódó szereket, rovarölőt, gyomirtót, és a természet ritmusa szerint dolgoznak.

A természetközelség a pincében is megvalósul: nem, vagy csak minimális kénnel dolgoznak és természetes élesztőkkel készítik boraikat. Pincéjük egyszerre hagyományos és modern: egy az 1700-as évek közepén épült pincét modernizáltak a kor igényeinek megfelelően, amely a Hegyalja utcában található, megtartva annak eredeti formáját, anyaghasználatát; a szőlő feldolgozása és a borkészítés olyan eszközökkel történik, amelyek a legkisebb beavatkozást biztosítják.

7ed7 Pincészet

Tevékenységük alapját a generációk alatt megszerzett ismeret, és a modern technika felhasználása adja.

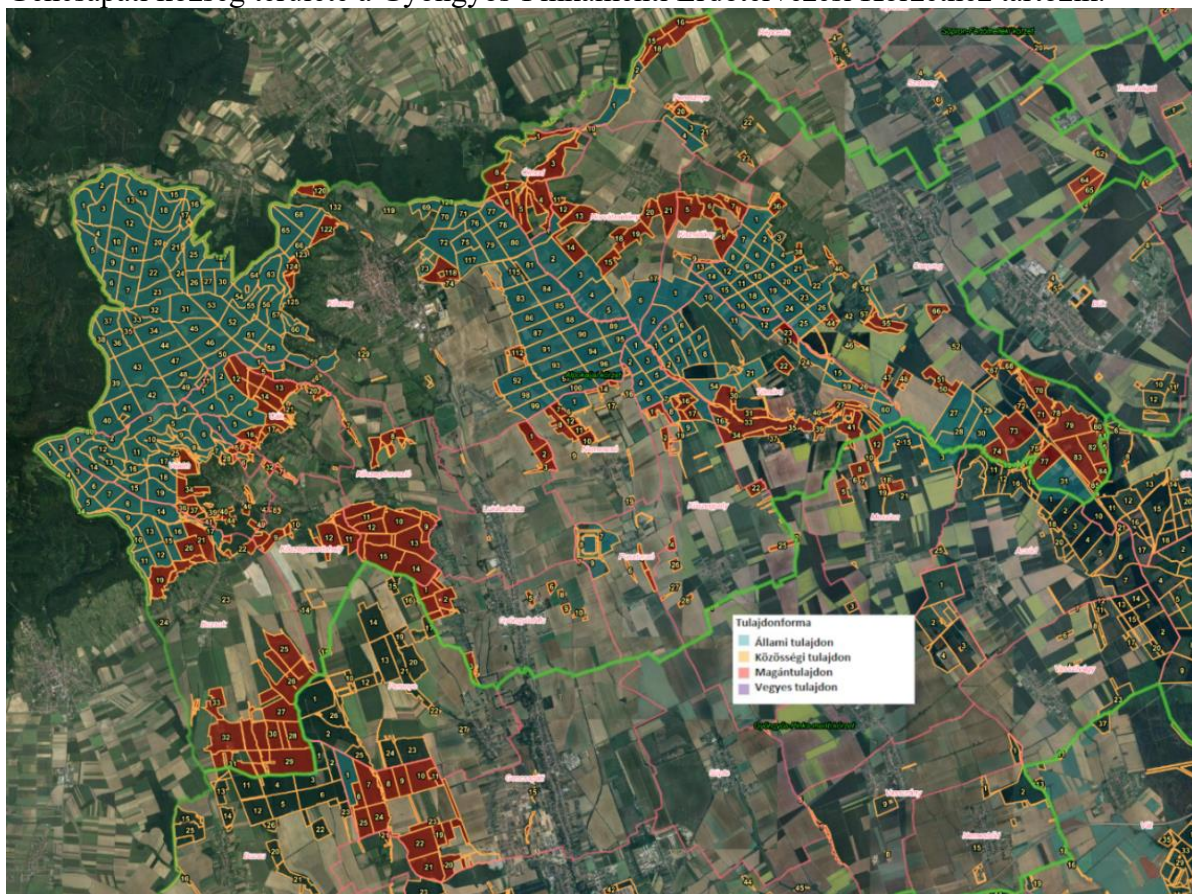
Szőlészkedés és borászkodás elsősorban egyfajta feszültséglevezetési lehetőségként vette kezdetét, azonban az elmúlt 5 évben egy „soha véget nem érő” történetté alakult. A történet elkezdődik a lukácsházi és a pősei szőlőhegyen és a bort kóstolók fantáziáján múlik, hogy mikor, hol és milyen formában ér véget.

Termőterületük jelenleg egy közel 1 hektáros terület – ami geológiailag agyag, hordalék és vöröskavics elegye – szőlőik pedig a Kékfrankos, Zweigelt, Merlot és Pinot noir.

8. A természetkímélő gazdálkodás lehetőségei

8.1. Erdőgazdálkodás

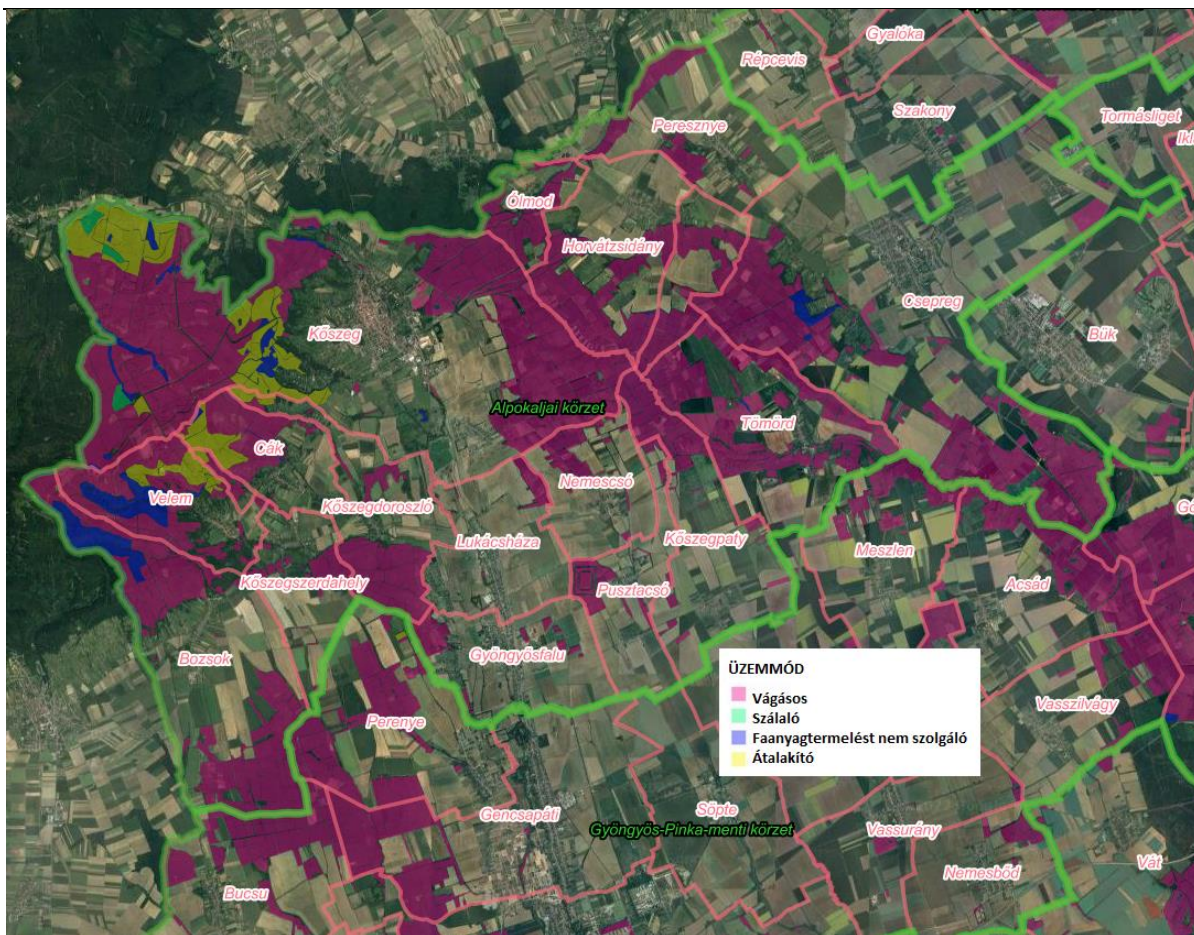
A natúrpark területének meghatározó részét borítja erdővegetáció. Területének 36%-a tartozik az OTTrT-ben megállapított, kiemelt térségi és megyei területrendezési tervben alkalmazott erdők övezetéhez, amelybe az Országos Erdőállomány Adattárban szereplő erdők és az erdőgazdálkodási célokat közvetlenül szolgáló földterületek tartoznak. A gazdálkodás szempontjából szerencsés helyzet, hogy a tulajdonviszonyok tekintetében az állami tulajdonban lévő erdőterületek térfoglalása nagyobb, mint a magánerdőké. A natúrpark települései az állami erdők esetén nagyrészt az Alpokalja Erdőtervezési Körzethez, a Gencsapáti község területe a Gyöngyös-Pinkamenti Erdőtervezési Körzethez tartozik.

33. ábra Erdőterületek - tulajdonosok szerint - Forrás: erdoterkep.nebih.gov.hu

Határtalan természet - ezeréves kultúra

34. ábra Üzem mód - 2022.07.01-i földrészlet állapot alapján - Forrás: erdoterkep.nebih.gov.hu

A jelenlegi gazdálkodás jellemzői:

- Vágásos gazdálkodás
- A fafajok térfoglalásában jelentős azerdeifenyves aránya (24%), kocsányostölgyes (20%) és a bükkös (17%)
- Lombos állományokban gyakorlat a fokozatos felújítóvágás alkalmazása
- Tájidegen fafajok jelenléte nem számottevő
- Mintegy 3500 ha-on a természetvédelmi törvény elvárásaihoz alkalmazkodó gazdálkodás folyik
- Az erdők jelentős része korábban városi, ill. nagybirtokos tulajdonban volt

Az erdőgazdálkodók a hatályos körzeti erdőtervek alapján kezelhetik erdeiket. Ausztriában már évtizedes múltra tekint vissza a Pro Silva elvekre alapozott természetközeli erdőgazdálkodási forma. Az Írott-kő Natúrpark területén a védett állami erdőkben 2005-ben kezdték meg a gazdálkodási forma bevezetését, melyet ma három erdőrésztletben folytatnak. A jövő tekintetében az erdőtenyészet számára kiváló adottságú natúrpark területén a Pro Silva elvek szerinti gazdálkodás mellett nagyobb teret kell, hogy kapjon a szálalásos, szálalóvágásos erdőgazdálkodási forma is, amelyet mind a jogszabályi környezet, mind az érintett hatóságok hozzáállása szorgalmaz.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

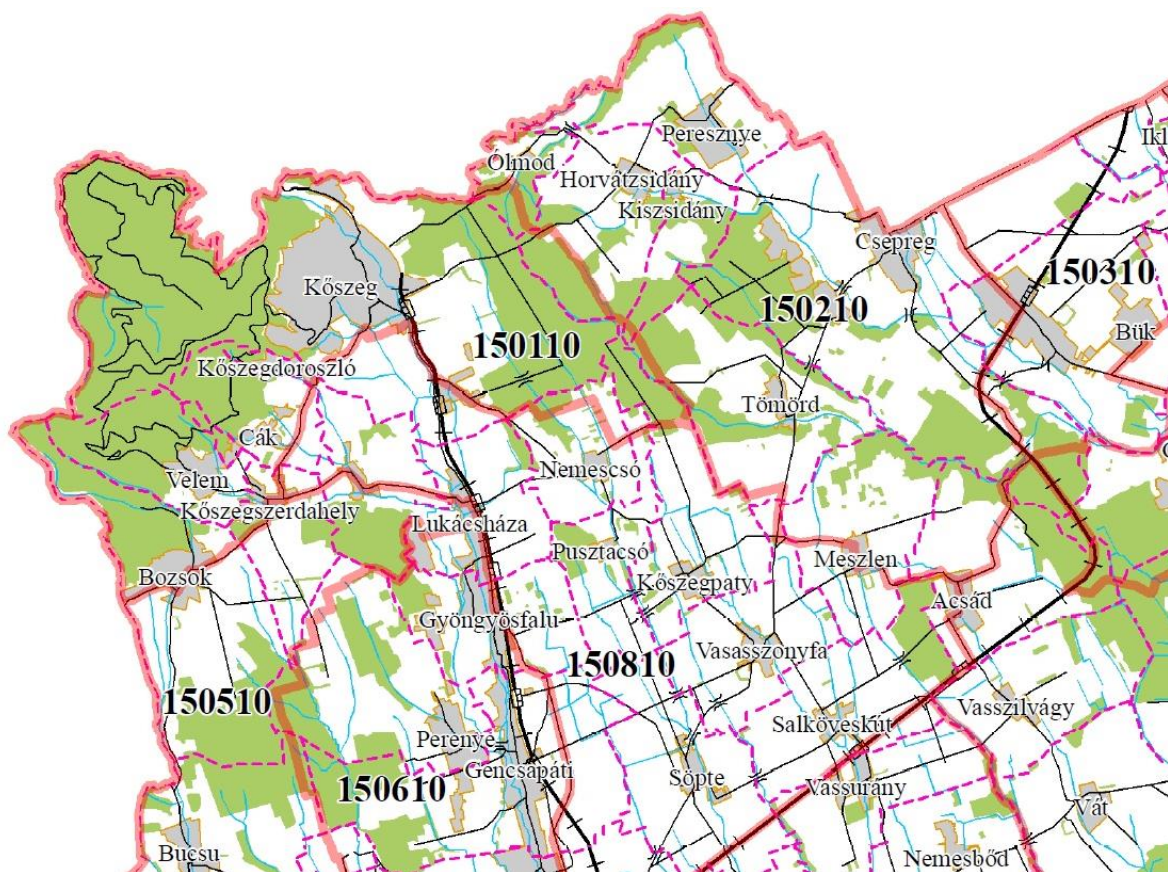
8.2. Vadgazdálkodás

A natúrpark területén elsősorban nagyvadas vadászterületek találhatók. A természetközeli gazdálkodás lehetőségét a nagyvadlétszám fenntartható mértékűre való csökkentése rejt magában. Erre vonatkozóan összehangolt lépések történtek az érintett hatóságok részéről éppúgy, mint a vadgazdálkodók oldaláról. A muflon, mint idegenhonos vadfaj jelenléte hosszú távon nem kívánatos a natúrpark védett természeti területein.

A mezőgazdasági területek apróvadállományának javításához a széles körben beváltan alkalmazott mezei élőhelyfejlesztések nyújthatnak hatékony segítséget.

503. sz. vadgazdálkodási tájegységbe tartozó vadgazdálkodási egységek

Kód	Név Telephely	Cím
150110	Szombathelyi Erdészeti Zrt. Kőszeg	Szombathely Saághy István u. 15. 9700
150210	Répcsevölgye Vadásztársaság Csepreg	Bük Kossuth utca 85. 9737
150310	Büki Csalitos Vadásztársaság Csepreg	Csepreg Petőfi S. u. 7. 9735
150510	Alpokaljai Vadászati Közösség Vadásztársasága Kőszeg	Kőszeg Károlyi Mihály u. 19. 9730
150610	Savaria Vadásztársaság Szombathely	Szombathely Bártfa u. 1/a. 9700
150810	Berek-Völgye Vadásztársaság Szombathely	Szombathely Szent Imre herceg u. 2.

35. ábra Vadgazdálkodási tájegységek - Forrás: Országos Vadgazdálkodási Adattár

8.3. Halgazdálkodás

Az Írottktő Natúrpark területén működő legnagyobb szervezet a **Sportthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége**, mely jelenleg 25 vasi és 4 zalai folyóvíz, valamint 19 vasi és 2 zalai állóvíz halgazdálkodásra jogosultjaként közhasznú civil szervezeti formában tevékenykedik.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A sporthorgászat feltételeinek megteremtése mellett a természetvédelem, a hal és élőhelyének védelme, az ifjúság nevelés, valamint a horgászturizmus fejlesztése kapja a fő hangsúlyt a szervezet működésében. Horgászlelétszámuk kb. 11.500 fő, melyből közel 1800 fő gyermek.

A horgászlelétszám és az engedélyváltások növekedése a dráguló halárak mellett is biztosította, hogy összességében a tavalyi esztendőben egy –két -és háromnyaras halból 85.183 kg-ot, valamint 75.150 db előnevelt őshonos haltelepítési mennyiséget tudtunk kihelyezni a vasi vizekbe. A hatóság által jóváhagyott halgazdálkodási tervekkel és a horgászok igényeivel összhangban a legnagyobb mennyiségben a fogható méretű ponty került telepítésre a horgászvizekbe. A pontydominancia mellett igyekszünk fókuszálni más őshonos halfajok (Pl: kecsge, sebes pisztráng, harcsa, compó) minél nagyobb arányú telepítésére a beszerzési lehetőségek függvényében.

A szövetség a kezelésében lévő állami tulajdonú tavak, folyóvizek területein környezetvédelmi, halvédelmi és halgazdálkodási feladatokat végez, és lát el. A Szövetség a természetvédelmén nemcsak a védetté nyilvánított természeti értékek megóvását érti, hanem tevékenysége kiterjed a nem védett fajok és területek természetes környezetének megőrzésére, valamint az invazív fajok csökkentésére

Az elmúlt években a természetes vizek újjáélesztése érdekében a Gyöngyös patakon, a Gencsapáti kavicsbánya-tavon, a Csepregi-tavon, Abért-tavon renaturálási és revitalizációs projektet valósítottak meg a szakhatóságok támogatásával.

A Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége 2014-2020. között az Európai Unió Víz Keretirányelvvel összhangban a felszíni vizek jó állapotának fenntarthatósága érdekében - szakmai partnerek bevonásával - az elmúlt években megkezdett természetes vízi rehabilitációkat kívánja folytatni. A természetes vízterületeken a hal élőhelyének és szaporodó helyének védelme mellett fontos a meglévő horgásztavak jóléti infrastruktúrájának fejlesztése, megújítása. Napjainkra a tavak környékén élő lakosok és azokat rendszeresen felkereső horgászok, turisták (kerékpárosok, természetfotósok, kirándulók) elvárásai, igényei is jelentősen megváltoztak.

A természetes vízterületeken a hal élőhelyének és szaporodó helyének védelme mellett fontos a meglévő horgásztavak jóléti infrastruktúrájának fejlesztése, megújítása, így megújult a Gencsapáti kavicsbánya-tó és a Csepregi Téglaágyári-tó környezete is.

A természetközeli, helyenként természetes állapotú Gyöngyös-patak halfaunája több, a korábbiakban ismerttetett védett, ill. fokozottan védett fajt is tartalmaz. Ugyanakkor az utóbbi időben fokozódó horgászturizmus igényei a hazánk egyik legjelentősebb pisztrángos vizeként számontartott vízfolyásba a sebes pisztráng eddigieknél intenzívebb telepítését vetítik elő. Mindamelllett, hogy a pisztráng horgászat a természetkímélő, "Fogd meg és engedd el" horgászati módok közé sorolandó, mértékletességet szükséges tanúsítani ezen halfaj esetleges túlzott – évi 300 kg-ot meghaladó – telepítésének elkerülésére, tekintettel az érintett terület Natura 2000 hálózaton betöltött szerepére és a vízi gerinctelen és halfauna sokféleségének megőrzése céljából.

A **Kőszegi Sporthorgász Egyesület** története 1973-ra vezethető vissza. A kőszegi horgászok önálló kezdeményezése alapján létrehozott, Kőszeg területén lévő téglagyári tó halasítását végezték. Az 1978-ban létesített kőszegi Csónakázó-tavon haltelepítéseket végeztek. Megalakulástól kezdve nagy hangsúlyt fektettek az egyesület vezetői a horgászsport népszerűsítésébe, és az utánpótlás nevelésébe. Mindkét tóra az egyesület kapta meg a halászati jogot.

Répcementi Horgász Egyesület

Az egyesület 1979-ben alakult Csepregi Répcementi Horgász Egyesület néven. Az alakulás célja a Téglaágyári tó és a Répce patak szakszerű, ellenőrzött horgász célú hasznosítása.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Céljaik elérését szem előtt tartva csatlakoztak annakidején a Vas megyei Horgász Szövetséghez. Tevékenységükben egyre jobban előtérbe kerül a környezet védelme és az ifjúság természet szeretetére való nevelése. Tagjaik számára házi horgászversenyeket rendeznek, bográcsos főzéssel csapatépítést, összejöveteleket tartanak, melyhez kulturált környezet biztosít a téglagyári tó és annak környezete. Ifjú horgászaikat táborozással, versenyeken, vetélkedőkön való részvétellel igyekeznek támogatni.

Az Írottktő Natúrpark területén lévő vízterületek:

Víztérkód	Vízterület neve
18-001-1-1	Ablánc patak teljes hosszában
18-002-1-1	Borzó patak
18-004-1-5	Csepregi téglagyári tó (Csepreg 1667)
18-007-1-1	Gyöngyös patak (országhatár-gencsapáti osztóműig) / országhatártól a Rába folyóig
18-025-1-1	Répcse folyó (országhatártól a dénesfai hídig)
18-033-1-4	Gencsapáti horgásztó (Gencsapáti 0188/12)
18-035-1-1	Arany-patak (országhatártól a Sorok-Perintig)
18-042-1-1	Abért I. és II. tó (Kőszeg 0164/34)
18-047-1-4	Gyöngyösfalui horgásztó (Gyöngyösfalu 0109/23 hrsz)
18-048-1-4	Boldogasszony-patak 1+300 km szvben lévő horgásztó (Csepreg 0296/1, 0317, 032/1)
18-056-1-5	Kőszegi Csónakázótó (Kőszeg 1112, 1111, 1110, 1116/1, 1115, 1388/2)
18-057-1-5	Kőszegi Téglaagyári tó (Kőszeg 0115, 0116, 2887)

8.4. Mezőgazdaság

A natúrpark területe a Gyöngyös- és Répcse-síkon kedvez leginkább a szántóföldi növénytermesztésnek.

Az állattenyésztésben a vidék kiváló adottságai jelenleg szinte teljes mértékben kihasználatlanok. A magyartarka szarvasmarha tartás egykori fellegvárában az állatlétszám minimális, a legelők vagy beerdősültek vagy szántóterületté alakultak.

A jelenleg működő kaszálók és az erdősülésben visszafordítható legelők egy részén, a táj jellegének, természeti értékeinek és a történelmileg kialakult gazdálkodási formáknak a fenntartása céljából az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság élőhely rekonstrukciókat végzett. Helyreállították a Doroszlói-rétek eredeti állapotát, és a fás legelőt magyartarka szarvasmarhák segítségével tartják fenn.

8.5. Szőlő- és gyümölcstermesztés

A natúrparkban mindkét tevékenység komoly történelmi hagyományokkal rendelkezik.

A **szőlőművelés** egykori jelentőségét érzékelteti, hogy Kőszeg a középkorban a magyar királyok számára készített borok hazájaként is emlegették. Az ősi szőlőfajtákat sajnos a filoxéra kipusztította, károsítását követően jelentős mértékben csökkent a szőlőterületek térfoglalása. Ezt erősítette Kőszeg város lakóterületeinek a szőlők rovasára való terjeszkedése is. A rendszerváltást követően paragon maradt hegyaljai szántóterületek jelentős részén szőlőültetvények kerültek telepítésre. Ezek azonban általában intenzív technológiával kezelt

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

ültetvények. Mellettük csupán csekély számban és kiterjedésben jellemzőek a hagyományosan művelt szőlőterületek, melyek idősödő művelőikkel együtt tűnnek el a térségből. Az Unger Bormanufaktúra elsőként kezdett a térségben biodinamikus művelésbe. A Kőszegi szőlőhegyen természetes terroir borokat készítenek.

Kőszeg mellett ki kell emelni a Csepregi Gyümölcs- és Borút egyre népszerűbbé váló programjait: az Orbán-napi gyepűtiprást, a Nyitott pincék napját, a szüreti felvonulást. A borversenyek szép eredményei egyre több vállalkozó kedvű szőlősgazdát vonzanak a „hegyre”.

Egyre több teret nyer Lukácsháza és Gyöngyösfalu térsége a Csömötei és Pösei hegyen meghonosított bortermelésével. Az évek óta nagy sikerrel rendezett borversenyek, a Kertbarát Kör által szervezett, felváltva Lukácsháza és Gencsapáti településeken tartott neves borászok részvételével zajló szakmai eszmecserék és képzések, mind-mind a minőségi bortermelés és borturizmus fejlesztését célozzák. A szőlőműveléssel kapcsolatos események és a bor jelenleg is a natúrpark turisztikai kínálatának gerincét alkotja.

Az Írottktő Natúrpark célcsoportjai között meghatározó szerepe van a kőszegi borászoknak, a natúrpark szervezeten belül szoros együttműködés alakult ki. A kőszegi borászok az elmúlt években számos fejlesztést végrehajtottak, a vendégfogadás, a turizmus szempontjából megerősödtek. Az érintett termelők nemcsak a helyi piacra termelnek, hanem fontosnak tartják a kőszegi bor megismertetését hazai és nemzetközi szinten, a minőségi bortermelést tűzték ki célul, valamint a vendéglátás feltételeinek megteremtését.

A hagyományos **gyümölcsösök** fenntartására a szőlőkkel szemben több lehetőség van jelenleg is. A térségben számos élő tájfajtaját találjuk ugyanis a körte és almafáknak, melyek tág hálózatu, vegyszeres védekezést nem igénylő technológiával fenntarthatók. Termésüket szervezeten ugyan még nem értékesítik, azonban az utcákon működő becsületkasszáknál mindenki megköstölhatja őket. Külön értéket jelentenek a térségben jelentős számban megmaradt idős háziberkenye fák, melyekről a múlt század harmincas éveiben Kaán Károly is megemlékezett. Az általa fényképen is megörökített, már akkor is említésre méltó korú és méretű nagypösei berkenyefák már nem élnek.

A rendszerváltást követően paragon maradt hegyaljai szántóterületek jelentős részén a szőlőültetvények mellett gyümölcsösök is telepítésre kerültek. Ezek azonban kivétel nélkül intenzív technológiával kezelt ültetvények.

Gesztenyekultúra

Amíg napjainkban a szelídgesztenyének a dél-európai országokban elsősorban élelmiszeripari jelentőségük számottevő, addig hazánkban a tájesztétikai, erdőgazdálkodási és turisztikai vonatkozásuk emelhető ki. Újabb telepítések manapság nemigen fordulnak elő. Inkább jellemző, hogy magánkertekben, díszfaként egy-egy darabot vásárolnak, de ezek között már megtalálhatók a külföldi fajták, hibridek is, melyek nagyobb ellenállósággal rendelkeznek bizonyos betegségekre, valamint a termésük mérete is jóval meghaladja a magyar fajtákét.

Nem csak a virágzó fa látványa nyújt feledhetetlen élményt, de az ezekben az erdőtársulásokban megtalálható flóra és fauna is. Az erdő állatvilágának is jelentős táplálékforrást biztosít az édes gyümölcse. *Forrás: A szelídgesztenye, mint az európai vidékfejlesztés perspektivikus növénye (szemle) Kovács Gabriella–Radócz László 2016 Agrártudományi közlemények*

A szelídgesztenye termesztés, feldolgozás és értékesítés a natúrpark területén történelmi hagyományokra visszatekintő, valódi helyi sajátosság. A gesztenye ezen különleges szerepe indokolja, hogy a gyümölcstermesztésből kiemelve kerüljön tárgyalásra.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

A szelídgesztenye őshonossága a térségben máig vitatott, egyes kutatók szerint valójában a rómaiak honosították meg Kőszeg-hegyalján. A natúrpark erdeiben mindenesetre társulásalkotó fafajként van jelen, egyedeivel elszórtan vagy csoportosan az egész területen találkozni lehet.

Kőszeg térsége évszázadok óta híres gesztenyekultúrájáról. Matuzsálemi korú, minden bizonnyal kiváló termőképességük miatt megkímélt egyedek egészen a múlt század harmincas éveikig megtalálhatóak voltak területén. Velem, Cák és Kőszeg községhatároiban egy-egy híresen nagy és idős példány állt legelőkön, szőlőkben, míg Bozsok és a jelenleg Ausztriához tartozó Rohonc községek között a déli hegyoldalon összefüggő állományai voltak ekkor. A kiváló faanyaguk utáni kereslet azonban Kaán Károly óvó szavai ellenére megpecsételte sorsukat. Az idős példányok napjainkra eltűntek, utódaikat ugyan egyre nagyobb gonddal ápolják, a gesztenyések száma azonban csökkenőben van.

A gesztenyések szűrös kupaccsal (gubával) borított termését ősszel a kertek végében halmozták fel. A betakarítási munkák befejeztével aztán megtisztították a kupacstól, majd szekérre rakták és városról városra járva értékesítették.

Napjainkban a helyben való értékesítés jellemző. Ennek köszönhetően a natúrpark vendéglátóhelyein folyamatosan kaphatóak gesztenye felhasználásával készülő helyi ételkülönlegességek.

A gesztenye virágzásához kapcsolódó haszonvétel a gesztenyeméz-termelés. Ezt a tájterméket szintén árusítják a natúrpark területén.

Nem csak a természetjárónak nyújt élményt a gesztenye, hanem minden korosztály számára színvonalas rendezvényeket szerveznek a gesztenyevirágzás, valamint a gesztenyeszüret idején, ahol itt jellemző gesztenyesütő serpenyőben sült, helyi termelőktől származó gesztenyét árusítanak. A gesztenye termesztéséhez számos ünnep, gasztronómiai vásár és program köthető a natúrpark területén. (lásd bővebben a programoknál)

9. Helyzetfeltárás összefoglalók és SWOT analízis pillérenként

A Magyarországi Natúrpark-hálózat Konceptiója alapján és az európai gyakorlattal összhangban, ahogy minden magyarországi napúrpark, így az Írottktő Natúrpark is négy pilléres natúrparki modell mentén működik. A négy szakmai pillér mentén végzett tevékenységet táji léptékű együttműködés keretében végzik – jelen dokumentumunkban eme együttműködést a „0.” pilléreként tekintjük.

36. ábra A „négypilléres natúrparki modell” - Forrás: A magyarországi natúrpark-hálózat koncepciója 2021.

9.1. Táji léptékű együttműködés, mint alappillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel

9.1.1. Az Írottktő Natúrpark együttműködéseinek fórumai

A natúrparkok létrehozásának egyik alapfeltétele, hogy a natúrparki közösség a natúrparki tevékenységek koordinációjára rendelkezzen egy munkaszervezettel. Az Írottktő Natúrpark esetében ez a munkaszervezet (= „natúrparki munkaszervezet”) az Írottktő Natúrparkért Egyesület, amely koordinálja a natúrparki névhasználati jogosultság megszerzésének, valamint megtartásának folyamatait. Az Írottktő Natúrparkért Egyesület látja el az Írottktő Natúrpark képviselőjét és koordinálja az operatív feladatok végrehajtását.

Az Írottktő Natúrparkért Egyesület egy 140 taggal rendelkező egyesület, külön munkaszervezettel (alkalmazottak), tagsági (közgyűlési) keretekben működő partnerhálózattal, valamint önkéntesekkel.

Az egyesület „natúrparki munkaszervezetként” a Magyarországi Natúrpark-hálózat Konceptiója szerint a térségben az ernyőszervezet szerepét tölti be, azaz egyrészt a natúrparki célok mentén a térségi összehangolást szervezi, másrészt az Írottktő Natúrpark külső érdekképviselőjét látja el: kapcsolatot tart az Agrárminisztérium kijelölt főosztályával, tagja a Magyar Natúrpark Szövetségnek, a Vas Megyei Turizmus Szövetségnek, az UTIRO LEADER Egyesületnek.

Írottktő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

Az egyesület keretében a tényleges munkavégzést az egyesület által alkalmazott munkavállalók végzik. (= „egyesületi munkaszervezet”).

Az egyesület működését a tagdíjak, valamint támogatások, pályázatok biztosítják. Ennek alapján az egyesület működése és ezzel együtt a natúrparki célok terén végzett feladatellátási képessége is folyamatosan változik a rendelkezésre álló források szerint. Ezzel együtt a szervezetnél az utóbbi években nagy volt a fluktuáció, mely Ausztria munkaerő-elszívó erejének is köszönhető.

Az Írottktő Natúrparkért Egyesület, mint natúrparki munkaszervezet, a saját szervezeti kereteiben az alábbi együttműködési fórumokat biztosítja:

Az Írottktő Natúrpark munkaszervezetének, azaz az Írottktő Natúrparkért Egyesületnek a KÖZGYÜLÉSE: Az Írottktő Natúrpark legfőbb együttműködési fóruma, mely jelenleg 140 tagot számlál (önkormányzatok, szolgáltatók, civil szervezetek és magánszemélyek).

A közgyűlés rendszeresen ülésezik. Azonban jellemző, hogy a kb. 140 fős tagságnak kb. a 30%-a vesz részt aktívan a közgyűléseken. Ennek oka talán a nagy tagsági létszám, és ezzel együtt az eltérő érdekek és széleskörű témakörök (4 pillér menti tevékenység), illetve talán az is, hogy rendszeres hírlevélben, valamint e-mailen a tagok folyamatos tájékoztatást kapnak a közgyűlés témaköréről, másolatot kapnak a jegyzőkönyvekről, nem érzik szükségesnek a személyes jelenléte. A kiküldött és beérkezett kérdőívek alapján a tagoknak csupán egy része szeretne aktívan részt venni az egyesület működtetésével kapcsolatos gyűléseken (így a közgyűlésen), ezzel szemben az őket érintő konkrét témában szervezett szakmai fórumok szervezését, kivétel nélkül mindenki fontosnak tartja.

Natúrpark Tanács ülés:

A 18 natúrparki település vezetői, a natúrparki területen területi illetékességgel szakmai feladatot ellátó szervezetek képviselői (Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Szombathelyi Erdészeti Zrt, UTIRO LEADER Egyesület, Kőszegi Városi Múzeum és Könyvtár Jurisics-vár Művelődési Központ és Várszínház), valamint az Írottktő Natúrparkért Egyesület elnöksége és munkaszervezete részvételével működik a Natúrpark Tanács. A tanács az Írottktő Natúrpark területének térségi fóruma, ahogy a résztvevőknek lehetőségük van a közös célok prioritásait meghatározni, egyeztetni és együttműködni a megvalósítások során. A Tanács egy kiemelt vezetői-szakmai fórum is egyben, amelynek joga van az Írottktő Natúrparkért Egyesület közgyűlése felé javaslatokat és ajánlásokat tenni. A tanács az üléseit évente legalább kétszer tartja.

Nagyon fontos, hogy a Natúrpark Tanácsban a tagoknak van lehetőségük olyan együttműködések, közös projekteket is összehangolni, melyek a natúrparki célok mentén valósulnak meg, azonban nem az Írottktő Natúrparkért Egyesület szervezésében. Egyelőre a Natúrpark Tanács tagok érezhetően még nem élnek ennek a lehetőségével, sok esetben kevésbé látogatott az ülés, gyakran az Írottktő Natúrparkért Egyesülettől várnak tervezéseket és megoldásokat.

Turisztikai szakmai fórum:

A térség turisztikai szereplőinek, vállalkozásainak, helyi lakosok részvételével zajlik általában évente egyszer (a pandémia éveinek idején nem került megrendezésre). A fórum célja egyrészt, hogy a részt vevők képet kapjanak a térségi folyamatokról, azaz egyfajta belső marketing. Témák: a natúrparki szintű fejlesztési tervek tervezett programok bemutatása, Natúrpark Turista Kedvezménykártya kiadás, tapasztalatok és ötletek megosztása. A másik

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

cél, hogy a térségi szereplők bevonódjanak a szakmai fejlesztésekbe, valamint együttműködési lehetőségek építése.

Zöld fórum:

A határon átnyúló PUREGREEN (2021-2022) projekt keretében alakult ki az együttműködés a natúrpark területén működő „zöld” civil szervezetekkel és aktív magánszemélyekkel, mely kapcsolatot a jövőben is kívánjuk fenntartani, építeni. A PUREGREEN (Tisztazöld) projekt keretében zero waste natúrparki munkacsoport fenntartása, fejlesztése további erőforrásokat igényel. Cél, hogy a zöld önkéntesek rendszeresen, többféle céllal is találkozzanak, közös terveket dolgozzanak ki. Cél egy jól működő zöld önkéntes hálózat kialakítása.

További együttműködések, kapcsolatok térségi szinten

Fentiekén túl natúrparki munkaszervezetként az Írott-kő Natúrparkért Egyesület **kapcsolatot tart az osztrák Naturpark Geschriebenstein-nel**. Korábban közös honlapot üzemeltetett a két szervezet, azonban egyrészt a fenntarthatóság, másrészt a „natúrpark” fogalmának és tartalmának országonkénti különbözősége miatt a két honlap szétvált. Szükséges a két különböző honlap összehangolása a továbbiakban, annak érdekében, hogy az osztrák honlapon ne kapjanak elavult információkat magyar nyelven az interneten keresők. Emellett más tekintetben is érdemes a folyamatos kommunikációt fenntartani: marketinget és kínálatot összehangolni. Közös határon átnyúló projekteket fejlesztünk és valósítunk meg.

Természeti értékekkel kapcsolatos együttműködések: Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület kapcsolatot tart az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság szakembereivel, valamint a Szombathelyi Erdészeti Zrt megbízott szakemberével, valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület helyi csoportjával a Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesülettel, mint az Írott-kő Natúrparkban a természetvédelem terén tevékenykedő hatósággal, kezelővel, tulajdonossal, illetve civilekkel. Elindult egy kezdeményezés az ÖNPI javaslatai alapján a települési szintű természetvédelem terén is, itt fontos, hogy a településeken ezekre az aktív csoportokra és tevékenységekre rálátás legyen és a jó gyakorlatok megosztásra kerüljenek natúrparki szinten. Elindult egy együttműködés az őshonos gyümölcsfajták termesztésének és megőrzésének témájában is, ennek is nagyobb teret szükséges engedni a jövőben és erősíteni kell a kapcsolatokat.

Az Írott-kő Natúrpark kézműveseivel és helyi termék előállítóival, valamint borászaival nincs állandó tematikus fórum, így a **vidékfejlesztési** pillérnek nincs fóruma jelenleg.

Önkéntesek:

Az egyesületnek 75 fő önkéntessel van jelenleg szerződése, akik egy-egy program, feladat esetén segítenek a tevékenységek végzésében. Ez különösen fontos a rendezvények esetén, ahol jóval több szervezőre és munkatársra van szükség, mint az egyesület munkatársi állománya. Emellett a túravezetők többsége is önkéntesként végzi tevékenységét. Évente egyszer az egyesület szervez egy natúrparki napot, amikor a munkatársaknak és önkénteseknek van lehetőségük a találkozásra, együttlétre, tapasztalatok megosztására, kapcsolatépítésre. Sajnos a pandémiás időszak óta nem került sor az önkéntes nap megszervezésére.

A zöld csoport PUREGREEN (Tisztazöld) projektje keretében 2021-22-ben jelentős létszámú (több 100 fő) zöld önkéntest vont be a feladatokba. A projekt során az osztrák példán láttuk, hogy az önkéntesek bevonására/értékelésére jóval nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni.

Írottktő Natúrpark

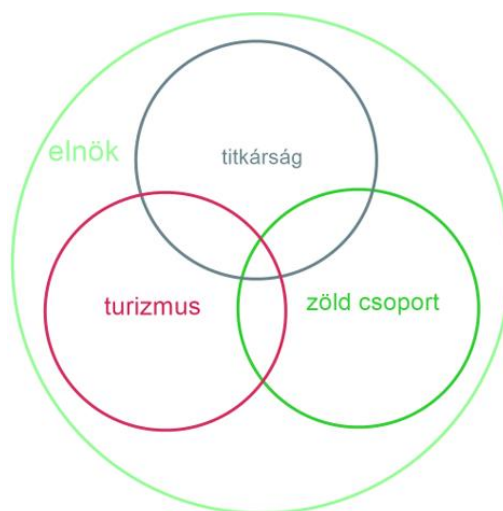
Határtalan természet - ezeréves kultúra

9.1.2. Az Írottktő Natúrparkért Egyesület munkaszervezete

Az egyesület munkaszervezete bár nem tartozik a natúrparkon belüli együttműködés fórumaihoz, mivel azonban az Írottktő Natúrparkért Egyesület mindennapi működése a munkaszervezet hatékony működésén függ, ezért nagyon fontos szerepe van a térségi együttműködések fenntartásában, folytatásában, igazításában, fejlesztésében.

Az egyesület fejlődésével összehangoltan szükséges a munkaszervezet szervezetfejlesztése. A működés során szükséges monitoring rendszereket kidolgozni és folyamatosan fenntartani.

Az egyesületi munkaszervezetnél 2022-ben – az új elnök belépésével - egy hármas tagolás került kialakításra: A munkáltatói jogok gyakorlója az elnök. A három egymástól független, nem hierarchikus viszonyban álló önálló alegység: titkárság (titkár+pénzügy), turizmus (tourinform iroda, TDM, turisztikai programok, marketing), Zöld csoport (környezeti nevelés, szemléletformálás). Átfedések a feladatok között vannak. pl. ökoturizmus, pályázati elszámolások stb. A zöld csoport létrejöttével a szemléletformálási „lábat” tovább tudja erősíteni az egyesület.

37. ábra Az egyesületi munkaszervezet felépítése

Az egyesület bejegyzett Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezet is, mely egyrészt az Írottktő Natúrpark, másrészt feladatellátási megállapodás alapján Kőszeg város TDM szervezete. E kettő fejlesztése és értékesítése fontos desztinációként (úticélként) a marketing segítségével. Az erőforrások vonzerővé fejlesztése, márka építése, és a fejlesztéshez szükséges monitoring fontos. Ezekhez szükséges az együttműködés szervezése. A turizmus fejlesztése csakis együttműködő rendszerben lehetséges, ennek egyik eszköze a turisztikai fórum.

Az egyesület működteti a Kőszegi Tourinform irodát, amely Kőszeg mellett a teljes natúrpark területéről, valamint a Tourinform hálózat által kijelölt körzet településeiről turisztikai információt nyújt a látogatóknak (a natúrparki településeken kívül a körzet része még: Gyalóka, Répcevis, Sopronhopács, Szakony, Und, Völcséj, Zsira).

SWOT analízis az együttműködés pillér mentén

Erősségek	Gyengeségek
<p>Meglévő kapcsolati háló és térségi szintű együttműködés az Írottktő Natúrparkért Egyesületen keresztül</p> <p>Erős civil háttér.</p> <p>Stabil vállalkozások a natúrparki célokhoz kapcsolódó szolgáltatások mentén.</p> <p>Határon átnyúló kapcsolatok megléte.</p>	<p>Szektorok közötti együttműködés hiánya</p> <p>A rendelkezésre álló forrás összehangolatlansága</p> <p>Erőtlen a személyek, szervezetek, és vállalkozások közötti kapcsolatok, a kommunikáció és az információáramlás alacsony szintje miatt.</p>

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Erősségek	Gyengeségek
Elindított kommunikációs háló a natúrparki célok mentén.	<p>A külső segítségnyújtásban való hit túlzottan magas szintje, az önálló probléma-megoldásra és az összefogásra való hajlam gyengesége</p> <p>Egységes térségi gondolkodásmód gyenge, a térségi szintű fejlesztések kevésbé jellemzőek.</p> <p>Munkaszervezet finanszírozási problémái, fluktuáció.</p> <p>A natúrpark nem/ritkán használja magát ernyőszervezetként, amikor kisebb szervezeteket segít közös célt megvalósítani.</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>Együttműködési hajlandóság erősödése</p> <p>Együttműködési rendszerek erősítése</p> <p>Jelen koncepció fejlesztési céljait szem előtt tartva a bevételszerző projektek generálása a pályázati lehetőségek kihasználásával.</p> <p>Magyar-osztrák együttműködési lehetőségek.</p>	<p>A közösségi kapcsolatok fokozódó gyengülése, háttérbe szorulása – ezzel együtt az önkéntesek elvesztése.</p> <p>Az összefogás és a koncepcionális fejlesztési gondolkodás hiánya</p>

9.2. Természeti, táji és kulturális örökség megőrzése pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel

Természeti örökség megőrzése:

Az Írottkő Natúrpark területének 44%-a természeti terület, amelynek a 36%-a természetvédelmi oltalom alatt áll: a natúrpark területének 16%-a tartozik a Kőszegi Tájvédelmi Körzethez, 0,4%-a természetvédelmi terület, 0,2%-a helyi védettséget élvez. A védett természeti területek 16%-os aránya az országos 9,6%-os átlaghoz képest magas. A natúrpark területének 27%-a emellett ugyancsak természeti terület, amely ugyan nem védett, de élőhelyet biztosít számos faj számára.

A Natúrpark területének 21%-a tartozik a Natura 2000 hálózathoz, mely az Európai Unió tagországaiban található legértékesebb természeti területek összefüggő rendszere. (Magyarország területének szintén 21%-a tartozik a Natura 2000 hálózathoz.) A Natura 2000 ökológiai hálózatnak a célja, hogy hozzájáruljon Európa vadon élő állat- és növényfajainak, valamint természetes élőhelyeinek hosszú távú fennmaradásához, az ember számára létfontosságú természeti környezet megőrzéséhez.

Az Írottkő Natúrpark területe az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság működési területéhez tartozik. Kőszegen az Igazgatóságnak látogatóközpontja is működik: Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpont, mely a Kőszegi-hegység természeti értékeit mutatja be a látogatóknak.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Az Írott-kő Natúrpark erdőterületeinek legfontosabb kezelője a Szombathelyi Erdészeti Zrt., de vannak magán erdő területek is kisebb mértékben.

Tömörd csatlakozásával a natúrpark területén található a Tömördi Madárvárta, mely jelentős szakmai eredményeket ért el a természetvédelem terén. A Madárvártát a Magyar Madártani Egyesület Vas Megyei Helyi Csoportja működteti.

A Kőszegi-hegység geológiai értékekben gazdag, e potenciál a térségben kihasználatlan.

Hazánkban csak a Soproni-hegységben és a Kőszegi-hegységben vannak felszínen nagy területen metamorf kőzetek. A Kőszegi-hegység abban egyedülálló, hogy a leggyűrtebb kőzetek itt találhatók, gyűjthető méretű gyűrődésekkel.

A térségben 7 db országos jelentőségű földtani alapszelvény található, ezekből 5 db országos jelentőségű védett területen helyezkedik el (<https://termeszetvedelem.hu/vedett-foldtani-alapszelvények/>).

A Magyar Geopark Bizottság 2017-ben ülésének helyszínül is választotta Kőszeget, a natúrparknak megvannak az adottságai, hogy geo-natúrparkká váljon.

A jól megközelíthető helyen lévő földtani alapszelvények és egyéb földtani érdekességek bemutatása új utakat nyithat a geoturizmus fejlesztése terén is.

Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület együttműködik az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósággal, a Szombathelyi Erdészeti Zrt-vel, valamint más natúrpark területén aktívan működő természetvédelmi és környezetvédelmi szervezetekkel pl. a Magyar Madártani Egyesület Vas Megyei Helyi Csoportja, a Chernel István Madártani és Természetvédelmi Egyesület, vagy a kőszegi Zöldülők csoport stb.

A natúrpark területén 5 önkormányzat (Gencsapáti, Gyöngyösfalu, Kőszeg, Kőszegdoroszló, Peresznye) található, mely helyi jelentőségű természeti területet, vagy értéket nyilvánított védetté.

Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület megalakulása óta szervez hulladékgyűjtési akciókat a területen annak érdekében, hogy a természeti tájat és a települési környezetet tisztán tudjuk megőrizni. 2021-2022-ben nagy szabású és nagy sikerű környezetvédelmi szemléletváltást erősítő projektet szervezett PUREGREEN - TISZTAZÖLD néven. A projektben jelentős számú (több száz) önkéntes vett részt más szervezetekkel való együttműködés eredményeként. 2022-ben kezdte meg Települési természetvédelem programját, melynek keretében közösségi program során Kőszeg város oktatási intézményeinek bevonásával helyeztek ki madárodúkat.

Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület 2021-ben indította gyümölcsészet programját, melynek keretében három településen készültek részleges felmérések a tájfajta gyümölcsfák vonatkozásában. Szükséges a – sokszor csak helyben megtalálható – tájfajták esetén az öreg fák szaporítással (fiatal fára oltással) történő megőrzése.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Táji örökség megőrzése:

Az Írott-kő Natúrpark tájképi értékeit a Kőszegi-hegység és a hegylábi dombvidék, valamint a Gyöngyös és a Répce folyók által alakított síkok. A tájban nem található különösebb tájképi környezetet megzavaró látvány.

Kulturális örökség megőrzése:

A natúrpark területén az együtt élő három nemzetiségi kultúrának meghatározó szerepe van: az itt élő németek, horvátok, magyarok ma is őrzik kultúrájukat (nyelv, zene, tánc, szokások). A nemzeti és nemzetiségi hagyományörzésnek gyakorlói a térségben a különböző kulturális egyesületek. Pl. Zviranjak (magyarul Forrás) Horvát Hagyományörző és Faluszépítő Egyesület, Gencsapáti Hagyományörző Néptáncgyűttes, Hajnalcsillag Néptáncgyűttes Kőszeg.

A nyelv és a hagyományok őrzése azonban egyre inkább háttérbe szorulnak a mai rohanó világban a fiatalok körében, ezért nagyon fontos a szemléletváltás erősítése, az oktatás.

A térségben rendkívül magas a műemlékek száma, amely különösen Kőszeg város értékes épületeinek köszönhető. Kőszegen 259 műemlék épület van, mely lakóházként funkcionál. A műemlékek állapota erősen leromlott, hosszú évtizedek óta az épületek nagy részében nem történt felújítás, több épületnek a tetőszerkezete veszélyes állapotban van, a lakókban – talán annak okán is, hogy több épület társasházként funkcionál, sok lakásban új lakókkal – kevésbé tudatosul, hogy az épület állagának megőrzéséért folyamatosan szükséges tenni.

Kőszeg Városi Múzeummal karöltve 2015-ban az Írott-kő Natúrparkért Egyesület megszervezte a Kulturális Örökség Napját. 2017-ben ebből nőtte ki magát a Kőszeg rejtett kincsei rendezvény, melynek keretében bemutatkozhattak értékes – nem feltétlenül látogatható – kulturális kincsek, később a rendezvény testvérváltozatát tavasszal is megszervezték.

A kulturális szempontból is fontos gasztronómiai értékekre hívják fel a figyelmet az őszi programok, mint a gesztenyenapok és az Orsolya napi vásár.

SWOT analízis a természeti, táji és kulturális örökség megőrzése pillér mentén

Erősségek	Gyengeségek
Jelentős értékeket képviselő természeti értékek jelenléte, melyek nagy része védett. Gazdag élővilág, ritka, egyedi geológiai értékek.	A natúrparkon belül nem eléggé hangsúlyozott, kifelé nem eléggé látható a Kőszegi-hegységen kívül eső természeti területek rekreációs lehetősége.
Vizes élőhelyek jelenléte.	A régi műemlék lakóépületek esetenkénti elhagyatottsága, leromlott állapota hatással van a városképre is.
Nagy kiterjedésű erdőterületek.	A pillér szempontjából fontos egyes kérdések (pl. természeti értékek megőrzése) nem minden település fejlesztési terveinél jelennek meg
A Kőszegi-hegység jellegzetes panorámájával szép környezeti táj.	
Kilátóhelyek, panorámapontok, természeti látnivalók megléte.	
Gazdag emlékei a történelmi múltnak (épületek, szobrok, várromok, régészeti	

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Erősségek	Gyengeségek
<p>lelőhelyek)</p> <p>Határmenti térség lévén változatos, több nemzetiségű kultúra. (magyar, horvát, német)</p> <p>Országhatáron átnyúló natúrpark.</p>	<p>hangsúlyosan – ebből a szempontból, amely fontos alapeleme a pilléreknek, nem jelenik meg a natúrparkiság.</p> <p>Műemléki, vagy a rég nem használt épületek hiányos hasznosítása (pl. határőr laktanya az erdőben)</p> <p>A geológiai értékek minimálisan kerülnek bemutatásra.</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>EU-s pályázati lehetőségek, különösen határon átnyúló projektek támogatása. Innováció, új szokatlan, de környezettudatos attrakciók.</p> <p>A környezettudatosság globális erősödése, a klímaváltozás miatt. Több "zöld" fejlesztési lehetőség.</p> <p>A természeti értékeket megőrző, környezettudatos települések vonzereje növekszik a lakosság körében.</p> <p>A turizmusban erősödik az aktív, természethez kötődő lehetőségek igénye.</p> <p>Geo-natúrpark lehetőség nemzeti szinten.</p>	<p>A turizmus negatív hatásainak erősödése a természeti értékek, illetve az épített örökség romlásához vezet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - extrém sporttevékenységek élőhelykárosító hatásai. - turizmus káros hatásai a fokozottan védett területeken. <p>Érdektelenség a digitális világban.</p> <p>Iparterületek nem megfelelő tájba illesztése zavaró látványként jelenik meg a kilátópontokról.</p> <p>Környezetszennyezés kezeletlensége.</p> <p>Új, érdekes fejlesztésekkel más országrészek vonzereje jobban növekszik.</p> <p>A műemléki felújítások központi támogatása nem megoldott, így a rengeteg műemléki épület mehet tönkre</p>

9.3. Környezeti nevelés, szemléletformálás, tájidentitás erősítése pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel

Az Írottktő Natúrparkért Egyesület fókuszában korábban elsősorban a turizmus állt, bár volt üdítő kivétel pl. a Miénk itt a rét! program, melynek szakmai háttérét az ŐNPI adta. A munkaszervezetben nem volt természettudományi szakember.

Az utóbbi években a természettudományi képzettségű emberek megjelentek a munkaszervezetben és legutóbbi választás után az elnökségben is. Ez jelentős szemléletváltozást hozott a preferált tevékenységek terén. Pályázati lehetőségeinkben nagyobb hangsúlyt kapnak a saját környezeti nevelési programok, a tájat megismerő – így megszerető – lakosság növelésének céljával. A „zöld” arányt a hétköznapi tevékenységekben és az új projektek fejlesztésében is növelni szeretnénk.

Manapság nagyon fontos feladat a környezeti nevelés terén, hogy a hétköznapi ember számára érthető módon, de pontos szakmai információkkal segítsük a klímaváltozás emberi felelősségének átlátását, hatásait, az egyéni és közösségi cselekvés ösztönzése céljából.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Együttműködéseinkben keressük az új közös programok megteremtését a nemzeti park és az erdészet szakembereivel, valamint más külsős szakemberekkel közösen. Ebben nagy előrelépést jelentett a határon átnyúló PUREGREEN (Tisztazöld) projekt.

SWOT analízis a környezeti nevelés, szemléletformálás, tájidentitás erősítése pillér mentén

Erősségek	Gyengeségek
<p>A térség három nagy, helyben jelentős meghatározó szereplőjének jelenléte:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság - Szombathelyi Erdészeti Zrt - Írottktő Natúrparkért Egyesület <p>Meglévő közös program az ÖNPI-vel (Miénk itt a rét!)</p> <p>Együttműködés a Szombathelyi Erdészeti Zrt-vel természeti területek hulladékmentesítése terén.</p> <p>Természettudományi szakemberek megjelenése és Zöld csoport létrehozása a munkaszervezetben.</p> <p>Új kezdeményezések természettudományi lakossági élményprogramokra.</p> <p>Új környezettudatosságot segítő szolgáltatások segítése (zero waste rendezvények) új szemléletformáló blog: tisztazold.naturpark.hu</p>	<p>Lakosság körében nem erős a natúrpark identitás.</p> <p>Természettudományi szakemberek által vezetett rendelhető programok még kevésbé vannak jelen.</p> <p>Munkaszervezet finanszírozása problémás.</p> <p>Nagy projekt mentes időszakokban munkaerő-hiány.</p> <p>Önkéntes szervezésre kevés idő/energia jut.</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>EU-s pályázati lehetőségek, különösen határon átnyúló projektek támogatása. Innováció, új szokatlan, de környezettudatos attrakciók.</p> <p>A környezettudatosság globális erősödése, a klímaváltozás miatt. Több "zöld" fejlesztési lehetőség.</p> <p>A természeti értékeket megőrző, környezettudatos települések vonzereje növekszik a lakosság körében.</p>	<p>Másfajta életproblémák miatt a környezettudatos életmódra való váltásra kevés idő/energia jut.</p> <p>A gazdasági lobbira továbbra is elnyomja a szakemberek által javasolt környezetvédelmet, környezettudatos életet szolgáló központi változtatási kezdeményezéseket.</p>

9.4. Fenntartható térségfejlesztés pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel

Helyi termékek

Egyre népszerűbbek a vegyszerek nélkül megtermelt házi portékák, amelyekkel egyre többen keresik a helyi vásárlói csoportokat, kosárközösségeket. Vas vármegyében is van működő rövid ellátási lánc, a Vasi Zöld Kosár kosárközösség, mely biztosítja, hogy a helyi termelő és a helyi fogyasztó találkozzon, illetve a beszállítási helyen az áru gazdát cseréljen. Termelői között van néhány natúrparki termelő is. A térségben működik még a Pannon Helyi Termék

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Klaszter, amelynek keretében egy natúrparki kézműves a Pannon Helyi Termék Védjegyet is bírja. (Bíró Brigitta - Vasi Leder Kft)

Az Írottktő Natúrpark a megalakulása óta támogatja a helyi termék előállítókat a natúrpark területén, segíti megjelenésüket a rendezvények során. 2013-ban elindította a Natúrparkbarát helyi termék és a Natúrparkbarát kézműves termék kategóriákat, amikor a natúrparki szempontok szerint minősítésre kerültek a helyi termelők. Az első minősítés óta nem történt éves megújítás. 2023-ban újabb minősítést kapott a gencsapátiban gyártott XODA (Vasi Xoda Kft.)

2002 óta rendezik meg a térségben Kőszegen az Orsolya-napi vásárt, amelynek előzményét Kőszeg egykori „nagyvására”, az Orsolya-napi Vásár adja, mely évszázadokon keresztül adott lehetőséget a kiváló helyi kézművesek termékeinek és a környék terményeinek eladására, cseréjére. Ma már nem az Írottktő Natúrparkért Egyesület szervezi a vásárt, kevesebb a helyi termék előállító, inkább országos kirakodóvásárra nőtte ki magát: az ország területéről is sok hagyományos készítésű helyi terméket készítő vásároló jelenik meg és sajnos a „bóvli” nem kézműves kategória is megjelenik.

A két működő piacon és a hagyományos Kőszeghegyaljai becsületekasszában jelennek meg a helyi termékek az év során.

Ezzel együtt elmondható, hogy kevés a helyi termék előállító a térségben, pedig egyre nagyobb igény van a házi előállítású, hagyományos technológiával készülő termékekre

A helyi termékeknek nincs külön rendezvénye, vagy programja: nem működnek rendszerben a nyitott porták: kézműves bemutatók, foglalkozások, illetve nincsenek helyi termék útvonalak, így a termék előállítóknak csak a vásárokon való megjelenés és a háztól történő eladás biztosítja az értékesítés lehetőségét. Az Orsolya-napi vásáron van lehetőségük kedvezményesen megjelenni, valamint egyéb helyi rendezvényeken.

A korábban a kőszegi Jurisics várban működő Natúrbolt megszűnésével a Táblaház utcai Virágudvar az, ahol a helyi termékek széles palettája kapható, amit 2023-tól a tervek szerint a kőszegi Tourinformban történő értékesítés egészít ki.

Hagyományos, ökológiai gazdálkodás

A kistermelők és őstermelők mind igyekeznek a hagyományos, ökológiai módon gazdálkodni. Vegyszermentes gazdálkodásban termelt termékek felértékelődtek az elmúlt időszakokban. Az ökológiai gazdálkodók jobbára nagygazdálkodók, termékeik kevésbé jelennek meg a helyi piacokon.

Ökológiai termesztéssel foglalkozó gazdálkodók az Írottktő Natúrpark területén Csepregen, Lukácsházán, Nemescsóban, Gencsapátiban, Kőszegpatyon fordulnak elő, de számos kistermelő lehet, akik vegyszermentesen termelnek, bio minősítés nélkül. Pontos aktuális adatokkal nem rendelkezünk.

A nem bio minősítésű, de vegyszermentes gazdálkodás népszerűsítése fontos feladat saját ellátás esetében is. Ehhez minta háztájik bemutatása szükséges.

A kistermelők között potenciális lehetőség van a rövid ellátási láncot biztosító kosárközösségek megteremtésére. Kérdés, hogy a natúrpark lakossága mekkora

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

kosárközösség fenntartására képes. Zöldségkosár kezdeményezés korábban már volt az egyik egyesületi tag részéről mely akkor nem került felkarolásra. A zöldségkosaras kezdeményezés azóta nem működik. Fontos, hogy a termelők szempontjából figyelembe vegyük a natúrparkon kívüli, de 40 km-es körzeten belül lévő termelőket is.

Szőlészet-borászat

A Soproni borvidék ismert az országban, azonban ezen belül kevésbé ismert, hogy a borvidékhez tartozik a Kőszegi körzet (benne Csepreg is) és a Vaskeresztesi terület. (Kőszegi körzet (kb. 300 ha): Csepreg, Felsőcsatár, Kőszeg, Vaskeresztes, Lukácsháza, Cák) A Soproni – főként Fertő-tó melletti – borokhoz képest a kőszegi bor más adottságú területeken terem, hűvösebb mikroklíma jellemző és más az alapkőzet. Mindkettő meghatározó a bor ízvilágában. Itt található valószínűleg Magyarország legmagasabban fekvő szőlőterülete, amely 440 méteren fekszik.

2021 szeptemberében elkészült és az Agrárminisztérium által elfogadásra került a Kőszegi Bor eredetvédelme: a KŐSZEG/KŐSZEGI OEM (oltalom alatt álló eredetmegjelölés) termékleírása, melyben termőterületként Bozsok, Cák, Kőszeg és Kőszegdoroszló települések szőlő termőhelyi kataszter szerint I. és II. osztályú területei kerültek meghatározásra. A meghatározott bortípusok: fehér, vörös, superior vörös és grand superior vörös. Az eredetmegjelölés lehetőséget ad a minőség biztosítására, ezzel együtt marketing szempontból a Kőszegi bor presztízsének emelésére, a minőségi borok ár képzésének emelésére. Fontos, hogy a helyi borok adott minőségi kategóriába besorolásra kerüljenek, vagyis a termelés az OEM-ben meghatározott szabályok szerint történjen.

A szomszédos Ausztria erős bormárkát épített fel, gazdag Buschenschank hagyományokkal rendelkezik. Jellemzően az osztrákok nem vesznek soproni bort. *(forrás: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Gödöllő, 2021Dunavin piackutatás)* az Írottktő Natúrpark területén is több borászat kezdett „Buschenschank”-ként, azaz nyitva tartással rendelkező vidéki borozóként működni, ezek az ajánlatok azonban nincsenek közösen marketingelve.

Az Írottktő Natúrparkban nincs nagyrendezvény - borfesztivál (bornapok rendezvény, borgasztrónómiai napok, pincefesztivál), amely ráirányíthatná a figyelmet a Kőszegi borra, emellett gasztrónómiai és kulturális kínálattal rendelkezik. A helyi borászok azonban megjelennek minden helyi rendezvényen, valamint aktívan szerveznek nyitott pince napokat mind a Kőszeg-hegyláján, mind a Csepregi szőlőhegyen, valamint maguk szerveznek borvacsorát, pincelátogatást. A borászatok fele helyi éttermekben is értékesíti borait.

A helybeli borászok fejlődésben vannak, a szőlőterületek növelésével a termelői bor mennyisége is előre haladhat. A beérkezett kérdőívek alapján a termelői bor mennyisége borászatok fele évente 100-300 hl, egy negyede 300-500 hl közötti terméssel dolgozik.

A vásárlók 17,2%-a gondolja, hogy a minőséget a borvidék jelenti, a 16,55%-a pedig, hogy a minőséget a pincészet jelenti *(Forrás: Magyarország Borvidékeinek Összehasonlítása)*. Fentebb leírtak alapján – miszerint a Kőszegi terület kevésbé ismert a vásárlók körében – szükséges az egységes megjelenés és a pincészetekre építve fontos a Kőszegi Területet marketingelni.

A helyi borászok boraikat mind palackozva, mind folyóborként értékesítik.

Környezettudatosság a borászatban: Kőszegen az Unger Bormanufaktúra, biotermesztés keretében termeli a szőlőt és natúrbort készít belőle. A kezdeményezés jó példát adhat a többi borászatnak is.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

SWOT analízis a fenntartható térségfejlesztés mentén

Erősségek	Gyengeségek
<p>Szőlészeti és borturisztikai adottságok hosszú múltra vezethetők vissza a natúrpark területén - egészen a római korig.</p> <p>A gesztenyéről híres a Kőszeghegyalja – gesztenyekultúrája erős (jellegzetes gesztenyesütési technika).</p> <p>A natúrpark területe gazdag ehető gombákban</p> <p>1740 óta vezetett Szőlő Jövésék Könyve Szellemi kulturális örökség.</p> <p>Értékes, minőségi helyi borok Kőszeg-Kőszeghegyalján és Csepregen</p> <p>Sokszínű, három nemzetiségű vidék – nemzetiségi nyelvek ápolása.</p> <p>Becsületkasszás helyi termék értékesítés helyi hagyománya.</p> <p>Működő helyi termék piacok és feldolgozók</p> <p>Az Írottktő Natúrparkért Egyesület összefogja a helyi termék előállítókat, kézműveseket.</p> <p>Helyi termékek megjelennek a helyi rendezvényeken.</p>	<p>A vidéki, falusi élet, gazdálkodás népszerűtlensége, kevés a helyi agrártermelő, vállalkozó</p> <p>Kevés kézműves és helyi termék, elérhetetlen.</p> <p>Gyenge a helyi termék előállítók szolgáltatásainak marketingje.</p> <p>2013-ban elindult ugyan a natúrparki helyi termék minősítés, azonban a folyamat leállt</p> <p>A natúrparki minőség kihasználatlansága, hiányzó marketing és egységes márka, a hozzá kapcsolódó szolgáltatások. (helyi termék, bor)</p> <p>Hajdan kijelölt borút nem működik.</p> <p>Komplex szolgáltatás hiányában nincs elég kereslet</p> <p>Kistelepülések viszonylagosan nehéz elérhetősége</p> <p>Még mindig nem jellemző a fenntartható, környezetbarát gondolkodás és a térségi tudat</p> <p>Civil és önkormányzati szervezetek, vállalkozók forráshiánya, települések közötti együttműködések hiánya</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>Egyre népszerűbb (és kifizetődő) trend a természetkímélő gazdálkodás, a hagyományos szőlő és gyümölcstermesztés, az ökológiai/bio/natúr borkészítés, az ökológiai méhészet stb.</p> <p>A vegyszermentes háztáji gazdálkodás egyre nagyobb népszerűségnek örvend.</p> <p>A megyében működő kosárközösségekkel való együttműködés, bekapcsolódás lehetősége.</p> <p>A gasztronómiai programok iránti kereslet megnőtt.</p> <p>Nemzetközi bortrendek kihasználása</p> <p>A pandémia és a magas infláció a háztáji termelés felé fordítja a lakosságot.</p> <p>A térségben van fizetőképes kereslet</p> <p>LEADER térség – pályázati lehetőségek</p>	<p>Ausztia és Szombathely munkaerő elszívó hatása erős.</p> <p>A gesztenye kéregrák terjedése.</p> <p>A klímaváltozás hatása a növénytermesztésre.</p> <p>A települések elöregedése, elnéptelenedése, fiatalok elvándorlása</p> <p>Innovációs potenciál alacsony volta</p> <p>A vállalkozások és a civilek pályázati aktivitásának csökkenése a támogatások hozzáférhetőségének romlása miatt és az országos szinten szigorú (túlzott) ételmisszer - árusító és feldolgozó előírások okán.</p>

Írottktő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

9.5. Fenntartható ökoturizmus, rekreáció pillér mentén történő helyzetfeltárás összegzése SWOT analízissel

Egy terület idegenforgalmi értékét elsősorban a meglévő adottságok határozzák meg. A határon átnyúló Írottktő Natúrpark magyar oldalán az alábbi hasznosítható erőforrások állnak rendelkezésre:

- Kőszeg városa, mint legfőbb kulturális vonzerő.
- Egyéb kulturális vonzerő: pl. Cádi Pincesor
- Természeti erőforrások, mint aktív turisztikai vonzerő: természeti kincsek és geológiai értékek, rekreációs célú erdők, tavak.

A vendégek jelenleg kevés időt töltenek el a natúrparkban, mivel kevés az a természeti, vagy kulturális erőforrás, melynek megismerése a natúrpark felkeresésének elsődleges indítékául szolgál. A teljes Írottktő Natúrpark területén azok a látnivalók, melyek országos szinten vonzerőt jelentenek jelenleg (országos és megyei szintű vonzerőleltárak és vonzerőértékelések elemzése alapján):

Kőszeg:

- **Jurisics-vár**
- **Tábornokház – Hősök Tornya**
- **Hétforrás**
- **Arany Egyszarvú Patikamúzeum**
- Jurisics tér – Óváros
- Jézus Szíve templom
- Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpont és Chernel-kert Arborétum
- Óház-kilátó
- Szulejmán-kilátó

Bozsok

- **Írottktő kilátó**

Cák

- Cádi pincesor

Velem

- Velem Szent Vid középkori vár és ókori fellegrvár romjai (i. e. 1. évezred)

Gyöngyösfalu

- Holdfényliget Kalandpark

Elmondható, hogy a jelentősebb kulturális és természeti látnivalók jellemzően Kőszegre és a Kőszeghegyaljára korlátozódnak. A többi településen az aktív turisztikai lehetőségeken kívül nincsen olyan vonzerő, ahol hosszabb időt el lehetne tölteni a vonzerő felfedezésével. A térségben azonban megvan a potenciál, hiszen pl. a Velemi Szent Viden van Közép-Európa egyik legismertebb régészeti lelőhelye, ugyanitt van egy még működőképes malom, a natúrpark területén több kastély is található, melyek mind vonzerővé fejleszthetők.

A látnivaló között több van, amelyek az aktív turizmus célpontjai. Legnagyobb vonzerőt a kilátók, valamint egyes források jelentik. Kihasztnatlan a geológiai értékek (pl. Kalapos-kövek) vonzerőként való megjelenése. Továbbá jellemző, hogy a Kőszegi-hegységen kívül főként Csepreg, Tömörd, Ólmod, Lukácsháza településeken vannak olyan jelentősebb érdekes helyek, pontok (kilátó, forrás, tanösvény, tó, stb.), amelyek számot tartanak az érdeklődésre.

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Vannak meglévő kulturális értékek (épített örökség, szellemi örökség, irodalmi örökség, melyekre nem épült vonzerő.

Kevés az élmény szolgáltatás, ami van, az is sokszor már nem a modern kor igényeinek megfelelő interaktív, élményt adó módon kerül bemutatásra.

SWOT analízis a fenntartható ökoturizmus, rekreáció pillér mentén

Erősségek	Gyengeségek
<p>Hivatalos és nemzetközi szinten elismert Natúrparki cím – 25 éves múltjával ismert desztináció, mely elnyerte „Magyarország legjobban fejlődő ökoturisztikai desztinációja”, vagyis, „Kiváló Európai Desztináció” címet.</p> <p>Az egyetlen határon átnyúló natúrpark az országban – a határon túli vonzerők is vonzóak az idelátogatóknak.</p> <p>Jó természeti adottságok, változatos környezet.</p> <p>Gazdag és egyedi történelmi értékek, szellemi múlt, örökség – a Kőszegi várra és a vár-városra alapozva.</p> <p>Országos hírű nagyrendezvények.</p> <p>Kijelölt gyalogos túrautak, valamint tanösvények jelentős száma</p> <p>Kerékpáros útvonalak a térségben, amely rácsatlakozik az Eurovelo 13 európai kerékpáros útvonalra (Vasfüggöny kerékpárút), valamint az Írottktő és Vashegy kerékpárútra is;</p> <p>Gazdag természetterületek és természeti látnivalók</p> <p>Gazdag kulturális kínálat, élő hagyományok és nemzetiségi hagyományok, irodalmi emlékek</p> <p>Működő együttműködések</p> <p>Számos horgászvíz.</p> <p>Írottktő Natúrpark honlap megújítása folyamatban van – informatív honlapként.</p>	<p>Erős szezonálítás (ápr-okt)</p> <p>Kevés a vonzerő.</p> <p>A natúrparki minőség kihasználatlansága, ehhez kapcsolódó hiányzó marketing és egységes márka, a hozzá kapcsolódó szolgáltatások</p> <p>Szolgáltatók hálózata nem elég erős.</p> <p>Nincsenek kidolgozott csomagajánlatok és hozzá kapcsolódó értékesítési csatornák.</p> <p>Komplex szolgáltatáscsomagok hiánya miatt kevés többnapos tartózkodás</p> <p>Strand, vízi sport hiánya a natúrpark területén.</p> <p>Kevés a minőségi kereskedelmi szálláshely (nincs 5 csillagos szálláshely, 4 is kevés)</p> <p>Autópálya hiánya (M86 autóút van: Győr-Szombathely)</p> <p>Kistelepülések viszonylagosan nehéz elérhetősége, Ausztriába, illetve a Kőszegi-hegységbe nincs közösségi közlekedési lehetőség.</p> <p>Csapadékvíz-elvezető árokrendszer karbantartása nagyon gyenge (hegyvidék, a közutak, a kerékpárutak miatt is különösen fontos)</p> <p>A települések nagy része nem rendelkezik megfelelő adóbevétellel</p> <p>Gyalogos turizmus kivételével viszonylag alacsony kínálat</p> <p>Megfelelő kerékpárutak, kerékpározható utak hiánya (belterületen az autóforgalom csökkentésére, településeken kívül a helyi közlekedés és turisztikai utak biztosítására)</p> <p>Turisztikai együttműködések szervezettségének hiánya (natúrparkon belül és Bük-Sárvár Turisztikai Térség)</p>

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

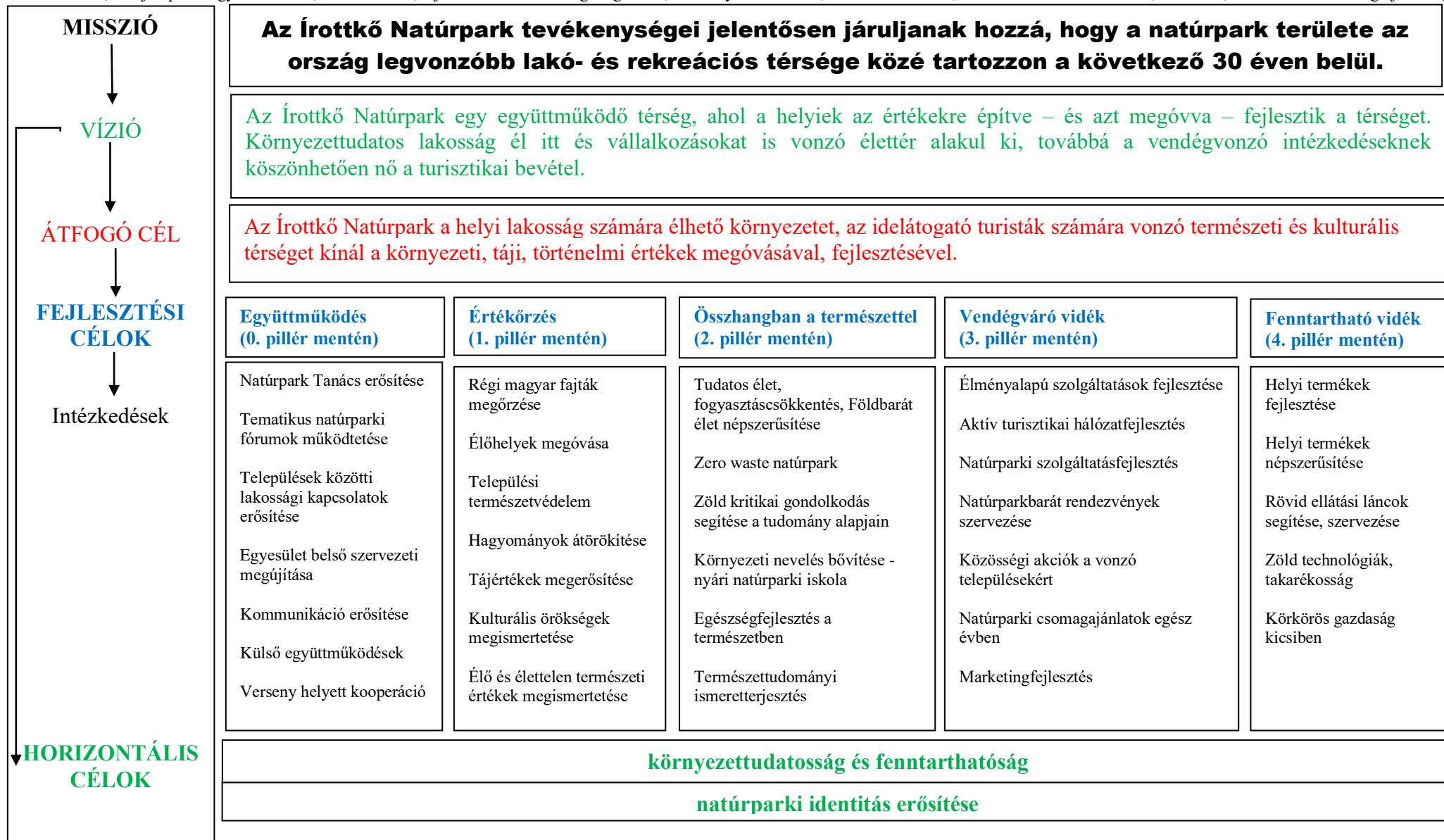
Lehetőségek	Veszélyek
<p>A nyugati határszélre jellemző viszonylag magas életszínvonal következtében magas a fizetőképes kereslet helyben is.</p> <p>A kistérségi kulturális közkincs és hagyomány tudatos felhasználása az image-teremtésben, identitás kialakításában</p> <p>Új kulturális tartalmak és formák iránti igények érvényesülése révén ezek terjedése és meghonosodása</p> <p>Gasztronómia iránti érdeklődés erős</p> <p>Közösségformáló, lakosságot kiszolgáló kulturális programok, rendezvények iránti növekvő igény.</p> <p>Következő pályázati ciklus lehetőségeinek kihasználása – anyagi erőforrások bővítése</p> <p>Infrastrukturális fejlesztések által a térség könnyebb megközelíthetősége</p> <p>Bakancsos turisták számának pandémia utáni növekedése, magasabb költségi hajlandósága</p> <p>Kerékpáros turisták nagyobb arányú megjelenése a térségben</p> <p>A turisztikai mutatószámok emelkedése (emelkedő tendencia a pandémia előtti időszakban)</p> <p>Eurohorse lovasturisztikai útvonalak hálózatának bővítését tervezik</p> <p>A Vasfüggöny Kerékpárút (Eurovelo 13) térségen áthaladó szakaszának turisztikai potenciálja</p> <p>Kedvező irányú befektetői döntések</p> <p>Geoturizmus népszerűsége növekszik.</p> <p>Országos aktív turisztikai fejlesztési programokban megjelenik a térség.</p>	<p>Újabb járványok miatt az utazási lehetőség csökkenése.</p> <p>Ausztria munkaerő elszívó hatása erős. Jellemző a szakképzett munkaerő kiáramlása a térségből. – Humán erőforrás hiány</p> <p>A kistelepülések nem rendelkeznek megfelelő adóbevételel – önkormányzati költségvetési és likviditási gondok</p> <p>Az egyéb (településrendezési, közlekedési, idegenforgalmi, vendéglátó-ipari, kreatív ipari stb.) párhuzamos fejlesztések elmaradása</p> <p>Települési egyenlőtlenségek erősödése</p> <p>A lakosság elöregedése</p> <p>Az értelmiségi, kultúra-fogyasztói réteg elvándorlása</p> <p>A Kőszegi-hegység, mint frekvenciált natúrparki célpont, kitett a turizmus negatív hatásainak (speciális időszakokban – pl. hóesés – túlzott autóforgalom)</p> <p>A meglévő infrastruktúra és attrakciók állagromlása, mely vagy pénzt von el a fejlesztésektől vagy csökkenti az attraktivitást.</p> <p>A szükséges fejlesztésekre nem találunk megfelelő pénzügyi forrást.</p> <p>Ökoturisztikai, stratégiai alapelveket nélkülöző magánbefektetések jelennek meg</p>

Írottktő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

AZ ÍROTTKŐ NATÚRPARK FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA

10. CÉLRENDSZER a natúrparki pillérek mentén

(0. Táji léptékű együttműködés; 1. Természeti, táji és kulturális örökség megőrzése; 2. Környezeti nevelés, szemléletformálás; 3. Fenntartható ökoturizmus, rekreáció; 4. Fenntartható térségfejlesztés)

ÁTFOGÓ CÉL:

Az Írottktő Natúrpark a helyi lakosság számára élhető környezetet, az idelátogató turisták számára vonzó természeti és kulturális térséget kínál a környezeti, táji, történelmi értékek megóvásával, fejlesztésével.

Az Írottktő Natúrpark a helyi közösségek élő, tájszintű együttműködése – egyúttal márkanév: védjük értékeinket. A natúrpark 18 településének lakossága környezettudatos szemlélettel éli mindennapjait, végzi munkáját, vagy folytatja vállalkozását, amelynek köszönhetően élhető és vonzó a vidék. Vonzó természeti és kulturális turisztikai célpont minden korosztály számára, ahol megtalálják a magas minőségű aktív és kulturális élményeket. A lakosság felismeri a helyi értékekben rejlő gazdasági lehetőségeket és azok kiaknázásával egyszerre biztosítja saját jólétét és az azt megalapozó értékek fennmaradását.

HORIZONTÁLIS CÉLOK:

környezettudatosság és fenntarthatóság

- A fejlesztések során csak környezettudatos technológiák használata, fenntarthatóságot, környezettudatosságot biztosító projekttervezés.

natúrparki identitás erősítése

- A natúrparki szemlélet erősítése. A térségi natúrparki identitás kialakulásával vonzóvá válik a térség.

A natúrparki pillérek, melyek mentén a fejlesztési célok meghatározásra kerültek:

11. FEJLESZTÉSI CÉLOK a natúrparki pillérek mentén

11.1. EGYÜTTMŰKÖDÉS - Natúrparki együttműködés fejlesztése a 0. pillér mentén

A natúrpark egy térségi szövetség a natúrparki cél megvalósítása érdekében, melynek a szervezeti kerete az Írottktő Natúrparkért Egyesület.

A térségi együttműködési rendszerek erősítése és bővítése fontos. A natúrparki fejlesztési elképzelések csak akkor valósíthatók meg, ha a területfejlesztés szereplői együttműködési rendszer keretében kölcsönösen segítik egymást. A települések, nemzeti park, erdészet, vállalkozók, magánszemélyek közötti együttműködések keresztül lehet az Írottktő Natúrparkban hosszú távú eredményeket elérni. A fejlesztés a natúrpark belső kohéziójának erősítését szolgálja. A pénzügyi, pályázati források hatékony felhasználásának, az információ áramlás akadályainak felszámolása érdekében az együttműködések ösztönzése, natúrparki együttműködési és monitoring rendszer kiépítése szükséges.

Intézkedések

11.1.1. Natúrpark Tanács erősítése

Tevékenységek:

A Natúrpark Tanács erősítésére az önkormányzatok esetén mikrotérségenként közös gyűlés szervezése, majd ezután a mikrotérségek közös megjelenése a Natúrpark Tanácsban a natúrparki szintű együttműködés érdekében, hogy összehangoltan lehessen fejlődni.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület, a települések önkormányzatai, egyéb szervezetek

11.1.2. Tematikus natúrparki fórumok működtetése

Tevékenységek:

Tematikus natúrparki fórumok (szállásadók, oktatási intézmények, vendéglátóhelyek, túravezetők, helyi termék előállítók, borászok, stb.).

Turisztikai fórum megújítása és aktív működtetése fontos, ehhez hasonlóan a Zöld fórumé is.

Jelenleg a Natúrpark Tanács tagjaiként definiáltak az oktatási intézmények képviselői (tanárok, igazgatók), azonban az oktatási intézményekkel érdemesebb lenne egy oktatási fórumot létrehozni, ahol a specifikus szakmai kapcsolódási pontok mentén lehetne egyeztetéseket folytatni.

Fentiekhez hasonlóan: vidékfejlesztési fórum létrehozása fontos a helyi termék előállítók (kézművesek, borászok stb.) közösségének, jelenlétének erősítésére natúrparki szinten.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület, valamint a települések önkormányzatai, térségi szakmai szervezetek

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.1.3. Települések közötti lakossági kapcsolatok erősítése.

Tevékenységek:

Minden évben más településen a régi kistérségi nap mintájára natúrparki nap szervezése (csatlakozhat a soros település egy meglévő programjához is - közös főzés a natúrparki településekről) stb.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület, valamint a települések önkormányzatai

11.1.4. Egyesület belső szervezeti megújítása

Tevékenységek:

- Közgyűlés esetén az egyesületi tagsági viszonyok átgondolása, annak érdekében, hogy a széleskörű tagságnak lehetősége legyen választani, hogy szeretne-e a közgyűlési életbe is belefolyni, vagy inkább csak szakmai fórum(ok)on venne részt aktívan.
Önkéntes-törődés fejlesztése.

Projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

- Magas szintű gyakorlati szakértelemmel rendelkező munkatársak .
Az egyesület hosszú távú, ingadozásmentes működésének érdekében bevételszerző programok indítása szükséges. Ehhez elsőként szakmai munkatársi és önkéntes közösséget szükséges építeni, melyet a későbbiekben szélesebb körű munkatársi közösséggé lehetséges fejleszteni. Ennek érdekében bevételszerző tevékenységeket erősíteni szükséges mind a turizmus csoport, mind a zöld csoport keretein belül.

Projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

- Stabil és rugalmas munkaszervezet, magas szintű gyakorlati szakértelemmel.
Az Írott-kő Natúrparkért Egyesület az Írott-kő Natúrpark munkaszervezete. Az egyesületnek is van munkaszervezete, ami gyakorlati értelemben az egyesület munkavállalóit jelenti. A folyamatos és biztos működés folytatásához fontos lenne, ha az egyesületnek lennének olyan szolgáltatásai, valamint lenne egy olyan bázisa (pl. Natúrparki központ), amelynek működtetéséből önálló bevételi forrása is keletkezhetne. Stabil bevételi forrással lenne lehetséges biztos szakember gárdával folytatni a natúrparki tevékenységeket, hogy kisebb legyen a fluktuáció (pályázati források esetén akár 10 rendelkezésre álló szakember, azoknak hiányában 2-3 fő).
A hármas tagolás stabilizálása. A három egymástól független, nem hierarchikus viszonyban álló önálló alegység: titkárság (titkár+pénzügy), turizmus (tourinform iroda, TDM), ZÖLD csoport (környezeti nevelés, szemléletformálás). (A ZÖLD csoport létrejöttével a szemléletformálási „lábunkat” erősíteni tudjuk, hiszen korábban a turizmuson volt a fő hangsúly.) A ZÖLD csoport is több olyan szolgáltatás elindítását tervezi, mely bevétel termelő. Fontos a hármas alegység együttműködése és a közös vonalak mentén történő együttműködése

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Fontos – és 2023-ban megkezdődött – az egyesületi bevételek és kiadások különválasztása a Tourinform és egyéb egyesületi feladatok tekintetében (titkárság, ZÖLD csoport), hogy kiderüljön, hol, milyen irányban szükséges még fejlesztés, illetve feladatátgondolás. A megfelelő térségmenedzsmenthez fontos az egyesület, mint munkaszervezet szervezeti kialakításának, céljainak meghatározásával a működési mechanizmus kidolgozása és lefektetése.

Fontos megemlíteni, hogy a munkaszervezet struktúrájának, működési elvének is van egy evolúciója, mely a civil szervezetek fejlődésével változik. A változás elmaradása a civil szervezet természetes fejlődésének gátja. Szükség van egy olyan szervezetfejlesztésre, mely a humán erőforrás tekintetében is figyelembe veszi az erőforrások optimális használatát.

Projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

- Települési, szervezeti, működési szinten a „natúrparkiság”, azaz a natúrparki megközelítés fogalmának meghatározása (pl. környezettudatosság, fenntarthatóság, stb.). Natúrpark belső azonosítás: Szükséges megfogalmazni, hogy települési, szervezeti szinten mit is jelent ez, azaz a natúrparki célok tekintetében mi az az előremutató cél, vagy elvárás, aminek alapján az Írottktő Natúrparkért Egyesületi taggá válhat valaki. Natúrpark belső azonosítás: programokkal, natúrparki célok ismertté tételével, külső azonosítás - Települési táblák kihelyezése a területbővülés szerint. Helyi rendezvényeken, táborokban a natúrpark megjelenése.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület, oktatási intézmények

11.1.5. Kommunikáció erősítése

Tevékenységek:

Az együttműködés kommunikációs csatornáinak kiépítése, működtetése.

Külső-belső hírlevél létrehozása:

- Belső hírlevél a natúrpark tagoknak, szakmai partnereknek
- Natúrparki hírlevél a natúrparkban élő helyi lakosságnak
- Turisztikai hírlevél

Évente közös rendezvénytáptár létrehozása célcsoport-megjelöléssel (turisztikai program, helyi lakosságot célzó program, várják a szomszéd településeket).

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.1.6. Külső együttműködések

Térségi és országos szervezetekkel történő együttműködés. Aktív kapcsolat és érdekképviselés.

Az Írottktő Natúrparkért Egyesület, mint natúrparki munkaszervezet aktív együttműködést folytat egyéb szervezetekkel: Geschriebenstein Natúrpark,

Írottkő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Agrárminisztérium, Magyar Natúrpark Szövetség, Vas Megyei Turizmus Szövetség, Szombathelyi Erdészeti Zrt., Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, továbbá a többi natúrparkkal az országban, stb.

Tevékenységek:

Az együttműködéseket, partnerséget erősíteni, szélesíteni, fenntartani szükséges annak érdekében, hogy az Írottkő Natúrpark látható és ismert legyen országos szinten is. Szükséges a fejlesztési elképzeléseket egyeztetni a stratégiai partnerekkel, valamint közös fejlesztéseken dolgozni (határon átnyúló natúrpark, Vas megyei együttműködések, magyar natúrparkokkal történő együttműködés – akár az MNSZ-en keresztül.)

Projektgazda: Írottkő Natúrparkért Egyesület

11.1.7. Verseny helyett kooperáció

Tevékenységek:

Verseny helyett az együttműködés preferálása. Hasonló érdeklődésű személyek, szervezetek összekapcsolása közösségformáló programok segítségével. Natúrparki Vetélkedő megújítása és új platformok kialakítása
Helyi zöld rendezvények segítése (pl. Lukácsháza Erdőjáró akadályverseny a helyi lakosoknak, hulladékmentes rendezvények segítése stb.)

Potenciális projektgazda: helyi rendezvények szervezői, Írottkő Natúrparkért Egyesület

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.2. ÉRTÉKŐRZÉS - Természeti, táji és kulturális örökség megőrzése - 1.pillérhez kapcsolódó fejlesztési cél

Intézkedések

11.2.1. Régi magyar fajták megőrzése

Genetikai erőforrások: régi magyar növény és haszonállatfajták megőrzése különös tekintettel a gyümölcsfajtákra.

Tevékenységek:

Régi gyümölcsfajták in situ és ex situ (génbankokban történő) megőrzése fontos annak érdekében, hogy a helyben található jellegzetes helyi tájfajták ne tűnjenek el a térségből. Ehhez szükséges a tájfajták kataszterezése, és a helyi lakosság körében a tájfajták alkalmazásának (megismerésének, szaporításának, termesztésének) elősegítése.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.2.2. Élőhelyek megóvása

Tevékenységek:

Élőhelyek és természeti területek állapotának fenntartása, természeti területek közösségi védelme.

Oktatási program, élőhely védelem és alakítás (odúkihelyezés, bokrosítás, fásítás, stb.). Védett fajok megőrzésének támogatása társadalmi tevékenységgel. Inváziós fajok visszaszorítása, beporzók védelme stb. Társadalmi akciók szervezése.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, oktatási intézmények, civil szervezetek, Írottktő Natúrparkért Egyesület, Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság

11.2.3. Települési természetvédelem

Tevékenységek:

Az élővilág diverzitásának fejlesztése érdekében a településeken, az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság szakembereinek élővilág védelmi javaslatai alapján a település lakossága, natúrparki szellemiségben, közösségi összefogással tesz azért, hogy a közösségi/önkormányzati/magán területek természetközelibbé váljanak.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, oktatási intézmények, civil szervezetek, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.2.4. Hagyományok átörökítése

Tevékenységek:

A tájjal való együtt élés köréhez tartozó kulturális örökség megőrzése, tudatosítása és bemutatása. Települési lakosság körében a természettel összehangolt életmód kulturális értékeinek megismertetése. A hagyományos értékmegőrző és értékteremtő tevékenységek megismertetése, népszerűsítése.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.2.5. Tájértékek megerősítése

Tevékenységek:

Természeti táj megőrzése, megismertetése, ezzel együtt az ember és táj összhangjának népszerűsítése. Kőszegen a Gyöngyös-patak és a Malom-árok ökológiai revitalizációjának elindítása.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.2.6. Kulturális örökségek megismertetése

Tevékenységek:

Épített kulturális örökség bemutatása. Kőszeg belvárosában kiemelkedően, de több településen is fontos a jelentős számú és évek óta nem felújított – legtöbb esetben magánkézben lévő – műemlékek fenntartására felújításának fontosságára felhívni a figyelmet.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.2.7. Élő és élettelen természeti értékek megismertetése

Tevékenységek:

A térség természettel foglalkozó szakemberei segítségével megismertetni a lakossággal és az ide érkező turistákkal a natúrpark élő és élettelen természeti értékeit. Szakvezetett túrák, ismeretterjesztő előadások stb.

A térségben működő, természettel foglalkozó szervezetek tevékenységeinek megismertetése, kapcsolódási lehetőségek megteremtése. Erdészet, nemzeti park, natúrpark tevékenységeinek bemutatása - tevékenység bemutatása a védett és nem védett területeken, népszerűsítése: rendezvényen, v. kiadványban. Önkéntesek bevonása.

Potenciális projektgazda: térségi szervezetek, Írottktő Natúrparkért Egyesület

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.3. ÖSSZHANGBAN A TERMÉSZETTEL - Környezeti nevelés, szemléletformálás, tájidentitás megerősítése - 2.pillérhez kapcsolódó fejlesztési cél

Intézkedések

11.3.1. Tudatos élet, fogyasztáscsökkentés, Földbarát élet népszerűsítése

Tevékenységek:

A lakosság körében a natúrparki környezettudatos életszemlélet elterjesztése. A natúrparki lét kötelez...

A lakosság ismerje meg a natúrparki környezettudatos élet szemléletét, a natúrparki természeti, táji, kulturális értékeket. A települések lakosai közötti együttműködések, közös akciók fejlesztése.

Kis létszámú, konkrét célcsoportokat megszólító, célzott tematikájú szemléletformáló, a térség értékei, a táj megismerését is segítő programok megvalósítása (rendszeres iskolai programok, tájséták, fotó- és rajzpályázatok, nyári natúrpark iskola indítása, natúrparki vándortábor stb.) Környezeti nevelési programok oktatásba történő építésével segíteni a natúrparki tudatosságot - oktatási program kidolgozása.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

11.3.2. Zero waste natúrpark

Tevékenységek:

A természeti területek tisztántartása. Hulladékmentesítési akciók a Te szedd mozgalomhoz vagy más kezdeményezéshez kapcsolódóan. Közös hulladékmentesítési akciók lehetőleg a teljes natúrpark területén. Plogging népszerűsítése.

Zero waste (hulladékmentes) rendezvények segítése eszközkölszönzéssel. Zero waste rendezvények szervezése.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület,
önkormányzatok, intézmények és civil szervezetek

11.3.3. Zöld kritikai gondolkodás segítése a tudomány alapjain

Tevékenységek:

Környezettudatosság, kritikai gondolkodás fejlesztése. A tényleges környezetvédelmi szempontok megismertetése, alternatív, a gazdaság és a média által nem preferált, valódi ZÖLD technológiák megismertetése a gyakorlatban, tudományos alapok átadása.

Szakemberek által tartott programok, előadások, kisfilmek stb. Tanulmányutak szervezése. Jó példák bemutatása az EU-ban és Magyarországon.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.3.4. Környezeti nevelés bővítése - nyári natúrparki iskola

Tevékenységek:

Nyári natúrpark iskola szervezése. Kis létszámú csoportok, élmény alapú ismeretátadás. Együttműködés más szervezetekkel (erdészet, nemzeti park, stb.) A természetismeret komplex szemléletmódú fejlesztése. A komplex rendszerszemléletű gondolkodás fejlesztése a természetismeret terén. Természettudományi területek összekapcsolása a környezeti nevelés során. Minden mindennel összefügg. Az élettelen természet és élő természet megismertetését, megszerettetését célzó élményközpontú programok szervezése. Az élettelen természeti értékekről szóló tájékoztató felületek létesítése.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület

11.3.5. Egészségfejlesztés a természetben

Tevékenységek:

Környezeti értékekre alapozott egészség megőrzési programok. Természeti területeinket az egészségmegőrzés érdekében használó környezettudatos lakosság és turisták segítése. Erdőterápia/erdőfürdőzés (shinrin yoku) szolgáltatás és más kezdeményezések indítása.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, Írott-kő Natúrparkért Egyesület

11.3.6. Természettudományi ismeretterjesztés

Tevékenységek:

Kevésbé kedvelt állatcsoportok megismertetése. Terepi rovarnapok tartása stb. Növényismeret, gombaismeret. Szakvezetett túrák és előadások. Madarászás, madárgyűrés népszerűsítése. Geológiai értékek megismertetése a natúrparkban. A natúrpark területén lévő természeti emlékek, földtani alapszelvények ismertetése. Ismeretterjesztő táblák kialakítása, geotúrák szervezése, stb. Geo-natúrparkká válás lehetőségének megvizsgálása. Előnyök/hátrányok felmérése.

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület, érintett önkormányzatok

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.4. VENDÉGVÁRÓ VIDÉK - Fenntartható ökoturizmus, rekreáció (3. pillérhez) kapcsolódó fejlesztési célok

A határon átnyúló Írottktő Natúrpark, mint komplex turisztikai termék kialakítása, a térség változatos, de natúrparki megközelítést hangsúlyozó vonzerőire épített komplex (öko- és kulturális) turisztikai termék, magas színvonalú szolgáltatások biztosításával. Ehhez szükséges a helyi szolgáltatók összefogása és a Geschriebenstein Natúrparkkal az együttműködés elmélyítése. Natúrparkos jelleg erősítése a szolgáltatások és vonzerők terén: natúrparkbarát szolgáltatások minőségbiztosítása és ajánlása.

Intézkedések

11.4.1. Élményalapú szolgáltatások fejlesztése

Tevékenységek:

Natúrparki fókuszú termékfejlesztés, élményalapú vonzerőfejlesztés, új, innovatív turisztikai attrakciók létrehozása, meglévők fejlesztése (ökoturizmus, egészségturizmus, természetjáró, kerékpáros, lovas, vízi, falusi, agroturizmus, kulturális turizmus, gasztronómia, bor, stb.), pl. Natúrparki látogatóközpont fejlesztés.

Potenciális projektgazdák: Helyi turisztikai szolgáltatók, települési önkormányzatok és az Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.4.2. Aktív turisztikai hálózatfejlesztés

Tevékenységek:

Vonzerőfejlesztés – Aktív turisztikai hálózatok infrastruktúrájának, útvonalainak fejlesztése. Az összes natúrparki települést érintő innovatív, aktív turisztikai kínálat létrehozása.

A túraútvonalak egységes szemléletben történő fejlesztése és a pontszerű attrakciók, kínálati elemek összekapcsolása (pihenők, tanösvények, kilátók, források, patakhidak, erdei bútorok korszerűsítése, építése, tájékoztató táblarendszer). A turisztikai kínálat területi differenciálásával a vendégforgalom területi szétterítése Pl. Az útvonalakkal kevésbé átszöött és a természeti területek pufferzónájaként is definiálható – Kőszegi-hegységen kívüli nem védett – természeti területekre vezető útvonalak, programok fejlesztése.

Meglévő tanösvények, túraútvonalak felújítása karbantartásának folyamatos biztosítása fontos. A turisztikai célpontokhoz vezető útvonalak, valamint a pihenési célú túraútvonalak környezeti rendezése, és a mai kornak való megfeleléshez a rendezett környezet biztosítása, megfelelő **pihenőhelyek** kialakítása. Nem csupán a Kőszegi-hegység területén, hanem a natúrpark többi természeti tájain is (pl. Alsó-erdő Kőszeg és Csepreg között). A turistautak (tanösvények) állapotának fenntartásához folyamatos monitorozás és megfelelő forrás szükséges. A forrás biztosításához fontos lenne, hogy a turizmusból profitáló szolgáltatók is részt vállaljanak – akár önkéntes munka biztosításával. Gyalogos és kerékpáros útvonalak jelzéseinek frissítése, kitéblázás

Írottktő Natúrpark *Határtalan természet - ezeréves kultúra*

---

egységesítése (országos táblarendszer). Kerékpárutakhoz kapcsolódó szolgáltatások rendszerezése, kialakítása (szervizek, kerékpár-kölcsönzés, boltok).

Potenciális projektgazda: Szombathelyi Erdészeti Zrt., Írottktő
Natúrparkért Egyesület, tavak mentén Sporthorgász Egyesületek,
települési önkormányzatok

A Kőszegi-hegység tehermentesítéséhez és a látogatóirányításhoz

- a Kőszeghegységi településeken javasolt turisztikai belépési pontok létrehozása, körülöttük turista fogadásra alkalmas kiszolgálóhelyiségek biztosítása (parkolók, nyilvános mosdó helyiségek, szelektív hulladékgyűjtők, esetlegesen a terhelő autóforgalom visszaszorítására – kerékpár szállítási lehetőséget is biztosító – közösségi közlekedés kialakítása) pl. Kőszeg Csónakázó-tó és Szabó-hegy.
- a természeti környezetet terhelő turizmus ellenőrizhetetlen, illegális formáit kijelölt és biztosított keretek közé terelni, pl. az illegális downhill kerékpáros pályák helyett legális útvonalak kialakításával.
- A tehermentesítés érdekében szükséges kidolgozni olyan lehetőségeket, melyek a Kőszegi-hegységbe történő feljutást biztosítják, ami lehetővé tehetné a közforgalom előtt nyitott aszfalt utak hosszának esetleges csökkentését és az útszakaszok rekreációs célú használatát.
- A natúrpark egyéb területein a látogatóforgalom elosztásának érdekében új túraútvonalak kialakítása és a meglévő útvonalak fejlesztése szükséges: látogatóbarát fejlesztések új vonzerő kialakításával: pihenőhelyek, élménytanösvények, kilátóhelyek stb. kialakításával.

Potenciális projektgazda: települési önkormányzatok,
Szombathelyi Erdészeti Zrt, Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság,
Írottktő Natúrparkért Egyesület

Túraútvonalak jármódjainak bővítése a natúrparkban: Megfelelő vízállás esetén a Gyöngyös egyes szakaszain, illetve az Abért-tavakon kenuzás, kajakozás lehetőségeinek felmérése és megszervezése (kenubérlés, túravezetés). Az Eurohorse turisztikai lovasútvonal bővítésének előkészítése a lovasturisztikai szolgáltatók segítségével pl. a Kőszegi Evangélikus Gimnázium, Technikum, Szakképző iskola és Kollégium lovardájának lovas központtá fejlesztése.

Potenciális projektgazda: Szolgáltatók (pl. vállalkozók, Holdfényliget,
Lovardák), Szombathelyi Erdészeti Zrt, Írottktő Natúrparkért Egyesület

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.4.3. Natúrparki szolgáltatásfejlesztés

Tevékenységek:

Minőségi termék és szolgáltatás kínálatfejlesztése. Minősített Natúrparkbarát szolgáltatások, szálláshelyek fejlesztése, a korábbi natúrparkbarát minősítési rendszer megújítása, öfenntartásának biztosítása. Szálláshelyek és vendéglátóhelyek fejlesztése, színvonalának megtartása, illetve emelése. Bennük a helyi arculat, a helyi jellegzetességek (akár történetek) megjelenése. Minőségi, fenntartható szálláshelyek létrehozása pl. fenntartható, kerékpárosbarát szálláshely, fenntartható étterem

Potenciális projektgazda: Szolgáltatók, Írottktő Natúrparkért Egyesület

Helyi adottságokra építő, azokat kiemelő komplex tematikus szolgáltatások, illetve útvonalak kialakítása

Élményprogramok, vagy élményútvonalak kialakítása, ahol egy útvonalra helyi jellegzetességgel rendelkező szolgáltatások (nemzetiségi hagyományokra építő programok, helyi termék, kézműves élmények, erdőfürdő, önismereti, történelmi körtúra stb.) fűzhetők fel. Történetmesélés (storytelling) alkalmazásával speciális tematikus élményutak fejlesztése a helyi történetekre történő élmények építésével.

Potenciális projektgazda: Szolgáltatók, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.4.4. Natúrparkbarát rendezvények szervezése

Tevékenységek:

Natúrparki rendezvények erősítése. Minősített Natúrparkbarát rendezvények fejlesztése.

Helyi értékeken, jellegzetességeken alapuló fenntartható rendezvények, melyek a hulladékmentesség és ökotudatosság jegyében szerveződnek pl. települési rendezvények fejlesztése: Cák Télkergető-tavasváró rendezvény, Kőszegpaty-Kőszeg Festetich rendezvény, Hegybejárások/pincenapok (Kőszeg, Cák, Kőszegdorosló, Csepreg), Peresznye lepény és renovica fesztivál stb.

Potenciális projektgazda: Rendezvényszervezők: települési önkormányzatok, civil szervezetek, szolgáltatók, borászok, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.4.5. Közösségi akciók a vonzó településekért

Tevékenységek:

Natúrparki harmónia-pontok (pihenők) tudatos kialakítása, fejlesztése: sétaútvonalak mentén, akár séták célpontjaként szolgáló helyeken miniparadicsom (növényzet, bútorzat stb. tudatos alakítása). Közösségi felügyelet alá helyezve is lehetséges, pl. iskolai miniparadicsom, „fogadj örökbe egy parkot”, legszebb udvar, porta stb. cím.

Potenciális projektgazda: Települési civil szervezetek, önkormányzatok, magánemberek, lakóközösségek

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.4.6. Natúrparki csomagajánlatok egész évben

Tevékenységek:

Vonzerőn alapuló egész éves kínálati csomagok megteremtése. Célcsoportspecifikus tematikus csomagajánlatok kialakítása.

A településeken meglévő infrastruktúrára és kínálatra épített túra és programtervezés, valamint értékesítés megszervezése - Csomagajánlatok kialakítása célcsoportok igényei szerint (pl. időseknek nem utazós-túrázós).

Igényes programok, magas színvonalú szolgáltatások kialakításával és összeállításával, turisztikai termékcsomagok kialakítása, kiemelten a főszezonon kívüli időszakokra koncentrálva, a helyi értékekhez, termék- és programkínálatához, valamint az évkör ünnepeihez köthető, egész évben elérhető túra, kulturális, bor- és gasztronómiai programok tervezése és értékesítése. Ezzel a turizmusból származó bevételek növelése, illetve a kapacitások egész éves kiegyensúlyozottabb kihasználása.

A programcsomagok megteremtése érdekében a turisztikai hálózatok létrehozása, továbbá tematikus útvonalak kialakítása, megerősítése (helyi termék útvonal, borút stb.). Ezek hozzájárulhatnak a szezon kiszélesítéséhez, a tartózkodási idő növeléséhez, a könnyebb döntéshez.

A csomagajánlatok értékesítéséhez szükséges utazási iroda partnert, vagy más alternatív – akár online – értékesítési lehetőséget találni a partnerek együttműködésével. Az ajánlatok egy helyen, a natúrpark honlapján lennének elérhetőek és foglalhatóak, fizethetőek.

11.4.7. Marketing

Tevékenységek:

Marketing kommunikáció fejlesztése. Meglévő marketing elemek professzionális használatának megteremtése.

Írott-kő Natúrpark (emellett az Öllelek.Kőszeg) márka fejlesztésére az előttünk álló időszakokra újabb marketing terv kidolgozása szükséges.

Mind a www.naturpark.hu, mind a www.koszeg.hu turisztikai oldalának aktualizálása, fejlesztése fontos, hogy a térségbe érkező turisták teljeskörű információt kapjanak a lehetőségekről. A honlapon legyen lehetőség a csomagajánlatok foglalására.

Online kommunikációs kampányok indítása (honlapok aktualizálása, facebook és instagram fiókok koncepcionális használata, munkatársak kompetencia fejlesztése). A Kőszeg és az Írott-kő Natúrpark Kirándulástervező népszerűsítése. (A csomagajánlatok is kerüljenek bele a programajánlatok közé, hogy az utazásba tervezhető legyen adott időpontra.)

Együttműködés Bükkalja és Sárvárral (a Bük-Sárvár Turisztikai Térség kiemelt fürdővárosaival), valamint egyéb az Írott-kő-Geschriebenstein Natúrpark körül elhelyezkedő fürdőkkel – programok kiajánlása.

Együttműködés az aktív turisztikai térségként Alpokalja néven definiált terület többi szereplőjével (Soprontól Kőszegig határmenti rész, Fertő-táj, Szombathely).

Potenciális projektgazda: Írott-kő Natúrparkért Egyesület,

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.5. FENNTARTHATÓ VIDÉK - Fenntartható térségfejlesztés (4. pillérhez) kapcsolódó fejlesztési cél

Intézkedések

11.5.1. Helyi termékek fejlesztése

Tevékenységek:

- Natúrparki termék - mint helyi termék előállítók segítése. Helyi kézműves termékek előállításának és a helyben való feldolgozás, eladás ösztönzése. **A térségi értékek összegyűjtésével fel kell mérni a térség sajátos helyi termék potenciálját.** Egyes ritka, eltűnőben lévő, közvetlenül a tájhasználattal kapcsolatos, természetes anyagokat használó mesterségek oktatásának megszervezése szükséges.

Potenciális projektgazdák: Helyi termék előállítók és az Írottktő Natúrparkért Egyesület

- Szükséges **a helyi lakosság oktatása, tájékoztatása a lehetőségekről** – lásd hogyan válhat egy magánszemély kistermelővé – ahhoz, hogy saját termékeit értékesíteni tudja.

Potenciális projektgazdák: Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat bevonásával az Írottktő Natúrparkért Egyesület

- A helyi kézműves termékek előállításának és az alapanyagok helyben való feldolgozásnak, eladásnak ösztönzése. Fontos a **helyi termékek fejlesztése:** előállítás, minősítés, feldolgozás magasabb szintje. Szakértői támogatás az alapanyagok termékekbe való beépítéshez.

Potenciális projektgazdák: Helyi termék előállítók és az Írottktő Natúrparkért Egyesület

- **Értékesítés biztosítása:** Helyi termelői piacok fejlesztése - Kőszeg, Kőszegszerdahely, potenciális: Horvátzsidány

Potenciális projektgazda: Piaculajdonosok

- Helyi termék mintaboltok létrehozásának ösztönzése, ami teret biztosít a fogyasztó és a termékek közti kapcsolatnak. Termelői boltok nyitva tartása, szedd magad akciók, helyi termék utakkal, árusító nyitott gazdauvarokkal. Megjelenési lehetőség biztosítása a natúrparki honlapon, fogyasztói kampány indítása.

Potenciális projektgazdák: Helyi termék előállítók és az Írottktő Natúrparkért Egyesület

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

11.5.2. Helyi termékek népszerűsítése

Tevékenységek:

- Helyi termékek láthatóságának növelése, népszerűsítése és turizmus segítségével történő értékesítése. Helyi termékek presztízsének növelése. **Helyi termékkel kapcsolatos tudatos fogyasztói szokások erősítése, helyi termelők ismertségének és elismertségének növelése**, helyben működő jó gyakorlatok fejlesztése, Natúrparkbarát Helyi / Kézműves Termék minősítés folytatása.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

- **Termelők közötti kapcsolatok építése** (networking), termékcsomagok szervezése, turisztikai szolgáltatásokhoz kapcsolható programok, csomagok kidolgozásával az értékesítés és ismertség elősegítése térségi marketinggel. Orsolya-napi vásáron a helyi termelők kiemelése, hangsúlyozása. Helyi termék útvonalak és nyitott porták szervezése.

Potenciális projektgazdák: Helyi termék előállítók, borászok

- Térségi bormarketing indítása – szolgáltatások összehangolása – erősen építve az eredetvédett termékekre. Bornapok szervezésének alakítása natúrparki szinten közös marketinggel. Egy nagyrendezvény szervezési lehetőségeinek felmérése, mely akár kapcsolható a Szőlő Jövés Könyvének ünnepéhez, illetve a történelmi örökséghez. A natúrpark területén a legfontosabb szőlő és bortermeléshez kapcsolódó hagyomány az 1740 óta vezetett Szőlő Jövések Könyve és annak ünnepe. A borvidék helyi történetét szükséges erősíteni Szőlő Jövések idején. Ez lehetne alkalmas időpontja egy nagyfesztivál kialakítására, melynek része lehet a Szőlő és klíma konferencia is (konferencia turizmus fejlesztése), valamint borfesztivál (római kori borkészítéstől, a középkori királyok idején át a Szőlő Jövésig – storytelling, élmény közvetítés).

Potenciális projektgazda: Az Írottktő Natúrpark területén működő Hegyközségek, Kőszegi Borászok Egyesülete, Kőszeg Város Önkormányzata

11.5.3. Rövid ellátási láncok segítése, szervezése

Tevékenységek:

Alternatív rövid ellátási láncok (pl. kosárközösségek, újszerű rövid ellátási formák) népszerűsítése és segítése.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.5.4. Zöld technológiák, takarékoság

Tevékenységek:

- Megújuló energiaforrások alkalmazásának ösztönzése. Tudatos és takarékos energiafogyasztás elterjesztése. **Természetet kevésbé terhelő megújuló energiaformák** (pl. nap-, geotermikus-, zöldhulladékból, energianövényekből)

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

---

stb. nyerhető energia) **alkalmazásának ösztönzése** a háztartásokban, gazdasági egységekben (beleértve a turisztikai vonzerőket is) közintézményekben és civil szervezeteknél. Szakemberek által tartott **ismeretterjesztő programok** szervezése. Fejlesztések esetén az energiahatékonyság és a megújuló energetikai megoldások prioritásként való kezelése. **Környezettudatos natúrparki központ megteremtése.**

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

- Klímatudatossági és a körkörös gazdaság felé vezető szemléletformálás kisközösségekben. A közösségek és egyének felelősségérzetének, döntési helyzet felismerésének tudatosítása a környezettudatos élet terén. A közösségek és egyének felelősségérzetét növelő szemléletformálási akciók szervezése lakossági kampányok (körkörös gazdaság, energiatakarékosság, vízhasználat, levegővédelem, hulladékproblémák, utazási szokások, élelmiszer-tudatosság, életmód stb.)

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

- Zöldinfrastruktúra fejlesztése. Zöldinfrastruktúra terén társadalmi tudatosság erősítése. A klímaváltozáshoz való alkalmazkodás érdekében a vízvisszatartás, a csapadékvíz helyben való megőrzése, a víz-és energiatakarékosság, valamint a helyi zöld energia használatának tudatosítása. Szemléletformálás és az önkormányzatok, intézmények és natúrparki közösségek, valamint az Írottktő Natúrparkért Egyesület által használt infrastruktúra zöldítése.

Potenciális projektgazda: Települési önkormányzatok, Írottktő Natúrparkért Egyesület

11.5.5. Körkörös gazdaság kicsiben

Tevékenységek:

Körkörös gazdaság segítése a natúrparkban. Környezettudatos kisközösségek létrehozása, segítése.

Környezettudatos viselkedés (anyag- és energiahasználat csökkentése, hulladék minimalizálása, újra-használat, újrahasznosítás, közösségi használat/megosztás, javíttatás). Háztartási hulladékok csökkentésének elősegítése (csökkentés, szelektálás, feldolgozás, komposztálás) stb.

Natúrparki közösségi programok, klubok indítása (redesign, upcycling, ajándékgazdaság stb.). A fenntarthatóságot biztosító fogyasztás csökkentés, örömet adó minimalista életmód népszerűsítése, gyakorlati példák megismertetése, szemléletfejlesztés, mely kiterjed a lakosságon túl a térségbe érkező turistákra is.

Potenciális projektgazda: Írottktő Natúrparkért Egyesület

Írottktő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet – Védett növényfajok

A natúrpark területén előforduló védett növényfajok jegyzékét az alábbi táblázat tartalmazza.
(piros színnel szedve a fokozottan védett fajok)

MOHÁK

magyar név	tudományos név	tv. érték
berzedt tőzegmoha	Sphagnum squarrosum	5 000 Ft
csónakos tőzegmoha	Sphagnum palustre	5 000 Ft
csőrös farkasláb-moha	Anomodon rostratus	5 000 Ft
ernyőmohaszerű görbefogú-moha	Anacamptodon splachnoides	5 000 Ft
fehérló vánkormoha	Leucobryum glaucum	5 000 Ft
ötlevélsoros tőzegmoha	Sphagnum quinquefarium	5 000 Ft
rojtos tőzegmoha	Sphagnum fimbriatum	5 000 Ft
tömöttágú tőzegmoha	Sphagnum compactum	5 000 Ft
zászlós tőzegmoha	Sphagnum subsecundum	5 000 Ft
zöld koboldmoha	Buxbaumia viridis	5 000 Ft

HARASZTOK

magyar név	tudományos név	tv. érték
ágas holdruta	Botrychium matricariifolium	100 000 Ft
bükkös buglyospáfrány	Phegopteris connectilis	5 000 Ft
dárdás vesepáfrány	Polystichum lonchitis	10 000 Ft
erdei bordapáfrány	Blechnum spicant	10 000 Ft
fekete fodorka	Asplenium adiantum-nigrum	5 000 Ft
kapcsos korpafű	Lycopodium clavatum	10 000 Ft
karéjos vesepáfrány	Polystichum aculeatum	5 000 Ft
kígyónyelv	Ophioglossum vulgatum	5 000 Ft
struccpáfrány	Matteuccia struthiopteris	50 000 Ft
szálkás pajzsika	Dryopteris carthusiana	5 000 Ft
széles pajzsika	Dryopteris dilatata	5 000 Ft
zöld fodorka	Asplenium viride	5 000 Ft

ZÁRVATERMŐK

magyar név	tudományos név	tv. érték
adriai sallangvirág	Himantoglossum adriaticum	250 000 Ft
agárkosbor	Anacamptis morio	10 000 Ft
alacsony pozdor	Scorzonera humilis	5 000 Ft
békakonty	Neottia ovata	10 000 Ft
bíboros kosbor	Orchis purpurea	10 000 Ft

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

bodzaszagú ujjaskosbor	Dactylorhiza sambucina	10 000 Ft
buglyos szegfű	Dianthus superbus	5 000 Ft
elbai nőszőfű	Epipactis albensis	50 000 Ft
erdei ciklámen	Cyclamen purpurascens	10 000 Ft
erdei holdviola	Lunaria rediviva	5 000 Ft
erdei tündérfűrt	Aruncus dioicus	5 000 Ft
erdei varjúköröm	Phyteuma spicatum	5 000 Ft
farkasboroszlán	Daphne mezereum	10 000 Ft
farkasölő sisakvirág	Aconitum vulparia	5 000 Ft
fecsketárnics	Gentiana asclepiadea	10 000 Ft
fehér acsalapu	Petasites albus	5 000 Ft
fehér madársisak	Cephalanthera damasonium	10 000 Ft
fehér sáfrány	Crocus albiflorus	50 000 Ft
fehér zászpa	Veratrum album	5 000 Ft
fekete kökörcsin	Pulsatilla nigricans	10 000 Ft
genyőte	Asphodelus albus	10 000 Ft
gérbics	Limodorum abortivum	10 000 Ft
gömböstermésű sárma	Ornithogalum sphaerocarpum	5 000 Ft
hármalevelű kakukktorma	Cardamine trifolia	10 000 Ft
havasalji tarsóka	Thlaspi caerulescens	10 000 Ft
háziberkenye	Sorbus domestica	10 000 Ft
hegyi lednek	Lathyrus linifolius	5 000 Ft
hosszúlevelű aggóvirág	Tephrosia longifolia	50 000 Ft
hóvirág	Galanthus nivalis	10 000 Ft
kakasmandikó	Erythronium dens-canis	50 000 Ft
kardos madársisak	Cephalanthera longifolia	10 000 Ft
kárpáti sáfrány	Crocus heuffelianus	10 000 Ft
kereklevelű körtike	Pyrola rotundifolia	5 000 Ft
keskenylevelű gyapjúsás	Eriophorum angustifolium	10 000 Ft
keskenylevelű tüdőfű	Pulmonaria angustifolia	50 000 Ft
kétlevelű sarkvirág	Platanthera bifolia	5 000 Ft
kislevelű nőszőfű	Epipactis microphylla	10 000 Ft
kornistárnics	Gentiana pneumonanthe	10 000 Ft
kövi pimpó	Potentilla rupestris	5 000 Ft
közönséges zergeboglár	Trollius europaeus	50 000 Ft
lári nyúlfarkfű	Sesleria uliginosa	5 000 Ft
leánykökörcsin	Pulsatilla grandis	10 000 Ft
levéltelen bajuszvirág	Epipogium aphyllum	100 000 Ft
ligeti bükköny	Vicia sylvatica	5 000 Ft
lisztes berkenye	Sorbus aria	10 000 Ft
madárfészek	Neottia nidus-avis	5 000 Ft
nagy völgycsillag	Astrantia major	5 000 Ft
nyugati csillagvirág	Scilla drunensis	5 000 Ft
osztrák tarsóka	Thlaspi goesingense	10 000 Ft
osztrák zergevirág	Doronicum austriacum	50 000 Ft
őszibarackkeres	Spiranthes spiralis	10 000 Ft

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

pettyes orbáncfű	Hypericum maculatum	5 000 Ft
piros madársisak	Cephalanthera rubra	10 000 Ft
rostostövű sás	Carex appropinquata	10 000 Ft
sárga sásliliom	Hemerocallis lilio-asphodelus	100 000 Ft
sömörös kosbor	Neotinea ustulata	10 000 Ft
szártalan bábakalács	Carlina acaulis	5 000 Ft
szártalan kankalin	Primula vulgaris	5 000 Ft
széleslevelű gyapjúsás	Eriophorum latifolium	10 000 Ft
széleslevelű harangvirág	Campanula latifolia	100 000 Ft
széleslevelű nőszőfű	Epipactis helleborine	5 000 Ft
széleslevelű ujjaskosbor	Dactylorhiza majalis	10 000 Ft
szibériai nőszirm	Iris sibirica	10 000 Ft
szúnyoglábú bibircsvirág	Gymnadenia conopsea	10 000 Ft
tarka kosbor	Neotinea tridentata	10 000 Ft
tarka nőszirm	Iris variegata	5 000 Ft
tarka nyúlfarkfű	Sesleria albicans	5 000 Ft
tavaszi tűzike	Leucojum vernum	5 000 Ft
turbánliliom	Lilium martagon	10 000 Ft
vörös áfonya	Vaccinium vitis-idaea	10 000 Ft

2. sz. melléklet – védett gombafajok

A natúrpark területén előforduló védett gombafajok jegyzékét az alábbi táblázat tartalmazza. (piros színnel szedve a fokozottan védett fajok)

GOMBÁK

magyar név	tudományos név	tv. érték
ágas tapló	Grifola frondosa	10 000 Ft
barnahátú zsemlegomba	Scutiger pes-caprae	10 000 Ft
császárgalóca	Amanita caesarea	5 000 Ft
élősd tinóru	Pseudoboletus parasiticus	5 000 Ft
izabellvöröses csigagomba	Hygrophorus poetarum	5 000 Ft
korpás gereben	Sarcodon scabrosus	5 000 Ft
lemezes tinóru	Phylloporus pelletieri	5 000 Ft
óriás bocskorosgomba	Volvariella bombycina	5 000 Ft
őzlábgalóca	Amanita vittadinii	5 000 Ft
pikkelyes tinóru	Strobilomyces strobilaceus	5 000 Ft
rézvörös lakkos tapló	Ganoderma cupreolaccatum	5 000 Ft
rózsaszínű nedűgomba	Hygrocybe calyptriformis	10 000 Ft
rózsaszínű nyálkásgomba	Gomphidius roseus	5 000 Ft
sötétedőhúsú rókagomba	Cantharellus melanoxeros	10 000 Ft
tüskés sörénygomba	Hericium cirrhatum	5 000 Ft

Írottktő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

3. sz. melléklet – védett állatfajok

A natúrpark területén előforduló védett állatfajok jegyzékét az alábbi táblázat tartalmazza. (piros színnel szedve a fokozottan védett fajok)

GERINCTELENEK

magyar név	tudományos név	tv. érték
éti csiga	<i>Helix pomatia</i>	2 000 Ft
harántfogú törpecsiga	<i>Vertigo angustior</i>	5 000 Ft
orvosi pióca	<i>Hirudo medicinalis</i>	25 000 Ft
tompa folyamkagyló	<i>Unio crassus</i>	10 000 Ft
folyami rák	<i>Astacus astacus</i>	50 000 Ft
kövi rák	<i>Austropotamobius torrentium</i>	50 000 Ft
erdei vöröshangya	<i>Formica rufa</i>	50 000 Ft
csermelyszitakötő	<i>Onychogomphus forcipatus</i>	5 000 Ft
díszes légivadász	<i>Coenagrion ornatum</i>	10 000 Ft
díszes nagyálkérész	<i>Agnetina elegantula</i>	5 000 Ft
erdei szitakötő	<i>Ophiogomphus cecilia</i>	50 000 Ft
feketelábú szitakötő	<i>Gomphus vulgatissimus</i>	5 000 Ft
hegyi szitakötő	<i>Cordulegaster bidentata</i>	100 000 Ft
kétszikos hegyiszitakötő	<i>Cordulegaster heros</i>	100 000 Ft
kisasszony-szitakötő	<i>Calopteryx virgo</i>	5 000 Ft
párducfoltos hangyaleső	<i>Dendroleon pantherinus</i>	50 000 Ft
pataki szitakötő	<i>Orthetrum brunneum</i>	5 000 Ft
rajnai denevérszárnyú kérész	<i>Oligoneuriella rhenana</i>	10 000 Ft
imádkozó sáska	<i>Mantis religiosa</i>	5 000 Ft
kárpáti tarsza	<i>Isophya brevipennis</i>	10 000 Ft
atalantalepke	<i>Vanessa atalanta</i>	5 000 Ft
c-betűs lepke	<i>Nymphalis c-album</i>	5 000 Ft
citromlepke	<i>Gonepteryx rhamni</i>	5 000 Ft
csíkos medvelepke	<i>Euplagia quadripunctaria</i>	5 000 Ft
farkasalmalepke	<i>Zerynthia polyxena</i>	50 000 Ft
fecskefarkú lepke	<i>Papilio machaon</i>	10 000 Ft
gyászlepke	<i>Nymphalis antiopa</i>	50 000 Ft
kardoslepke	<i>Iphiclidides podalirius</i>	10 000 Ft
kis apollólepke	<i>Parnassius mnemosyne</i>	50 000 Ft
kis fehérsávoslepke	<i>Neptis sappho</i>	10 000 Ft
kis pávaszem	<i>Saturnia pavoniella</i>	10 000 Ft
kis rócalepke	<i>Nymphalis urticae</i>	50 000 Ft
kis színjátszólepke	<i>Apatura ilia</i>	10 000 Ft
nagy gyöngyházlepke	<i>Argynnis paphia</i>	5 000 Ft
nagy pávaszem	<i>Saturnia pyri</i>	50 000 Ft
nagy tűzlepke	<i>Lycaena dispar</i>	50 000 Ft
nappali pávaszem	<i>Nymphalis io</i>	5 000 Ft
nyírfa-csücsköslepke	<i>Thecla betulae</i>	5 000 Ft

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

sárga gyapjasszövő	Eriogaster catax	50 000 Ft
sötét hangyaboglárka (zanótboglárka)	Maculinea nausithous	50 000 Ft
vérűboglárka	Maculinea teleius	50 000 Ft
vörhenyes gyapjasszövő	Eriogaster rimicola	10 000 Ft
alhavasi futrinka	Carabus irregularis	10 000 Ft
aranyos futrinka	Carabus auronitens	10 000 Ft
aranyszörű fürkészcincér	Necydalis ulmi	50 000 Ft
bőrfutrinka	Carabus coriaceus	5 000 Ft
bükkfa-díszbogár	Dicerca berolinensis	10 000 Ft
diófacincér	Aegosoma scabricorne	5 000 Ft
domború futrinka	Carabus glabratus	5 000 Ft
dunántúli kékfutrinka	Carabus germarii	5 000 Ft
erdei homokfutrinka	Cicindela sylvicola	10 000 Ft
európai fogasállúbogár	Prostomis mandibularis	50 000 Ft
fogastorkú lisztbogár	Tenebrio opacus	10 000 Ft
fűzfapattanó	Elater ferrugineus	50 000 Ft
havasi cincér	Rosalia alpina	50 000 Ft
Linné-futrinka	Carabus linnei	10 000 Ft
kék laposfutrinka	Carabus intricatus	5 000 Ft
kék pattanó	Limoniscus violaceus	100 000 Ft
kerekvállú állásbogár	Rhysodes sulcatus	10 000 Ft
kis bíborbogár	Schizotus pectinicornis	5 000 Ft
kis hőscincér	Cerambyx scopolii	5 000 Ft
kis szarvasbogár	Dorcus parallelipipedus	5 000 Ft
közönséges bőrfutrinka	Carabus coriaceus	5 000 Ft
lapos sárkánybogár	Pytho depressus	50 000 Ft
laposorrú ormányos	Gasterocercus depressirostris	10 000 Ft
létracincér	Saperda scalaris	10 000 Ft
ligeti futrinka	Carabus nemoralis	5 000 Ft
nagy fenyvesdíszbogár	Chalcophora mariana	5 000 Ft
nagy hőscincér	Cerambyx cerdo	50 000 Ft
nagy szarvasbogár	Lucanus cervus	10 000 Ft
nyolcpettyes virágbogár	Gnorimus variabilis	50 000 Ft
nyolcpontos cincér	Saperda octopunctata	10 000 Ft
párducfoltos darázscincér	Xylotrechus pantherinus	5 000 Ft
pettyes szilcincér	Saperda punctata	10 000 Ft
pézsmacincér	Aromia moschata	5 000 Ft
pompás virágbogár	Protaetia aeruginosa	5 000 Ft
ráncos nünüke	Meloe rugosus	5 000 Ft
rezes futrinka	Carabus ulrichii	5 000 Ft
sápadt éjicincér	Trichoferus pallidus	5 000 Ft
sárgalábú cirpelőfutó	Cychrus attenuatus	5 000 Ft
skarlátbogár	Cucujus cinnaberinus	5 000 Ft
smaragdzöld virágbogár	Protaetia affinis	10 000 Ft
sokszínű futrinka	Carabus arvensis	10 000 Ft
szalagos díszbogár	Coraebus fasciatus	10 000 Ft

Írottkö Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

szőrös szarvasbogár	Aesalus scarabaeoides	5 000 Ft
tölgy-díszbogár	Eurythyrea quercus	100 000 Ft
tülkös szarvasbogár	Sinodendron cylindricum	10 000 Ft
változó futrinka	Carabus scheidleri	10 000 Ft

GERINCESEK

magyar név	tudományos név	tv. érték
dunai ingola	Eudontomyzon mariae	100 000 Ft
fenékjáró küllő	Gobio gobio	10 000 Ft
fürge cselle	Phoxinus phoxinus	10 000 Ft
halványfoltú küllő	Gobio albipinnatus	10 000 Ft
kövi csík	Barbatula barbatula	10 000 Ft
sujtásos kűsz	Alburnoides bipunctatus	10 000 Ft
szivárványos ökle	Rhodeus sericeus	5 000 Ft
vágó csík	Cobitis taenia	10 000 Ft
alpesi tarajosgőte	Triturus carnifex	50 000 Ft
barna ásóbéka	Pelobates fuscus	10 000 Ft
barna varangy	Bufo bufo	10 000 Ft
erdei béka	Rana dalmatina	10 000 Ft
foltos szalamandra	Salamandra salamandra	50 000 Ft
gyepi béka	Rana temporaria	50 000 Ft
kacagó béka (tavibéka)	Pelophylax ridibundus	10 000 Ft
kecskebéka	Pelophylax kl. esculentus	10 000 Ft
kis tavibéka	Rana lessonae	10 000 Ft
mocsári béka	Rana arvalis	50 000 Ft
pettyes gőte	Lissotriton vulgaris	10 000 Ft
sárgahasú unka	Bombina variegata	50 000 Ft
vöröshasú unka	Bombina bombina	10 000 Ft
zöld levelibéka	Hyla arborea	10 000 Ft
zöld varangy	Bufo viridis	10 000 Ft
erdei sikló	Elaphe longissima	50 000 Ft
fali gyík	Podarcis muralis	25 000 Ft
fürge gyík	Lacerta agilis	25 000 Ft
kékpettyes lábatlangyík	Anguis colchica	25 000 Ft
kockás sikló	Natrix tessellata	25 000 Ft
lábatlan gyík	Anguis fragilis	25 000 Ft
rézsisikló	Coronella austriaca	50 000 Ft
vízisikló	Natrix natrix	25 000 Ft
zöld gyík	Lacerta viridis	25 000 Ft
balkáni fakopáncs	Dendrocopos syriacus	25 000 Ft
barátcinege	Parus palustris	25 000 Ft
barátposzáta	Sylvia atricapilla	25 000 Ft
barázdabillegető	Motacilla alba	25 000 Ft
barna rétihéja	Circus aeruginosus	50 000 Ft
berki tücsökmadár	Locustella fluviatilis	50 000 Ft

Írottkö Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

búbos cinege	Parus cristatus	25 000 Ft
búbospacsirta	Galerida cristata	50 000 Ft
búbos vöcsök	Podiceps cristatus	50 000 Ft
búbosbanka	Upupa epops	50 000 Ft
bütykös hattyú	Cygnus olor	25 000 Ft
cigánycsuk	Saxicola torquatus	25 000 Ft
citromsármány	Emberiza citrinella	25 000 Ft
csicsörke	Serinus serinus	25 000 Ft
csilpcsalpfüzike	Phylloscopus collybita	25 000 Ft
csóka	Corvus monedula	50 000 Ft
csuszka	Sitta europaea	25 000 Ft
darázsölyv	Pernis apivorus	100 000 Ft
egerészölyv	Buteo buteo	25 000 Ft
énekes nádiposzáta	Acrocephalus palustris	25 000 Ft
énekes rigó	Turdus philomelos	25 000 Ft
erdei fülesbagoly	Asio otus	50 000 Ft
erdei pacsirta	Lullula arborea	50 000 Ft
erdei pinty	Fringilla coelebs	25 000 Ft
erdei pityer	Anthus trivialis	25 000 Ft
erdei szürkebegy	Prunella modularis	25 000 Ft
fehér gólya	Ciconia ciconia	100 000 Ft
fehérhátú fakopáncs	Dendrocopos leucotos	250 000 Ft
fekete gólya	Ciconia nigra	500 000 Ft
fekete harkály	Dryocopus martius	50 000 Ft
fekete rigó	Turdus merula	25 000 Ft
fenyvescinege	Parus ater	25 000 Ft
fitiszfüzike	Phylloscopus trochilus	25 000 Ft
foltos nádiposzáta	Acrocephalus schoenobaenus	25 000 Ft
fülemüle	Luscinia megarhynchos	25 000 Ft
füleskuvik	Otus scops	100 000 Ft
fürj	Coturnix coturnix	50 000 Ft
füsti fecske	Hirundo rustica	50 000 Ft
gyurgyalg	Merops apiaster	100 000 Ft
hamvas küllő	Picus canus	50 000 Ft
hamvas rétihéja	Circus pygargus	500 000 Ft
hantmadár	Oenanthe oenanthe	50 000 Ft
haris	Crex crex	500 000 Ft
házi rozsdafarkú	Phoenicurus ochruros	25 000 Ft
hegyi billegető	Motacilla cinerea	50 000 Ft
hegyi faksz	Certhia familiaris	25 000 Ft
holló	Corvus corax	50 000 Ft
jégmadár	Alcedo atthis	50 000 Ft
kakukk	Cuculus canorus	50 000 Ft
karmazsinpirók	Carpodacus erythrinus	25 000 Ft
karvaly	Accipiter nisus	50 000 Ft
karvalyposzáta	Sylvia nisoria	50 000 Ft

Írottkö Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

kék cinege	Parus caeruleus	25 000 Ft
kék galamb	Columba oenas	50 000 Ft
kenderike	Carduelis cannabina	25 000 Ft
keresztcsőrű	Loxia curvirostra	25 000 Ft
kerti geze	Hippolais icterina	25 000 Ft
kerti poszáta	Sylvia borin	50 000 Ft
kerti rozsdafarkú	Phoenicurus phoenicurus	50 000 Ft
kis fakopáncs	Dendrocopos minor	50 000 Ft
kis légykapó	Ficedula parva	100 000 Ft
kis lile	Charadrius dubius	50 000 Ft
kis poszáta	Sylvia curruca	25 000 Ft
kontyos réce	Aythya fuligula	50 000 Ft
kormos légykapó	Ficedula hypoleuca	25 000 Ft
kormos varjú	Corvus corone	25 000 Ft
kormosfejű cinege	Parus montanus	25 000 Ft
közép fakopáncs	Dendrocopos medius	50 000 Ft
lappantyú	Caprimulgus europaeus	50 000 Ft
léprigó	Turdus viscivorus	50 000 Ft
macskabagoly	Strix aluco	50 000 Ft
meggyvágó	Coccothraustes coccothraustes	25 000 Ft
mezei pacsirta	Alauda arvensis	25 000 Ft
mezei poszáta	Sylvia communis	25 000 Ft
mezei veréb	Passer montanus	25 000 Ft
molnárfecske	Delichon urbicum	50 000 Ft
nádi tücsökmadár	Locustella luscinioides	50 000 Ft
nádirigó	Acrocephalus arundinaceus	25 000 Ft
nagy fakopáncs	Dendrocopos major	25 000 Ft
nyaktekercs	Jynx torquilla	50 000 Ft
ökörsem	Troglodytes troglodytes	25 000 Ft
örvös légykapó	Ficedula albicollis	25 000 Ft
őszapó	Aegithalos caudatus	25 000 Ft
réti tücsökmadár	Locustella naevia	50 000 Ft
rozsdás csuk	Saxicola rubetra	25 000 Ft
rövidkarmú fakusz	Certhia brachydactyla	25 000 Ft
sárgafejű királyka	Regulus regulus	25 000 Ft
sárgarigó	Oriolus oriolus	25 000 Ft
sarlósfecske	Apus apus	25 000 Ft
sisegő füzi	Phylloscopus sibilatrix	25 000 Ft
sordély	Emberiza calandra	25 000 Ft
süvöltő	Pyrrhula pyrrhula	25 000 Ft
széncinege	Parus major	25 000 Ft
szürke gém	Ardea cinerea	50 000 Ft
szürke légykapó	Muscicapa striata	50 000 Ft
tengelic	Carduelis carduelis	25 000 Ft
törpekuvik	Glaucidium passerinum	50 000 Ft

Írottkö Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

tövisszúró gébics	Lanius collurio	25 000 Ft
tüzesfejű királyka	Regulus ignicapillus	25 000 Ft
uhu	Bubo bubo	500 000 Ft
vadgerle	Streptopelia turtur	50 000 Ft
vetési varjú	Corvus frugilegus	50 000 Ft
vízirigó	Cinclus cinclus	500 000 Ft
vízityúk	Gallinula chloropus	25 000 Ft
vörös vércse	Falco tinnunculus	50 000 Ft
vörösbegy	Erithacus rubecula	25 000 Ft
zöld küllő	Picus viridis	50 000 Ft
zöldike	Carduelis chloris	25 000 Ft
nádi sármány	Emberiza schoeniclus	25 000 Ft
seregély	Sturnus vulgaris	25 000 Ft
házi veréb	Passer domesticus	25 000 Ft
bajuszos denevér	Myotis mystacinus	50 000 Ft
Brandt-denevér	Myotis brandti	50 000 Ft
csalítjáró pocok	Microtus agrestis	25 000 Ft
csonkafülű denevér	Myotis emarginatus	100 000 Ft
durvavitorlájú törpedenevér	Pipistrellus nathusii	25 000 Ft
erdei cickány	Sorex araneus	25 000 Ft
eurázsiai hód	Castor fiber	50 000 Ft
fehérszélű törpedenevér	Pipistrellus kuhlii	50 000 Ft
havasi cickány	Sorex alpinus	50 000 Ft
hegyesorrú denevér	Myotis blythii	50 000 Ft
hermelin	Mustela erminea	50 000 Ft
horgaszőrű denevér	Myotis nattereri	50 000 Ft
keleti sün	Erinaceus roumanicus	25 000 Ft
kis patkósdenevér	Rhinolophus hipposideros	50 000 Ft
közönséges denevér	Myotis myotis	50 000 Ft
közönséges késeidenevér	Eptesicus serotinus	25 000 Ft
közönséges törpedenevér	Pipistrellus pipistrellus	25 000 Ft
vidra	Lutra lutra	250 000 Ft
közönséges vízcickány	Neomys fodiens	50 000 Ft
menyét	Mustela nivalis	25 000 Ft
mezei cickány	Crocidura leucodon	25 000 Ft
mogyorós pele	Muscardinus avellanarius	50 000 Ft
nagy pele	Glis glis	50 000 Ft
nagyfülű denevér	Myotis bechsteinii	100 000 Ft
nyugati piszedenevér	Barbastella barbastellus	100 000 Ft
nyuszt	Martes martes	50 000 Ft
óriás koraidenevér	Nyctalus lasiopterus	500 000 Ft
pisze denevér	Barbastella barbastellus	100 000 Ft
rőt koraidenevér	Nyctalus noctula	25 000 Ft
szoprán törpedenevér	Pipistrellus pygmaeus	25 000 Ft
szőröskarú koraidenevér	Nyctalus leisleri	50 000 Ft
szürke hosszúfülűdenevér	Plecotus austriacus	50 000 Ft

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

vakond	Talpa europaea	25 000 Ft
vízi denevér	Myotis daubentonii	50 000 Ft
vörös mókus	Sciurus vulgaris	25 000 Ft

4. sz. melléklet - műemlékek

A natúrpark területén megtalálható műemlékek jegyzékét az alábbi táblázat tartalmazza.

Név	Település	Név	Település
Batthyány-kastély romjai	Bozsok	lakóház	Csepreg
Lakóház	Bozsok	lakóház	Csepreg
Római katolikus Szent József-kápolna	Bozsok	lakóház és üzlet	Csepreg
Római katolikus templom	Bozsok	lakóház, egykori bank	Csepreg
Sibrik-kastély és parkja	Bozsok	malom	Csepreg
Toronyrom	Bozsok	Mária-oszlop	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	millenniumi emlékmű	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	művelődési ház	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	régi istálló, magtár	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	régi plébánia	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	régi vasútállomás	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	Római katolikus Kálvária-kápolna	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	Római katolikus Szentkút-kápolna	Csepreg
Gesztenyés-pince	Cák	Római katolikus Szentkút-kápolna	Csepreg
Hollós-féle pince	Cák	Római katolikus templom	Csepreg
Lakóház	Cák	Római katolikus templom és iskolaépület, volt zárdaiskola	Csepreg
Bene-kút	Csepreg	Rottermann-kastély	Csepreg
egykori Felsőbüki Nagy-kúria	Csepreg	Schöller-kastély	Csepreg
I. világháborús emlékmű	Csepreg	Széchenyi-kút	Csepreg
II. világháborús emlékmű	Csepreg	Szedenik-villa	Csepreg
iskola	Csepreg	Szent József szobra	Csepreg
Kápolna	Csepreg	Szent Katalin-kút	Csepreg
KIOSZ	Csepreg	Római katolikus templom	Gencsapáti
Klug-téglagyár kéménye	Csepreg	Széchenyi-kastély; gyermekotthon	Gencsapáti
kopjafa	Csepreg	Albrechtinum, volt szegényház;	
kőkereszt	Csepreg	lakóház	Kőszeg
kőkereszt	Csepreg	Általános iskola, Nemzeti Tanoda	Kőszeg
kőkereszt	Csepreg	Árvaház, városfal	Kőszeg
kőkereszt	Csepreg	Bálaház; levéltár	Kőszeg
kőkereszt	Csepreg	Domonkos apáca zárda és temploma	Kőszeg
kőkereszt	Csepreg	Evangelikus iskola; lakóház	Kőszeg
Krisztus Pilátus előtt (szobor)	Csepreg	Evangelikus templom	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Fazekas-vendéglő	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Gyógyszertörténeti Múzeum	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Ifjúság háza, Sgraffitos-ház	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Ifjúsági klub és mozi, Bálaház és városfal	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Immaculata-szobor	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Immaculata-szobor	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Jezsuita, majd bencés rendház;	
lakóház	Csepreg	lakások	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Jurisics Miklós Múzeum, Tábormok-ház	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Jurisics tér látképe	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Jurisics-vár	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Kálvária templom látványa	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Kiállítóterem, Öreg-Zwinger	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Kóbor Macska fogadó	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Konventház, volt evangélikus leányiskola	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Középület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg
lakóház	Csepreg	Lakóépület	Kőszeg

Határtalan természet - ezeréves kultúra

[illegible]

Írottktő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Név	Település	Név	Település
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Battyány-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Chernel-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Ege-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, egykor Fehér Rózsa fogadó	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, egykori Deutsch-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, egykori Fehér Ló fogadó	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, egykori katolikus elemi iskola	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Fűgh-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Gergelyffy-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Gombossy, majd Niczky-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Gullner-vízimalom	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Hazatzius-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Hosztody-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Kienast-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Kifli-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Küttel-, vagy Szabó-villa	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Meskó-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Miske-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Pados-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Palocsay-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Pontyos-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Riedel-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Seybold-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Stégmüller-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Szluha-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Tábla-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Torkos-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Tutzenhaler-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház, Vidor-ház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóház; orvosi rendelő és könyvesbolt	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakóházak	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Lakó-présház, Csörgő-féle	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Mária-oszlop	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Mezőgazdasági Szakiskola	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Nádasdy-Tallián-ház, bástya, városfal	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Nepomuki Szent János-kápolna	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Nepomuki Szent János-szobor	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Óvári várrom	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Padovai Szent Antal-kápolna	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Pálinkafőző, Schreiner-féle présház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Panoráma út feletti domboldal látványa a Várkör (Kapásházak) irányából	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Patika múzeum, egykori Arany Angyal vendéglő	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Pedagógus lakóház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Polgárház-együttes	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus Kálvária-templom (Szent Kereszt), szobrok, körítőfal, remetelak	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus plébániaház	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus Szent Imre templom	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus Szent Jakab-templom	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus Szent Lénárd kápolna	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus temetőkápolna	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Római katolikus templom (Jézus Szíve)	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Róth-féle kertilak	Kőszeg
Lakóház	Kőszeg	Sírkövek	Kőszeg
Lakóház és bástya	Kőszeg	Stájer házak és harangláb	Kőszeg
Lakóház és borozó, Stettner-ház	Kőszeg	Stipkovics malom	Kőszeg
Lakóház és étterem, Kulacs vendéglő	Kőszeg	Strucc Szálló	Kőszeg
Lakóház és Kékfény borozó	Kőszeg	Szabó-ház, illetve zárda	Kőszeg
Lakóház és Szarvas vendéglő	Kőszeg	Szakraális épület	Kőszeg
Lakóház és Szent Erzsébet-kápolna	Kőszeg	Szegedy-ház	Kőszeg
Lakóház és városfal	Kőszeg	Szent Donát és Szent Lénárt szobrok	Kőszeg
Lakóház, Ambrózy-, majd Szovják-ház	Kőszeg	Szent Flórián-szobor	Kőszeg
		Szent Jakab és Nepomuki Szent	Kőszeg

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

Név	Település	Név	Település
János szobrok		Kápolna	Peresznye
Szentháromság-szobor	Kőszeg	Római katolikus templom	Peresznye
Szvetics-, majd Sigray-ház	Kőszeg	Síremlékek és emlékművek	Peresznye
torony	Kőszeg	Széchenyi-kastély	Peresznye
Vár látképe	Kőszeg	Szent Antal-szobor	Peresznye
Városfalak	Kőszeg	Szentháromság-szobor	Peresznye
Városi Könyvtár és lakóház, volt iskola	Kőszeg	Chernel-kastély	Tömörd
Városi kút	Kőszeg	Chernel-kastély	Tömörd
Városi Tanácsház, egykori Városháza	Kőszeg	Feszület	Velem
Zsinagóga	Kőszeg	Feszület	Velem
Római katolikus templom	Kőszegdoroszló	Feszület	Velem
Mária-szobor	Kőszegpaty	Hősök kapuja	Velem
Megyei Szociális Otthon, Patthy-kastély	Kőszegpaty	Kálvária	Velem
Présház	Kőszegszerdahely	Kamra és kerítés	Velem
Római katolikus templom	Kőszegszerdahely	Mária-szobor	Velem
Harangtorony	Lukácsháza	Mária-szobor (1875)	Velem
Római katolikus templom	Lukácsháza	Pieta-szobor	Velem
Evangelikus templom	Nemescső	Présház	Velem
Hadiemlékmű	Ólmod	Présház	Velem
Kőkereszt	Ólmod	Présház	Velem
Mária-kép	Ólmod	Présház	Velem
Mária-szobor	Ólmod	Présház	Velem
Római katolikus kápolna	Ólmod	Sulter-féle vízimalom	Velem
Római katolikus kápolna	Ólmod	Szent Vid-kápolna	Velem
Római katolikus templom	Ólmod	Szoborfülke	Velem
Síremlékek	Ólmod	Szoborfülke	Velem
Díszváza	Peresznye	Területi védelem	Velem
Gazdasági épület	Peresznye	Vár-saroktorony és templomrom	Velem

5. sz. melléklet – régészeti lelőhelyek

A natúrpark területén megtalálható régészeti lelőhelyek jegyzékét az alábbi táblázat tartalmazza. Forrás: archeodatabase.hnm.hu

• Bozsok, Batthyányi kastély • Bozsok, Bus major • Bozsok, Holler- barlang • Bozsok, Pusztá • Bozsok, Rákóczi u. 24. • Bozsok, Rákóczi út 107. • Bozsok, Római katolikus templom • Bozsok, Római kori vízvezeték • Bozsok, Sibrik kastély • Bozsok, Szentkút • Cák, Petőfi Sándor u. 31. • Cák, Pogányrét • Csepreg, Ablánc-patak bal partja • Csepreg, Ablánc-patak É-i oldala • Csepreg, Alsó Repcejáró • Csepreg, Alsó rét • Csepreg, Benehegyi-tó • Csepreg, Benehegy északi lábánál • Csepreg, Csékéd alja	• Csepreg, Csókarigó-dűlő • Csepreg, Deák Ferenc u 15 • Csepreg, Deák Ferenc u. 19. • Csepreg, Déli üdülőterület • Csepreg, Felső-dűlő • Csepreg, Felső vagy Hosszú-patak dűlő IV. • Csepreg, Grádics • Csepreg, Hosszú-patak-dűlő II. • Csepreg, Hosszú-patak-dűlő III. • Csepreg, Hosszú-patak-dűlő • Csepreg, Kavicsbánya II. • Csepreg, Kavicsbánya • Csepreg, Kecskedombi-dűlők I, Kecskedomb • Csepreg, Kecskedombi-dűlők II. • Csepreg, Kecskedombi-dűlők • Csepreg, Kincsed • Csepreg, Külső dűlők II.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

-
• Csepreg, Külső-dűlők • Csepreg, Lisszföldek • Csepreg, Malomkert • Csepreg, Meggyespuszta • Csepreg, Nádasdy-lakótelep • Csepreg, Szentkirály dűlő • Csepreg, Szentkirály • Csepreg, Szent Miklós templom • Csepreg, Szt. Katalin templom • Csepreg, Tilos erdő K-i oldaán lévő homokbánya • Csepreg, Tömördi-erdő • Csepreg, Vörös major • Gencsapáti, Berek dűlő • Gencsapáti, Gyakorló tér • Gencsapáti, Határ sarok • Gencsapáti, Határ sorompó • Gencsapáti, Homokbánya • Gencsapáti, Hó-csúcs • Gencsapáti, Hunyadi utca • Gencsapáti, Kazári alsó • Gencsapáti, Kápolnadomb • Gencsapáti, Keleti harmadik dűlő • Gencsapáti, Keleti második és Keleti harmadik dűlő • Gencsapáti, Keleti első dűlő • Gencsapáti, Kossuth út 2-3. • Gencsapáti, Kossuth út • Gencsapáti, Kőszár • Gencsapáti, Nagyrét • Gencsapáti, Nyugati harmadik dűlőalj • Gencsapáti, Ördögtől ÉNy-ra • Gencsapáti, Ördögtő • Gencsapáti, Potyondi-árok • Gencsapáti, Rekettyés sziget • Gencsapáti, Repülőtér II. • Gencsapáti, Repülőtér I. • Gencsapáti, Réti dűlő II. • Gencsapáti, Réti dűlő • Gencsapáti, Római katolikus templomtól Ny-ra • Gencsapáti, R.k. templom, Nagygyecsi régi templom • Gencsapáti, Sziget (Besenyő) • Gencsapáti, Téglavetőtől DNy-ra • Gencsapáti, Téglavető • Gencsapáti, Urasági táblák • Gencsapáti, (Besenyő) Sziget	• Gencsapáti, (Gyöngyösapáti), Urasági táblák • Gyöngyösfalu, Avas • Gyöngyösfalu, Belső dűlő • Gyöngyösfalu, Csömötei-hegy - Kisrókás dűlő • Gyöngyösfalu, Hegyalja dűlő II. • Gyöngyösfalu, Hegyalja dűlő • Gyöngyösfalu, Kondicsi dűlőtől Ny-ra • Gyöngyösfalu, Kondicsi dűlőtől Ny-ra II. • Gyöngyösfalu, Mocsári pataktól K-re • Horvátzsidány, Kőszegi erdő • Horvátzsidány, Pataktól É-ra • Horvátzsidány, Római katolikus templom • Kiszsidány, Alsántóktól D-re • Kiszsidány, Alsántók • Kiszsidány, Kenderes • Kőszeg, Alsóvár ÉK-i tornya • Kőszeg, Belváros, Jurisics tér 1. • Kőszeg, Belváros, Kelcz-Adelffy utca 13. • Kőszeg, Belváros, Kelcz-Adelffy utca 4. • Kőszeg, Borostyánkő út • Kőszeg, Chernel u. 12.: Újtorony, Sarkos-bástya, Kiszwinger • Kőszeg, Chernel u. 14. • Kőszeg, Chernel u. 3. • Kőszeg, Chernel u. 4. • Kőszeg, Csigás torony • Kőszeg, Elővár É-i szárnya • Kőszeg, Feketeföldi-dűlő • Kőszeg, Felsőkapu • Kőszeg, Felsőkörúti lakótelep • Kőszeg, Felsővár- Óház • Kőszeg, Fő tér - Városház utca sarok • Kőszeg, Jurisics tér 6. • Kőszeg, Jurisics tér, Kőszeg belváros • Kőszeg, Jurisics-vár • Kőszeg, Kelcz-Adelffy u 3. Rókafok-bástya, Hohér-torony • Kőszeg, Kis-mezei-dűlő K-i része • Kőszeg, Kossuth L. u. 11-13. • Kőszeg, Kossuth L. u.

Írott-kő Natúrpark

Határtalan természet - ezeréves kultúra

-
• Kőszeg, Középkori városmag és várfalak • Kőszeg, Kőszegfalva-Csói út alatti dűlő • Kőszeg, Kőszegfalva, Ablánci erdő • Kőszeg, Kőszegfalva-Cigánysarok-dűlő • Kőszeg, Kőszegfalva- Rövid szakasz-távok dűlő • Kőszeg, Kőszegfalva, Szombathelyi dűlő • Kőszeg, Kőszegfalvi rétek dűlő I. II. • Kőszeg, Lombai torony • Kőszeg, Mexicó • Kőszeg, Nagybástya • Kőszeg, Ördögasztala/Ördögtányér • Kőszeg, Öregtorony, Öregbástya, Zwinger • Kőszeg, Rájnisi u. 11. • Kőszeg, Rákóczi Ferenc u. 3. • Kőszeg, Ruhagyár • Kőszeg, Szabó-hegy • Kőszeg, Szent Imre templom • Kőszeg, Szent Jakab-templom • Kőszeg, Sziget utca • Kőszeg, Szolgáltatóház udvar • Kőszeg, Szt. Imre herceg út • Kőszeg, Történelmi város (összevont) • Kőszeg, Várkör út 20. • Kőszeg, Városi könyvtár • Kőszeg, Zrínyi u. 8. • Kőszegdoroszló, Berek Alja I. • Kőszegdoroszló, Berek Alja II. • Kőszegdoroszló, Berek Alja • Kőszegdoroszló, Birkaakol • Kőszegdoroszló, Delece • Kőszegdoroszló, Római katolikus templom • Kőszegdoroszló, Szerdahelyi-patak • Kőszegdoroszló, Tráta • Kőszegszerdahely, Belső vidráb • Kőszegszerdahely, Római katolikus templom • Kőszegpaty, Feljáró - Rétirtás • Kőszegpaty, Feljáró • Kőszegpaty, Kis-paty • Kőszegpaty, Öregtölgyes • Kőszegpaty, Patthy kúria és kastély	• Kőszegpaty, Pocsaj II. lh. • Kőszegpaty, Pocsaj I. lh. • Kőszegpaty, Répáskertek • Kőszegpaty, Templom körüli temető • Lukácsháza, Belterület • Lukácsháza, Csömötei hegytől DNy-ra • Lukácsháza, Csömötei hegy • Lukácsháza, Delece dűlő • Lukácsháza, Egres rét- Csömötei hegy között • Lukácsháza, Gyalogúti dűlő (4.) • Lukácsháza, Gyalogúti dűlő II. • Lukácsháza, Homokbánya • Lukácsháza, Hosszú irtás • Lukácsháza, Keleti kertalja • Lukácsháza, Kiscsömötei út 24. • Lukácsháza, Kollár rét (3.) • Lukácsháza, Kossuth Lajos u. 20. • Lukácsháza, Nyúladeki dűlő • Lukácsháza, Öregrétek • Lukácsháza, Papaföldek • Lukácsháza, Parragi rétek (5.) • Lukácsháza, Patakaljai dűlő-Hosszúrési dűlő • Lukácsháza, Patakalja-dűlő • Lukácsháza, Patakalja-dűlő III. • Lukácsháza, Páskum • Nemescsó, Csirip irtás dűlő • Nemescsó, Csirip irtás, Rántás, Fordulódűlő, Avas, Berek-völgy • Nemescsó, Kert alla • Nemescsó, Pap-tag • Nemescsó, Rántás, Forduló-dűlő • Nemescsó, Rózsa-domb • Nemescsó, Sárga • Nemescsó, Sűrű, Rántás, Forduló-dűlő régészeti védőövezete • Nemescsó, Sűrű • Ólmod, Belovich-kápolna • Ólmod, Ólmodi-patak • Ólmod, Ó-temető • Peresznye, Keleti drága • Peresznye, Szent Egyed templom • Peresznye, Zárt kertek • Pusztacsó, Beltelek • Pusztacsó, Benkeháza-major • Pusztacsó, Csariti erdő Ny-i széle • Pusztacsó, Ó-pusztacsó

Írott-kő Natúrpark
Határtalan természet - ezeréves kultúra

• Tömörd, A "Nagy Tótól" É-ra	• Velem, Jókai Mór u. - Dózsa
• Tömörd, A "Nagy Tótól" NY-ra	György u. sarok
• Tömörd, Ilonavár	• Velem, Rákóczi utca 56.
• Tömörd, Ilona-szobor mellett	• Velem, Rákóczi utca 74.
• Tömörd, Kis irtás	• Velem, Sétány
• Tömörd, R.k. templom	• Velem, Stirling villa
• Tömörd, Szénégető	• Velem, Szent Vid (Szentvid)
• Velem, Boróka utca 1.	• Velem, Velem, Jókai utca
• Velem, Gesztenyés utca- Erdő utca sarok	